

ი ა ე პ ე ლ ა კ ე

რქეული ნაწერები

ს ა ხ ე ლ მ წ ი ფ რ ბ ა მ ო მ ც ე მ ლ ო ' ბ ა

1934

Ն Վ Ղ Յ Ն Ղ Ն Ժ Ղ

1872—1933

ია ქალაქის შემოქმედება

ხალხოსნურ მოძრაობას ჩვენს ლიტერატურულ ცხოვრებაზედაც ჰქონდა გავლენა. ხალხოსნურ მხატვრული ლიტერატურის წარმომადგენლები იყვნენ ე. გაბაშვილი, ს. მგალობლიძევილი, ნ. ლომაური, მელანი და სხვ. ხალხოსნური მსოფლმხედველობის უტოპიური, „სუსტი“ მხარეები ხალხოსან-მწერლების მხატვრულ შემოქმედებაშიც მოსიხანს.

ხალხოსნების მსოფლმხედველობა იყო უტოპიური, ყინაიდაც ის ვერ ითვალისწინებდა კონკრეტულ სინამდვილეს, ამ სინამდვილის ტუტენციებს, სათანადოდ არ უწყევდა ანგარიშს კლასობრივ ძალების დაყოფა საზოგადოებაში და თითოეული კლასის როლს ცალ-ცალკე.

ეპიგონების ხალხოსნობა მთლიანად ხასიათდება იმით, რომ მათ არ ჰქონდათ სრულიად რევოლუციურობის რაიმე ელემენტები, გადავარდნილი იყვნენ წვრილმანებში, ლაქიობაში და ლიბერალიზმში. ის ილუზიები, რომელიც განავითარეს საბოლოოდ ჩვენში ხალხოსნებმა, იყო რეაქციური.

ძიუხედავით იმისა, რომ გასული საუკუნის 80 — 90-იან წლებისათვის საქართველოშიაც კაპიტალისტური განვითარება ფაქტი იყო, ხალხოსნები მაინც განაგოძობდნენ იმის მტკიცებას, რომ ივენში კაპიტალიზმი „ხელოვნურად დარგული რამ არის“. სოფლად, გლეხობაში კლასობრივი დიფერენციაცია შვეთო სახეს ღებულობს, ხოლო ამ დროს ხალხოსნები გაიგოძობდნენ მსჯელობას „სახალხო წარმოებაზე“, „პოიველყოფილ საწყისებზე“, რომელიც თითქოს დაამარცხებდა კაპიტალიზმს. ამ ძველი ილუზიების ნიშნის ქვეშ, რომლის რეაქციური სახე უკვე ნათლად მოსიხანდა სამრეწველო კაპიტალიზმის სწრაფი განვითარების პირობებში, ხალხოსნები და მათი ეპიგონები ამახიფებდნენ სანამდვილეს. კაპიტალისტური წარმოების უარყოფამ ხალხოსნები მიიყვანა კლასობრივ ბრძოლის უარყოფამდეც. ხალხოსნების პრაქტიკულმა პროგრამამ ნათელყო თუ საით წავიდა ის თავის არსებობის უკანასკნელ წლებში. წვრილ სესხში, გლეხთა მეურნეობის ტექნიკის გაუმჯობესებაში და არსებულ საზოგადოებრივ საფუძვლების შენარჩუნებაში დაინახეს ხალხოსნებმა თავიანთი იდეალების განხორციელება. ამასთანავე ისინი მთელ თავიანთ იმედებს ამყარებდნენ ბურჟუაზიულ-ლიბერალურ ინტელიგენციაზე, სწორედ ხალხოსნების ასეთი ევოლუციის შესახებ სჭერდა ლენინი: „ხალხოსნების ჩამოყალიბებულ დოქტრინიდან, რომლის ძინა-არსიც იყო ბავშვური რწმენა „თემში“ დარჩა, მხოლოდ ნაფლეთები, პრაქტიკულ პლანში — უტოპიის ადგილზე გამოჩნდა სრულად არა უტოპური პროგრამა წვრილბურჟუაზიულ „პროგრესისტებისა“ და მხოლოდ სახეიმო ფრაზები გვაგონებდა ამ უბადრუკ კომპრომისების ისტორიულ კავშირის ოცნებასთან კარგ და თვითმყოფად გზის სამზობლოსათვის. ლიბერალურ საზოგადოებრიობასთან გამოყოფის მაგივრად ჩვენ ვხედავთ აღფრთოვან-

ბულ დაახლოვებას მასთან“. ასეთი იყო ხალხოსნური მსოფლმხედველობის ევოლუციური რუსეთშიაც და ჩვენშიც. მხოლოდ ჩვენში მათ შეეძინა დამატებით ერთი ახალი მხარე — ნაციონალიზმი.

ხალხოსნურმა მხატვრულმა ლიტერატურამაც ისეთივე ევოლუციური განიცადა, როგორც საერთოდ ხალხოსნურმა მოძრაობამ. ხალხოსან-მწერლების ნაწილი გადაიქცა ლიბერალურ-ბურჟუაზიულ მწერლებად, ნაწილი მიუახლოვდა ასეთივე იდეოლოგიას, ხოლო ნაწილი კი ნაციონალ-„დემოკრატიულ“ რევოლუციურ გზაზე გადავიდა.

ია ეკლადის შემოქმედება სწორედ დაცემის და გადაგვარების გზაზე დამდგარ ხალხოსნურ მოძრაობის გამოძახილი იყო. სამწერლო ასპარეზზე ია ეკლადი გამოვიდა გასული საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში.

ია ეკლადის ნაწარმოები ეხება უმთავრესად წვრილბურჟუაზიულ ინტელიგენციის და ნაწილობრივ გლეხობის ცხოვრებას.

ია ეკლადემ თავის მოთხრობებში თავისებური ინტელიგენტების გალერია მოგვცა. ისინი უკიდურესად განმარტოებული, მეოცნებენი არიან. მათ არა აქვთ ფართო ჰორიზონტი, არ შეუძლიათ აქტივობა. ისინი გრძნობენ არსებულ სინამდვილის სიმწვავეს, მაგრამ რეალურად ვერ ებრძვიან მას. ისინი უადრესი ფრაზიორები არიან, მათზე ბატონობს მდგომარეობა. ისინი ინდივიდუალისტები არიან იმ აზრით, რომ ყველაფერს ზომავენ თავიანთი „სამრეკლოდან“.

ია ეკლადის პირველი მოთხრობის გმირი — ილიკო ბედნაძე ღარიბი ინტელიგენტია. მას შეგნებული აქვს თავისი დროის ცხოვრების მძიმე პირობები, რომ საზოგადოებაში მშრომელნი და ღარიბნი — კაცობრიობის სამი მეოთხედი სიმშვილს, გაკირვებას და უუფლებობას განიცდის, ბედნაძეს სტანჯავს ცხოვრებაში გამეფებული უსამართლობა. იგი გრძნობს, რომ ამ მდგომარეობიდან თავის დასაღწევად საჭიროა დაჩაგრულთა გაერთიანება, მაგრამ ეს იდეა მხოლოდ მისი აზროვნების ზედაპირზე დასცურავს, ვერ არის მის მიერ ორგანიზულად შეთვისებული. აქედან არის სწორედ ის, რომ იგი ვერ სახავს აქტიურ გზას მიზნის განსახორციელებლად. ბედნაძეს არა აქვს რეალური საბრძოლო პროგრამა, გზა. აქტიური საქმე მის შესაძლებლობას აღემატება, იგი მხოლოდ მეოცნებე პიროვნებაა. იმის მაგივრად, რომ იგი გაერიოს მშრომელ ხალხში, ენეოგიულად იმუშაოს და იბრძოდოს, მოუწოდოს მშრომელ მასებს რევოლუციურ ბრძოლისაკენ, გადის ბუნებაში და აქ ეძლევა ოცნებას, განყენებულ სურვილებს. რასაკვირველია ასეთ განყენებულ ოცნებას რეალურად არავითარი სარგებლობის მოტანა არ შეეძლო მშრომელი ხალხისათვის, ამ გზით არ შეიძლებოდა ექსპლოატატორულ ქვეყნის დანგრევა. ბედნაძის წვრილბურჟუაზიულ ჰუმანიზმს არავითარი დადებითი საქმის გაკეთება არ შეეძლო.

ია ეკალაძე ერთ-ერთ თავის ესკიზში ავგიწერს ინტელიგენტების კრებას „სახოგადო“ საქმეების შესახებ („კრებაზე“). შეკრებულნი არიან ახალგაზრდა ინტელიგენტი ქალები და ვაჟები. თანაც ლაპარაკობენ, თანაც არშიყობენ. ჯერ კრება არ გახსნილა, თავმჯდომარე არ ამოუჩივიათ, სტუმრებს გაცხარებულობასი აქეთ ისეთ საკითხებზე, როგორცაა ქალთა ემანსიპაცია, გულწრფელობა სახოგადო მოღვაწეობაში, სამართლიანობა და სხვ. — „განა რომელიმე განათლებული ყმაწვილი კაცი და ისიც მე-19 საუკუნეში, როდესაც ცივილიზაციამ ჩვენ მუშებამდისაც-კი მიღწია, წინააღმდეგი იქნება ქალების ემანსიპაციისა? — გაიძახის ერთი. — გრწამდეს რომ თუ ბოროტებაა ქვეყნად მისი, გულწრფელნი მოწინააღმდეგენიც იქნებიან“ — ამბობს მეორე. ორი მოკამათე ერთმანეთს შეეტაკება და ერთი მათგანი თავმომწონედ მიმართავს მეორეს: „ხომ მიცნობ რაცა ვარ და ყველანი დამეთანხმებიან, რომ თუ ერთი და ორი სასიკადულო ყმაწვილი კაცი მოიპოვება საქართველოში, იმათში ერთი თვალსაჩინო ადგილი მეც მიკავიაო“. ასე ლაპარაკობს ის პიროვნება, რომელსაც ნამდვილად არაფერი გაუკეთებია ცხოვრებაში. დაიწყა კრება, აირჩიეს თავმჯდომარე. თავმჯდომარემ გამოაცხადა დღის წესრიგი: ერთობა და შრომა. შეიქმნა დაუსრულებელი და უთავბოლო ლაყბობა. ყველა თავისას გაიძახოდა და თითოეული მათგანი მართო თავის ნათქვამს სთვლიდა სამართლიანად, რისთვისაც თითოეულ წინადადებას რამდენჯერმე სჭირდებოდა კენჭის ყრა. იღბა ერთი ყივიანა და ღრიანცელი. მთელი ქვეყნის ფილოსოფოსნი და მეცნიერნი ახსენეს. ერთმანეთს ჟიცოდა და უვარგისობა დასწამეს, ერთის თვალის დახამხამებაზე „დაარსეს“ მოძრავი სამკითხველოები, სათეატრო დასები და სხვ. ასე დავობდენ ეს „ქველმოქმედნი“ საქვეყნო საქმისათვის კრებაზე, მაგრამ როდესაც კი დაბრუნდენ სახლში, დასცინოდენ იმას, რაც ილაპარაკეს კრებაზე.

„კრებაზე“-ში ყურადღებას იქცევს ერთი დამახასიათებელი მომენტი. კრებას ესწრებიან „მუშებიც“. ავტორის სიტყვით ისინი „ისხდნენ გაჩუმებულნი და ანთებულ სანთლებივით შესცქეროდნენ ორატორებს“. აღსანიშნავია, რომ ეკალაძეს მუშების აზრების გამოხატველად, მათ წარმომადგენლად გამოყავს მედუქნე ნიკოლა. ამ უკანასკნელს ავტორი მეტად გულთბილად გვიხასიათებს. აქ ეკალაძე სინამდვილეს განზრახ აფერადებს. იგი ვერ ხედავს ნამდვილ მუშებს, რომლებიც გასული საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში უკვე მძლავრ რევოლუციურ ძალას წარმოადგენდენ, რომელიც უკვე აქტიურად იბრძოდენ თავიანთ მჩაგვრელების წინააღმდეგ.

ასეთია ხალხოსან, წვრილბურჟუაზიულ ინტელიგენციის პორტრეტი, რომელიც დავიხატა ია ეკალაძემ. ეს ინტელიგენცია ჩვენს წინაშე წარმოსდგება, როგორც ლახლანდარა, უსაქმური და მეოცნებე, რომელიც მოკლებულია რეალურ, დადებით როლს ცხოვრებაში.

ია ეკალაძემ ვერ გვიჩვენა ხალხში გასულ ხალხოსან ინტელიგენტების სახე. მან ამ მხრივ მხოლოდ ცდა მოგვეცა „თეო“-ში. მაგრამ მეტად ცალმხრივი და უფერული გამოვიდა ეს ცდა.

ია ეკალაძის მოთხრობები: „ჩემი ცოდვა გქონდეს“, „გლეხის სიზმარი“, „სურათი“ (სოფლის ცხოვრებიდან), „სურათები ჩვენი ცხოვრებიდან“, „გვიანდა“ და „სოფლად“, რომლებიც სოფელსა და გლეხობას შეეხება, ორიგინალურს არაფერს არ წარმოადგენს ჩვენი ლიტერატურისათვის. აღნიშნული მოთხრობები უფრო სხვების მიბაძვა და გადამღერებაა.

აღსანიშნავია, რომ ეკალაძის მიერ დასურათებული გლეხები ძლიერ დაშორებული არიან ბრძოლისა და აქტივობისაგან. ისინი უაღრესად სუსტ და პასიურ პიროვნებებთან გვევლინებიან.

ია ეკალაძემ არ შემოფარგლა თავის შემოქმედებითი მუშაობაში მარტო მოთხრობებით. იგი მიმართავდა აგრეთვე სხვა ჟანრებს, ლექს-პროზად, ე. წ. „ლექსიკებურს“. მათში ეკალაძე უმეტეს შემთხვევაში ამჟღავნებდა დაცემულ-უიმედო განწყობილებებს („ფანტაზია“ და სხვ.) ეს თვისება ეკალაძის ნაწერებისა მთლიანად ეხამებოდა მთელ მის შემოქმედებას, განსაკუთრებით რეაქციის პერიოდში.

ია ეკალაძის ყველა ნაწერი გამსჭვალულია ჰუმანისტური ტენდენციებით. ეს იმ ხასიათის ჰუმანიზმია, რომლის წინააღმდეგაც სასტიკად ილაშქრებდა ლენინი. ჰუმანისტური ტენდენციები ია ეკალაძის შემოქმედებაში გამოხატავს არა რევოლუციურ, არამედ წვრილბურჟუაზიულ შეხედულებას, ამ უკანასკნელის პოლიტიკურ პასივობას. ეკალაძის ნაწერების ჰუმანისტური ტენდენციები გვიჩვენებს ხალხოსან ინტელიგენტის განსახლგრულ ფენის მტრულ დამოკიდებულებას მკვეთრ პოლიტიკურ ბრძოლებისადმი, მათ უტოპიურ ილიუზიებს საზოგადოებრივ ურთიერთობის უსისხლოდ, უბრძოლველად გარდაქმნის შესახებ.

1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ ია ეკალაძე თავის საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში მთავარ ადგილს უთმობს პოლიტიკურ-ჰუმბლიციისტურ საქმიანობას. ეს უკანასკნელი თანდათან იკვება ნაციონალისტურ-ბურჟუაზიული შინაარსით. შემთხვევითი არ იყო, რომ 1914 წლიდან ია ეკალაძის რედაქტორობით იწყებს გამოსვლას გაზ. „სამშობლო“, რომელიც ეროვნული ბურჟუაზიის ინტერესებისათვის იბრძოდა.

ია ეკალაძის შემოქმედება მხატვრულ-ფორმალურად ვერ არის მაინცდამაინც ძლიერი. ეკალაძის ნაწერებში ბევრია რიტორიკა, „მშრალი“ გონებისაგან მოცემული სიტყვები, აბსტრაქციული მსჯელობა. მრავალ მის მოთხრობას აკლია ბუნებრივი განვითარება.

ია ეკალაძის შემოქმედება ნათელი ილუსტრაციაა ხალხოსნური მოძრაობის ისტორიული ევოლუციისა, მისი გადაგვარების და დაცემისა.

ილიკო ბედენაძე

ესკიზი

სალამოს რვა საათი იქნებოდა, როდესაც საშუალო სასწავლებლიდან ახლად გამოირიცხულმა ილიკო ბედენაძემ, რომელიც კერძო გაკვეთილებითა საზრდოობდა, უკანასკნელი გასაკვეთი აუხსნა თავისს მოწაფეებს და დაღალულ-დაქანცული გარეთ გამოვიდა.

მშვენიერი გრილი სალამო იყო. ჩაშავალი მზე მოეთარა მთაწმინდის გორას და ცეცხლის მფრქვევი სხივები წამოჰკრიფა დედამიწიდან. დაჰბერა სააბურმა ნიაემა, მიმოჰფანტა სიცხის ბული და მთელი ქალაქი მოძრაობაში მოიყვანა... დაღალული ილო ხარბათ ჰყლაპავდა გრილ ჰაერს და თან ღინჯათ მიაბიჯებდა მთაწმინდისაკენ. ეს იყო ილოს ერთად-ერთი საყვარელი ადგილი: ბევრ სიამოვნებას და თან ბევრ ტანჯვას განიცდიდა ხოლმე ბედენაძე, როდესაც მთაწმინდის ქედიდან გადმოსცქეროდა მრავალ-ტანჯულ სამშობლოს მიდამოს... ამ დროს მის თვალწინ იშლებოდა მთელი წარსული და აწმყო მისი ქვეყნისა და გული ათასგვარად ეღაღრებოდა. ან კიდევ, ბუნების სიკვლეუცე-სიღიადრით დამტკბარს, თავი მოჰქონდა იმით, რომ იგი შვილია ამ ბუნებისა... მხოლოდ უკანასკნელი სულისკვეთება წუთიერი, წარმავალი იყო ხოლმე ილიკოსათვის.

ერთი ღარიბის მღვდლის შვილი ილიკო ბედენაძე ადრე დაობლდა და, უპატრონო, იმ თავითვე საშინელ გაჭირვებაში ჩაეარდა. უბინაობამ, შიმშილ-წყურვილმა, მოუვლელიობამ თვისი ზეგავლენა იქონიეს ნორჩ ბედენაძეზე და ბუნებით მალხაზი

ყმაწვილი დაიჩაგრა, დანადგლიანდა. ისე გაატარა ილიკომ თავისი საყმაწვიბლე, რომ ტკბილი სიტყვაც-კი იშვიათად სმენია ხოლმე: მხოლოდ ერთი ნეტარი დღე ახსოვს თავისს სიცოცხლეში და ეს დღე იყო, როდესაც მამამ შემოისვა ცხენზე და სასწავლებელში წაიყვანა. ილიკო მაშინ თერთმეტ-თორმეტის წლისა იქნებოდა და კარგათ აგონდება ეს ბედნიერი დღე. ახსოვს, თუ რა აღერსიანათ ექცეოდნენ ოჯახში. დღესაც ნათლად წარმოუდგება ხოლმე მამის სურათი, თავის დაკონკილდაკვრებულის ანაფორით, დაღვრემილი სახით და ქუსლებმოგრებილი ხარაზის წალებით. მამის სურათის წარმოდგენით მოიგონებს ხოლმე მის გულკეთილობას, მის აღერსს, უკანასკნელს დარიგებას და ეს წარმოდგენა რაღაც სიამოვნებით, რაღაც ნეტარებით ავსებს მის გულს, რაღაც უზენაესს სიყვარულს აგრძნობინებს ხოლმე ყველა პატიოსან ადამიანისადმი, თუმცა კი გულკეთილი ადამიანი ილიკოს შემდეგში ძლიერ იშვიათად შეხვედრია.

ილოს პირველი დიასახლისიც მეტის-მეტი კანკასი და უდიერი დედაკაცი გამოდგა. ხან წყალზე გააგდებდა ხოლმე, ხან ფურნეში აგზავნიდა, უყვიროდა, უშტიალებდა და ერთ წუთს მოსვენებას არ აძლევდა. ილო ძალა-უნებურად ემორჩილებოდა ჭირვეულ დიასახლისს, მაგრამ სიცოცხლე-კი ეწამლებოდა. დაჩაგრულ-დამონავებული ბავშვი უსიხარულოდ ატარებდა დღე-ღამეს და სხვას ხელის შემაყურებელი თანდათან ჩიავდებოდა.

მეტს სიამოვნებას ილო ვერც სასწავლებელში პოულობდა. პირველად ილიკოს სწავლა ძალიან უძნელდებოდა, რადგანაც უფროსს კლასში მიიღეს და მისთვის გაუგებარი საგნები დააწყებინეს. ამასთანავე მასწავლებელიც საშინელი უნიჭო, გამოთაყყანებული, უზრდელი და გაუნათლებელი კაცი შეხვდა...

კლასში შესვლისთანავე რაღაც მხეცურს გამომეტყველებას მიიღებდა ხოლმე და ისე იბღვირებოდა, გეგონებოდათ, მასწავლებელი კი არა, ჯალათიაო. ღვთის წინაშე ჯალათივითაც-კი

ექვევოდა მოწაფეებს: ვაი იმას, ვინც გაინძრეოდა, გავერაგებულ-
ლი მასწავლებელი გეზელქორივით დაეცემოდა ხოლმე მსხვერპლს
და სულ ბუწუწებს აგლეჯდა. დამფრთხალი მოწაფეებიც გრძნობ-
დნენ მასწავლებლის პირქუშობას და განაბულები შესცქეროდ-
ნენ. აი, ამისთანა კაცს ჩაუვარდა ხელში ილიკო და მისი ამხა-
ნაგები. რალა თქმა უნდა, რომ ბავშვები დავთარ დაკარგულები
იქნებოდნენ და საზოგადოდ ძალიან ნაკლებადაც ისწავლიდნენ...
სახლში დამფრთხალი ილიკო, კლასში ხომ შიშის ქარმა აიტა-
ნა. უიმისოდაც დაჩაგრული ბავშვი უფრო დაშინდა და უცხო
ენაზე გაკბილული გაკვეთილები თავიდგან ეუანტებოდა. გაუძ-
ნელდათ ბავშვებს სწავლა... გაუძნელდა ილიკოსაც ცხოვრება
და ერთხელ სასწავლებლიდგან გაქცევაც-კი დააპირა. გაიქცა
კიდევ, მაგრამ სად წავიდოდა? სასწავლებლის უფროსმა, მას-
წავლებელზე უფრო გამოთაყვანებულმა, მაგრამ გამოქნილმა და
გაიძვერამ, სასტიკი ვანკარგულება მოახდინა. ილო დაიჭირეს
და უფროსს მიჰკვარეს. უფროსმა კარგა გაასილაქა და ერთის
კვირის უსადილობა გადაუწყვიტა. ეს იყო და ეს. ილიკოს გაქ-
ცევა აღარ უფიქრნია. იგი დაემორჩილა თავისს ბედს, თუმცა-
კი შეიძულა უფროსი და მასწავლებელიც. ამ დროს დედის წე-
რილიც მფუვიდა, რომელშიაც ებეწებოდა: „შენ გენაცვალოს
დედის თვალები, ვინძლო კარგათ ისწავლო და მტრის გულისათ
არ გამხადოო... ამასთანავე გიგზავნი ხუთ ჩურჩხელას და სამს
კოპშს და თუ კარგად ისწავლი უფრო მეტს გამოგიგზავნიო“.
არ ვიცი სწორე მოვახსენოთ, ისეთი რა ძალა ჰქონდათ დედის
სიტყვებს. მაგრამ ილომ კი ბევრი, ძალიან ბევრი იტირა დე-
დის წერილზე და გადასწყვიტა კიდევ კარგად ესწავლა. მართ-
ლადაც, ბეჯითობას მოუმატა და სწავლითაც წინ წავიდა. ილო
არ ამაყობდა, გულჩვილს ყმაწვილს ამხანაგეი ძალიან ებრა-
ლებოდა და ყოვილთვის მათი ერთგული იყო. ამხანაგებიც
გრძნობდნენ ილოს გულის სიკეთეს და ხდობით ეკიდებოდნენ.
ამგვარად, ილოსა და ამხანაგებს შორის მეგობრობა ჩამოვარდა.

ასე მდიოდა დრო და ჟამი, წელიწადი წელიწადს მისდევდა და ილოს გარეგან ცხოვრებაში საიმისო ცვლილება არა ხდებოდა-რა. მხოლოდ ილოს სულიერი ცხოვრება თანდათან მდიდრდებოდა: ხასიათი უმაგრდებოდა, კკუა-გონება უნვითარდებოდა, ზნეობა უფაქიზდებოდა და გონების თვალი ეხილებოდა. თუ პატარაობისას ყველა უმართებულო მოქცევა სისხლს უმღვრევდა, სასოწარკვეთილებაში აგდებდა, დღეს იგივე მოქცევა საბრძოლველათ იწვედა, ამხნეებდა და თვის მოწინააღმდეგეთ იხდიდა; თუ პატარაობისას გულკეთილათ ექცეოდა თავისს ამხანაგებს, დღეს იმან სულითა და გულით შეიყვარა ყველა თავისიანი და მზად იყო მოსარჩლეთ გახდომოდა; თუ აქამდის მონა იყო თავისის კაპასი დიასახლისისა, დღეს შეუძლია თავისის შრომით იცხოვროს, თავისის ოფლით მოიპოვოს ლუკმა-პური, მაგრამ... გაჭირვებულმა ცხოვრებამ თავისი უღმობელი დაღი მაინც დაასვა. ილო სულ დაფიქრებული, დანაღვლიანებული დაიარებოდა. ეტყობოდა, რაღაც ბრძოლა უნდა ყოფილიყო მის გულში და ეს ბრძოლა ისე ღრმათ აღბეჭდილიყო მის სახეზედ, რომ ოცი წლის ჭაბუკი მხცოვანად გამოიციქირებოდა. მართალია, არიან ისეთი სუსტი ბუნებისანი, რომლებიც ილოს მდგომარეობაში სულით ეცემიან, გულით ირყვნებიან და ხასიათით ფუჭდებიან, მაგრამ ილომ გაუძლო ამ სიღუბეჭირეს და ცხოვრებას, ადამიანთა გაუტანლობითა და ფუქსავეატობით შეურაცყოფილი, ყოველთვის მზად იყო ვერაგობა-ძალმომრეობისათვის, რომელიც მიზეზია ხალხთა ყოველივე უბედურებისა, თავისი მხნე მკერდი მიეშვირნა და მათი უკუღმართი ძალა გაეთახსირებინა, მიწასთან გაესწორებინა.

ძალმომრეობა-გაიძვერობის მსხვერპლათ ილო მარტო დაბალ, უვიც ხალხს არა სახავდა. იგი კარგათ ხედავდა, რომ უკუღმართ გარემოებათა მეოხებით თავგზა დაბნეული, გამწარებული, სიცოცხლით გატარანებული ხალხთა უმრავლესობაც პირფეოობს, ქვემძრომლობს, მარტო თავის ჯიბესა და ლუკმა

პურს ემსახურება! „რასაკვირველია სიცოცხლე ბრძოლაა არსებობისათვის, მაგრამ პირუტყვეული, ცხოველური არსებობა-კი რადამიანის შესაფერიაო.“ ამტიციებდა ხლო, როდესაც იგი წამოიზარდა და ჭკუა-გონება გამოეწაფა.

მას შემდეგ, რაც თავი შეისწავლა, რაც გაიგო, თუ რა არის სწავლა და ან რისთვის არის იგი, კვალში ჩაუდგა ყველა რომელიც მძებრებს და საცა კი სიტყვა მიუწვდებოდა სთურგნი და და ზიზღით იხსენიებდა ძალმომრეობას. სცდილობდა ახანაგებიც გამოეფხიზლებინა, ერთობა ჩამოეგდო და მით ადამიანადამიანობა დაემტიციებინა. მაგრამ... ილომ ვერაფერი გააწყობდა ერთ მშვენიერ დღეს, იმ დროს, როდესაც ცხოვრებაში უნდა გამოსულიყო ადამიანობისათვის დაჯილდოვებული, სასწავლებლიდკან დაითხოვეს და ცხოვრების ყველაგვარი საღსარმოუსპეს. იგი დაამცირეს, უნიჭოთ, მავნებლათ ჩასთვალეს, მაგრამ ილო მინც არ შემდრკალა და ცხოვრების უკულმართობაკვლავ გაჟმკლავდა, მაგრამ... ბედენაძე ბრბოსაც გიყად მოჩვენა და სიცილ-კასკასი მიიყარეს. ილოს გული სტკივოდა ქვეყნის სივერაგეზე და ნაღვლიანათ იტყოდა ხოლმე, მართალი უთქვამს ჩვენ პოეტს: „ეხლანდელ დროში ჭკუა ხაშია, გრძნობა-არტალაო!“ მაგრამ რა? მოვა დრო, ნამდვილი, წრთელი განაძლება ჩვენშიაც ფესს მოიკიდებს და მაშინ ყველა იგრძნობთავისს დანიშნულებასაო.

ღრმათ ჩაფიქრებული და სახე მოღუშული ბედენაძე დინჯამიდიოდა მთაწმინდისაკენ. ეტყობოდა რაღაც არა სასიამოვნსურათი წარმოედგინა მის ოცნებას და ამ სურათით შეწუხებული თავდავიწყებამდე მისულიყო. ის ხან იღიმებოდა, ხან წარბებს იკმუნხიდა, ხან ერთ რომელიმე წერტილს უშტერებდა თვალებს, ხან ხელებს იქნევდა და ოხრავდა. საშინელი შესახდი იყო ამ დროს ბედენაძე.

— ეჰ! რაც მოხდა, მოხდა. წარსულ საქმეს ვეღარ დაგბრუნებთ. მაშ რაღა დაგვრჩენია? ბრძოლა უკულმართობასთ:

ა ნამდვილი ცხოველმყოფელი განათლების 'მეძენაო! ისეთი
კაცკრათ, ისეთი არა ჩვეულებრივი კილოთი წამოიძახა ეს სიტ-
ყები, რომ თითონვე შეკრთა და აქეთ-იქით მიიხედ-მოიხედა.
ხოლოდ ეხლა დაინახა ილომ, რომ მარტო არა ყოფილა. მისს
,არშემო ხალხი ბუზივით ირეოდა. გრილ სალამოს მთელი ქალაქი
,არეთ გამოეწვია და მთაწმინდის გორას-კი თავისკენ მიეზიდნა.

ილო შეჩერდა, მიეყუდა ერთ ხეს და ბრბოს ნალვლიანათ
ჰაუწყო ყურება. ბრბო-კი თავდავიწყებით მხიარულებდა.

ყველა სცდილობდა ესარგებლნა გრილი სალამოთი. საშინე-
ლი ჟრიაშული და სიცილ-კასკასი გაისმოდა. აქ ათასი რჯულისა
ჰა წოდების ხალხს თავი მოეყარა და თუმცა ასეთი სხვა-და-
ხვაობა იყო. მაგრამ მაინც ერთმანეთში რალაც კავშირი ჰქონ-
ათ. ბუნების სიდიადეს ყველას გული ერთგვარათ აელეღვე-
ინა და სალამოს ნაზი ნიავი ყველას ერთგვარათ ულილინებდა.

ახლად შეღერებულნი, მხიარულათ მოკასკასე, ეშმაკურ და
თასგვარ ფალასებით აქრელებული ქალები ვნება აშლით შეჭ-
ურებდნენ თვის კავალერებს, რომლებიც, თავისს ნხრით, ცდი-
ლობდნენ ბევრი ეოხუნჯათ და მით თვისი „დამოჩქების“ ყუ-
ადლება დაემსახურებინათ. „დამებიც“ თავს ბედნიერათ გრძნობ-
ნენ. ცულლუტობდნენ, კავალრებს სიტყვას უბურთავენდნენ
ა უშიზებოდ კუჭკუჭებდნენ. მათ უკან მისდევდა უფრო სასა-
ილო გროვა ადამიანებისა. ესენიც, რასაკვირველია, ლაყობ-
ნენ, კორიკანობდნენ.

— ჰა! შენ რალა გინდა აქა? ეკითხებოდა ერთი ჩიქილო-
ნი მეორეს.

— შეთქმული მჭქვს, ქალო!

— მერე და ავლაბრიდგან როგორ დადიხარ?

— უი, ვენაცვალე მამა დავითის მადლსა, ისეთი ძლიერია,
ამ სულ ჩიტივით ამოფერინდები ხოლმე.

— ღმერთმა შეძლება მოგცეს დედავ და თვალო, გაათავა
ასი პირველმა ჩიქილოსანმა და შეჩერდა.

— მელო, მელო, დაინახე აგერ ის ქალი! უცბათ წამოიძახა პირველმავე. ეგ არის, აი, ქაჯან, ოსანაანთ მიტრიაშ რომ ღნიშნა და შემდეგ ხელი აიღო.

— იმასაც გაშავებია გვირგვინი, მერე რა მადლი უქნა წამოიძახა ვილაცამ.

— მაშ არადა, ეგ რო რიგიანია, მაგისმა მზემა, თვალზე დაუჟოცნიდნენ! დაციწვეთ სთქვა მობაასემ და მოპყვა ჭორი, ნობას. მოკლეთ რომ ესთქვათ, რწყილს აქლემი აშობინა.

— მაიმუნები... უვიცნი... გზა აბნეულნი!... ბუტბუტებთავეისთვის მათი მომხირალი და მაყურებელი ილო... თან ებრლებოდა და თან ეზიზღებოდა ეს უმარლით დათხუბნულ კარსეტებში გათანგული, წყებლებითა და უზარმაზარ ალქაჯრი შლიაპებით მორთული ბრბო ქალთა და კაცთა, მაგრამ რიზამდა, სპილოს კოლოს კბენა რას დააკლებს? ილოც კოლო იამოდენა სქელკანა და სქელთავა ბრბოში.

ბედენაძემ ფეხი გაუჩქარა. უნდოდა მოშორებოდა ამ წრე მაგრამ ყოველ ნაბიჯზე ერთსა და იმავეს ხედავდა, ერთსა იმავეს გრძნობდა. ხალხი თანდათან გროვდებოდა, ერთსა ჯგუფდებოდა და ხენეშა-ქოშინით აღმართს ებობდებოდა.

მამა დავითის ეკლესიასთან ასასვლელი გზა საკმაოთ ფართო და დაკლავნილია. მთვარიან ღამეში ზემოდგან რომ დადოთ ამ გზას, გეგონებათ თეთრი ნაკადული მიიკლავნება მთის კალთაზედო. მშვენივრათ დაქვიშული გზატკეცილი სწორეთ სასიამოვნო სასიარულოა.

ამ გზატკეცილს აქეთ-იქით, ნაპირებზე არიგებულ-ჩამოგებული აქვს საჩრდილობელი ხეები, რომლებიც რაღაც სდუმლო ელფერს აძლევენ ამ გზას და ჯარის კაცებივით დარაჯდასდგომია მთის კალთებს. მიჩუმებულ ღამეში, იმ დროს, როსაც კაცთა ჟრიაბული შეწყვეტილია და ათასი უწმინდური ფარა სტეკპნის ამ გზას, რომ აიაროთ, მართლა რაღაც სიწინდეს, რაღაც მშობლიურ სიყვარულს იგრძნობთ ამ მიდამოსად

აი, ამ გზატკეცილზე, ყველა ხის ქვეშ დამჯდარიყო თითო თითო მათხოვარი და გამვლელ-გამომვლელს მოწყალებასა სთხოვდნენ. სწორედ საზარელი სანახავი იყო ეს უთვალავი ხროვა ღარიბ-ღატაკებისა, ბრმა-კოკლებისა, უხელ-ფეხოებისა! კაცს უნდა ქვის გული ან თვისი ადამიანობა დავიწყებული ჰქონოდა, რომ ამ უბედურებისთვის ყურადღება არ მიექცია. მაგრამ ამ საღამოთი მოსეირნენი მათხოვრებს თითქოს ვერც-კი ამჩნევდნენ. ათასში ერთი თუ მიუგდებდა ხოლმე ორგროშინს...

ილომ გზა უტოვა ერთ უხარმაზარ კაცს. მდიდრულათ მორთული, ოქროს ძეწკვით ღიპზე გადმოგდებული და თვის ბოლო-კივით გაწითლებული მდიდარი, იგი ამაყათ მოგორავდა თავ დაღმართზე. პატარა მთხოვარა—მეფანდურე—წინ გადაჰლობდა და მოწიწებით შესძახა:

— ბარინ, შენი ჭირიმე, მოწყალება მოიღეთ, გაიკითხეთ უსინათლოები და მთელ გუნდზე მიუშვირა ხელი.

„ბარინმა“ ხმაც არ გასცა. ბავშვი კვლავ ეხვეწა, კვლავ ემუდარა.

— ვა, ხათაა! მომშორდი რალა თავიდგან. რა თხის ღმერთივით იღრიჯებიო? შეღრიალა „ბარინმა“ და პატარა ბიჭს თვალეზი გადმოუბრიალა.

საცოდავი მათხოვარა მოშორდა უღმობელ „ბარინს“ და ახლა სხვას მიჰმართა. ყველა თვალს არიდებდა. ან კი ვის ეცალა იმათთვის, თვითონ ხომ მაძღარნი იყვნენ?

— გწყალობდეთ მამა დავითი, გაგვიკითხეთ, ბატონო, ქალბატონო, ერთი კაპეიკი გვაჩუქეთ! გაისმოდა აქეთ-იქითგან.

--- Что за безобразие! Почему позволяют беспоконить гуляющих? ჩაირუსულა ვიღაც 'ყმაწვილმა კაცმა და მედიდურად მიმოიხედა, თითქოს საპასუხოდ იწვევს ვისმეო.

გულგრილათ და ზიზლით წარმოთქმული სიტყვები ლახვარივით მოხვდა გულში ბედენაძეს. ანთო, ველარ მოითმინა და მკვახეთ უპასუხა უცნობს.

— მაშ რა ჰქნან, ქამა არ უნდათ?!

გამოწევილმა ვაჟბატონმა ზიზლით შეხედა გახუნებულ ილოს და პასუხის ნაცვლად გადინარხარა.

ილოს ბრაზი მოერია, მაგრამ თავხედს ხომ თავხედათ ვერ მოექცევოდა და ფეხი აუჩქარა. ველარ გაუძლო ადამის შვილთა წვალეზას და ადამიანთვე გულგრილობას! მიეჩქარებოდა ბედენაძე და თან ფიქრობდა: „დახე, ამ გულქვა ადამიანთ, თუ თავისი ძმა არ უნდა ებრალებოდეთო! როდის, ნეტა როდის მოვლება ბოლო ამ უკუღმართობას, როდის იქნება ყველა მამლარი და კმაყოფილი თავისი ბედისაო!“ იმეორებდა ბრაზმორეული ილო. ამჟამად ისეთ სიბრაღულს, ისეთ ძალას გრძნობდა, რომ მზათ იყო თავისი თავი დაჩაგრულთათვის მსხვერპლად შეეწირა. მზათ იყო კოკლს ფეხად შესდგომოდა, უხელოს—ხელად, ბრმას—თვალეზად; სურდა, რომ ყველა იქ მყოფი გლახა გმირად გადაქცეულიყო და გამამძღარ-მორთულ-მოკაზმულებისათვის შური ეგოთ, მაგრამ ყველა ეს ოცნება იყო გულით პატიოსანისა და ჯერედ ჩირქ მოუცხებელი ქაბუკისა!..

ილომ ველარ გაუძლო სულის ქენჯნას და იქვე მახლობელს ლელეში გადავიდა. ამ დროს მთვარე მედიდურად ამოცურდა ცის სივრცეში და მთელ არემარეს ვერცხლის ფერი მოჰფინა. გულალმა მწოლარე ილო სასოებით მიეგება ღამის გუშავს და ღრმით დააცქერდა.

ნაზად მოცურავდა მთვარე ცის კამარაზე და თანდათან სპეტაკდებოდა. მთელი ბუნება საიდუმლოებით აივსო და ნეტარებით სული განაბა. ერთხან მისწყდა ხალხის ჟრიაშულიც. აქა-იქ თუ-ღა გაისმოდა მწერების ჰრიქინი, ან ცელქი ნიავის სისინი და ესეც დაძინებული ბუნების ფშვინვას ემსგავსებოდა. უმზერდა მთვარეს ილიკო და ფიქრით-კი შორს, შორს წასულიყო. იგი ჰუიქრობდა თავის წარსულზე, აწმყოზე და მათი სივერაგით შეშინებული, მომავალზე ფიქრს ვერ ბედავდა. მისი არსება რაღაც ცრუმორწმუნეობას, ბედისწერას შეეპყრო და

ამ ჟამად თითქმის კიდევცა სწამდა ბედისმწერალი ანგელოზი. ამიტომ კვლავ თავიდგან უბრუნდებოდა თავისს აზრებს და თვის წარსულ ცხოვრებას ითვალისწინებდა. იგონებდა იმ ნეტარ ჟამს, როდესაც სწავლის სიდიადე და კაცის დანიშნულება გაიგო, იგონებდა შეგირდობის ხანას და გული ტანჯვით ევსებოდა. აგონდებოდა თავისი ამხანაგები, იმათი მისწრაფება მაღალ სწავლისადმი და... აქ კი მსჯელობის ძაფი უწყდებოდა, „რა დროს-ღა მაღალი სწავლაა, ჩვენ ხომ მოსპობილი გვაქვს მაღალ სასწავლებელში შესვლის სახსარიო“, უცბად გაივლო გულში და ამ გულსაკლავს კითხვას კვლავ თავი შეაჯახა. მაშ რა გქნათ? ნუ თუ ასე შუა-წყალში უნდა დავრჩეთო? არა ჩვენი საქმე ევროპაა. იქ, იქ უნდა წავიდეთ, და ვისწავლოთ ჩვენის ცხოვრების გასაუმჯობესებლად. იმედიანად წამოიძახა ილომ და გულიანად ამოიოხრა. — მოდიოთ, ჩემისთანა გზა-დაბნეულნო, ხელი ხელს მივცეთ და კვლავ ვისწავლოთ, კვლავ ვიბრძოლოთო! ეს სიტყვა ილომ და შუბლზედ ხელი გადაისვა.

მთვარე კარგა მაღლა წამოსულიყო. მთაწმინდის ფერდობებზე ხალხის ჟრიაშული ისევ გაისმა. ცელქი ნიავე შიგ ყურში არტყამდა. შორით მოტაცებულს სიტყვას და მით ბედენაძეს კვლავ გულს უბრაზებდა. აგერ, შემოესმა ბრმა მათხოვართა გულსაკლავი სიმღერა: „შავი ზღვის ნაპირას“ და ილოს გააქრ-ჟოლა. სიმღერას მოჰყვა სალამურის ხმა. ამასაც გულგრილად ამიანთა გასართობათ ვილაცა ბრმა მათხოვარა აკვნესებდა. უკრავდა რაღაც უცნაურ ხმას და ამ ხმაში რამდენიც ჰპარმონია იხატებოდა, სამი და ოთხი იმოდენა ტანჯვა-ვაება გამოჰკრთოდა. ილომ კარგა ხანს უჭლო ყური ამ ხმას, უნდოდა რამე საიმედო, სანუგეშო კილო ეპოვნა, მაგრამ მარტო ამ ხმაში ეს ესმოდა: „ღმერთი არა გაქვთ, პური, მშინ, მაჭამეთ რამე. შემობრალეთ თქვენი სისხლი და ხორციო“. ხალხი-კი გულგრილათ კისკისებდა და სალამურის ხმა არც-კი ესმოდა. ილომ გაითვალისწინა ამ საცოდავთა ყოფა-ცხოვრება, მიზეზები მათის და-

ქვეითებისა, დაგლახავენებისა და გულმა შემოქვენესა. კვლავ შავმა ფიქრებმა შეიპყრეს იგი. კვლავ თვალ-წინ წარმოუდგა ქვეყნის უსამართლობა და ძალმომრეობა. საბრალო ილო დაკოდლილი ლომივით ფეხზე წამოიჭრა, სიბრაზე მორეულმა ბურტყუნი დაიწყო და განრისხებულმა მთვარეს მუშტი მოუღერა: აგრე გულგრილათ რათ უმხერ ქვეყნის ტანჯვასაო. ამ დროს მთვარე შავს ღრუბლებს მოეთვარა, თითქოს კაცის ბჭობაზე სიცილი მოუვიდა და პირი იბრუნაო.

— მეც ხომ ისეთი უმწეო, ისეთი მოძულეებული ვარ, როგორც ის გლახები, რომელთაც ძალათაც არავეინ აგდებსო. მაშ რა გვეშველება კაცობრიობისა სამ მეოთხედსაო? დაეკითხა ღავისს თავს და ღრმად ჩაფიქრდა. რასა ფიქრობდა ამ დროს ჩვენი ბედენაძე, სწორეთ მოგახსენოთ, ძნელი სათქმელია, მხოლოდ ეს კი უნდა ითქვას, რომ ბედენაძე, სხვათა შორის, იფიქრებდა იმას, რასაც ფიქრობს ყველა პატიოსანი, გულწრფელი და ცხოვრებისგან დაჩაგრული კაცი... ილო ათას გვარმა მოსახრებამ გაიტაცა, და ბოლოს ისევ იმ აზრს დაადგა, რომ ცხოველმყოფელი ერთობა თუ-ღა უშველის რაუმეს, თორემ მისი და იმის მსგავსი ადამიანების ცხოვრება, მარტო ოხერა, ტანჯვა და ვაება იქნებაო.

კამ გაიღიმა. ცისკარმა ციმციმი დაიწყო.* ირმის ნახტომი ცაზედ გაიჭიმა. მხოლოდ მაშინ გამოერკვა ილო და ლელე-ლე-ლე დაეშვა. სახლში რომ შევიდა, ტანთ-გაუხდელი მაშინვე ლოგინზედ მიეკდო. დაღალულ-დაქანცულს ძილი არ ეკიდებოდა. ილო უძრავად, მაგრამ ნახულ-ნაგრძნობი მაინც თავს არ ანებებდა, თვალ-წინ ედგა ხელ-გაშვერილი მათხოვარა ბავშვი, ყურში-კი გლახისვე სალამური გაჰკიოდა: „ადამიანები არა ხართ, პური მაქამეთ, შიმშილითა ვკვდებიო?“.

.1894 წ.

ქ. თფილისი.

ანდრია ავენიუშვილი

მოთხრობა

მასწავლებელთა ცხოვრებიდან

I

— დასტკები მსოფლიო! გადმოსძახოდა ცის კამარიდან მხცოვანი მნათობი მხცოვანს ქვეყანას და თან ისე კრიალებდა, თითქოს უნდა ერთი-ორად მოიმატოს სითბო-სინათლე და მით საშემოდგომოთ მომზადებულს ქვეყანას საზამთროდაც სიცხოვლე დაუტოვოსო.

— მადლობელი ვარ, ჩემო ხელმწიფეე! შეჰლიმოდა ქვევიდან ქვეყანა და ფართოთ გაშლილ, ყვავილ-მწვანით შემოსილი გულ-მკერდიდან აღმური ასდიოდა. აღბათ ან მზისა სცხვენოდა და ან უსაყვედურებდა, რომ შენ მაღლიდან ანათებ და მე კი ძუძუს ვაწოვებ იმათ, ვინც ბოროტათ ხმარობს ჩვენგან მინიჭებულ მადლსაო.

მზე მაინც იცინოდა და ორთქლად იკმევდა ადამის შვილთაგან დანთხეულ ცრემლსა და ოფლს.

ბუნებაც გაინაზა, საკინძე შემოიწყვიტა და ნაწვალ-ნატანჯი მკერდი მზის მაცოცხლებელ სხივებს მიუშვირა. მნათობის შორით ნატყორცნმა სხივებმა სიცოცხლის ნექტარად დაუარა გულ-გადაღელილს ბუნებას და ქვეყნათ შრომა გამეფდა. შრომობს დიდი, შრომობს პატარა. ზამთრისთვის სარჩოს იმზადებენ.

ქვეყნათ ჯერ მარტო ოფლი იღვრება.

— იშრომეთ, იშრომეთ, ზამთარი მოახლოვდაო, გადმოი-
კაშკაშა მზემ, სამხრეთისაკენ გადინარა და მთებით შემოფარგ-
ლულ სამშობლოს მიდამოს აღმაცურათ გადახედა.

— დასტკბი ჩემო თავო! წამოიძახა სიხარულისაგან აღტა-
ცებულმა ანდრია აყვიაშვილმაც.

— ეს ვილაა! თითქოს დაიკვნესა ბუნებამ და ჩამავალი მზე
რომ დაინახა, ფერი ეცვალა.

— არავენ! კაცი—ადამიანი, რომელიც ლუკმა პურს ეძებდა
დი ჰპოვა კიდევ. ხომ იცი რა გულზვიადია ადამიანი. თავისს
პირად სიამოჴნებასა და ნეტარებასთან ბუნების სიღრმადეს არაფ-
რად ჩააგდებს.

— ეჰ! ცოტას ხანს მაინც მოვარიდებ თვალსაო. გაიფიქრა
მზემ, პირზე ღრუბელი აიფარა და მთას იქით გადასრიალდა.

სწორედ იმ დროს, როდესაც მზემ დაისამხრეთა და ბუ-
ნებამ შუბლი შეიკმუხვნა, თითქოს გაიბუტაო, ანდრია აყვია-
შვილს მოწერილობა მოუვიდა, რომ მასწავლებლად დაგნიშნე-
სო. ანდრიას აღტაცებას საზღვარი არა ჰქონდა.

იმ დღესვე წითელ არშიანი, „კაკარდიანი“ ქუდი დაიხურა,
საზათხულო პალტო მხრებზე მოიგდო, უღვაშები დაიწკიპა და
ასე გამოჴიმულმა მთელს ქალაქში დაიწყო ყიალი. დადიოდა
უაზროთ, ხან ერთს ქუჩაზედ გაივლიდა, ხან მეორეზედ. და
ისეთი კმაყოფილების თვალით ათვალიერებდა მიდამოს, თით-
ქოს უნდა უტყვ არსებათაც-კი აგრძნობინოს, რომ იგი მასწავ-
ლებელი, მოსამსახურე კაცია, რომ დღეის იქით ჩინიცა და
ჯამაგირიც, მოემატებაო. ამ ფიქრით გატაცებულმა ანდრიამ
ცოტა გაწყდა არ შეიკუნტრუშა კიდევ, მაგრამ ამ დროს ვი-
ლაცა მგზავრი დაეჯახა. ანდრია ჯერ უსიამოვნოთ დაიღრიჯა
და მერე ისეთნაირად შეკბლვირა ხეპრე მგზავრს, თითქოს
ეუბნევა: „შე ოხერო, ვილაცა ხარ, რომ არ დამეჯახო არ იქნე-
ბა, ვერა ხედავ მასწავლებელი ვარო“, მაგრამ ახლა სხვა

წააწყდა და პირში მომდგარი სიტყვები ენის წვერზედ დააკვდა. კიდეც ბევრი უსიამოვნება შეხვდა ანდრიას, მაგრამ, ისე იყო გატაცებული თავისის „მასწავლებლობით“, რომ არაფერი უგრძენია. მისთვის სხვა გარეშე არა სუფევდა-რა. იგი ოცნებაში იყო გართული. დაღამდა. აბობოქრებულ ქვეყანას ხმაურობა-ყაყანში ღრმად მიეძინა, არ ეძინა მხოლოდ ჩვენს ანდრიას. იგი ისევე ოცნებობდა.

— აი დედასა, შარშან ამ ღროს „ლიტურლიკის“ მასწავლებელი შიშის ზარსა მგვრიდა და დღეს-კი მე თითონ მასწავლებელი ვარ, მე თითონ უფროსი ვარ... საკვირველია ღმერთმანი ჩვენი ცხოვრება! ჭფიქრობდა ანდრია და რაც უფრო უკვირდებოდა თავისს აწმყოს, მით თვისი წარსული ცხოვრება შავ-ბნელათ ეჩვენებოდა.

— დიად, საკვირველია, საკვირველი ჩვენი ცხოვრება! დრო-გამოშვებით წამოიძახებდა ხოლმე ანდრია და ლოგინში მწოლარე, ხითხითებდა. ნეტა რა აცინებდა ანდრიას? იქნება საცინელი არ ჰქონდა-რა, მაგრამ წუთიერი სიამოვნება, წუთიერი ბედნიერება კაცს ხანდისხან ჯოჯოხეთსაც დაავიწყებინებს ხოლმე. ანდრიასაც ისე მოუვიდა. იგი გატაცებული იყო ოცნებით, რომლისთვისაც აწინდელს მის მდგომარეობას ფრთებზე შეესხა და შორს სადღაც, არა ამ ქვეყნად, გადაეფრინებინა. დიდხანს იოცნება ანდრიამ, დიდხანს იბორგა ლოგინში, მაგრამ ძილი მაინც არ ეკარებოდა. „ღმერთო ჩემო, როდის უნდა გათენდესო!“ წამოიძახა ანდრიამ და ლოგინში რომ ველარ მტოთმინა, წამოდგა ლოგინიდან, ფანჯრის რაფაზედ ჩამოჯდა და ცას მიაშტერა თვალები. შემოდგომის ბნელი ღამე იყო და ცა შავი ღრუბლებით მოფენილი. სინათლის იოტიც არა სჩანდა. დრო-გამოშვებით ქარი შეარყევდა ხოლმე ღრუბლებს და მაშინ თუ გამოჰკრთებოდა საღმე რომელიმე ვარსკვლავის შუქი, მაგრამ ასეთი გამოკრთობა ანდრიასათვის შეუმჩნეველი რჩებოდა, რადგანაც მოსრიალე ღრუბლები მალე ისევე ფარავდენ ღამის გუ-

შავთ, თითქოს ქვეყნისათვისო ეს მცირეოდენი შუქიც - კი შურთ.

ცა გარიერაჲდა. დღე ღამეს შეეჭიდა. ცის კამარამ ციალი დაიწყო და აღმოსავლეთი წითლათ შეიღება, ცოტა კიდევ და მზეც ყურს ამოჰყოფს... ანდრიასთვის კი დიდი ხანია გათენდა. ყველაფერი მოიმხადა, მხოლოდ ცხრა საათის შესრულებას უცდის. რკინის გზით ახალ ბინაზე მიემგზავრება.

II

მომიტევე, მკითხველო, და სანამ ანდრიას ცხოვრებას გავიცნობდეთ, წინად მისი ვინაობა გავიგოთ. დავიწყოთ გარეგნობიდან.

ანდრია ავყიაშვილი ერთის შეხედვით შნოიანი კაცია, ისეთი შნოიანი, როგორიც მოსწონთ ხოლმე ჩვენს კეკელოებს. ხოლო 'თუ კილში ჩავუდგებით, მოსაწონი არა აქვს-რა: წვრილი თვალის კაკლები, წინ-წამოწეული მოკლე შუბლი, წვეტიანი ნიკაპი და ახმახი ტანი უცნაურს და არა სასიამოვნო გამომეტყველებას აძლევს მის სახეს. მაგრამ იმისდა-წიუხედავად, რომ ხშირათ სახე სულის სარკეა ხოლმე, ანდრიას ნაკლს მისი კეთილშობილება ნასწავლობასთან შეერთებული გადაეფარა და ანდრია ნაცნობებისათვის თითოთ საჩვენებელ ყმაწვილ კაცათ გახადა.

ანდრია ავყიაშვილი „გაკეთილშობილდა“ თავის პაპის მეოხებით. აწ ღვთის-მიერ განსვენებულმა ონოფრე დეკანოზმა სწორედ სიკვდილის წინა დღეს „ვლადიმირი“ მიიღო და მისი შთამომავლობა გააზნაურდა. მხოლოდ რაც შეეხება სწავლას, ეს-კი ჩვენმა ანდრიამ თავისი მეცადინეობით შეიძინა. ჯერ სულ პატარა, ასე 7—8 წლისა იქნებოდა, როდესაც სასწავლებელში მიაბარეს. მთელი თექვსმეტი წლის განმავლობაში ერთგულად სთელა სასწავლებლის გზა. ბევრი ტანჯვა-ვაების შემდეგ შრომა დაუფასდა. რიგიანად დაამთავრა სწავლა, რის გამოც ერთს სამაზრო ქალაქში მასწავლებლად დანიშნეს. მას შემდეგ შვიდი

რვა წელიწადია და თუმცა მოსწავლისა აღარაფერი ეტყობა რა, თუმცა ცხოვრებაში გამოიკადა და ღეთისა და ბატონის წყალობით ერთ ხანს ხელოვნურადაც სარგებლობდა თავისის მდგომარეობით, მაგრამ ამ ოხერმა წუთის-სოფელმა ცოტა არ იყოს თავისი დაღი დაასვა...

მართალია, იმ თავითვე დიდს ყურადღებას იქცევდა, ნამეტნავად პატივსა სცემდნენ გასათხოვარი ქალების მშობელნი, მაგრამ „ბურსაში“ გაზრდილი, ვერა სარგებლობდა ამ უპირატესობით და ცხოვრებაშიაც „ბურსულად“ იქცეოდა. ან-კი როგორ მოახერხებდა სხვა გვარ ცხოვრებას?!

თექვსმეტი წლის განმავლობაში საზოგადოება არ ენახა. იყო გამომწყვდეული სასწავლებლის ოთხს კედელს შუა და ცხოვრებისათვის უმნიშვნელო საგნებს ატეხდა თავს. ერთი რიგიანი მასწავლებელი, დამრიგებელი და გულ-შემატკივარი აღმზრდელი არა ჰყავდა, რომ იმათ მაინც დაეყენებინათ კარგს გზაზე, ქვეყნის ავ-კარგიანობა ესწავლებინათ, რაიმე მიმართულება მიეცათ. ანდრიას მასწავლებლები, თითქმის ყველა, ჯოხს ქვეშ იყო გატარებული, ყვირილ-შტიალით აღზრდილი და ყვედრება-მუქარით გამოკვებილი. გულში ზამთარი ედოთ და თავში — ქარბუქი. რაც თითონ გადახედოდათ, სხვისგანაც იმას თხოულობდნენ. შევირდობის დროს თითონ რომ დამცირებულნი, უფროსის ფეხის ნატერფალნი, ყოველის მხრით გზა შეკრულები ყოფილან, დღეს ჯავრს თავისს მოწაფეებზედ ჰყრილობდნენ. ამათ უხდიდნენ თვისი მასწავლებლების სამაგიეროსა. გარდა ამისა, ამათ თავობიღვანვე ყურში ჩაწვეთებული ჰქონდათ, რომ თუ მოწაფეს გაქირვება, შევიწროვება არ მიაყენე, შემდეგში გაგითამამდება და ცხოვრებაში მეტის-მეტი გალალეული იქმნებაო. კიდევ ამ მიზეზით შეზღუდულ სწავლის წესდებით ხელმძღვანელობდნენ და მომაკვონებელ ცოდვათაც მიაჩნდათ ამ წესდების დარღვევა; ვაი იმ მოწაფის ბრალი, ვინც ცოტა თავისუფლების მოყვარეობას გამოიჩინდა! ამ გვარი მოწაფის გა-

მოის.ობით ისეთი ალიაქოთი აუტყდებოდათ ხოლმე, გვერინებო-
დათ ჩინეთის. კედლები დაინგრა, ან ღეთის რისხვა მოველინა
არაკულ ქაჯთა ხელმწიფესაო... სათნოება და მოთმინება, მორ-
ჩილება და მონობა, ბატონობა და ყმობა, აი ჰაე და ჯოიე იმა-
თი ზნეობა-გონებრივ აელა-დიდებისა.

ამიტომაჲც მასწავლებელნი და მოწაფენი ერთმანეთს თხა და
მგელსავით უტკეროდნენ. პირველნი თუ იმასა სკდილობდნენ,
რომ სამახურში დაწინაურებულყვენენ, მეორენი ლამობდნენ სწავ-
ლის დამთავრებას და წადილის მისალწევად არაკითარს საშუა-
ლებას არა ზოგავდნენ. სიცრუე, ფლიდობა, ქვემძრომლობა,
შური, ბეზლობა, მტრობა, ყველა, რაც-კი სიბილწე და კაცის
თვალის ამხვევია, მოწაფეებში იყო გავრცელებული და ვინც ამ
საშუალებათ არ მიმართავდა ხოლმე, ის ან შუაგზაზე რჩებოდა
ან არადა უფლებასა ჰკარგავდა. რაღა თქმა უნდა რომ მოსწავ-
ლეების სული და გული იქლინებოდა ამგვარი მკრალი ატმოს-
ფერით და ძალა-უნებურათ, თითქმის შეუშნევლად იბრწინებო-
დენ ზნეობით, გულით და სულით ფუტუროვდებოდნენ. მოსწავ-
ლეების ამგვარ მიმართულებას მასწავლებლებიც ხელს უწყობ-
დენ: იმათ ის უყვარდათ, ვინც ფეხს აულოკავდათ, ის მოსწონ-
დათ ვინც მათი ყურძოქრილი ყმა იქნებოდა. არავითარი ნამაშვი-
ლური დამოკიდებულება მათ შორის არ მოიპოვებოდა.

ამის შემდეგ საკვირველი არ არის, რომ არც სამოსწავლო
საგნებს ექნებოდათ მოწაფეებზე ჯეროვანი გავლენა. მართლაც
უაზროთ, უსაფუძვლოთ შესწავლილ-გაზეპირებულნი აზრები
არ ახსოვდებოდათ, გულს არ ეკარებოდა, სიტყვები სიტყვებადვე
რჩებოდა და ზნეობრივი ზედ მოქმედება კი არა. ჰქონლათ-რა,
რადგანაც, როგორც ზევით მოვახსენეთ, ისე უსულ-გულოთ იყო
სწავლის საქმე დაყენებული, რომ თუ მოწაფეები სწავლობდნენ
რამეს, სწავლობდნენ იმიტომ, რომ პროხოორ ტიხონიჩს ან პახომ
ივანიჩს თავზე ხელი გადაესვა და დავთარში მოეხსენებია, აჰა
და ამ მოწაფემ „პიატზედ“ იცოდა გაკვეთილიო. ამ ამოსავლებს

„პიატებს“ სწორედ ჯადოქრული თვისება ჰქონდა: ზოგისთვის ძალის თავი იყო და ზოგისთვის კი გაზაფხულის ენძელადაც არა ღირდა. ერთი წყობა შევირდებისა, რომ თავს აკლავდა გაკვეთილებს და კაქკაჭვივით იზეპირებდა, მეორე დასი ზიზლით შეკყურებდა ამ „მეპიატებს“, დასცინოდა მათს „წუწუნას“ და ამ მაჯაერელობაში ეპარებოდა დრო, გაკვეთილი მოუმზადებელი რჩებოდა და... ხანდან ნიჭიერი ვინმე სიზარმაცის მსხვერპლი ხდებოდა. ერთის სიტყვით პირველები მარტო ცარიელ ფრაზებს იზეპირებდნენ, მეორენი კი ამასაც არ აკეთებდნენ და ორთავე ერთად ხომ დამახინჯებულნი, განახევრ-კაცებულნი რჩებოდნენ. ამასთანავე ისე შეძლებული ჰქონდათ სწავლა, რომ რაც უნდა საყურადღებო საგანი ყოფილიყო თუკი „პარაგრაფიდან პარაგრაფამდე“ იყო დანიშნული, მოწაფეები ჭირივით ერიდებოდნენ იმ საგანს და თუ სწავლობდა ვინმე, ისიც ისევ „ნიშნებისათვის“, ასე აერივ-დაერიათ მოსწავლეების ჭკუა-გონება. ასე გაერყვნათ მათ გემოვნება და ჩაეთუთქათ ყოველი კეთილი მისწრაფება.

არც ანდრიას თანამედროვე საზოგადოება იყო რიგიანი. ცრუ, ზენა-ქვერა განათლებამ ამასაც სხვა გვარ აუმღერა ტვინი, შავი წითლად მოაჩვენა და სხვის დაკრულს დუღუჭზე აათამაშა:.. ვინც უფრო კარგს ლექურს უელის, კარგს მალაყებს გადადის, კაცი ის არის და ქუდიც იმას ხურავს. ყველა იმას აქებს, ყველა იმას ადიდებს და მოდი და ნუ მიჰბაძავ! ვის არა აქვს თავპოყვარეობა? ყველას უნდა მადლარი მორთულ-მოკაზმული იყოს, და თუ პეტრე სარგებლობს თავისის მალაყობით, რატომ ივანემ-კი არ უნდა ისარგებლოსო? აი საიდუმლო, სულის სიღრმეში დამალული შინაგანი ხმა, რომელიც ვერ გამომზევებულა, მაგრამ, სამწუხაროდ თითქმის ყველას გულში კი ტრიალებს და აზარმაცავით სწევს კაცის არსებას. წამწყმიდა წახედულებამაო. ანდრიაც ხედავდა თავისზე წინ სწავლა-დამთავრებულებს, ჰხედავდა მეთაურ-მექარალჩეებს და თვითონაც უნდოდა მეთაურობა... უნდოდა სამსახური, ჩინოვნიკობა. მართალია

ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის გაკვეთილებმა ცოტათი დააფიქრეს (ანდრია მართლაც არც ისეთი უნიჭოა), მაგრამ ეს დროებითი იყო: უახროდ, უსაფუძვლოდ შესწავლილი სიტყვები მალე ავიწყდებოდა და იმ დასკვნაჰდის მიღიოდა, რომ ამ საგნებს ხომ ნიშნებისთვის გვასწავლიან, „მაინც არ დამახსოვდება და გიყი ხომ არ ვარ თავი შევაკლავ. ნეტა ერთი ჩქარა ვაკათავ, ცხოვრებას მოვეწიო, არ მეყო თექვსმეტი წელიწადია ამ ოხერ გამხმარ სკამზე ვზივარო“. აი ეს იყო უმთავრესი ტამარი ანდრიას აზროვნებისა, ამ გულის თქმით აპირებდა ცხოვრებაში გამოსვლას.

ტოტი ხეს უნდა აკავდეს, ანდრიაც ტოტი იყო იმ მყრალი ხისა, რომელსაც ასი და ათასი ანდრიასთანები, ათასგვარ ბლუზა-მუნდირში გახვეულნი, ქანჭურის ბოყვებსავით ზედ აჰკუნწვლიან.

III

კვირა დღე იყო. თბილ დღეს ქალაქი „ფიიე“ გარედ გამოეწვია და უქმეს-კი რაღაც განცხრომა-ფუფუნებაში გაეხვია. ყველას სახე უღიმღოდა, სადღესასწაულო ელფერი დასდებოდა. მორთულ-მოკაზმულები ქუჩებზე დასეირნობდნენ. აქა-იქ ხალხი ჯგუფ-ჯგუფად შევროვილიყო და ერთმანეთს ემასლაათებოდა. ამ ჯგუფში ქალაქის ნაწილი „ინტელიგენციაც“ ერია. ესენიც რაღაცას ლაპარაკობდნენ. ყველას ეტყობოდა, რომ მოკლილი იყო, თითოეულს მათგანს თავისი ქირ ვარამი დროებით მაინც დაევიწყნა.

წირვის ზარი დაჰკრეს და ამ ხმას ბანი მისცა ქალაქის მიდამოზე. ხალხი შეტორტმანდა, შეირხა. ზოგმა ქუდი მოიხადა, პირჯვარი გადაიწერა და გამვლელ-გამომვლულთ უფრო გაფაციცებით დაუწყო თვალღერება. ზარებს კვლავ რეკდენ, მლოცველთ კვლავ ეკლესიისკენ იწვევდნენ. მალე ქალაქის უმთავრესი ქუჩა ხალხით გაივსო. ყველაზედ ბევრი ქალები მოსჩანდა. მორთულ-მოკაზმულები, უმარილით დათხუანილ-დაღესილები წყვილ-წყვი-

ლად ზოსეირნობდენ ქუჩაზედ. მათ უკან მოსდევდენ დედა-დი-
დედები კრიალოსნით ხელში (ოუ ხნიერი იყო) ან არადა ქალებზე
ნაკლებ არც ისინი იწმაწნ-იგრიხებოდნენ. ყველა ესენი საყდარ-
ში მიეშურებოდნენ ღვთის სადიდებლად. მაგრამ სახეზედ-კი
სასოება არავის ეტყობოდა. რალაცას ჩურჩულობდნენ, ქორი-
კანობდნენ. უცნაური სანახავი იყო ეს ხალხი. რალაც ძველებუ-
რი, ჩვენებური ელფერი დასცემდა ამ ბრბოს, რალაც მშობ-
ლიური, პატრიარქული სული ტრიალებდა მათ შორის, მაგრამ
ამავე დროს, შიგ-ქრელად, რალაც არაჩვეულებრივი, ნაძალა-
დევი, ნახევრათ განათლებული და ნახევრათ დაბნელებული ნიავი
დაჭთარფატებდა მშობლიურს ქალაქს, რალაც სიყალბე შეკ-
პარვოდა. ეტყობოდა, რომ ხალხი აქრელებულიყო

წირვის გათაეების შემდეგ ხალხი ჟივილ-ხივილით დაიშალა.
მოწაფეებმა იგრძნეს რა თავისუფლება კუნტრუშ-ხტუნაობით ში-
ნისკენ მოკურცხლეს. ხალხმა კი, ნამეტნავად ცირებმა, მასწავ-
ლებელზე დაიწყეს ლაპარაკი. ბევრი ამათგანი კიბეზედაც გა-
ჩერდა, უნდოდათ თვალი დაეკრათ ახალის მასწავლებლისათვის,
მაგრამ მოლოდინი გაუცრუვდათ. ანდრია ფეხდაფეხ მიჰყვა ზე-
დამხედველს და ორივენი ცნობის მოყვარე^წ თვალთაგან მალე
მიიფარნენ. ზედამხედველის სახლი საყდარსავე ჰქონდა მობმული.

— ნება მიბოძეთ, ბატონო, გაგაცნოთ ჩემი თავი—აღელე-
ბულის ხმით უთხრა ანდრიამ, როდესაც უფროსმა მოხედა და
გაკვირვებით დაუწყო^წ ცქერა. — მე გახლავართ ანდრია გიორგის
ძე ავყიაშვილი, სტუდენტი ამა-და ამ საშუალო სასწავლებლისა,
რომელშიაც სწავლა ამ გაზაფხულს დავამთავრე და დღეს ბედ-
ნიერება მაქვს თქვენი ხელქვეითი გავხდე. თქვენდა რწმუნებულს
სასწავლებელში მასწავლებლად გამამწყესესო.

უფროსი ერთხანს გაშტერდა, მერე მხიარულად წამოიძახა.

— მეც დიდად მოხარული ვარ, ანდრეი გიორგი^წ, თქვენის
გაცნობისა. დიად ამ დღეებში მოვიდა მოწერილობა თქვენს შესა-
ხებ, ღიმილით დააბოლავა უფროსმა და ანდრიას მუშტრის თვა-

ლით დაუწყო ცქერა. თავით-ფეხებამდე რამდენჯერმე აათვალიერ-
ჩათვალიერა და ისეთის ცბიერის თვალით უყურებდა, ეგონებო-
დათ, სულის სიღრმეში უნდა ჩაუძვრეს და ამოიკითხოს რა
სწერია ამ ყმაწვილი კაცის გულის ფიცარზეო. აქვე უნდა მო-
გახსენოთ, რომ ბ-ნს ზედამხედველს საშინლად ეჯავრებოდა ყმა-
წვილი კაცები, და სძულდა უფრო ისანი, ვინც (უფროსის სიტ-
ყვით) მეტი ლაპარაკი იცოდა, ე. ი. ვინც თავისს მსჯელობას
იქონიებდა იქ, სადაც უფროსები, ჩინითა თუ ხნით, ლაპარა-
კობდნენ. კიდევ ამიტომ უყურებდა ჩვენს ანდრიას ასე დაკვირ-
ვებით.

ანდრია მეჭისმეტს გამოურკვეველ მდგომარეობაში ჩავარდა.
საითაც გაიხედაედა, უფროსის მოციმციმე თვალები სულ მას
მისჩერებოდა და მერე როგორ უყურებდა? სწორედ მახათივით
უვლიდა გულ-ღვიძლში. საწყალი ანდრია კაკანათში გაბმულს
ჩიტს დაემსგავსა. უნდოდა ეთქვა რამ, მაგრამ ვერა მოეხერხებინა-
რა. უნდოდა ენა დაეძრა, მაგრამ ენაც სასაზედ მიჰკროდა და
პირში ნერწყვი გაშრობოდა. „საკვირველია ღმერთმანი რა დამე-
მართაო, ჰფიქრობდა ანდრია, თითქოს სათქმელი ბევრი მქონდა,
თითქოს წინადვე მოვემზადე და ახლა-კი შოშიასავეთ ენა ჩამი-
ვარდა... ნეტა რასა ჰფიქრობს ჩემხედ ეს კაციო“ — ჰკითხავდა თა-
ვისთავს ანდრია და დარცხვენილის თვალებით ოთახს ათვალი-
ერებდა. ანდრიამ პირველად იგრძნო, რომ იგი მოუმზადებელია
და კოტა არ იყოს შერცხვა კიდევ.

კარგა ხანს იყვნენ გაჩუმებულნი. ბოლოს სიჩუმე უფროსმა
დაარღვია.

— რამდენი წლისა ხართ?

— მე მგონი 23 უნდა ვიყო, იცრუა ანდრიამ.

— ოც-და-სამისა? ჯერ სულ ყმაწვილი ყოფილხართ, ჩემო
ანდრეი გიორგიო და, როგორც ყმაწვილს კაცს, გაფრთხილება
გმართებს... მე იმედი მაქვს, რომ გულმოდგინეთ მოეკიდები
შენს სამსახურს, არ აჰყვები სხვადასხვა „მყვირალებს“, მორჩილი

და პატიოსანი იქნები... რაც შეეხება შენს წარმატებას, ეს ჩემზედ მოაგდე, მე ვიცი, როგორც დაგაჯილდოვებინებო. ამ „საკითხავის“ დროს უფროსი მოწყალეთ ილიმებოდა.

ანდრია-კი გაშტერებით დასცქეროდა იატაკს და არ იცოდა რა ექნა. უფროსის სიტყვები უდიერად ეჩვენა, მაგრამ იმის მეტი ვერა მოახერხა-რა, რომ დაბალის ხმით მოახსენა: „ვეცდები დავიძსახურო თქვენი და უმაღლესი მთავრობის ყურადღებამ“.

უფროსმა მადლობა გადაუხადა ამ გვარი თავაზიანობისათვის და ანდრია სამასწავლებლო ოთახში გაიწვია, სადაც ძველი მასწავლებლები კრების მოსახდენათ შეკროვილიყვნენ. შესვლის უმაღლე ახალი მასწავლებელი წარუდგინა. ყველამ სათითაოდ ჩამოართვეს ხელი და როგორც ყმაწვილს კაცს ყურადღებით დაუწყეს ცქერა. ანდრია ჭარხალივით წამოწითლებულიყო, მოკლე კითხვებზე მოკლე პასუხს აძლევდა. ცოტა ხნის შემდეგ, ზოგიერთების მოლოდინში, მასწავლებლებმა რაღაც სჯა-ბაასი დაიწყეს. უფროსმაც ერთხანს ყური დაუვდო, მაგრამ მალე მოსწყინდა, მთქნარება დაიწყო და გარედ გამოვიდა. მასწავლებლები უფრო გამხიარულდნენ. იმათში ბევრი ოხუნჯი კაცი ერია და ყველაზედ ბევრსაც ისინი ლაპარაკობდნენ. ანდრია კუთხეში მიმჯდარიყო და სათითაოდ ყველას სინჯავდა. მასწავლებლებს ლაპარაკის საგნად მარტო უფროსი ამოენიშნათ. პირველად აქვე გაიგო ანდრიამ, რომ უფროსს მეტ სახელად „ურის ცხენი“ რქმევია თურმე. ამ სახელის გაგონებაზედ ანდრიამ კინალამ არ გაღიხარხარა, მაგრამ თავი შეიკავა და კვლავ პედაგოგებს დაუწყო სინჯვა.

— როგორ ეტყობათ, რომ ერთის „ქარხნიდგან“ არიან გამოსულებიო, ჰტიქრობდა ანდრია. ჩვენი „ქარხნის“ კაცი თუნდა იერუსალიმს წაიყვანო, მაინც თავის ელფერს არ დაკარგავს. ისევ ის „ბურსაკები“, ისევ ის ლაყუნები. „ღიად ჩვენ ყველა ერთის ყალიბისა ვართ და აბა ამათთან რა გამიჭირდებაო“.

შეიძლება ანდრია, ჩვეულებრივით ოცნებას მიცემოდა, მაგრამ ამ დროს უფროსი ხელმეორეთ შემოვიდა და კრებაც დაიწყო.

IV

კრებამ დიდი ლაპარაკი გამოიწვია, მით უმეტეს, რომ საგანი დიდმნიშვნელოვანი იყო. დღეს უნდა გადაწყვეტილიყო ერთის მოწათის ბედი.

ერთს არნაუტ ბავშვს მასწავლებლის ჟურნალი მოეპარნა და დაეხია. ზედამხედველმა ბავშვის საქციელი მომაკვდინებელ ცოდვად ჩასთვალა, შეჭკობა მასწავლებლები და გამოუცხადა, რომ ესა და ეს მოსწავლე უნდა გამოვრიცხოთო.

— მე მგონია, ივან ივანიჩ, რომ ეგ დიდი სასჯელია, დაიწყო ერთმა მასწავლებელთაგანმა. მოდი ნუ გამოვრიცხავთ, ნიჭიერი ბავშვია. იქნება როგორმე მოვარჯულოთო.

— მე გეუბნებით მაგ ბავშვის სასწავლებელში დაყენება შეუძლებელია, პირქუშათ შენიშნა უფროსმა და ისეთის თვალით გადახედა კრებას, თითქოს ეუბნება:

— აბა რას ლაპარაკობთ, ხო იცით ჩემთან ვერაფერს გააწყობთო.

— მე მგონია, სასწავლებელი იმ ვვარი დაწესებულებაა, რომელიც მოზარდის გასწორებას უნდა სცდილობდეს და არა გამორიცხვას. დაუმატა ხმას მოკამათე მასწავლებელმა. სასწავლებელი ქურაა და კეთილი მამაშვილური, მოპყრობა — ფოლადი, რომელიც სწავლა წვრთნის ქურაში გამოვლებულს მოსწავლეს ფხად უნდა დაედოს.

• — თქვენ გეუბნებიან, რომ მაგ მოწათის დაყენება შეუძლებელია, დაიღრიალა უფროსმა—და თუ თანახმა არ ხართ, თქვენი აზრი საქმის მწარმოებელს დავთარში ჩააწერიეთ. მე-კი დავიმტკიცებთ, რომ თქვენ კანონის წინააღმდეგი ხართ.

ამ სიტყვებმა საშინელი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია. კრება დასადასად გაიყო. ყველა თავისას ლაპარაკობდა. მომეტებული ნა-

წილი უფროსს მიემხრო, მისმა სისტიკმა მუქარა-ყვედრებამ დას-
ძლია მოწინააღმდეგენი და კრებამ ერთხმად დაადგინა: „პატივ-
სადებელ მიზეზების გამო გამოირიცხოს მესამე კლასის მოწაფე
№ და განაჩენი უმაღლესს მთავრობას წარედგინოს დასამტკი-
ცებლად“.

აბა ახლა ხელი მოაწერეთ, ვაისმა ხმა. პირველათ უფროსმა და
მისმა მომხრეებმა მოაწერეს ხელი. დანარჩენებიც სათითაოდ
აწერდნენ ხელს. არ უნდოდა ხელის მოწერა მოწინააღმდეგე
მასწავლებელს, მაგრამ უფროსს „ხათრი“ ველარ გაუტეხა და
თავისის რწმენის მიუხედავათ თავისი სახელი და გვარი კოხტად
გამოსჭიმა განაჩენის ფურცელზე.

ასე დასრულდა ეს კრება და ერთი მოზარდიც ჩვეულებისა-
მებრ გულგრილათ, ქიანი პანტასავით გადაისროლეს, მიან-
დევს ცხოვრების ტალღებს და გაქირვება-გარყვნილებას პირში
მიაჩეჩეს.

ანდრიაც დაესწრო ამ კრებას. მაგრამ ხმა-კი არ ამოულია.
იმისთვის ახალი ხილი იყო ეს კრებები და ჯერ-ჯერობით არც
არა ესმოდა-რა. მოეწონა მასწავლებელის გულადობა, მაგრამ
უფროსი-კი უფრო მტკიცე და მაგარ ხასიათის კაცათ მოეჩვენ-
ნო. „მაგასთან სამსახური ხუმრობა არ ყოფილაო“, გაივლო გუ-
ნებაში ჩვენმა ანდრიამ და ღრმად ჩაფიქრდა.

— ახლა ხომ მოისვენა მაგ ურიის ცხენმა, მაგან! გაწიწმა-
ტებით ბურტყუნებდნენ მასწავლებელნი.— ყველას ენა მუცელში
ჩაგვევარდა და თავისას გაიტანდა, მაშ რას იზამდაო! ეუბნე-
ბოდა თითოეულს მათგანს შინაგანი ხმა.

მართლა და ან-კი რა ექნათ? ივანე ივანეს ძე ასკინკილოვი, —
სასწავლებლის უფროსი, — მეტის-მეტი გაქნილი, გაიძვერა და
გამოცდილი კაცი იყო. მასწავლებლები „ურიის ცხენს“ ტყვი-
ლათ-კი არ ეძახდნენ ასკინკილოვს?! მხოლოდ ეს სახელი მარტო
ბრაზ-შორეულს მასწავლებელსა ფხანდა-გულს, თორემ თვით
ზედამხედველს არაფერს აკლებდა. ის თვჯისს „ურიის ცხენო-“

ბას* არ აგდებდა, რადგანაც დღითი-დღე უფრო სასტიკ-
დებოდა, დღითი-დღე უფრო შიშის ზარსა სცემდა თვის ხელ-
ქვეითებს. სასტიკ ხასიათთან სასტიკი გამომეტყველება უფრო
საშიშარსა ხდიდა ამ კაცს. მიღებული და ბალნით შეშოსილი სახე,
პატარა მოციმციმე თვალები და გაბურძგენილი უღვაშები, მის
სულმოკლეობას ამტკიცებდა. მართლაც მეტის-მეტი ვიწრო აზ-
რის კაცი იყო ჩვენი ზედამხედველი, მაგრამ ის ოხერი ოქრო-
მკედით მოქარგული მუნდირი, „შპაგა კაქარდითურთ“ მედი-
დურს შეხედულებას აძლევდა. როდესაც მორთულ-მოკაზმული
გარეთ გამოვიდოდა ხოლმე, ყველა ძალაუნებურათ მიაქცევდა
ყურადღებასა. ზოგს კიდევაც შურდა მისთვის და წაიდუღუნე-
ბდა ხოლმე, „ნეტავი შენს დედას, რომ შენა ჰყავხარო“. ამ გვარი
სიტყვები, ერთს დღეს, თვით „ურჩის ცხენს“ ყურში გააგონა
ერი.მა დედაბერმა. „ურჩის ცხენს“ ესიამოვნა, უღვაშებზე ხელი
გადაისვა, ამაყურად მიაფლ-მოაფლო თვალი მიდამოს და წაიდუ-
ღუნა: „მაშ, ტყუილად-კი არა ვარ სტატსკი სოვეტნიკიო“. დიახ
უფროსი „სტატსკი სოვეტნიკი“ გახლდათ და კიდევ ეს უკვირ-
დათ მის თანა-მოსამსახურეთ. „ნეტა რითი დაიმსახურა ამ კაცმა
ეს ხარისხიო!“ ბერს ილაპარაკებდნენ ხოლმე ერთმანეთში გულ-
დამწვარი მასწავლებლები, ნამდვილ მიზეზსაც პოულობდნენ, მაგ-
რამ ვის რას გაუსწორებდნენ? მარტო იმითი-ლა იქარვებდნენ
გულის დარდს; რომ სიცილ-კასკასით ერთმანეთს ეტყოდნენ
ხოლმე: „ჩუმათ იყავით, თორემ ხომ იცი ჩვენი „ურჩის ცხენი“
სტატსკი სოვეტნიკიო... ასე დასცინოდნენ ხოლმე, მაგრამ
ეს „ურჩის ცხენი“ მათი უფროსი-კი იყო და! ამიტომ თუ ზურგს
უკან ცუდად იხსენიებდნენ, სამაგიეროდ პირში ელაქუცებოდ-
ნენ, ან კი რა ექნათ? კაცს სმა-ჰამა, ლუკმა-პური უნდა და უფ-
როსი ხომ მათი ლუკმის მძლეველია! რომ არ მილაქუცებდნენ,
„რაპორტების“ წერა-კი არ დაეიწყებია „ურჩის ცხენს!“ ხელად
გაუსვამდა კალამს ესა და ეს კაცი ამა და ამ მიზეზების გამო
არ მომწონსო და დაბეზლებულის წირვაც გამოვიდოდა. „რა-

პორტს* რევიზია მოჰყვებოდა, რევიზიის სამსახურიდგან დათხოვნა და მერე! არა, ძმავ, სახელდარი რომ შენი ბატონი იყოს, აცეს ნუ ეტყვიო. ასე ჰფიქრობდნენ თითქმის ყველანი და თუ ზოგიერთები ერთ მალალს სიტყვას ეტყოდნენ ხოლმე უფროსს, ათი და ოცი დაბალი უნდა ეთქვათ. „შეიძლება მამაცი იყო ისიც მხოლოდ შენის თავის წინ, ოთხს კედელს შუა, შეგიძლიან შენს გულში მთელი ქვეყანა გადმოაბოუნო, ეს მთა იმ მთას აჯახო, მაგრამ სხვასთან კი, მეტადრე უფროსთან, როგორ შეიძლება სამართლიანი ლაპარაკი, ეს ხომ უზრდელობა, უკანონობა და უზნეობა იქნებაო!“ ასე ჰფიქრობენ ჩვენი დიასახლის-ბებია-პაპები. ალბათ ასევე ფიქრობდნენ მასწავლებლებიც, რომ უსიტყვოდ დამორჩილებოდნენ თავიანთ უფროსს. ანდრიაშვილს მალე გაიგო უფროსის ხასიათი, იმის მიმართულება და ყურმოჭრილ ყმასავით დაემორჩილა, ბავშვით მოაჩვენა თავი. უფროსიც შეაჯდა ზურგზედ და თოხარიკივით დააჭენებდა. „ნასწავლია, ნასწავლი ანდრეი გიორგიჩი“ ეტყოდა ხოლმე უფროსი თავისს ცოლს, „მაგრამ მე უფრო კარვად ვასწავლი ქკუასო“. არ ვიცი ამითი რას ამბობდა ასკინკილოვი, მაგრამ ეს კი აშკარაა, რომ ანდრიას ხასიათის ცვალებადობას ალღო აუღო ჩვენმა უფროსმა და ანდრიას ზნეს—ენა ქარტალობას—თავისს სასარგებლოდ ხმარობდა.

ყ

გავიდა კარგა დრო. ანდრია შეეჩვია თავისს მდგომარეობას. ამხანაგებს დაუახლოვდა, საზოგადოება გაიცნო და მოწაფეებს ხომ თავიც მოაბეზრა. დღეს-ხვალობით ანდრია გაშინაურდა და ზოკიერთს ოჯახს კიდევ დაუმეგობრდა.

იმ სამაზრო ქალაქის საზოგადოება, სადაც ჩვენი ანდრია მოღვაწეობდა, რამდენიმე ნაწილად იყო დაყოფილი და იმათში, რასაკვირველია, პირველი ადგილი „ინტელიგენტებს“ ეჭირათ. ინტელიგენტი-კი, ქართველურათ რომ აეხსნათ, ყველა წერა-კითხვის მკოდნე კაცი გახლავთ, ცოტათ თუ ბევრად სწავლა-განათლების ქურაში გამოწითობლი და საზოგადოების თვალში გა-

ნათლებულად აღიარებული. ეს პატივცემული ხალხი ე. ი. ინტელიგენტები, იმიტომ იწოდებიან ინტელიგენტებად, რომ ცოტა თავისუფალი მოაზრენი გახლავან და თუ საჭიროება მოითხოვს, ნამეტანს გულ-კეთილობასაც იჩენენ, ასე რომ შეუძლიათ მე და შენ, ჩემო საყვარელო მკითხველო, ხელიც ჩამოგართვან და ეს-კი დიდი მოწყალებაა. რასაკვირველია პატარა სამაზრო ქალაქის ინტელიგენტები მე და შენის ხელის ჩამორთმევას დიდ გმირობათ არ ჩასთვლიან, მაგრამ მაინც ინტელიგენტები არიან, ქვეყნისთვის გული შესტკივათ და მამულის შეილებათ ითვლებიან. მამულს კი, მოგეხსნებათ, რიგიანი მოვლა უნდა და რასაკვირველია, რაც უფრო რიგიანი იარაღით იქნება კაცი აღჭურვილი, მით უფრო გაუძლევა თავისს მოვალეობას. აი ამ იარაღს, ჩვენი განათლებულნი კანცელიარულ მორჩილებაში ხედავენ და თუ საქმით არა, სიტყვით მაინც თავიანთ თავს ქვეყნის ჭირისუფლათ აღიარებენ. ანდრიას ნაცნობებიც ახალს აზრებსა ჰქადაგებდნენ, ლიბერალობას ვითომდა ეთაყვანებოდნენ და ვინც ამათ არ ეთანხმებოდა, ის ათვალისწინებული ჰყავდათ. ანდრიამ მალე აიღო ალლო და მალეც ჩაერია იმათ წრეში. მართალია, ანდრია მეტის-მეტი მხდალი ადამის-შვილი იყო, მაგრამ ამასთანავე საშინელი თავმოყვარეც. მუდამ დღე იმასა ჰფიქრობდა, როგორ მოვიქცე, როგორ მოვაწონო თავი საზოგადოებას, როგორ დავიმსახურო ისეთი ყურადღება, რომ განათლებულათ, განვითარებულათ მოეჩვენო საზოგადოებას და უფროსებიც მადლიერნი მყავდნენო. ეს ორი მოპირდაპირე აქეთ-იქითობა მოურიგებელია, მაგრამ ასეთი გულის თქმა ჰქონდა ანდრიას და მისდა საბედნიეროდ, თუ საუბედუროდ, იპოვა კიდევ გზა, რომლის საშუალებითაც მიაღწია თავისს გულის წადილს. ამის სიმხდალე საზოგადოებას წინდახედულებად მოეჩვენა და თავმოყვარეობა—უჭადო განათლებად. რა იყო ეს გზა? ეს გზა გახლდათ ფლიდობა, ორპირობა. ანდრიას არსება ორად გაიყო. შინ სულ სხვა ანდრია იყო, გარედ-კი სხვა. შინ ვიწრო სულთასწრაფ-

ვისა, ბოროტებით აღსავსე, ეგოისტი. გარედ-კი— თავისუფალი მოაზრე, განათლებული, მოძმისთვის თავდადებული. მერე ისე ხელოვნურად შეიმუშავა ეს განაწილება თავისის ბუნებისა, რომ საოცარი და საკვირველია. ვერა ქრისტიანი ვერ მიხვდებოდა მის ორპირობას. ეს მარტო თვით ანდრია იცოდა. იცოდა რომ იგი თავისს მსმენელებს ატყუებდა. ათასში ერთხელ-კი ჰგრძნობდა ხოლმე, რომ სიგლახეს სჩადიოდა, მაგრამ... კვლავ ფლიდობდა, კვლავ ორპირობდა.

ბრბოს სიბრმავემ ანდრია გარყვნა, გაათამამა და ის პატიოსნების ხმა, რომელიც ათასში ერთხელ მაინც ამოსძახებდა ხოლმე გულის სიღრმეიდგან, სამუდამოდ ჩაწყდა. ანდრია იქამდისინ მივიდა, რომ რამდენიმე ხნის შემდეგ, თავისთავი უცოდველად დასახა. რაღაც უკულმართობის მეოხებით დარწმუნდა, რომ იგი ღირსეული კაცია და ღირსეულს კვალსაც დასდგომია.

VI

ქ. „ფიიეს“ პატარა საზოგადოება მეტის-მეტე მზიარული და უზრუნველი იყო. თითქმის ყოველ კვირა-უქმე დღეს იკრიბებოდნენ ხოლმე ერთად და დროს ღებინა და ქეიფში ატარებდნენ. ამ საზოგადოების წევრათ ჩვენი ანდრია ითვლებოდა და მერე წევრიც წევრსა ჰქვიან! დიდად სასიამოვნო სტუმარი იყო ხოლმე ყველასათვის და ყველაზედაც დიდი გავლენა ჰქონდა, საქმით თუ არა, სიტყვით მაინც. დინჯის აუჩქარებელის ლაპარაკით ანდრია პირ-წყლიანი კაცის სახელი დაიმსახურა. ისე წვეულობა არ იქნებოდა, რომ ანდრია არ დაეპატიენათ, სულით და გულით არ გამასპინძლებოდნენ, როგორც, დიდებულ პატრიოტს. მისი ქება-დიდება მთელს ქალაქს მოეფინა. ანდრიას განებივრებას საზღვარი არა ჰქონდა. გაზვიადდა, თავი წაიჭამა, გადიდგულდა და გაამპარტავნდა. ბუზს თავზედ არ ისვამსო, რომ იტყვიან, სწორედ ანდრიაზედ ითქმოდა. ასე მიდიოდა დრო და ანდრია თანდათან მოეწყო, ფულები შეაგროვა, ოჯახისათვის

საქირო ავეჯეულობა იყიდა, ერთის სიტყვით, მოეწყო ისე, რომ „ქვაცა ჰქონდა და კაკალიც“.

— ეხლა-კი ყველაფერი მაქვსო, იტყოდა ხოლმე ანდრია, როდესაც ოცნებისაგან გაბრუებული ოთახში ბოლოის ცემას დაიწყებდა.

— მაშ, რაღა მაკლია? თითქმის არაფერი! მაგრამ არა, მაკლია, მაკლია... ღიმილით და მორცხვად წამოიძახებდა ხოლმე, და ეს ნაკლი გახლავს, უცოლობა. აბა კარგი არ იქნება, რომ ერთი ლამაზი გოგონა დაცქრილებდეს ჩემს ოთახებში! მაგრამ ვინ უნდა იყოს ის ადამის გვერდი, რომ მე მხარი დამიმშვენიოსო?

ანდრიას წინდაწინვე დასურათებული ჰყავდა თავისი საცოლო. იგი უნდა ყოფილიყო ტანადი, ცისფერ-თვალემა, წამოსადეგი და უეჭველად მდიდარი. ეს უკანასკნელი ღირსება ყველას ერჩინა ანდრიას. და აი ეხლა, როდესაც ცოლის შერთვის ოცნებაში იყო, თვალ-წინ წარმოუდგა ვიღაც ტანადი, ლურჯი-ჟუჟუნა თვალებიანი არსება, რომელსაც გული და სული შეუწირავს ანდრიასთვის. ანდრიამ თვალემა დააშტერა ერთ წერტილს და ნეტარებით იღიმებოდა. დიდხანს იოცნება ანდრიამ. ბევრნაირად გადაატრიალა თავისი ცხოვრება და თავისის საცოლოს ღირსება კვლავ ფულზედ დააყენა. არა, უთუოდ მზითვიანი ქალი უნდა შევირთო, მაშ რითი უნდა დამათასოს ხალხმა. სწორედ იმას ვათქმევინებ ვისმეს, რომ უმზითვო ქალი შეიყვანა სახლშიო. კარგი ის იქნება ყველა იმას იძახდეს: „ბიჭობა ანდრეი გიორგიჩმა უნდა დაიკვებოს. თუ კარგი კაცი არ იყო, სამას-ოთხასი თუმანი რად ჩაუჩხრიალესო! მაშ, ბიჭი არა ვყოფილვარ, თუ თითით საჩვენებელი არ გაეხდე. ეგ არის დღეიდგან უნდა შევუდგე მზითვიან ქალის ძებნასაო“. დააბოლავა ანდრიამ და უღვაშები გადიგრიხა.

ანდრიას განზრახვას ნაცნობები მალე მიუხედნენ. მიხედნენ, რომ ცოლის შერთვა გადაუწყვეტიაო და ყველა დაფაცურდა. მაქანკლები ხომ ბუზივით დაეხვია. ან-კი ვინ დაერიდებოდა? შნო-

იანი, ქვეიანი და ნასწავლი „უჩიტელი“. განა ეს საკმარისი არ იყო, რომ ჩვენს კეკელჯანებს გული აფანცქალეობდათ და ანდრიას ცოლობა ენატრათ? მართლადაც რაც იმ ქალაქში ცოტად თუ ბევრად გამოჩენილი გასათხოვარი ქალი იყო, ყველას ქირისუფლებმა მაჭანკლები მიუგზავნეს. ანდრია სიხარულით ფეხზედ აღარ იდგა, რომ ასეთი ყურადღება ჰქონია დამსახურებული, მაგრამ რაც უფრო ბევრი მაჭანკლები მოსდიოდა, მით უფრო ნაზღებოდა ჩენი ანდრია და ფეხს მაგრად აქერდა. ზოგს ეუბნებოდა, რომ ჯერ მე ცოლს არ ვირთავო, ზოგს ეუბნებოდა თქვენი ქალი არ მომწონს და ნურას უკაცრავადო, ზოგს—აბა არა გრცხვენინანთ მაჭანკალს მიგზავნით, თქვენი ქალი უსულო საქონელი, ან პირუტყვი ხომ არ არის, რომ შუამავლობით მაწონებთო და ან მე განა იმდენი არ მესმის, რომ მაჭანკლით ცოლის შერთვა შეუძლებელია? გულმა უნდა გული აცნოს და ისე უნდა ამოირჩეს ის არსება, რომელსაც მეუღლე ეწოდება. ეგ ერთი გაგიბედნიათ და კვლავ ნულარ გაბედავთ, რადგანაც მაგით მეც მამცირებთ და თქვენ ქალსაცაო.

ღიახ, ასე მრავალ-სიტყვაობდა ხოლმე ჩენი ანდრია, მაგრამ ყველა ამას „ღიდი მზითვის“ ალება ალაპარაკებდა. ქანც გაწყვეტილი ქალების დედმამა, რომ ველარას აწყობდნენ, კორიკანობას მიჰყვეს ხელი. ხან ერთს ქალზედ დასწამეს, რომ დანიშნაო, ხან მეორეზედ, ხან კერპი დაუძახეს, ხან ჯიუტი და ამ გვარად სცილობდნენ ანდრიას დამცირებას. მაგრამ ანდრია ყურსაც არ იბერტყდა. ის მომავალს უცდიდა და სჯეროდა კიდევ, რომ ძრიელ მალე უთუოდ ფულიან ქალს შეირთავდა.

ამასობაში, ანდრიას ცოლის შერთვის. განზრახვამ „ურჩის ცხენამდისაც“ მიაღწია. იმას ღიდი ხანია უნდოდა ანდრიასათვის თავისი ცოლის დაე გაერიგებინა, მაგრამ დროს, შემთხვევას უცდიდა და კიდევ დაუდგა ეს დრო. ერთხელ ანდრიამ მთელი დღე უსიამოვნოთ გაატარა და გასართობად უფროსთან წავიდა: ნარდს ან ქადრაკს ვითამაშებო. უფროსი მხიარულათ დაუხვდა

და გაიმართა მასლაათი. ამ მთისა თქვეს, იმ მთისა ილაპარაკეს, ზოგი აძაგეს, ზოგი აქეს, ზოგს სამარე გაუთხარეს, ზოგი ჯილდოზე წარადგინეს და სხვა. ერთის სიტყვით, ილაპარაკეს ყველა ის, რაც სხვისთვის მიუწოდომელი და გაუგებარი იყო. ბოლოს ლაპარაკი ქალებზედ, ქორწინებაზედ ჩამოუვარდათ. ორთავენი თავისებურად სჯიდნენ ამ საიდუმლოს. უფროსი, როგორც სამღვთო წერილის კაცი (ღვთისმეტყველების კანდიდატი გახლდათ) ეკლესიურის თვალით უყურებდა ამ საიდუმლოს და მის განსამარტავათ ცოტა გაწყდა ტექსტები კატეხისმოდან არ მოიყვანა. ანდრია კი იმას უმტკიცებდა, რომ ლამაზი ცოლი კაცის სახელია და თუ ამასთანავე ფულებიც აქვს, მაშინ ხომ რალა... „ადამიანი ბედნიერზედ უბედნიერესი იქნებაო“. ბევრს ხანს ილაპარაკეს ზედამხედველ-მასწავლებელმა და ბოლოს იქამდის მივიდნენ, რომ თვისდა უნებურად აღიარეს თავისი გულის პასუხი. აღმოჩნდა, რომ უფროსს სდომებია თავისს ცოლის და ანდრიას გაურთიგოს და ანდრიას-კი—მზითვიანი ქალი.

— ურიგო არ იქმნება, ჩემო ანდრი, ჩაურთო ლაპარაკში უფროსმა, ჩემი ცოლის დაჟ შეირთო. ობოლი ქალია, იმის გაბედნიერებით შენც ხეირი მოგეცემა და თუ ეხლა მეგობრები ვართ, შემდეგში ნათესავეები ვიქნებითო.

ამ სიტყვების გაგონებაზედ ანდრიას სახეზე აღმური აუვიდა. მაგრამ ვერაფერი უთხრა რა, გარდა იმისა, რომ მოვიფიქრებო.

ანდრიას „მოფიქრება“ მტკიცე უარით დასრულდა. უფროსმა ითაკილა და ამ ორს მეგობარს შორის საშინელი მტრობა ჩამოვარდა, მათი ურთიერთობა გამწვავდა, ასე რომ საჯაროთ ერთმანეთს ლანძღვა-გინება დაუწყეს. ამ გარემოებამ ცოტა არ იყოს ხელი შეუშალა ანდრიას კეთილდღეობას და სალაპარაკო საგნათ გახადა. ვინ იცის რითი გათავდებოდა ამ ორი მოქიშპე კაცის საქმე, რომ ზედამხედველი სხვაგან არ გადაეყვანათ. გადაიყვანეს „ურის ცხენი“ და მასწავლებლებმა თავისუფლათ ამოისუნთქეს. თავისუფლად ამოისუნთქა ანდრიამაც, მაგრამ

დიდხანს კი ვერ დარჩა მშვიდად, უფროსის გადაყვანის ამბავმა ათას გვარი მითქმა-მოთმა გამოიწვია, ზოგი უფროსს ამტყუნებდა, ზოგი სხვა მასწავლებლებს და ზოგი-კი ყველა ბრალს ანდრიას ახვევდა თავზე. ამის გამო ბევრჯელ გააბოროტეს ანდრია, ბევრჯელ აუძღვრიეს სისხლი და ამ გვარმა გამიაბრუებამ ერთხანს ბოლო მოუღო ანდრიას ტკბილს ცხოვრებას. ჩვენს ანდრიას, რომელსაც სარჩოცა ჰქონდა და კაკალიც, ცხოვრების უკუღმართმა ტრიალმა თავში შემოსაკვრელი ქვაც მისცა ხელში.

VII

სოფელ ქუჯათ-კარში ცხოვრობდა ტიტკო მუშტაძე. ოდესღაც მდიდარი ტიტკო დღეს გაღარიბებულიყო და თუ რამე ებადა ან ბანკს დარჩენოდა გირაოში, ან არა-და გეურქ-აღას დაესაკუთრებინა. მაგრამ ტიტკო მაინც აბრუს არ იტეხდა და, როგორც ტახტის აზნაური, სუფთად, ფაქიზად სცხოვრობდა. მართალია მოვალეები ყელში ხელს უქერდნენ: ვალი გადაგვიხადეო, მაგრამ რაც არა ჰქონდა რა, რას წაართმევდნენ!

აი ამ ტიტკოს ჰყავდა რამდენიმე ქალი და მათ შორის უფროსს—ქეთოს გასათხოვრად ყელი უკვე მოეყელყელებინა. ტიტკოს ცოლმა, სამაზრო ქალაქში ყოფნის დროს, შემთხვევით ანდრია გაიცნო. შინ დაბრუნების შემდეგ, შეუჩნდა თავის ქმარს, გინდა თუ არა ჩვენი ქალი ანდრია ავყიაშვილს მივათხოვოთო.

— რას ჩამაცივდი, დედაკაცო, მე სასიძო არჩეულიცა მყავს. ასეთი ვაჟკაცი, შენმა მზემ, ჩემგან არჩეული სასიძო, რომ სულ ვარსკვლავებს ეთამაშებაო.

— აჰა რა, თუ არ დაგიშლია, სწორედ შინ გაზდილ კაცს მივათხოვებ ჩემს ქეთოსა! ანდრია ავყიაშვილი-კი ნასწავლია, მოხელე კაცია, სად ისა'და სად ვილაც ჰოტროველა. გაკაპას-და ტიტოს ცოლი.

— ნასწავლია!

— დიახ ნასწავლია და აზნაურიშვილიც, სიამოვნებით წამოიძახა, რა ნახა რომ ქმარი დაითანხმა.

— მაშ კარგი და აბა შეეცხმაუროთ. დაეთანხმა ტიტუკო.

მეორე დღეს ტიტუკოს მიერ გაგზავნილი მაჰანკალი ანდრიასთან გაჩნდა, მაგრამ ანდრიამ უკმებად უარი შემოუთვალა. „მე თქვენის ქალის შერთვა ხელს არ მომცემსო“. ასეთმა პასუხმა ძალიან ააღელვა ცოლ-ქმარი. როგორ, განა ქეციანმა მღვდლის შვილმა ჩემი ქალი უნდა დაიწუნოსო, დამაცადოს მე იმან, ეს უღვაში არ მესხას თუ იმას სამაგიერო არ გადავუხადეო!—გაჰკიოდა ტიტუკო და თან ცოლს უსაყვედურებდა.

ამ ბუქარის შემდეგ არ გასულა რამდენიმე თვე და სოფელ ქუჯათ-კარში ეკლესიის დღეობა მოვიდა. ანდრიაც მოხვდა ამ დღეობაში. ღვინით შეზარხოშებულმა ტიტუკომ თვალის მოჰკრა ანდრიას და შევლივით გაექანა მისკენ. ანდრიაც დასახვედრად მოემზადა, მით უმეტეს გაგონილი ჰქონდა, რომ ტიტუკო ემუქრებოდა. მაგრამ წარმოიდგინეთ ანდრიას გაოცება, როდესაც ტიტუკო მტრობის მაგიერად ძმურად გადაეხვია ანდრიას და ჩააცვივდა გინდა თუ არა შინ უნდა წამომყვეო. ჩემი სტუმარი უნდა იყოო. ანდრია იძულებული შეიქნა გაჰყოლოდა ტიტუკოს. ერთის საათის შემდეგ ანდრია სხვა სტუმრებთან ერთად სუფრაზედ წამოსკუბებულყო და წითელი ნუნუა ჭიქა-ჭიქაზედ გადაჰყავდა. ღვინის უღმობელმა ძალამ, მასპინძლების ალერს-პატივმა ანდრიას თავს ბრუ დაასხა და ენა ამოადგმევიანა. ბევრი, ბევრი იხუმრა ანდრიამ და ამ ხუმრობაში კიდევ გამოუღამდა. ღამე მასპინძლები რაღას გაუშვებდნენ და იქვე მოასვენეს. მეორე დღეს დილით როგორღაც მოახერხეს და თავისს ქალზედ-კი დანიშნეს. როგორ მოხდა ეგ ამბავი დანამდვილებით არავეინ არ იცის, თუმცა-კი ათასგვარი ჭორები დადის. ერთის კვირის შემდეგ ჯვარიც გადასწერეს ჩვენს ანდრიას და „ცარიელი“ ქალი და ასე თუმნის თამასუქი გამოატანეს.

ანდრიას ცოლის შერთვის ამბავი ყველას გაუკვირდა. იმ გასათხოვარმა ქალებმა, რომელთაც ანდრიაზე უნდოდათ გათხოვება ყურები ჩამოყარეს. რალა დარჩენილათ იმის მეტი, რომ ქორები გავერცელებინათ. მაგრამ ესეც მოსწყინდათ. შურის ჭიებას ყუჩი მოსტყდა და ცხოვრებამ ჩვეულებრივი მიმდინარეობა მიიღო.

VIII

გავიდა ერთი წელიწადი. ანდრიას ცოლშვილობა ახალი ამბავი აღარ იყო, პირიქით უფრო პატივით ეპყრობოდნენ, როგორც დარბაისელს კაცს, მაგრამ ანდრიას ოჯახში კი ჯოჯოხეთი დატრიალდა. უნდა მოგახსენოთ, რომ ანდრიამ ჯვარისწყერის პირველ დღიდგანვე თავისი თავი შეურაცხოყოფილად ჩასთვალა და ამ აზრით გამსკვალული სწორედ მტარვალად გარდაექცა თავისს ცოლს.

— დღეს მე, ანდრია გიორგიჩი, მოტყუებული ვარ განა? ჩაეკითხებოდა ხოლმე თავისს თავს და გული ყელში ებჯინებოდა, ბრაზი მოსდიოდა და ჯავრის ამოსაყრელად ცოლს მივარდებოდა ხოლმე. საბრალო ქეთო ხმა-გაკმენდილი შესცქეროდა განრისხებულ ქმარს და ვერ მოეფიქრებინა თუ რად იყო იმაზედ გულ-აცრუებული. სწორე მოგახსენოთ, მართლა ძნელი გამოსაცნობია, რა იყო მიზეზი ანდრიას გაპირქუშებისა, გააფეიანებისა. ისა რომ, მოსტყუვდა და თავისდა უნებურად შეირთო ცოლი, თუ ისა, რომ, მუდმივმა ფლიდობამ, მუდმივმა თავის მოტყუებამ გადააბირეს და ხასიათი წაუხდინეს. ასეა თუ ასე ანდრია ქეთოს ნამდვილ სულთა-მხუთავად გარდაიქცა: ჯვარის-წყერის პირველ დღიდგან ერთი აღერსიანი სიტყვა არა სმენია ქმრისაგან. ანდრია მუდამ უშტიალებდა, მუდამ უყვიროდა და თვალებს უბრიალებდა. შეიძლება ცოლი იყო დამნაშავე? მაგრამ არა! ქეთო მეტის-მეტი ზნეობიანი და პატიოსანი აღამიანი გამოდგა და ამასთანავე, როგორც შინ

გაზრდილი, სოფლის ჩვეულება-ხასიათით გამოკეებული,—დიდი მოსიყვარულე თავისს ქმრისა. მხოლოდ გული იმითი უკვდებოდა, რომ ქმარს იგი ჭირივით ეჯავრებოდა, როდესაც მას უსაზღვროდ უყვარდა, სულ თვალსა და წარბში შესცქეროდა, რა ვაამო, რითი მოვიგო ჩემი ანდრიას გულიო.

— ოჰ! ზეციერო მამაო, შენ ჰკითხე და გადაახდევინე, ვინც მე ამ გაჭირვებაში ჩამაგდოო, იტყოდა ხოლმე ბეჩავი ქეთო და თვალიდგან ცრემლებს აფრქვევდა.

მშვენიერი სანახავი იყო ხოლმე ამ დროს ქეთო. კუპრივით შავი თვალები ღრუბელივით ცრემლით ექლინთებოდა და მისი მსხვილი წამწამები უსუპივით აბკურებდა მის ლაწვებზე გულიდგან ამონადულს მდუღარებას. მისი მკერდი ზღვასავით ბობოქრობდა და გულის სიღრმიდგან ამოვარდნილი ოხვრა ცრემლის ნიაღვარს უერთდებოდა. ასე სტიროდა ხოლმე ქეთო სანამ ქმრის მოსვლის დრო მოახლოვდებოდა. მაშინ-კი თვალებს მოიწმენდდა და შესცქეროდა ქუჩის კარებს, აბა როდის გამოჩნდება ჩემი სულის ჩამდგმელი ანდრიაო და ეს ნამტირალევი სწორედ ღრუბლებიდგან გამოსულ მთვარესა ჰგავდა. ლამაზი და წყნარი იყო, როგორც ის ობოლი ვარსკვლავი; რომელიც ღრუბლებით აკრელებულს ცაზედ ციმციმებს ხოლმე, მაგრამ უტოლ-უამხანაგო სიბრალულს უფრო აღუძრავს ადამიანს, ვიდრე აღტაცებას.

რად უყვარდა ქეთოს ასე გაგიჟებით ის კაცი, რომელიც მას სიცოცხლეს უმწარებდა? სწორე მოგახსენოთ მე ვერ ამიხსნია ეს კითხვა, და ერთის მხრით მეტიც არის ამ საკითხავის ჩამოგდება. უყვარდა იმიტომ, რომ მოსწონდა და მოსწონდა, კიდევ იმიტომ, რომ ალბათ რამე თავისებური, ქეთოსთვის გამოურკვეველი, მაგრამ ბუნებისაგან ამ ორი არსების შემაერთებელი სიმი მოიპოვებოდა მათ შორის, რომ ქეთოს გული ასე მაგრად მიეჯაკჟვა მის გულს. შეიძლება ქალწულობა და პატიოსნება აკავშირებდა ამ ორს ხასიათით და მიმართულებით სხვა-და-სხვა გვარ არსებათა!

ერთს დღეს ნამტირალები ქეთო აივანზედ გამოსულიყო და ქმრის გზას შესცქეროდა. ამ დროს მომავალი ანდრიაც გამოჩნდა. მოდიოდა თაფჩალუნული, განდრუნჩული და ვერ ამჩნევდა, თუ როგორ გატაცებით უყურებს მისი დაჩაგრული ცოლი.

ანდრია გაფხორილი ამოვიდა კიბეზედ. ცოლმა ნაწყენობა შეატყო და ალერსიანად ჰკითხა.

— რათა ხარ გაჯავრებული?

— ეშმაკმა რომ წაგიღოს! უკმეხად უპასუხა ანდრიამ და დაუბღვირა.

— ცეცხლი ვსთქვი და პირი არ დამწვაო, ბეჩა, რას მემართლები, ცუდი ხომ არა მითქვამს-რა. ცრემლმორეულის ხმით, დაბლად, შენიშნა ქეთომ და გაბრუნება დააპირა.

— სადილი მზათა გაქვს? კიდეც დაუშტიალა ანდრიამ.

— ეხლავე იქნება ჩემო ბატონო.

— აი ჯანაბა და დოზანა შენს' თავს. განა არ იცი რომ დაღალული ვარ და მოსვენება მეჭირვება. ახლა შენს სადილს უნდა ვუცადო? არა რას აკეთებდი აქამდის, აპელაციების არ-ზებს თუ სწერდი?

ისეთის უკმეხი, ისეთის ამრეზილი კილოთი უთხრა ეს სიტყვები, რომ საბრალო ქეთოს სულ გული ჩაეთუთქა. შუბლს ქვეშიდგან შეხედა ქმარსა და ერთი ისეთი ამოიოხრა, რომ გულ-ღვიძლი თან ამოატანა. შევიდა სახლში და მდულარება დაანთხია, თან სუფრასა შლიდა და თან მწარედ, თავისთვის, მოსთქვამდა თავისს უბედურებას. „ნეტა რა მოუვიდა, რაზედ აიცრუა ჩემზედ გული, რად მიქნობს სიყმაწვილესაო“. ჰფიქრობდა ქეთო და სუფრაზედ ხელებს აფათურებდა. მთელი ნახევარი საათი დასტრიალებდა სუფრას და ჯერ თეფშებიც არ დაელაგებინა. ამრეზილი ანდრია-კი აივანზედ ბოლთასა სცემდა და ბუზლუნებდა.

— რა ჰქენი, ვერ გაშალე ეგ ოხერი სუფრა? შეჰლრიალა მოთმინებიდგან გამოსულმა ანდრიამ.

ქეთო მხოლოდ ეხლა გამოირკვა ფიქრებისაგან და შეშინებულმა ძლივს ამოიკნაულა.

— მობრძანდი მზად გახლავსო. ანდრია მშიერ, მგელსავით სუფრისკენ გაექანა.

ორთავე, ცოლიცა და ქმარიც, ჩუმად ისხდნენ. მარტო ანდრიას პირის წკლატუნი არღვევდა სიჩუმეს. რალაც უცნაური მდგომარეობა იყო ამათი მდგომარეობა. ქეთო კარგადა გრძნობდა, რომ ეს დღე უცემრათ არ ჩაივლიდა. დიახ, უცემრათ. ეს ორი წელიწადი იქნება, რაც ანდრიამ ხელი შეაჩვია ქეთოს და როდესაც-კი მოისურვებდა გვერდებს გამოუთხელებდა ხოლმე. ცოტაოდენი რამ საკმარისი იყო, რომ ანდრიას გული მოსელოდა და მაშინ... ქეთოს ტანიც აღურჯდებოდა. მაგრამ ზნეობრივ-ფიზიკურად დატანჯული ქეთო დიდის მოთმინებით იტანდა ყველა ამას. და არამც თუ ეთქვას ვისთვისიმე, არც-კი არავისთვის უგრძნობინებია, რომ იგი უბედურთა. პირიქით ბედნიერი ეგონათ, რადგანაც გარედ, უცხოთან, ქმარი რიგიანად ექცეოდა. ჩაცმულ-დახურული გამოჰყავდა და ბრბოს მეტიც-არ უნდოდა, რადგანაც ტანისამოსითა და სმა-ქამით ზომავენ ადამიანის ბედნიერებას. საცა-კი წვეულება ან დღეობა გაჩნდებოდა, ანდრია უთუოდ იქ იყო ხოლმე და თან ცოლსაც იახლებდა. ანდრიას თავიც-კი მოჰქონდა, რომ ლამაზი ცოლი ჰყავდა და ნშირად ტრაბახობდა: „თუმცა მზითევი არ ამიღია, მაგრამ ბადრი მთვარესავით ცოლერ კი ვიშოვეო“. ქეთო ხომ სულ ზედ დაჰკანკალებდა ქმარს და იმის მზეს ფიცულობდა. ანდრიაც ნაძალადევათ ეალერსებოდა, უნაზდებოდა. დიახ, ამ შემთხვევაშიაც ჩვეულებრივს სიყალბეს იჩენდა, მაგრამ ხალხს ბედნიერნი ეგონა. აბა ეხლა სახლში მობრძანებულიყვნენ!

ცრუ-განათლებამ, ბრბოს პატივისცემამ ისე გააამაყა ანდრია, რომ თავისს თავი უნიკიერესი, უცოდველნ ეგონა და თავს შეულრაცყოფილათ სთვლიდა ქეთოს ცოლობით. „როგორ, განა მე უსწავლელი ცოლი უნდა მყავდესო“, ჩაიწერა ერთხელე

ტულში და ამ ფიქრმა ისე გააზვიადა მისი გადაბირებული ქკუა-გონება, რომ ქეთევანში არავითარს ღირსებას არა ჰპოვებდა. იგი მარტო მოსამსახურეთ, უნის დასაკმაყოფილებელ არსებათ მიაჩნდა. ღვთის წინაშე ანდრიას არც ისა ჰქონდა შეგნებული, თუ არ ვიცი არ უნდოდან შეესმინა, რომ ცოლს ისეთივე უფლება უნდა ჰქონდეს, როგორც ქმარს, რომ ცოლი უქმროთ ნახევარი არსებაა, და ქმარი უცოლოდ. მხოლოდ ქალი და კაცი გრძნობა-გინებით და ზნეობა-მოვალეობით შეერთებულნი შეადგენენ ერთს სრულს არსებას, რომელსაც ოჯახის დედა-ბოძი ჰქვია და რომელზედაც დამყარებულია ხალხის ზნეობრივ-გონებრივი განვითარება, გაფაქიზება და ამალღება. მაგრამ ანდრიასთანა კაცებს შეიძლება სულ სხვანაირად ესმოდეთ და აკი იმიტომაც ანდრიას სულ სხვა მიზანი, ფიქრი და მიმართულება ჰქონდა. როგორც მოგვხსენებათ, ანდრია მზითვის აღებას სცდილობდა და დღეს რომ უმზითვო ქალი შეხვდა თავს დამცირებულათ სთვლის. „სოფლის დურგალ-მჭედლები იღებენ ორმოც-სამოც თუმანს და მე ორას-სამასი თუმანი მაინც არ უნდა ამელოვო?“ ხშირად უსაყვედურებდა ხოლმე ცოლსა და მუჯღუგუნებს სთავაზობდა. საყვედური ხმა-მალლა ლაპარაკად გადაიქცეოდა ხოლმე. ხმა-მალლა ლაპარაკს ლანძღვა-გინება და უშვერი სიტყვები მოჰყვებოდა და... შემდეგ ცემაც, მაგრამ ყველა ამას ანდრია ფარულად, ოთხ-კედელს შუა სჩადიოდა და ამას კედლები ხომ არ გასთქვამდნენ და ცოლი-კი არავის არაფერს ეუბნებოდა. უთმენდა: „იქნება ღმერთი გაუწყყრეს და ქკუა მოიკრიბოსო“.

— ეს როგორი წვენია, ჰა! შეჭლრიალა. ანდრიამ, როდესაც ქეთომ საინით წვენი მიაართვა. ჩემს მეტი ყველაფერი შიგ არის!

— რა ვქნა, როგორი უნდა იყოს? რად იცი, კაცო, ეგრეთი ღრენა. სულ ეგრე უნდა შტიალებდე. ერთხელ მაინც მაქამე

გემრიელი პური. ალელვებულის ხმით მიახალა ქეთომ, ჩამჩა სუფრაზე გადისროლა და გაჯავრებულმა სკამი განზედ გაიდგა.

ცოლის ასეთმა საქციელმა ანდრია მოთმინებიდგან გამოიყვანა. წამოწითლებული ზეზე წამოფრინდა, მივარდა ცოლსა და ღრიალი დაუწყო.

— რაო, იღრინებო, განა მე შენი ძალლი ვარ. არა როგორ მიბედავ მაგასა, შე წუწკის შვილო! ღრიალებდა ანდრია და თან მუქსა ჰკუმავედა. ცოტა კიდევ და მივარდებოდა საბრალო ქეთოს.

ქეთო ქეასავით დაჰკროდა თავისს სკამს და თავის მალლა აღება ვერ მოეხერხებინა. გული თოფ-ნასროლ მტრედივით უფართხალეებდა. თვალბს-კი ხან აშტერებდა ხან ახამხამებდა ისე, როგორც ათამაშებს ხოლმე თვალბს ის კაცი, რომელსაც თავში უნდა ჩაარტყან.

— არა, მითხარი მე ძალლი ვარ, ჰა! შე ასეთ ისეთო! გაიმეორა ანდრიამ და მოჰყვა უწმაწურად ლანძღვა-გინებას. დედა, მამა, ვინც-კი ვინა ჰყავდა საფლავიდგან ამოუყარა.

— ვინა სთქვა რომ ძალლი ხარო, შეშინებულის ხმით წამოილულულულა ქეთომ. კარგი, გენაცვა ნუ ჯავრობ, ნუ მაგინებ ახლად დამარხულს მამას, ჯერ ხომ საფლავიც არ გაშრობია. სირცხვილია, კაცო, სირცხვილი, განა ეგრე უნდა მოიქცე. თან კი მაყვედრი ნასწავლი ვარო. განა მაგას გასწავლიდნენ იმ ოხერა სკოლაში?

ანდრიამ ახლა-კი ველარ მოითმინა, გააფთრებული მივარდა ცოლსა და მუშტები წაუშინა. ცოლი ეხვეწებოდა, ემუდარებოდა, პატივებას სთხოვდა და ფეხებ ქვეშ უვარდებოდა, მაგრამ გამხეცებულს ანდრიას არა ესმოდარა. გაჩქარებით ურტყამდა მუშტს და თან ისეთის უწმაწურის სიტყვებით ილანძლებოდა, რომ მკვდარიც-კი სამარეში შეინძროდა. ამ ჰიდილსა და ბლლარძუნში, სუფრაზედ რაც რამ იყო ანდრიამ სულ ძირს გადმოყარა. ამან ხომ სულ-მთლად გააგიჟა ანდრია. იმდენი

სცემა ქეთოს სანამ გული არ მოიჯერა და მერე მეორე ოთახში გავარდა. ასე გათავდა ცოლ-ქმართა სადილი!

საბრალო ქეთომ წელი ძლივს აითრია. როგორც იყო ტახტამდის მოვიდა და მოქრილი ხესავით ზედ მიეგდო. სტიროდა დაბრიყვებული ქალი და ცრემლით მოსთქვამდა თავის უბედურებას და მერე ისეთი სიტყვებით მოსთქვამდა, რომ იმის ცოდვით ქვებიც კი აღუღლებოდნენ. ანდრია იქამდის გამხეცებულიყო, რომ სიბრალულის ნაცვლად, კიდევ ემუქრებოდა ქეთოს და უბრძანებდა, ხმა ჩაეკმინდა. ცოლი-კი ტირილით ეუბნებოდა; „ამაზე მეტი მოთმენა აღარ შემიძლია, უნდა ვამცნო ქვეყანას, რა უბედურებაშია ცა ვარ. ჩკინის ქალამნებს ჩავიცვამ, რკინის ჯოხს დავიკერ ხელში, შემოთუვლი მთელს ქვეყანას, და ყველას გავაგებინებ შენს უბედურს ხასიათსაო. არა, რატომ არა გრცხვენია, შე უკეთურო, ჩამიგდე; ხელში სუსტი არსედა და მბატონობ რაღა, თან კი მაყვედრი ნასწავლი ვარო. აი, მენატროს შენისთანა ნასწავლი!

— ნასწავლია!? დამიხედეთ ამისთანა ნასწავლს! დრო-გამოშვებით წამოიძახებდა ხოლმე ქეთო და კვლავ იმუქრებოდა. მაგრამ ეს სიტყვები სიტყვებადვე დარჩნენ. გულმოკლულმა ქეთომ ველარ ვაბედა სხვისთვის ეთქვა რამე. ოჯახის სახელის წახდენას თავისი ცემა-ტყევა არჩია. მის საყვარელ ქმრის თავის მოქრას, თავისი დამცირება ანაცვალა. მით უმეტეს, რომ ანდრიამ იმ საღამოთივე, როდესაც გული დაიმშვიდა და თავისს საქციელი მიილოკ-მოილოკა, ბოდის მსგავსი რაღაც უთხრა ქეთოს:— ხომ იცი ჩემი ხასიათი, როცა მე გაჯავრებული ვარ, შენ ხმა გაკმენდილი უნდა იყო, სიტყვა არ უნდა შემომიბრუნო და აბა ნახე თუ შენზედ ხელი გამოვიღოვო. ნეტა რამ გამოიწვია ამ სიტყვების თქმა: იმან რომ კვლავ დარიგება მიეცა ცოლისათვის, თუ იმან რომ კაცობრიული გრძნობა ჯერ სულ მთლად არ დახშობდა და ადამიანს ადამიანი შეეცოდა. მგონი

უფრო პირველმა გამოიწვია, რადგანაც ხშირად პირდებოდა ცოლს აღარ გცემო, მაგრამ ანდრია თავისას არ იშლიდა.

ღვთისმშობლობა დღეს მასწავლებელ დავით ღვინაძეს დიდი წვეულება ჰქონდა. ძველებური, ღვინაძის მამაპაპური დარბაზი ხალხით გატენილიყო, რომელიც ორპირად შემოსხდომოდა სუფრას და სადილს შეექცეოდა. ამ დღეს დავითს ყველა წოდების კაცი ჰყავდა დაპატიჟებული. უმრავლესობა კი, რასაკვირველია, ნასწავლები და კეთილშობილნი იყვნენ. ამას ჯერ ერთი რომ დავითის წოდებაც მოითხოვდა, და მეორეც, დავითი დიდიხანია პირდებოდა თავისს ამხანაგებს ღვთისმშობლობა დღეს დაგპატიჟებთო და მართლაც ყველა ამხანაგ-მასწავლებლნი, ცოლიანი თუ უცოლო, შეეკრიბა. მათ რიცხვში ერია ანდრიაც თავისს ცოლით.

თუმცა სუფრა ევროპიულათ იყო გაწყობილი, სტუმრებს გადაწყვეტილი ჰქონდათ მამა-პაპური, ნამდვილი ქართველური, სმა-ქამა და ნადიმი გაემართათ. ამიტომ სუფრის თავში უფრო „პატივცემული“ ტოლუმბაშობაში განთქმული ადამიანი დაესვათ. ამას ჩამოდაღმა კი წოდებისა და ღირსების თუ თავაზიანობისა და ზრდილობის დაკვალად ჩამორიგებულიყვნენ. მოსადილენი მეტის-მეტად ოხუნჯობდნენ, და თან სცდილობდნენ მუცელი მალე ამოეყორათ. ჯერ სმა არ გაჩაღებულიყო და ყველა თავდაქერილად იქცეოდა, თუმცა-კი ზოგი ხმა-მალლა ლაპარაკობდა, ზოგი ოხუნჯობდა, ზოგი იცინოდა. აქა-იქ, ნასწავლებს შორის, საკამათო საგნებზედაც ჩამოვარდნილიყო სჯა-ბაასი.

ქართველ კაცს ხომ სუფრაზედ გაახსენდება ყველაფერი. ეს სამშობლო, ეს სწავლა-განათლება, ეს ყმაწვილ-კაცობა, ეს ბანკობანა, ეს ზნეობა-გონებით დაქვეითება და სხვა ამგვარები, ერთის სიტყვით,—მთელი საქართველო თავისს ავლა-დიდებით. აგერ რამდენიმე მასწავლებელი და მათ რიცხვში ანდრიაც, შეკამათებულან, რაღაც თავს სატეხი საგანი აურჩევიათ და ვინ იცის როგორ გამწვავდებოდა მათი ლაპარაკი, თუ რომ

ხამადას ოხუნჯობა არ დაეწყო და საერთო სიცილი არ გამოეწვია.

— დავით სფრიდონიჩ! მამა გიცხონდა ერთი ე პილატეს ცრემლი გადმომაწოდე. შენ მაინც არა სვამ, შვილოსან, და მე რალათ მაკლებ.

— ბიქოს, ე პილატეს ცრემლი რალა! გაიკვირვა დავითმა და გადიხარხარა.

— რა არის და, ოტკაა, ჩაერია ლაპარაკში დავითის მოყვარე, შინ გაზდილი, ძველებური აზნაურიშვილი.

— დასწყევლოს ღმერთმა შენი ეშმაკი, რა ოხუნჯი რამა ხარ. ეგ რალამ მოგაგონა შე ოჯახქორო, მართლა და რომ პილატეს ცრემლია! გაკვირვებით წამოიძახა მასწავლებელმა დავითმა და მოჰყვა კუკუკუს, მას ბანი მისცა მეორემ და ყველამ სიცილი დაიწყეს. სიტყვა აბურთავეს, იმოღექსავეს და სადილი გახურდა. თამადამ ჯერ ორ-ორი ჭიქა დაატრიალა, მერე სამსამი, ამას ზედ მოაყოლა ფიალა, შემდეგ ჯიხვები და ისეთი სმა გაიმართა, რომ თქვენი მოწონებული. ასტყდა ხმაურობა, ჭიქყინი, ჭირვეულობა. ვინ ვის ელაპარაკება, ვინ ვის ღვინოს აძალებს, ვინა სვამს, ვინ, ღვინოს ღვრის, აღარავის არაფერი გაეგებათ. ამ სმაში და ქეიფში ჩვენი ანდრიაც ლაზათიანად შეზარხოშდა. წითელმა ღვინომ ტვინი შეუხურა და მეტის მეტად თამამად იქცეოდა.

ქალების გუნდში, ანდრიას ცოლი-კი განზედ გამჯდარიყო და თავის ქმარს თვალ-წარბში შესცქეროდა, რადგანაც იცოდა, რომ სიმთვრალეშიაც გლახა ხასიათი ჰქონდა და შიშობდა ცუდი არა ჩაიდინოს-რაო. მაგრამ ცუდი-კი არა, ამ სადილზედ ანდრიამ თავი გამოიჩინა და ერთხელ კიდევ მოალანდა საზოგადოებას, რომ იგი განვითარებული, განათლებული კაცია. ანდრიას „რეჩმა“ ქვეყანა გააკვირვა. მართლა ის-კი დამაფიწყდა მეტქვა, რომ ტოლუმბაშმა „რეჩობანა“ შემოიღო და პირველადც თითონ წარმოსთქვა სიტყვა, რომლითაც ქება-დიდება

შეასხა დიასახლისს, მადლობით მოიხსენია გულუბნევი მასპინძელი და თავისს სიტყვა იმითი დაასრულა, რომ „ღმერთსა ვსთხოვ მრავალი ლხინი და ქეიფი გაგვეტარებინოს ამ სახლშიო“. ამ სიტყვას ხანგრძლივი ტაშის-ცემა მოჰყვა. ტოლუმბაშის შემდეგ ახლა სხვამა სთქვა სიტყვა და ამანაც „ქამით“ დაათავა. ჯერი მასწავლებლებზედ—ნასწავლებლებზედ მიდგა. ტოლუმბაშმა. „სმენა და გაგონება იყოსო“, გამოაცხადა, სკამის საზურგეზედ გადაეყუდა და გულ-ხელ დაკრეფილი სასმენლად მოემზადა. მასწავლებლებმაც დაიწყეს სიტყვების წარმოთქმა და როგორც ნასწავლებმა უფრო ფართოდ გაშალეს სიტყვიერების ბოხჩა და პრტყელ-პრტყელი სიტყვები ამოალაგეს. ერთი გაათავებდა, მეორე აიღებდა ხოლმე კიქას ხელში და ან ნალაპარაკევის წინააღმდეგ იტყოდა რამეს, ან ისევ იმას განაგრძობდა. ამასობაში თითქმის მთელი ქვეყანა გადმოაბრუნეს. ალთა-ბალთას შეურთეს, რუს-ფრანგ-ინგლისელები ერთმანეთს შეაჯახეს, და ნამდვილი მქერ-მეტყველებით იბურთავეს, ასე რომ ანდრიას სათქმელი თითქმის აღარა დარჩა-რა და ამიტომაც სდუმდა, მაგრამ როდესაც ჯერი იმაზედ მიდგა და „რეჩის, რეჩის, რ—ე—ჩ—ის“ ძახილით ყურები გამოუქედეს, მეტი ღონე არ იყო, უნდა უთუოდ ეთქვა რამე. ანდრია დინჯად წამოდგა, კიქა მალა აღმართა და სიტყვა დაიწყო.

იგი ლაპარაკობდა წყნარად და თუმცა-კი ენას ურევდა, მაგრამ ეს ნუნუნას ბრალი იყო. და აბა რა დასაძრახისია, რომ ქართულ სუფრაზედ კაცი დაითვრეს, ათი და ოცი კაცის სამყოფი ერთმა შთანთქას და დააქციოს. ბევრი ილაპარაკა ანდრიამ და ის აზრი გამოხატა, რომ „წელან მე და დავით სპირიდონიჩს ქალების შესახებ გვექონდა ლაპარაკიო და მეც ქალებზე უნდა ვილაპარაკო, მით უმეტეს, რომ ეს სადღეგრძელო ქალისაა, ჩვენის კეკლუცი და გულუბნევი მასპინძლისა! და სხვა“. ბევრი იმჭერმეტყველა ქალების შესახებ, ბევრი საგულისხმიერო

ახრები წარმოსთქვა და საგულისხმიეროდაც დაათავა თავისი სიტყვა.

„იმას მოგახსენებდით, ჩემო ბატონებო: თუ ღმერთს სდომოდა, რომ ქალი ჭკუა-გონება ზნეობით კაცზედ დაბალი ყოფილიყო, მაშინ ღმერთი ქალს ადამის წვივიდგან გამოიღებდა, ან თუ სდომოდა რომ კაცზედ მაღლა ყოფილიყო, მაშინ თავიდგან გამოსჭრიდა, მაგრამ რადგანაც ღმერთმა კეთილ ინება და ქალი კაცის გვერდიდგან, შუა ადგილიდგან გამოსჭრა, ეს იმას ნიშნავს, რომ ქალი კაცზედ არც მაღალია და არც დაბალი, მაშასადამე ქალნი და კაცნი ერთი უნდა იყვნენ, ერთი უფლება უნდა ჰქონდეთ*). მაშ, ბატონებო, გაუმარჯოს ჩვენს ქალებს და მე-კი ვსვამ იმათ სადღეგრძელოს“. ამ სიტყვების გათავება და ალიაქოთის ატყდომა ერთი იყო. ქალი თუ კაცი, ყველა ალტაცებით უკრავდა ტაშს და „ვაშა, ვაშას“ ძახილით ყურები წაიღეს.

ამ საერთო ალტაცებაში მარტო ქეთო არ იღებდა მონაწილეობას. ის კარგად ჰგრძნობდა, რომ იმისი პატიოსანი ქმარი ჯერ ერთი რომ სტყუოდა, და მეორეც უგულოდ, ფლიდობით ლაპარაკობდა. ხალხის ალტაცებას საზღვარი არა ჰქონდა, ზოგიერთმა მანდილოსანმა ქეთოსაც კი მიულოცა: „ნეტავი შენ, ქალო, მაგისთანა ქმარი გყოლიან“. ქეთო თავმდაბლად უკრავდა თავს და თან ჰფიქრობდა: „ნეტა ჩემს გულში ჩამოგახედათ და გაგაგებინათ რა უმსგავსად მექცევა ეს მქადაგებელი კაციო“. ანდრია თითონაც ალტაცებაში მღვიდა. უფრო გამხიარულდა. ამ დროს დაღონებულად მჯდომარე ცოლს თვალი მოჰკრა და თავისთან მოიხმო.

— რას დაღონებულხარ, რა ღმერთი გიწყრება, რატო შენ-კი არა მხიარულობ. ჩასჩურჩულა ანდრიამ.

---

*) ეს სოფიზმი მგონი ნეტარ ავგუსტინს უნდა ეკუთვნოდეს.

ქეთო მეტის-მეტად იყო აღელვებული, ვეღარ მოითმინა და თითონაც უჩურჩულა.

— მე დაღონებული არა ვარ, მხოლოდ იმაზედ ვფიქრობ, რატომ საქმით ამასვე არ ასრულებ, რასაც სიტყვითა ჰქადაგებ.

— ანდრია წამოწითლდა და უთხრა: მაგის პასუხს მერე მოგახსენებ, ქალბატონო, ეხლა-კი, როცა სხვები მხიარულობენ, შენც უნდა გამხიარულდე. კვლავ დაარიგა ანდრიამ და ამასთანავე ისეთის თვალით შეხედა, რომ კაცს შეზარავდა. ვინ იცის იქნება ერთი სიტყვაც რომ ეთქვა ქეთოს, აქვე გალახულიყო, მაგრამ ამ დროს დაირა და მუზიკა შემოიტანეს და ლექური გაჰმართეს.

გარიყრაჟი იქნებოდა, როდესაც ცოლ-ქმარი სახლში დაბრუნდნენ. დაღალულ-დაქანცული ქეთო დაწოლას ეშურებოდა, მაგრამ ანდრია ჭირვეულობდა და ოთახში ბოლთასა სცემდა. ბევრს ეხვეწა ცოლი დაიძინე, ხვალ სამსახურში უნდა წახვიდეო, მაგრამ ანდრო კვლავ ჭინჭყლიანობდა. ეტყობოდა გულზედ რაღაცა ჰკბენდა. ერთხან კიდევ იჭირვეულა, მერე-კი ცოლს შარები მოუკრიბა და საცემრად წაეტანა, ამოიღო ქვეშ და დაუწყო უმოწყალოდ ცემა. კარგა ხანს ეყეა უბედური არსება, ბოლოს როგორც იყო ქეთომ თავი გაინთავისუფლა და წივილ-კივილით გარედ გამოვარდა. განთიადი იყო და ხალხი უკვე გამოფხიზლებულიყო ძილიდგან. ხმაურობაზე მეზობლებმა აქეთ-იქიდგან ხმა მოსცეს. „რა იყო, რა მოგივიდათო.“ ახლა-კი ვეღარ მოითმინა ქეთომ, წახსნა პირს და რაც რამ გადახედოდა, ყველაფერი გაუზიარა ცნობის მოყვარეობით შეკრებილს ხალხს. ხალხი თვალ-გაჰყეტილი შესქეროდა თმა-გაწეწილს, მიწაზედ მჯდომარე ქეთოს და ვერ შეენიშნა, რომ ცხვირპირიდგან სისხლი სდიოდა. ისევ მანდილოსნებმა მოუარეს.

მეორე დღეს მთელმა ქალაქმა გაიგო ანდრიას ამბავი, მაგრამ ნამდვილი მიზეზი-კი მაინც ვერ შეიტყეს—ზოგი ანდრიას ამტყუნებდა, ზოგი ქეთოს, ასეა თუ ისე, ყველა კმაყოფილი იყო რომ სალაპარაკო საგანი კარგი 'გაუჩნდათ. ათას გვარი ქორები გაავრცელეს. ანდრიას ხომ სამუდამოდ გაუტყდა სახელი და თუ აქამდის კაცადა სთვლიდნენ, დღეს ადამიანად არავინ აგდებდა. მაგრამ... გავიდა რამდენიმე ხანი და ანდრიას ამბავი დაძველდა. ქორები შემცირდა. ბრბოს ახეულ ყბას კლიტე დაედო და ანდრიაც კვლავ მიიღეს საზოგადოებაში. ცოლთანაც ვითომდა შეარიგეს კიდევ. თითონ ანდრიაშაც მოიტეხინა და ცოლს შეჰფიცა, კარგად მოგექცევიო. მაგრამ ქეთოსთვის ყველაფერი დაკარგული იყო. ცემით მოუვიდა, თუ ჯავრით, ეს დანამდვილებით არ ვიცი, ქეთო ლოგინად ჩავარდა.

X

ქრისტიშობისთვის სუსხიანი დამე იყო. ბუნებას სული შეხუთვოდა და მკაცრი ქარი ამაყურად დაქისინებდა. თეთრით შემოსილ ქვეყანას სიცივისაგან ბუსუსები აეშვა და გაყინულ-გათოშილი მომაკვდავივით გმინავდა. ყინვისაგან დახუთული ხალხი სახლებში შეყუჟულიყო და მკაცრი სტიქიონის ზეგავლენით გარინდებულებო. კაცთა ხმაურობაც არსაიდგან ისმოდა. დრო-გამოშვებით პატრონისაგან მოძულეებული ძალი თუ დაიყმუვლებდა ხოლმე და ეს ხმაც გამგონეს მომაკვდავის კვნესასავეთ აქრეოლებდა.

ანდრიას ფართო ეზოშიაც, უკანა 'ფეხებზედ წამოსკუპებულებო მოზვერის ოდენა ნაგაზი (ქოფაკი). ცხვირი მაძლა აელო და საზარლად ყმოდა.

— შენი თავი ამოიქამე, შე უპატრონო, შენა, ხრინწიანი, დაბალი ხმით წარმოსთქვა ლოგინად ჩავარდნილმა ქეთომ და რადგანაც თქო დაბუყებოდა, მეორე გვერდზე გადაბრუნება მოუნდა.

— ვაი, ვაი, ვაი! წამოიკენესა ავადმყოფმა და როგორც იყო გადაბრუნდა.

— ღმერთო, რა დაგიშავე შე დალოცვილო, რათა მტანჯავ! თითქოს არაფერი ცოდვა არ მიმიძღვის და რას მახდევინებ. ღმერთო, ჩემო სალოცავებო, მილხინეთ მე უბედურსა. ცრემლ-მორეულის თვალებით წარმოსთქვა ქეთომ და ჭერში აიხედა. საღამური პატარა ლამპრის შუქი თეთრად გაღვსილს ჭერს ზედ დასციმციმებდა და რალაც საიდუმლო ელფერს აძლევდა. ქეთოს დასუსტებული თვალები აუჭრიალდა და მომაკვდავივით მილულა.

— უნდა მოგკვდე! ოხ, ჩემო ტანჯულო დღეო, მერე რა სიამოვნება მინახავს ამ ქვეყნად? დაეკითხა თავისს თავს და თავისი ცხოვრება გაითვალისწინა. ერთი სურათი მეორეთი იცვლებოდა, ერთს აზრს მეორე მოსდევდა. წარმოუდგა თავისს თავი ახალგაზრდად, მოაგონდა სიყმაწვილე, მოაგონდა დედამა... და მერე ანდრიაც. მისმა მოგონებამ ჟრუანტელივით დაუარა.

— ანდრო, ანდრო, ჩემო საყვარელო ანდრო; სადა ხარ, რატომ ჩემს გვერდით არა ზიხარ. ანდრია ამ დროს მეორე ტახტზე წამოწოლილიყო და მაგ'რად ეძინა. ისიც დაიღალა ავადმყოფის ცქერით, მობეზრდა მისი მოვლა. ორი-სამი თვეა თვალი არ მოუხუჭნია. გრძნობდა რომ ქეთო მისი მსხვერპლი იყო და უნდოდა თავისი ბრალი გამოეყიდნა.. ახლა კი კარგად უვლიდა, მაგრამ გვიანლა იყო.

— ანდრო, ანდრო, ვკვდები!.. მოდი ერთხელ კიდევ დამენახვე. ხანგრძლივის სიჩუმის შემდეგ კვლავ წარმოსთქვა 'ქეთომ.

— განა უნდა მოგკვდე, ოხ, როგორ არ მინდა ეს ოხერი სიკვდილი! ღმერთო, ღვთის-მშობელო დედაო, შენ მომხედე, ჯერ ნუ მომკლავ, ჯერ ხომ ახალგაზრდა ვარ, ჯერ ისევ სიცოცხლე მწყურია! ღმერთო, წმინდაო გიორგი ოქროს კარიანო, სამებაო ერთარსებაო, დამიხსენ მე უბედური, დაჩაგრული

არსება, სიკვდილისაგან, — ასე ლოცულობდა ქეთო და თან თვალთაგან მღუღარება გადმოსდიოდა.

მაგრამ... ქეთოს არსება თანდათან ქრებოდა, მუდმივმა სულის ქენჯნამ, მუდმივმა დამცირებამ, მუდმივმა ტანჯვამ მისი სხეული დააძაბუნა. გამოუთქმელმა სიყვარულმა კი მისი გულ-ღვიძლი გამოღრღნა და სამუდამოდ ბოლო მოუღო.

თენდებოდა. ქვეყანა ღამეს ისტუმრებდა. ბუნება-კი თითქოს დღის სინათლეს უღიმისო, თანდათან სპეტაკდებოდა. ანდრიას ეზოში მდგარმა ხეებმა ტოტები შეიბერტყეს და იმ ღამის დანათოვლი მხრებიდგან მოიშორეს. ანდრიასაც გამოეღვიძა, თვალები მოიფშვნიტა და ცოლის საწოლთან მიიჭრა. ქეთოს ისევ ეღვიძა. მაგრამ სიცოცხლის ნიშან-წყალი კი აღარ ეტყობოდა. ამ სოფლიდგან პირი ებრუნებინა.

— ქეთო, როგორა ხარ ქალო, ჩასძახა შეშინებულმა ანდრიამ.

— ოჰ! ანდრო შენა ხარ? ძალიან ცუდათ. ვკვდები, ანდრო, და ვკვდები ისე რომ შენი სიყვარულით ვერ გავძებ. ამის მიზეზი-კი შენა ხარ, მე შენ მიყვარდი და შენ-კი ყურადღებას არ მაქცევდი; მე შენთვის ვდნებოდი და შენ-კი სული შეუბერე ჩემს სიყმაწვილეს და სანთელივით ჩააქრე იგი. ღმერთმა ისე გიშველოს, როგორც მე მემართლებოდე. მე-კი შენი სანე სამარეშიაც თან ჩამყვება. მშვიდობით!

— მაპატიე, შაპატიე, შენი ღვთის გულისთვისო, დაიღრიალა ანდრიამ და ცოლის მკერდზე დაიხარა. როდესაც გონს მოვიდა ქეთო აღარ იყო... ქეთო იმ ქვეყნით გაფრენილიყო.

ბევრი ივაგლახა ანდრიამ, ბევრი თავში ქვა იცა, მაგრამ რალას მოუმატებდა? სიკვდილზედაც ხომ ვერ იბატონებდა; დაღონდა, დანაღვლიანდა და სევდის გასაქარეებლად სამუდამოდ მოშორდა იმ ადგილს, სადაც ისეთი სიხარულით მიეშურებოდა ახლად გამწესების დროს. მხოლოდ გულის ქენჯნამ იქაც არ დაანება თავი. მეტად დიდი მარცხი მოუვიდა ცხოვრების საჩ-

ბიელზედ და ძალა კი არ შესწევდა ამ ვარამისათვის დაეძლია. ამბობენ ტვინიც შეერყაო. არ ვიცი რამდენათ მართალია ეს მითქმა-მოთქმა, მხოლოდ ეს-კი ვიცი, რომ რალაც ავადმყოფობა დასჩემდა: როდესაც გაკვეთილს უხსნის ხოლმე თავისს მოწაფეებს, უცბად გაშტერდება და იღრიკება. მოწაფეები ხშირათ იკითხავენ ხოლმე, ნეტა რა ემართება ანდრეი გიორგიჩსაო!

— დიდი ნასწავლია და ეგ იმისი ბრალიაო, უპასუხებენ ერთმანეთს.

— ნასწავლია, ნასწავლი! იმეორებენ გულუბრყვილო ბავშვები და ამით უნდათ ანდრიას გამოთაყვანებას ბოდიში მოხადონ.

მხოლოდ ანდრიას ნაცნობებმა იციან მისი ავადმყოფობის ნამდვილი მიზეზი, მაგრამ, რადგანაც ებრალებათ, თავისივე წინდაუხედაობით დატანჯული ადამიანი, ისინიც გულუბრყვილოდვე გაიძახიან: დიდის სწავლისაგან დაემართა მაგ უბედურს ეგ ავადმყოფობაო.

ნუ თუ?

1894 წ.

ქ. გორი.

ჩემი სოფლა გემოდან!

ე ს კ ი ზ ი

I

თამარ გოგიძისა ლამაზი იყო, როგორც მოწყვეტილი ვარსკვლავი, ტურფა, როგორც შელის ნუკრი; ნაზი, როგორც მაისის ვარდი, ტანადი, როგორც ალვის ხე. იმისი შავი თვალგბი მორევი იყო ტრფიალებისა, გულ-მკერდი-ბუდე ვნებათა ღელვისა. მაგრამ იგივე თამრო გულცივი იყო, როგორც სამარე, დაუნდობელი, როგორც ბასრი ხანჯალი, ცვალებადი, როგორც მარტის დღე, ცქრიალა, როგორც ფარვანა, და ქირვეული, როგორც ბუტია ბავშვი. იმისი ბროლ-ფიქალ მკერდი ეშმაკებით იყო სავსე, მარჯანა-ტუჩებზედ ცბიერების ღიმი დაჰქრობდა, მთელი მისი არსება-კი გალანდებულიყო და თავისს სილამაზისათვის ქვეყანა დაენაცვლებინა.

II

ასეთი იყო ქალი თამრო, მაგრამ რა იცოდა საბრალო გოგიძემ? ნახა, მოეწონა, შეუყვარდა... და შეუყვარდა ისე, რომ ჯოჯოხეთური მარწუხებიც ვერ ამოჰგლეჯდენ გულიდგან იმისსიყვარულს. მოსტყუვდა სილამაზით, მაგრამ ეს მოტყუება ოცნება-ნეტარებად გადაექცია. გულქვა თამრო გულწვილ კაცს განხორციელებულ სათნოებათ მოეჩვენა, გარეგნობით ანგელოზის მსგავსი—ზნეობის ღმერთად მოელანდა, თავის პატიოსნება თამროს გულში გადაიტანა, და მთელი თავის არსება

თამროს შეუზავა. ხოლო როდესაც ეკლესიამ და ხალხმა დალოცვის იმითი შეუღლება, მაშინ ხომ სულ თავბრუ დაესხა, დარეტიანდა, და ერთგულ შინაყვასავით დაუწყო სამსახური. ბედნიერი იყო ამ დროს გოგიძე, ბედნიერი, და ეგონა კიდევ, რომ სიკვდილამდის ასეთს ნეტარებაში იქნებოდა... მაგრამ თამროს ცვალებადობამ მოუარა: დაჰქროლა „თავისუფლების“ ნიაემა და ბაგეთაგან მოჰხოცა პატიოსანი, გულწრფელი ამბორი, ვნებათა ღელვის გრიგალმა გულიდგან ამოჰგლიჯა გოგიძის სახე და შორს, სადღაც უფსკრულში, გადაისროლა. აღქაჯებმა ქმარი ფეხის ნატერფალად მოაჩვენეს, თამრომაც მოუსვა ცოცხი და ქარ-ბუქს მისცა იმისი გულითა და სულით მოსიყვარულე არსება, მოახტა ეშმაკის ცხენს და სამუდამოდ დაიკარგა გოგიძისათვის. დღეს გოგიძე იმისთვის ძველი თოფრა-ლა იყო, რომელიც თავისმა პირველმა გატაცებამ, ერმა და თემმა ხელში მიაჩჩეს. ოოხ! რა მალე მოიშორებდა თავიდგან ამ ძველს თოფრას, მაგრან ხალხისა ეხათრებოდა. ხალხი, რომელმაც მათ შეუღლებას დასტური დასცა, რას იტყოდა? რათა, რათ მისცეს ხალხს საღაყებო მასალა, როდესაც ფარულათ, ნიღაბ-ჩამოფარებულიც შეიძლება სურვილის აღსრულება!

III

გოგიძეს-კი ისევ უყვარდა, უყვარდა პირველის, გიჟურის სიყვარულით. ქვეყნად მისთვის არა არსებობდა-რა, თამროს გარდა, და თუ ცხოვრებაში თვისს ტოლსა, ამხანაგს, ხალხსა და თემს ხვდებოდა, ესენი მართო თავისის ბედნიერების მოწმად მიაჩნდა და პატივსა სცემდა იძღენად, რამდენადაც მისი შეყვარებული გული ნებას აძლევდა, და გული კი ისეთი ჩვილი, ისეთი ლმობიერი შეექმნა, რომ მზათ იყო ყველას წამლათ დასდებოდა, ოლონდ-კი თამროს ნურავინ შეუგინებდა.

მიშო თუ დღეს კაცობდა, თამროს მეოხებით, თუ ხალხსა და საზოგადოებას ემსახურებოდა თამროს სასახელოთ, თუ სცოცხლობდა—თამროსათვის.

მაგრამ... ბედმა უმუხტოლა, იმისი ოჯახი იმისავე მეგობარმა შელახა. მისი გული მისმავე მეგობარმა გალადრა იმ ხელებით, რომელსაც მეგობრულათ გაუწვდიდა ხოლმე ხელის ჩამოსართმევად, იმ ადამიანმა შეაფურთხა გოგიძის პურ-მარილს, რომელიც იმისის სარჩოთი იყო გამოკვებილი, იმ კაცმა უღალატა, რომელიც იმასთან ძმასავით იყო შეზრდილი.

ბეკოს (ასე ეძახდნენ გოგიძის მეგობარს) თვალთმაქცობამ თამრო გადაიბირა. იმას თავისს ქმრის მეგობარი შეუყვარდა. მაგრამ არა, კი არ შეუყვარდა, მოეწონა. სიყვარული თამროს მაგვარ ადამიანებისათვის არ არის გაჩენილი!

V

ერთხელ, მთვარიან ღამეში, გოგიძე სამსახურიდგან შინისაკენ მიეშურებოდა. უნდოდა იმ დღის სულის ქენჯნა თამროს ნახვით ნეტარებად გადაექცია. კანცელარიის ფორმალისში, უაზრო კალმის წრიბინი, თამროს ალერსზე შეეცვალა. ამ ფიქრით გატაცებული ერთს ბაღში, რომელზედაც მოუხდა გავლა, სკამზედ მჯდომთ, ხელი-ხელს გადახვეულ ქალსა და კაცს წააწყდა.

— ვაიმე აგერ მოდის... მგონი დაგვინახა! წამოიძახა ქალმა და ყმაწვილ კაცს საჩქაროდ ხელი გააშვებინა.

ამ სიტყვებმა სამართებელსავით დაუარა გოგიძეს. ეს ხმა იმის საყვარელ თამროს ხმისა ჰგავდა... მაგრამ ის ყმაწვილი კაცი ვინლა იყო? გოგიძეს თვალთ დაუბნელდა, ვერაფერი გაარჩია, მხოლოდ რაღაც ლანდს მოჰკრა თვალი, რომელიც ფეხ-აკრეფით ბალის სიღრმეში მიიპარებოდა. გოგიძე გამხნევედა, თვალეები მოიწმინდა, მიიხედა სკამისაკენ, მაგრამ იქ აღარავინ დახვდა. ქალიც მიმალულიყო.

საწყალი გოგიძე! მოსწყდა, დაუძლურდა. გულმა დნობა დაუწყო და თვალეებმა გულის ნადული ნაკადულად გადმოა-

ფრქვია. აფთარივით შეიჭრა გოგიძე ცოლის საწოლ ოთახში, მაგრამ შიგ რომ არაეინ დახვდა, უკან გამობრუნდა და თავისს საწოლზედ მიეგდო.

შაჰმა ფიქრებმა იმისი არსება არივ-დარია. გულზე ლოდსავით დააწვა და ახრჩობდა, სხეულმა ჩხვლეტა დაუწყო, თითქოს გახურებულს შამფურებს უტარებენო. მხოლოდ ეხლა იგრძნო ის, რაც თავისს დღეში არ უგრძენია. იგრძნო, რომ იმას უხადოდ უყვარდა. იგრძნო, რომ იმისი სიცოცხლე ამიერიდგან შეუძლებელი-და იყო. გოგიძის სიყვარულით სავსე უმანკო გულს ეკვი შეეპარა და შეუბრალებლად ღრღნა დაუწყო.

— ჰაა! იქნებამ თამრო მლალატობს? დაეკითხა თავისს თავს და გული ისეთ ნაირად შეუტოკდა, თითქოს ბუდიდგან უნდა გადმოუფრინდესო. „როგორ, იმან მე უნდა მილალატოს, მე, რომელმაც მთელი ჩემი არსება იმას შეეწირე? არა, ეს შეუძლებელია!“ მაგრამ რამდენსამე წუთის წინ გაგონილმა სიტყვებმა ყურში გასწივლეს: „დიახ, სწორედ რომ გლალატობსო“, ეუბნებოდა ერთი გული. „არა, თამრო ჩემია და იმას ვერაეინ შეეხებაო“ ეუბნებოდა მეორე. ამ დროს გაიღო კარები და თამროც შემოვიდა. გოგიძე აინთო, გულმა კანკალი დაუწყო, უნდოდა ეკითხა სად იყავიო, მაგრამ ვერ გაჰბედა. შანაგანი ხმა ამოსძახოდა: „ნუ, ნუ შეურაცხჰყოფ შენს თამროსა, შენ ხომ იცი, რომ თამარი შენს უნებურათ არსად წავიდოდაო“.

ეკვი კი ჩასჩურჩულებდა „არა, თამრო შენი აღარ არის, თამრომ დიდი ხანია გილალატაო“.

დაიტანჯა, დაიტანჯა უბედური კაცი! ბოლმამ დააოსა, ფიქრმა დაარეტიანა. ადგა და ცოლის ოთახისკენ გასწია.

თამრო მხარბთეძოზე წამოწოლილიყო და ღრმა ფიქრში გართული თეთრ-წითლათ დაჟღაჟებდა. დიდხანს უყურა გოგიძემ, მერე მივიდა და ხელი შეახო.

— შენა ხარ, მიშო? დაეკითხა ცოლბ.

— მე ვარ, მაშ ვინ უნდა იყოს! ხმის კანკალით უპასუხა ქმარმა და ლოგინზედ ჩამოჯდა.

თამრომ სახე დაიმშვიდა და მოლიმარის თვალებით ურცხვად შესცქეროდა ქმარსა. კარგად ხედავდა, რომ მიშო ალღევებული, თითქმის გადარეული იყო. მიზეზიც იცოდა იმის ასეთის მდგომარეობისა, მაგრამ ისე ხელოვნურად დამალა თავისი სულის კვეთება, რომ გეგონებოდა ცამდის მართალია და ამასთანავე ისეთი წმინდაც, რომ თავის დღეში კია არ გაულვიძებიაო.

მიშო ღრმად ჩააკვირდა თვალებში, მაგრამ ცვლილება ვერა შენიშნა-რა. ისევ ის თამრო იყო, ისევ ის ალერსიანი თვალები ახლდა. „მოვსტყუვდი“, გაურბინა თავში მიშოს და სინანულიც სწრაფად დაებადა... განა დამნაშავე არა ვარ, რომ ცილი დავწამეო, კვლავ გაიფიქრა მიშომ და წამოიძახა.

— მომიტევე, მომიტევე, ჩემო თამრო, დაიღრიალა მიშომ და ცოლის წინ მუხლებზე დაეცა.

— რა იყო, რა მოგივიდა? ვითომდა განცვიფრებით ჩაეკითხა ცოლი და ალერსი დაუწყო.

— მომიტევე, რომ ეჭვი შემოვიტანე. მჯერა, რომ შენ ზრ მილალატებდი.

თამრომ თავი მოიანგელოზა.

— მე ვიცი, რომ ძალიან გიყვარვარ და მაინც ეჭვი შემოვიტანე. შენ არ მილალატებ განა?.. ოხ, რა ძლიერ მიყვარხარ... ნაწყვეტ-ნაწყვეტად შესძახოდა ცოლს,

— მითხარ, არ მილალატებ, მითხარ, ხომ გიყვარვარ? ცოტა სიჩუმის შემდეგ კვლავ შეეკითხა მიშო.

— ჩვენ რომ ერთმანეთი გვიყვარს, ეს ახალი ამბავი არ არის, ჩემო კარგო, და ლალატი ხომ ჩვენში შეუძლებელია! დინჯად უპასუხა თამრომ და თვალები ძირს დახარა.

— მაშ მითხარ, შენი ჰირიმე, ამ საღამოს სად იყავ, ვისთან იყავ? დაეღრიჯა ქმარი.

თამრო წამოწითლდა. ქმრის ღრეჯა-ღიჭინმა თავი მოაბეზრა და რადგანაც ქმარი დამონებული ჰყავდა, თავისებურად უპასუხა,

— სადაც მინდოდა, იქ ვიყავ!

შეიძლება სხვა დროს მიშო დაკმაყოფილებულიყო ამ გვარის პასუხით, მაგრამ ამ ჟამად ის მისთვის საკმარისი არ იყო. გულში სხვა ცეცხლი უტრიალებდა. ექვი, მაგრამ ექვი-კი არა, თითქმის თვალთ ნანახი ამბავი გულს უღადრავდა. მართალია ამ რამდენისამე წუთის წინად შემცდარი ეგონა თავისი თავი, მაგრამ ეხლა გული ისევ აეთანაღრა.

— ოოხ! თამრო თუ ჩემი ექვი გამართლდა, მაშინ სიკვდილის მეტი არა გიხსნის-რა.

— რა ექვი, რის ექვი!? ენის არევით წარმოსთქვა თამრომ. მომშორდი თავიდგან, ახლა ეგენიც დაიწყე? უსაყვედურა კიდევ.

— თამრო, დაუდაბლა ხმა მიშომ. გიყვარვარ, თუ არა?

— კაცო, ხატის ღვინო ხომ არ დაგიღვევია, არა, რა დროს მაგანე ლაპარაკია. ბავშვები ხომ აღარა ვართ?

— კარგი, მაშ ის მაინც მითხარი, სად იყავ?

— ახა, ღმერთო, რას ჩამაცივდი, კაცო!

— არა, უნდა მითხრა,—სად იყავ, აუმაღლა ხმას და თვალიდგან წინწყლები წამოჰყარა.

თამრომ შეატყო, რომ მიშო აღზრა ხუმრობდა. სახე აღეწოდა, თმა აბურძგენოდა და თვალეზ დაჰყეტილი საშიშარს სანახავს წარმოადგენდა. თამრო შეკრთა, გულის ხმამ ურჩია, ქმარი კვლავ მოეტყუებინა.

— რა ვქნა, რა დაგემართა, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი. აღამიანის სახე კი არ გადევს-და! ხომ იცი, შენიჭირიმე, რომ ცუდს ადგილას არ წავიდოდი. წავედი, გავისეირნე და მოვედი... აბა რათ დაფიქრებულხარ? დამშვიდდი, დამშვიდდი, თუ ხათრი გაქვს! წუწუნით დაათავა თამრომ, ორთავე ხელები ქმარს ყელზედ შემოჰხვია, თავისკენ მიიზიდა და შუბლზე აკოცა. მართალია, ეს კოცნა ფლიდური იყო, როგორც იუდას ამბორი, მაგრამ მიშო მაინც დამშვიდდა. ექვი როგორც ააპილ-

პილებს ხოლმე კაცს, ისე მალე ყუჩდება და დროებით მაინც თავიდგან შორდება ადამიანს, თუ სატრფო გვერდითა ჰყავს და მისგან წარმოთქმული სიტყვები გულს ეფონება. მიშოსაც ასე მოუვიდა. შავი ფიქრები თავიდგან მოიშორა, გამოფხიზლდა. თითონაც აკოცა ცოლს და საწოლსკენ გამობრუნდა.

— ბედნიერი ვარ, ბედნიერი, გაიძახოდა მიშო -და თავისს ექვიანობას დასცინოდა.

თამრომ გაიხადა, ჩაწვა ლოგინში და გარყვნილს ფიქრს მიეცა. იგი ოცნებით ბეჟოს დასტრიალებდა თავს და ქმართან საუბარი აღარც-კი გახსენებია.

VI

მიშოც ჩაწვა ლოგინში. სანამ საბანს დაიხურავდა, ბედნიერათ სთვლიდა თავს, მაგრამ დაიხურა საბანი თუ არა და დაფიქრდა, კვლავ ჯოჯოხეთი აენტო გულში. ექვი და განაგონი სიტყვები თავს არ ანებებდა. ბევრი იბორგა ლოგინში, ველარ მოითმინა, წამოდგა და ისევ ცოლის საწოლისკენ გასწია.

— არა, უნდა ვათქმევირო, სად იყო... ჩემი ცხოვრება განიორწყალდა. ოჰ, დედაე, რათა მშობე ამ ტანჯვისათვის... მოვკლავ, მოვკლავ ძალსავეით! სასოწარკვეთილებით ბუტბუტებდა მიშო.

თამროს მშვიდად ეძინა. ცალი ხელი თავქვეშ ამოედო, მეორე-კი განზედ გადაეშალა. ლამპრის მკრთალი შუქი იმის ბროლ-ფიქალს სახეს ზედ დაჰფარფატებდა, მაცდურ კუპიდონს ცბიერების ღიმი იმის ტუჩებზედ გაეკრა. დიდხანს უცქირა მიშომ და კვლავ გაიმეორა, ნუ თუ მლალატობსო?

— დიახ, სწორედ ეგრე გახლავთო, ეუბნებოდა ერთი ხმა.

— არა, თამრო შენია, შენი, უკარნახებდა მეორე. ვაი თუ მლალატობს? მეათასეთ იმეორებდა მიშოს ტუჩები და ცრემლით სავსე თვალები-კი დაშტერებოდა თამროს გულ-მკერდს, რომელიც მშვიდად ჰფეთქავდა. ცოტა კიდევ და მიშო ისევ

დამშვიდდებოდა. დატანჯული ადამიანი რამე სანუგეშო აზრს მოეკიდებოდა. მაგრამ... აგერ მძინარე თამროს ტუჩები გაიპო, სახეზედ ღიმილი შეუთამაშდა, სიამოვნებით ანოიქშინა და წამოიძახა,

— ბეჟო, ბეჟო... ნუ გეშინიან, ჩვენ ბედნიერები ვიქნებითო!...

VII

ჰმმ! კბილების კრაჭუნით წამოიძახა მიშომ. სისხლი სახეზეც მიაწვა, გული ჩაეთუთქა. შეეკუმშა, თითქოს ქახრაკები მოუჭირესო, სულთქმა გაუძნელდა, ერთხელ კიდეც დაიბლულა და იატაკზედ გაიშხლართა...

მიშო ლოგინად ჩაეარდა და აღარც ამდგარა. ამბობენ, გულის სიგანიერე მოუვიდაო. ზოგი-კი ამტკიცებს, თავი მოიწამლაო.

მოკვდა მიშო და მოჰშორდა ტანჯვას. მოსიყვარულე, პატიოსანი არსება ჩაჰქრა, განადგურდა. იმან-კი მოისვენა, მაგრამ, ახლა იმისი მოხუცი დედა იტანჯებოდა. თავ-განწირვით ჩაჰკონებოდა კუბოს და გულსაკლავად ჩაბლუოდა შვილის გაციებულ გვამს. იმისის ცოდვით ქვებიც-კი იწოდნენ: ცა მოღრუბლულიყო, იჟინელდებოდა და მიხაკოს სახლს ყვავები საზარლად დასჩხაოდნენ... სტიროდა დედა, სტიროდა არემარე და, ღვთის წინაშე, თამროც-კი სტიროდა.

VIII

ზაფხულის ღამე იყო. ღამის შეუდარებელი გუშაგი მედიღურად დასრიალებდა სამყაროს გუმბათზე. შორს, ცის სივრცეში, ვარსკვლავებს კამარა შეეკრათ და თვალაუწვდენელის სიმაღლიდან დედამიწას მორცხვად დასციმციმებდნენ. ცა შავლურჯად კაშკაშებდა. ბუნება სდუმდა, ნეტარებით გაბრუებულიყო. მხოლოდ ცელქი ნიავი ამაყად დასისინებდა და ანკარა მდინარე ნალვლიანათ მიჰბუტბუტებდა. აგერ შორს სადღაც,

მგონი მიშოს ბუჩქნარით დაფენილ საფლავზე, დაჰკვნესა ბულ-
ბულმა და მისი გულ-გამგმირი ხმა ჰაერში გაიფანტა. ბუნება
შეიშმუშნა, ნეტარებით ამოაფშვინა და კვალად სიჩუმე ჩამო-
ვარდა. ნახსა და ცელქს ნიავსაც სადღაც, მთის იქით, მიეძინა.
სამარის სიჩუმეა. მხოლოდ ბულბული კვლავ ჰკვნესის. მდინარე
ბუტ-ბუტით მიიზღაზნება, ცაში-კი ანგელოზები დაჰტრინავენ.

ნეტარება იყო ეს ღამე და აკი თამრო და ერთი ყმაწვილი
კაციც ნეტარებდნენ. თამრო დაჰყრდნობოდა ჯმ ყმაწვილის კა-
ცის მხარს და განაბულის თვალებით შესცქეროდა იმის მო-
ხედნილს სახეს. თავ-დახრილი ყმაწვილიც ჩაჰკვირებოდა თამ-
როს მაყვალა-თვალებს და სიყვარულის ლექსს ჩასჩურჩულებდა.
ცოტა კიდევ და ეს ორი აღელვებული არსება ერთმანეთს
ჩაეკონენ. ჰაერში კოცნის ტყლაშანი გაისმა. ამ ხმაზე მიდამო
შეინძრა, მძინარე ნიავი გაგიჟებული წამოიჭრა, გაბრაზებულმა
მოსხლიტა ეს გატაცებული კოცნა და მდინარის ნაპირზე მდგარ
საძილეთ მომზადებულ გულ-მკერდ გადახსნილს მინდვრის ყვა-
ვილს სტკიცა, ყვავილმა წამოიბზრიალა, დაზნიქა და სიბილწის
მოსაშორებლად მდინარეში ჩაიყურყუმელა. ანკარაც გაცოფდა,
ძალზედ დაიბუტბუტა და გაბილაბილდა, ალბად ისევ ყეელას
გამასწორებელ და ყოველისფერის დამვიწყებელ, გულგრილ
მიწას თუ მიაბარა თავისს ზვირთებში ჩანაბანი ამბორი. მთვა-
რე ღრუბლებს მრეფარა, ვარსკვლავები მიილულნენ, ნიავი გა-
ბრაზიანდა და მიდამომ შრიალი ასტეხა. ბუნება შეიცვალა.
თამრო და ყმაწვილი კაცი-კი ისევ ხელი-ხელ გადაქდობილნი
ერთმანეთს სიყვარულს ეფიცებოდნენ. ეტყობოდა, შინ წასვლას
არ აპირებდნენ. იმისიც კი არ ეფიქრებოდათ, რას სისინებდა
მახლობელ სასაფლაოდან მონაბერი ნიავი. თამროს რომ მაინც
დაეგდო უფრი, ნათლად გაარჩევდა მიშოს ხმას: „ჩემი ცოდვა
გქონდეს, ჩემი ცოდვა გქონდესო!“.

1894 წ.

1 დეკემბერი

ს უ რ ა თ ი

სოფლის ცხოვრებიდან

I

ჯერ ისევ დილა იყო მაისისა. ისეთივე ტურფა და ლამაზი, როგორც ტურფაა ხოლმე თვით მაისი. ს. გარდაშენის გლეხებს ის-ის იყო გამოვლვიძნათ და სამუშაოთ მინდვრად მიეშურებოდნენ; აქა-იქ მოსჩანდა გაფანტული ღორ-ხბო და სოფლის აკარწახებული დედაკაცები, რომლებიც ყვირილითა და კიეინით საქონელს ერეკებოდნენ. მალლა ხეზედ ფრინველები კიკ-ქიკობდნენ და დილის სუფთა ჰაერში წკრიალით იფანტებოდა მათი ხმა. ძირს-კი საშინელი ჰყვიტინი, ლაპარაკი, გადაძახილი და ხმაურობა მოისმოდა. ყველა ეს, ერთად შეერთებული ხმა, გაჰქონდა მინდვრად დილის წიავს და გლეხის ნაქირნახულეც ყანებს უზიარებდა. რის გამოც ჯეჯილები ზღვასავით ღელავდა.

ლხინობდა მთელი სოფელი და ცხრათვალა მზე თვალ-უწვდენელ და ფრიალო მთას გადმოჰკიდებოდა.

სოფ. გარდაშენის გზატკეცილზედ გამოჩნდა რამდენიმე მგზავრი.

ერთი მათგანი ყველაზედ წინ მობაჯბაჯებდა და საშინელის ხენეშით მოგორავდა ტაშივით გაკრულ შარახე. ეს გახლდათ დაბა ც—ის მოვაჰრე და ს. გარდაშენის კარგი ნაცნობი ბაღდასარ ტერ-ბაღდასარიანცი.

ბაღდასარ ტერ-ბაღდასარიანცზე, როგორც ეტყობოდა, არავითარი გავლენა არ ჰქონდა სულის ჩამდგმელ მისის დილას. მას სახე მოღუშოდა, თვალები ასწითლებოდა და მოპარსული პირის სახე საშინლად დაჰპრანჭოდა. მოდიოდა თავ-ჩაღუნული, დაფიქრებული. მხოლოდ დრო გამოშვებით გადააველებდა ხოლმე თვალს გზის ნაპირებზე გადაქიმულ ჯეჯილებს და მაშინ კი მის თვალებში სიხარულის ნაპერწკალი ღვივდებოდა.

— ტერ ასტეაწ! რა ჯეჯილია, შენი ქირიმე და! წაიდუდუნა ბაღდასარმა და ნაბიჯს მოუმატა. ბაღდასარას ჩაკეცილ ჩუსტებს ტკაცა-ტკუცი გაუდიოდა და ბაღდასარაც ფეხს აყოლებდა. მას უკან მოსდევდა ხმელ-ხმელი და ტანდაბალი სოფლის მოხელე-ნაცვალი, რომელიც მალ-მალ დახედავდა ხოლმე-გულზე ჩამოკიდებულ მედალს, მეჩე ამაყურად შეხედავდა ხოლმე თვის თანამგზავრს იორდანე გლეხს და ბრძანების კილოთი ეუბნებოდა: „გამოადგი ფეხი, შე ოჯახ-ქორო, ვერა ხედავ სადილობის დრო მოვიდაო“. იორდანეც უსიტყვოდ ემორჩილებოდა „ჰტარშინის პოპოშნიკის“ ბრძანებას და გაუბედავად წინ მიიწევდა.

ბეჩავი სანახაეი იყო ამ დროს საწყალი იორდანე! მის თვალებში ნათლად იხატებოდა ის დაჩაგრულობა და დამცირება, რომელიც წილათ რგებია ცხოვრების უკულმართობით დაძაბუნებულ სოფლის შვილს. ნათლათ ეტყობოდა ის ძალმომრეობა, რომლის მეოხებითაც ყველა ზურგზე აბობლებია ჩვენს გლეხს და თავისს ერთგულ სახედარად გაუხდია. იორდანე გლეხს ცალი ხელი უბეში ჩაედო, მეორე ილიაში იფნის სახრე ამოეჩლია-ვებინა და ეს მისი ერთად ერთი თანამგრძნობი გულზედ მაგრა მიეკრა.

დიდხანს მიდიოდნენ ჩუმად ჩენი მგზავრები. ბოლოს ბაღდასარა შეჩერდა, გაიხსნა ახალუხის ღილები, გაქონილი „შლაპკა“ მოიხადა და ერთი ღონივრად ამოიფშვინა. ამ ამოუშვენაზე გამობერილმა მუცელმა ზანზარი დაიწყო და ჩასუქებული კისერი კოტოშ-მოკიდებულებით დაუწითლდა. ოფლი წურწურით ჩა-

მოსდიოდა დაპრანქულ სახეზე და ჩასუქებულ თვალის ქუთუ-
თოები აბურცებოდა. ქშინავდა ბალდასარა და გაქონილი „კარ-
ტუზით“ სახეს იგრილებდა. მგზავრებიც წამოეწივნენ.

— ვა, ვარაუდი არა გაქვს, რა ძიელა ცხელა? გაიკვირვა
სომეხმა და ნაცვალს შეხედა.

— მაისის გასულია შენი ჰირიმე და, მა'რა იქნება. არ გვეყო
ამთენი წვიმები?.. დაბალის ხმით უპასუხა ნაცვალმა და გაი-
ღრიჭა. გაიცინა სომეხმაც, მხოლოდ იორდანემ კი ამოიოხრა.

— ღმერთო შენითა, ალექსი, წრეულს კარგი მოსავალი გვე-
ქნება, არა? სთქვა კიდევ სომეხმა.

— ჰაი, ჰაი, რომ კარგი მოსავალი გვექნება. ისევ იმ კი-
ლოთი უპასუხა ნაცვალმა. იორდანემ-კი ჩაახველა, ხმა ამოიწმინ-
და და გაუბედავად უოხრა:

— ალა, შენ უნდა გიხაროდეს! მგონი ყველას მოზიარე უნდა
იყო. არა? სომეხს არ ესიამოვნა იორდანეს სითამამე და შეტე-
ვით უთხრა:

— ვა! მამაჯან, ვითომ რატომ არ უნდა მიხაროდეს. მე რო-
ცა ფულებს ვაძლევდი ამ ჯეჯილების პატრონებს (ხელი ჯეჯი-
ლებისაკენ გაიშვირა), განა ჰალაჰალა იყო!

— შენ, ნაცვალო, მიუბრუნდა შემდეგ მოხელეს. უნდა მი-
შველო, კალოობას პური ამაკრებიანო და ერთ კაი ჩოხას ჩაგაც-
მევ. ხომ იცი, მე პირიანი კაცი ვარ.

— ღმერთმა შენი თავი მიცოცხლოს, ჩემო ბალდასარ, ვიცი
რომ პირიანი კაცი ხარ. ეშმაკურის ღმილით უთხრა ნაცვალმა
და წასვლა დააპირა.

— შენი ქრიპტეს ჰირიმე, მეც დამაცადე კალოობამდის. აბა
რა ვქნა, ეხლა ერთი გროშიც არა მაქვს, დაეღრიჯა იორდანე.

— ვა, მე რა ვქნა, რომ არა გაქვს ჩემი ფულები აზრუმიდ-
გან ხომ არ მოსულა, შე მამაცხოვნებულო, მეც ეხლა მიჭირს.
თუ არ მომირიგდი, „ისპოლნიტელნი ლისტი“ ხელში მიჭირავს
და დღესვე პრისტავს მოვიყვან, შეუტია იორდანესა და გასწია.

— პრიპტავ მოიყვან-რა! რაც არა მაქვს-რა, რას წაიღებს, ხომ არ დამახრჩობ, შე დალოცვილო ნათელშირონი კაცი ხარ, ცოტა კიდევ დამაცადე, კვლავ დაეღრიჯა გლახი.

— არა, ძმავ, მე ამდენი მოცდა მეყო. ღლესვე უნდა ფულები დამითვალო.

— რა ვქნა, არა მაქვს და რა დაგითვალო, ყრუდ წარმოსთქვა იორდანემ, ჩოხის კალთით ოფლი მოიწმინდა, ნაღვლიანად გაიქნია თავი და აგორებულ სომეხს უკან გამოუდგა.

II

ბაღდასარ ტერ-ბაღდასარიანცი ჩარჩი მოვაჭრე გახლდათ და ჩარჩების ცხოვრება ხომ იმდენად ცნობილია ყველასგან, რომ დიდი განშარტება არ უნდა, რადგანაც მეტის-მეტი სადა და ერთფეროვანია. ფული—აი ის სიტყვა, რომლითაც გამოიხატება მთელი ნასკვი მათის ცხოვრებისა. ფული—აი მათი სული და სჯული, ფული—აი მათი მისწრაფება და იდეალი. მერე რათ უნდათ ეს ფული? იმიტომ, რომ იბატონონ, მაგრამ იბატონონ კი ისე, რომ თითონვე ყურმოჭრილი ყმანი იყვნენ ჭრელ-ჭრელ აბაზებისა.

ბაღდასარ ტერ-ბაღდასარიანციც იმ თავითვე მონა იყო ფულისა. ცხონებულმა ოჰანეზამ, ბაღდასარას პირველმა ალამ, სამ კაპიკად თხუთმეტჯერ ამოატანინა ლიხვიდგან კოკით წყალი, ასე რომ ბექის ფრთა სულ გადაეტყავა, მაგრამ როდესაც ალამ კოპიტინი ხელში ჩაუგდო ბაღდასარას, მაშინ-კი ყოველისფერი დაავიწყდა და მეტის სიხარულით ცრემლები გადმოსცვივდა. თვალის დახამხამებზედაც გამოიქცა თავის დიდება—ხამფერასთან, კოპიტინი დაანახვა და მერე გულში ჩაიკრა. ეს დღე პირველი დღე იყო ბაღდასარას ბედნიერებისა, ამ დღიდგან ამან უკვე ასწავლა ფულის ყადრი და ამჟამადაც დიდის სიამოვნებით მოიგონებს ხოლმე თავისს ალას და იმ ჟანგიან კოპიტინს, რომელიც დღეს ას მანეთიანებად აქცია.

აქ შესანიშნავი ის არის, რომ ყოველი ჩარჩი, ყოველი მოვაქრე, სომეხია იგი თუ ურია, ერთ ყალიბზედ და ერთ მეთოდზედ არის აღზრდილი. დედა აზრი მათის აღზრდისა არის „ფულების შეძენა“ და ამ ფულების შეძენისათვის-კი ყოველგვარ საშუალებას ხმარობენ. ეს იქით იყოს, თუ ვინმე გამდიდრებულია სომეხთაგანი, თითქმის ყველას ვაჭრობის ერთგვარი თავდარიგი ჰქონია. კარაპეტა ყოფილა პოლოსას მაგალითი; პოლოსა ავეტიქასი, ავეტიქა ოპანენხასი და სხვა. ამიტომაც არის, რომ ცხოვრებულმა ხამფერამ თავისი დისწულის აღსაზრდელად ოპანენხას მაგალითი იხმარა და როგორც ოპანენხას დაუწყია პირველად ვაჭრობა, ისე ბაღდასარას დააწყებინა.

წამოიზარდა თუ არა ბაღდასარა, ხამფერამ მაშინვე პატარა ყუთი უყიდა, შიგ ჩაულაგა სხედასხვა წვრილმანი და გაგზავნა სოფელში სავაჭროდ. თვალთმაქცმა და ენა-ფხიანმა ბაღდასარამ მალე მოიგო სოფლელების გული და ნელნელა ფულიანი კაცი შეიქნა. რალა ბევრი გაგიჟრელოთ, თქვენც კარგად მოგეხსენებათ ჩვენი სოფლელების საქმე, თუ როგორი ცხვრები არიან და ან როგორ მინდობა იციან. ბაღდასარა ხერხიანად სარგებლობდა ამ გულ-კეთილობით; ერთისს წლის შემდეგ თავისი ზურგი ვირის ზურგზედ გადასცვალა. იმდენ ხან აწოწიალა საწყალი ვირი, ვიდრე ცხინვალის გზაზედ ბარგ-ქვეშ სული არ ამოხდა. მაშინ-კი სწენია წვენი ჩვენმა ბაღდასარამ. მოხსნა ვირს ბარგი, აიკიდა ზურგზე და რის ვაი-ვაგლახით სახლში ამოათრია. შინ რომ მოვიდა ასეთი დაღალული იყო, რომ ძლიეს-ლა სუნთქავდა. მაგრამ სულიც რომ ამოსვლოდა, არას ინალვლებდა, ოღონდ-კი გზაში კვერცხები არ დამტვრეოდა!

— დავილუპე, დიდედოჯან, შესტირა ბაღდასარმა თავისს ხამფერას. -გზაში ასი კვერცხი გამიტყდა. ვაი, ვაი, რალა გვეშველება.

— ვა! გაიკვირა ხამფერამ. ეგ რა ხათა მოგვსვლია შენ მოგიკვდეს შენი ხამფერა. ახ, არ გეუბნები ღუქანი გააღე-მეთქი

და ერთ აღაგას ივაკრე. შენ-კი შენსას არ იშლი. ეს როგორი საქმეა, სუფ-სარქისო, შენ დამიფარე!

არ ვიცი, ხამფერას ბრალი იყო, თუ არა, ბლდასარასაც ქკუაში მოუვიდა, ეს-კია რომ ვირი აღარ უყიდნია და ღუქანი გაალო.

ამ დღიდგან ჩენი ბლდასარი მოვაქრე გახდა და სახელიც გაითქვა. თანხა დღითი-დღე ეზრდებოდა და მოვახშეობას მიჰყო ხელი. მალე მთელი ხეობა ბლდასარის მოვალე შეიქმნა, ასე რომ დღეს ყველას ბატონია. ბლდასარ გევორქიჩ, ბლდასარ გევორქიჩ, დასძახიან ბლდოას და ისიც დიდის ამბით ასწევს კარტუზ ახეულ გაქონილ „შლაპკა“-ს და მელოტ თავს ნახევრობაზედ გამოიჩენს ხოლმე. მართალია სულ ეს გაქონილი „შლაპკა“ ხურავს, მაგრამ განა ახალი ქუდი და ტანისამოსი არა აქვს? ამ ექვსის წლის წინად, ცოლის შერთვას რომ აპირებდა, მაშინ იყიდა ახალი ტანისამოსი და დაკეცილი უწყყვია ხამფერასეულ სკივრში, რადგანაც ცოლის შერთვა უეცრად გიდიფიქრა.

— არა, მამავ-ჯან, ცოლს დიდი ცოპი უნდაო, იტყვიან ხოლმე ქართველები. მე რომ ცოლი შევიერთო. ვაჰმე თუ ერთი არამზადა ვინჰე გამოდგეს. მერე ხომ დავიღუპე. არა, ჯერ კიდევ მოვიციდი. გაიფიქრა ბლდასარმა და დღესაც უცოლოა. ან კი სადა სცალიან ცოლის შესართავად. მთელი დღე საქმეში არის გართული, მთელი დღეს თავისს ნისიებისა და მოვალეების დავთრებს ათვლიერებს და სულ იმის ანგარიშშია: ამა და ამ დღეს ვის რამდენი სარგებელი გამოართვას, ვის თავნი, ვის ქონება აუწეროს და სხვა. მეტის-მეტი ფიქრით შუბლი დაჰლარვია, უძილობით თვალები დასწითლებია და ჩოთქზე ანგარიშით სალოკი თითი ისე დაჰბებრებია და დაგძელებია, გეგონებათ საგანგებოთ დაუბეგვნიათო. მაგრამ ვიდრე პირში სული უდგია ჩვენ ბლდასარას, მინამ იგი დალლილობას ვერ იგრძნობს, ეტყობა დიდი სიყვარული ჰქონია ფულებისა; დიალ, ფულებს ხომ ძალიან უხალისებია კაცის გული, მაგრამ ამავე დროს

თავის მეპატრონის დიდის პატივის შეძღვნაც სცოდნია. ვილას ახსოვს ბალდასარას სიყმაწვილე, ვილას ახსოვს მისი ზურგგადატყავებული ვირი! დღეს ბალდასარი პირველი შეძლებული კაცია მთელს დაბაში და მაშასადამე, პირველი კაციც იგი უნდა იყოს. აკი იმიტომაც დეპუტატად არის ამორჩეული და თუ ვინიცობაა გამოჩენილი და მთავრობასთან დაწინაურებული კაცი ეწვევა ხოლმე ამ დაბას, უთუოდ ბალდასარა არის პურ-მარილის მიმართმევი. ბალდასარასაც თავი მოაქვს ამ გვარი პატივით და თუ გარეგნობა მოითხოვს ხოლმე, თავისს ვაჟეკობას კიდევ ტრახახობს. მსმენელებიც მოწიწებით უგდებენ ყურს და ქება-დიდებათ იხსენიებენ. პირს უკან-კი, სწორე რომ მოგახსენოთ, საშინლადა სძაგო ეს კაცი და სძაგო, იმიტომ რომ სულთამბუთავად გარდაჰქცევია მთელს ხეობას, წურბელად მოვლენია გლეხობას. ბალდასარის დანახვა და შავი ჭირის დანახვა ერთგვარად მიაჩნიათ აქაურებს, მაგრამ მაინც მოწიწებით უკრავენ ხოლმე თავს და სულ თვალ-წარბში შესცქერიან, არაფერი ვაწყენინოთო.

— ბარაქალა, ბარაქალა ბალდასარ გევორქიჩ, ეუბნება ხოლმე ბალდასარა თავისს თავს, როდესაც ერთად თავმოყრილი ც—ბი თავდაბლად მოუხდიან ხოლმე ქუდს და შურის თვალით უცქერიან მისს გაქონილ „წლაპკას“, — საქმე გარეგნობა კი არა, საქმე შეძლება. შეძლება, თორემ ე ჩვენ კნიაზს რო ყოველ-დღე ქულაჯები აცვია და მხარზედ მკყვიალა სირმის პაგონები გაუკრავს, იმიტომ ჩემი ფულები-კი არ მართებს? ჰაი! რომ ჩემს სულს რო გადავუდგე, ჩემს წმინდა ნიშნარტზე რომ ხელი ავილო, დღესვე გავეიდი პაგონებიანათ... მაგრამ რა მეჩქარება? ჯერ პატარა გაბეკრდეს და! დააბოლოვებს ხოლმე თავისს ფიქრებს ბალდასარი, ერთი-ორჯერ გაივლ-გამოივლის ც—ის „ბულვარზე“ და შინა ბრუნდება იმ ფიქრით, რომ თავისს ჩოთქს მოუჯდეს და მოვალეები ერთხელ კიდევ დასთვალოს.

მოვალეები კი ბევრი, ძალიან ბევრი ჰყავს ბალდასარ გევორქიჩს. მღვდლიდგან დაწყებული უკანასკნელ გლეხამდის ეროი

კაცი არ იქნება მთელს იმ ახლო-მახლო მიდამოში, რომ ბაღ-დასარას ვალი არ მართებოდეთ. მართალი-კი უნდა ვსთქვათ, რომ ურიის ვალი ურჩევნიათ ბაღდასარას ვალსა, რადგანაც მეტი-მეტი გულ-ქვა და შეუბრალებელი მევახშეა. არც ცრემლი, არც ხევწნა, არც მუქარა, ვერაფერი, ვერაფერი ვერ აშინებს ფულების მოტრფიალე ვაჭარს. აკი იზიტომაც ანდაზად გაიხადეს ბაღდასარას გულქვაობა და თუ გაჭირვებული კაცი დაიჩივლებს რამეს ხოლმე, მაშინვე ხუმრობით იტყვიან „მაგის ჯავრი აქვს ბაღდასარ ტერ-ბაღდასარიანცსაო“. დიად! ბაღდასარას არავისი ჯავრი არა აქვს. იგი მხოლოდ იმასა სცდილობს, როგორმე ბევრი ფულები მოაგროვოს და სიკვდილის შემდეგ სულის მოსახსენებლად სურფ-კარაპეტის ეკკლესიას შესწიროს! ალბად, მართლა სურფ-კარაპეტი თუ სწყალობს რომ ბაღდასარას ვერავინ ვერაფერს აკლებს. ბევრი ემტერება ჩვენს ბაღდასარას, ბევრი უკრიჭინებს კბილებს მისს ფულებს. მაგრამ ვინ რას უზამს? დაყვლიფა, დაატყავა მთელი გლეხობა, აქამდისაც ბევრი მსხვერპლია და ღღეის შემდეგ ხომ, თუ დასცილდა, უფრო ბევრს იმსხვერპლებს.

ერთხელ,— როდესაც ბაღდასარა ჩვეულებრივად დავთრებს ჩასჯდომოდა და ძველ ბარათებს ათვალეირებდა სხვათა შორის, თვალი მოჰკრა ერთ აღმასრულებელ ფურცელსა და აღტაცებით დააფრინდა.

— ვა, ეს რა მიქნია, რაზე დამიღუპავს ჩემი თავი, რაზე გადამიციდენია ვადა... მაგრამ არაა... რის ვადა, რას ვამბობ ეს ხომ გუშინწინ გამოვიტანე. სიხარულით დააბოლავა ბაღდასარმა და გაფითრებული სახე თანდათან გაულაქლაქდა.

— არა, უნდა ეხლავე წავიდე, თორემ კიდევ დამავიწყდება. ეს თქვა ბაღდასარამ, ბურნუთით ცხვირი გამოიტიენა და წასასვლელად დაემზადა.

ის აღმასრულებითი ფურცელი, რომელიც ბაღდასარას ვადა გასული და ან დავიწყებული ეგონა, გამოტანილი იყო ჩვენი ნა-

ცნობი იორდანე გლეხის სახელობაზე და რატომ ერთი ხუთ-ჯერ აღარ უნახავს მას შემდეგ, რაც იგი გამოიტანა, ხოლო თუ დავიწყებულად სთვლიდა, ის კიდევ იმის ბრალი იყო, რომ იორდანე გლეხს ჩვენივე ნაცნობი ნაცვალი მიუგზავნა „ფული გადამიხადეო“ და აქამდის იმის ცდაში იყო, რა ამბავს მომიტანს ნაცვალიო. მაგრამ რადგანაც ნაცვალი აღარ ჩამოვიდა, ბაღდასარას მოთმინების ძაფი გაუწყდა, დაავლო თავის კარტუსს ხელი, თონთლედ მოიგდო თავზე, რის გამოც ქუდის ცაწინ წამოეხარა და აჩქარებით გაუდგა გარდაშენის გზას. გზაზე ნაცვალიც შეხვდა და ორივენი ერთად იორდანეს სახლისაკენ წავიდნენ.

III

გლეხი იორდანე გუთნიდელაშვილი, ის, რომელიც დღეს ბაღდასარას კლანჭებში გაბმულიყო და ეხვეწებოდა ცოტა კიდევ დამაცადე და ვალს გადავიხდიო, ერთს დროს კარგი ოჯახის შვილი იყო. მამა მისი გიო, ს. გარდაშენის გუთნიდელა, სოფელში პირველ კაცად ითვლებოდა და ღვთის წინაშე დოვლათიც კარგი ჰქონდა, ასე რომ როცა მოკვდა, თავისს ოთხს შეიღს ერთი გუთნიული ხარ-კამეჩი, რამდენიმე დღური სახნავე-სათესი მიწა და ერთ ვენახი დაუტოვა... მაგრამ რაკი იორდანეს ოჯახს დედა ბოძი გამოეცალა, რაკი შრომის მოყვარე და დოვლათის დამატუძნებელი გიო გამოესალმა ამ სოფელს, იორდანეს ოჯახის საქმე პირ-უკულმა წავიდა. გიოს სიკვდილს მისის ცოლის სიკვდილი მოჰყვა და იორდანეს ძმებს-კი ოჯახიშვილობა ნებას არ აძლევდა უბრალოდ დაემარხათ თავისი დედ-მამა და სასახელო ქელეხებიც გადაუხადეს... გამოიგლოვენ ძმებმა დედ-მამა... ცხოვრების მიმდინარეობამ და კუქის მოთხოვნილებამ მალე გადაჰყარა გულიდგან დედ-მამის ნაღველი და ოთხი ხელმარჯვე ბიჭი კვლავ შეუდგა მუშაობას, კვლავ ცხოვრებასთან საბრძოლველად მოემზადა.

გადიოდა დღეები, მაგრამ ერთხელვე შერყეული ოჯახი, სულ უკან-უკან მიდიოდა. ჯერ დედამამის სამარეს ზედა პირი არ შესრობოდა, ჯერ ოჯახი ვერ გამართულიყო წელში იმ დანაკლისის გამო, რომელიც მას მოუვიდა, და ფოსტის ფული ზედ მოჰყვა. გიოს ოჯახს როგორც შეძლებულს საკმაოდ ბევრი ფული ჰქონდა შეწერილი, და როდესაც „ბორჩიკი“ კარებზედ დაადგათ იორდანეანთ ერთი ვროშიც არ მოეპოვებოდათ სახლში. მართალია ფოსტის ფული გადადებული ჰქონდათ, მაგრამ ადგილობრივმა მღვდელმა აღარ მოუსვენა, გინდა თუ არა წინ-გასაძლოლი და საორმოცო წირვისა უნდა მომცეთო. აბა რაღას იზამდნენ, შეეშინდათ სულიერი მამისა, შეეშინდათ, ვაი თუ დედ-მამა წაგვიწყდესო, და ისიც მღვდელს მისცეს.

გლეხის ავლა-დიდებას მოძრავი საქონელი და სახნავ-სათესი შეადგენს; ამით უძღვება იგი სახელმწიფო ხარჯს და ცხოვრების ათასგვარ მოთხოვნილებას. ნაღდი ფული მის სახლში არ მოიპოვება და ამიტომ, თუ გაჭირვება დაადგებათ გლეხს, ან მამული უნდა დააგირაოს, ან ჰირნახული უნდა გაჰყიდოს და ან საქონელი. მაგრამ საუბედუროდ ამავე მოვლენას თავისი უბედურებაც თანა სდევს. ფული ჩარჩებსა აქვთ ხელში. გაჭირვებულ კაცს რომ ნახვენ, ყელში ხელს უჭერენ და სამი თუმნის საღირალს ერთ თუმნათ დაინარჩუნებენ ხოლმე. —

იორდანეს ოჯახსაც ხომ უბედურება ეწვია; რამდენჯერმე მიმართა ჩვენ ნაცნობ ბალდასარ ტერ-ბალდასარიანს და იმანაც თავისებური ხრიკები იხმარა. იორდანემ და მისმა ძმებმა პირველად სამი თუმანი ისესხეს. მაგრამ ამ სამ-თუმანში ბალდასარმა კარგი ცხრა თუმნის საფასური აინაზლაურა. როგორც იყო თავი დააღწიეს ამ ვალს და დაიფიცეს კიდევ, ფული აღარ ევალნათ, მაგრამ ერთხელ კიდევ დასჭირდა იორდანეს ბალდასარას თავი და ახლა კი სამუდამოდ დაიღუპა.

189... წელს ხოლერობის შემდეგ სოფელ გარდაშენში საქონლის საშინელი ჰირი გაჩნდა. როგორც სხვებს, ისე იორდა-

ნეს ოჯახსაც შეუდგა და საქონელი სულ-მთლად გაუწყვიტა. ახლა-კი თვალსაჩინოდ გაღარიბდა იორდანეს ოჯახი. ასე რომ, ამ ოდესმე გამოჩენილი ოჯახის შვილმა, ყველაზე უმცროსმა, იორდანემ გადასწყვიტა მოჯამაგირედ დამდგარიყო. დიდად სწუხდა ახალგაზრდა, სოფლის თავ-მომწონე ბიჭი მოჯამაგირეობას, მაგრამ სხვა ხსნა არსით იყო. სახელმწიფო გადასახადი ერთი-ორად მოუმატეს, ძმები დაუქორწილდა, ოჯახმა იმატა და სარჩო-საბადებელი-კი ხელიდან გამოეცალათ. მეტი ღონე არ იყო, ნაშემოდგომევეს გამოეთხოვა თავისს ძმებს და თავისნაბატონართან გასწია, რომელსაც ადრევე შეურიგდა მოჯამაგირეობაზე. ძნელი და აუტანელი იყო იორდანესთვის მოჯამაგირეობის პირველი დღეები მოუნელებელი ცეცხლი იყო მისთვის თავისი ძმებისა და ოჯახის მოშორება. მუშაობაში გართული იორდანე ხშირად თავდავიწყებას ეძლეოდა ხოლმე და ერთგულათ უღირლიტებდა შავ-მიწას, მაგრამ როცა მოლამდებოდა ხოლმე და თავისს სახლის მაგიერ ბატონიანთკენ დაუხვევდა, თვალები ცრემლებით ევსებოდა და სასოწარკვეთილებით უმატებდა: „ჯადო გვიყვეს, ჯადო—თორემ განა ჩემი დედმამიშვილი მოჯამაგირეთ უნდა იყოს?“ რა იცოდა საბრალომ, რომ როდესაც ერთი ღარიბდება და მეორე-კი ჯიბეს ისქელებს, აწინდელის ცხოვრების უკუღმართობის ბრალია, იმ ცხოვრებისა, რომელიც ძარცვა-გლეჯაზე არის აშენებული, იმ ცხოვრების ბრალია, რომელიც თავისს წესწყობილებით ფულის ბატონობას დამორჩილებია და პოლიტიკურათ ვითომდა თავისუფალი ადამიანი, ოქროსთვის დაუმონავებია! რა იცოდა იორდანემ, რომ თითონ ისიც ფულის მძივბელი იყო, და რაღაც სამი თუ ოთხი თუმნის გულისათვის მთელი თავისი არსება რაშდენიმე წლით სხვას დაუმონავა!

გულხეთქებით ატარებდა იორდანე თავისს მოჯამაგირეობას, მაგრამ მალე გული შეეცვალა და სხვაგვართ დაიწყო ფიქრი. იმ მწარე და აუტანელ ცხოვრების შევამსუბუქებლად, ბედმა უყო

თუ ეშმაკმა, ერთი მისგვარივე სხვის ხელში შემაყურებელი ადამიანი გამოუგზავნა, რომელმაც იორდანეს გულში რალაც ტკბილი მისთვის გამოურკვეველი ნექტარი ჩაასხა, ნეტარებით და იმედობით გული აუძგერა. ეს გახლდათ ბატონიანთ გოგო ტასა.

ტასასთან შეხვედრამ ისე გაუადვილა მოჯამაგირეობა, რომ იორდანემ ვერც-კი შენიშნა, თუ როგორ გაუთავდა ვადა. ვადის გათავების შემდეგ როგორც იყო გამოსთხოვა ნება თავისს ბატონს ტასაზედ ჯვარის დაწერისა და შემოდგომის ერთს დღეს თავ-გვირგვინიანი იორდანე სახლში-კი დაბრუნდა. უხაროდა იორდანეს, ახლა-კი ღმერთმა მიშველა და სახლში დავბინადიო, მაგრამ ხელ-მოკლე და ქონებრივად დაქვეითებულ ბრიყვადეს ტანჯვით სავსე წუთი-სოფელმა აქაც სამსალა დააღვეინა.

გოგო ტასა, როგორც ბატონის ოჯახში გაზრდილი, მალე გამოიცვალა და გამოიცვალა იმიტომ; რომ მისთვის აუტანელი შეიქმნა სოფლის ცხოვრება, რომელიც ჯაფა და წვალების მეტი არა არის რა. რომ არ ეშრომნა, ეს კიდევ შეუძლებელი იყო, რადგანაც სიცოცხლე უნდოდათ და სიცოცხლის განსაგრძობად კიდევ კუჭის საზრდო იყო საჭირო.

მართალია ტასა, როგორც ახალი რძალი, პირველათ მხარს უჭერდა თავისს მაზლის ცოლებს, მაგრამ შემდეგ-კი მოსწყინდა მუდმივი შრომა, თუმცა ბატონის სახლშიაც მთელი დღე ფეხზედ აღამებდა, მაგრამ იქაური შრომა და სოფლის სულ სხვა-და-სხვა იყო. ბატონის სახლში მისს შრომას შეადგენდა ხელზედ სამსახური. მთელი დღე ფეხზედ უნდა ყოფილიყო, თავისს ბატონ-ქალბატონისათვის თვალ-წარბში ეცქირნა და როცა რამეს უბრძანებდნენ თვალის დახამხამებაზე აესრულებინა. გოგო, ჩიბუხი მომიტანე, დაიღრიალებდა ხოლმე ქალარა შერთული ბატონი. ტასაც სამ-ადლიან ჩიბუხით ხელში უმაღვე იქ უნდა გაჩენილიყო. გოგო, სარკე, სავარცხელი მომართვი—დასჭყვივლებდა მისი ქალბატონი, რომელიც მთელი დღე სულ სარკეში იყურებოდა

და შიგ კრელ ქალარას იგლეჯდა—გოგო, „სმოვარი“ დასდგი, გოგო, სახლი დაგავე და სხვა ამისთანები.

დიალ, გოგო ტასა მთელი დღე ფეხზედ იდგა ხოლმე, მაგრამ მშვენიერი საქმელ-სასმელი და სუფთა ჩაცმა-დახურვა შრომას უადვილებდა.

თავის ქმრის სახლში-კი ყველაფერი მალე მოაკლდა, გემრიელი მოხრაკულები ჭად-პურაზედ შეეცვალა, ქალბატონის გამონატანი ტანსაცმელი მალე გაუხუნდა და პირის პირ შეეტაკა იმ სილატაკეს, რომელიც სხვადასხვა გარემოების გამო, დაბუდებულია ჩვენის გლეხის ოჯახში. სილატაკესთან საბრძოლველათ მუდმივი შრომა იყო საჭირო, შრომა მძიმე და აუტანელი. ბატონის სახლში გალალებულ გოგოს ყველაფერი ემძიმებოდა და მალე ისე დაზარმაცდა, რომ ლობიოს შეჭამანდის შენელება-ც-კი ეზარებოდა. მთელი დღე გაბუტული იჯდა კერის ძირას და თავის რძლებს ებუზღუნებოდა. რძლებიც ჯიბრში ჩაუდგნენ და გაიმართა ისეთი ქიშპობა, რომ ერთმანეთისათვის პირში სული შურდათ, ხოლო ვისაც-კი რძლების გადამტერება უნახავს, ის ადვილათ წარმოიდგენს, რა ჯოჯოხეთი გაჩნდებოდა იორდანესას.

IV

გაზაფხული იყო. მაგრამ გაზაფხულს-კი არა უგავდა-რა. განუწყვეტელმა ავდრებმა და მუდმივმა სიცივეებმა საშინლად შეაწუხა ს. გარდაშენის გლეხები და მთელი დღე გულ-ხელ-დაკრეფილები შესცქეროდნენ გაავზნებულ ბუნებას. ხენა-თესვის დრო იყო და ამინდი-კი ხელს არ აძლევდა. წლის სარჩოს მომზადებას დღეიდგან უნდა შესდგომოდნენ და ტაროსი კი თავისას არ იშლიდა. შეწუხდა მთელი გლეხობა და შიმშილის მომლოდინე მწარედ ოხრავდა.

ერთ დღეს როგორც იყო გადიდარა. მზემ ღრუბლებიდგან გამოანათა და გიჟმაჟი ქარი კავკასიონის მთა-გრეხილს ამოე-

ფარა. გლებებმა პირჯვარი გადაიწერეს და სამუშაოდ მინდორში გაიფანტენ. იორდანე და მისი ძმებიც საჩქაროდ წავიდნენ ანეულის სახნავათ.

მუშის სადილობა მოახლოვდა. შინ დარჩენილმა რძლებმა ჯერ ბევრი იჩხუბეს, ვინ გააკეთოს ლობიო-შეკამადიო, მერე-კი ჯერის მინდორში წაღებაზედ მოუვიდათ ლაპარაკი. ტასას უფროსი რძალი ყველაზე კაპასი და ანჩხლი იყო, მაგრამ გულის მობრუნება მალე იცოდა. დღეს-კი რალაც ღმერთი გაუწყრა და გაკერპდა, მიაცივდა ტასას და აუხირდა, გინდა თუ არა ჯერი შენ უნდა წაილოო.

— სინამ ნურასა სქამთ, მინამ ტასამ მინდორში ჯერი არ წაგილოთ. გაიძახოდა ტასა.

— მაშ რის მაქნისი ხარ სახლში, გაჰკიოდა უფროსი რძალი. ჰო, დიდკაცის შვილი ბრძანდები და აბა როგორ გეკადრება მინდორში გასვლა.

— მაშ არ იცი, რომ არ მეკადრება? როდის ვყოფილვარ მინდორში, რომ ეხლა წავიდე. ადექი, თავში ქვა იეცი და წაიდე რა,— ეუბნებოდა ტასა და თან ტახტზე იკალათებდა.

— თავში ქვაც იხალე და მუცელში სამართებელიც, არა შეგომბიო, მე შენგან ეგ მეკადრება? ადექი, წამოიკიდე ე ხურჯინი თორე, ღვთის წყალობა მაქვს, მე შენ დღე დაგაყარო; არა, ხო რცი მე შენი!!

— ყურებზედ ხახვი არ დამაჭრა! არა, რა უნდა მიყო, ემანდერა მანდ არ არი ე შენი მომხრე (მეორე რძალი) ე მაგას უთხარი და წაიღებს.

— მე რალას გადმომწვდი, შე მოჰტორიკა! ვერ დაინახა შენმა დასაბრმავებელმა თვალებმა, რომ დღეს მთელი დღე თონეში ვეკიდე! არა დედავ და თვალთ, შენ ისეთი ღვთის რისხვა რამა ყოფილხარ, რომ შენ აღამიანის შეცოდება არა გქონია,— წამოწიწმატდა მეორე რძალი და გაკერპებულ ტასას ქოქოლა მიაყარა.

— არა, მაშ რა იქნება მოახლეთ ნაგდები გოგოი! კვერის დაუკრა უფროსმა.

ახლა-კი ველარ მოითმინა ტასამ, მოხსნა პირი და რაც ენაზე მოადგა, ყველაფერი წამოუყაჭა. ატყდა საშინელი ხმაურობა, ჩხუბი, გაიმართა ლანძღვა-გინება. ამას ვილა ჩიოდა, ერთმანეთს ხელი წაატანეს. გაბრაზებულმა ტასამ გაიძრო ფლოსტი და უფროსს რძალს თავში სთხლიშა. უფროსს უმცროსი მიეშველა, დაეკიდნენ ტასას და სულ ბუწუწებიდგან გასცალეს. ძალამიხდილი ტასა საშინლად გაჰკიოდა და ფრჩხილებით თავ-პირს აკაწრავდა. ყვირილსა და ხმაურობაზედ მეზობლები შემოცვივდნენ /და მოჩხუბარნი რომ დაინახეს, წყევლა-კრულვით გააშველეს.

გათავდა ჩხუბი, მაგრამ დასახიჩრებული რძლები მაინც ილანძღებოდნენ. ყველას სახე დაკაწრული ჰქონდა და სისხლი თქრიალით ჩამოსდიოდათ.

ვიდრე მაზლის ცოლები ჩხუბს გაათავებდნენ, მზემ დაისამხრეთა კიდევ და მინდორში მომუშავეთ საშინლად მოშივდათ. ლოდინით გაჯერებულმა მუშებმა ერთ-ერთი მეხრე გამოგზავნეს, რომელმაც დაბრუნებისთანავე იორდანეს უამბო მაზლის ცოლების თავ-გადასავალი და სხვათა შორის, დაუმატა, რომ საწყალი ტასა „ბორა ვაშლივით დაუბეჩენიათ“. ამის გამგონე იორდანე აიძრია, დაავლო სახრეს ხელი და შინისკენ გამოსწია. სახლში რომ შევიდა, ყვირილით მიჰმართა ქალებსა.

— რა იყო, რა დაგემართათ თქვე ოჯახ-დაქცეულებო, რა ხოლვერა შეგიდგათ. ტასა რომ თავისს ქმრის ხმა გაიგონა, მაშინვე ზეზე წამოიჭრა და ტირილით მივარდა.

— რაღა რა იყო, მომკლეს, მომკლეს ამ პირში სულ გასაწყვეტებმა. განა ამიტომ მომიყვანე, რომ ამათ ეცემნათ? არა, მე მეტის მოთმენა აღარ შემიძლია! ვაიზე დედავ, თავი... წელი, ვაი, ვაი! მოვკვდიიი!.. გაჰკიოდა ტასა და თან მღულარება გადმოსდიოდა. ამის დამნახველ იორდანეს გული ყელში მოებჯინა, აზროვნება

დაუბნელდა; მოიმარჯვა იფნის სახრე და რძლებს ყელში მიაშურა.

— ერთი, ორი, სამი, სთვლიდა იორდანე და ურტყამდა თავისს რძლებს. კვლავ ერთი ორონტრიალი შეიქნა, ნაცემი რძლები გამოცვივდნენ და ქმრებისაკენ მინდორში მოჰკურცხლეს. იმათმა ქმრებმა რომ გაიგეს, იორდანეს ჩვენი ცოლები უცემნიაო, თითონაც სახრეებით სახლს მოაშურეს და ახლა ძმებს მოუვიდათ საშინელი ჩხუბი, დალეწეს, დაამტვრიეს ერთმანეთი და ვიდრე მთელი სოფელი ფეხზედ არ დადგა, მათ გაშველებას არა ეშველა-რა.

ამ ამბის შემდეგ, რასაკვირველია ძმებს ერთად აღარ ედგომინებოდათ და გაიყარნენ. განაწილების შემდეგ იორდანეს არგუნეს: ერთი ხარი, ერთი ფურ-კამეჩი, ორი პატარა ქვაბი და ერთი დლიური სახნავი მიწა. სახლი-კი სხვა ძმებს დარჩა. ამგვარად იორდანე უქეროდ დასტოვეს. დროებით მეზობელს შეეფარა და სახლის გაკეთების თავდარიგს შეუდგა; სახლის გაკეთებისათვის-კი ფულები დასჭირდა და ჩვენ ნაცნობ ბაღდასარას მიაშურა.

— არა, ჩემო ძმავ, მე სადა მაქვს ფულები, რომ შენ გასესხო—ეუბნებოდა ბაღდასარი მის წინ მდგარ იორდანეს და თან ისეთი კილოთი დაასრულა თავისი ლაპარაკი, თითქოს უნდა სთქვას, „გატყუილებ, ფულები ბევრი მაქვს, მაგრამ უდიდსარგებლოთ შავ-ქვასაც არ მოგცემო“.

— აი, შენი ჭირიმე, ხუთ-თუმანში სამ კოკა ღვინოს ეხლავე დაგიკვეთამ სარგებელში და თავნი ხომ თავნია და თავნი. როცა მომთხოვ, მოვალე ვიქნები უნაკლულოთ დაგიბრუნო, — ეხვეწებოდა იორდანე, გულგრილ ბაღდასარას და მის თვალებში სრული სასოწარკვეთილება იხატებოდა.

— სამი კოკა სარგებლათ ძალიან ცოტაა, ჩემო იორდანე. აი ძმაოჯან, დღეიდგან ხუთი თუმანი უნდა დავაბანდო, ე. ი. ჩემთვის მკვდარია, მე ის ხუთი თუმანი რომ დუქანში მქონდეს,

წელიწადში ათი თუმანის აბაროტს გავაკეთებინებ. მაგრამ რა ბევრი ვილაპარაკო, მე ფული ეხლა ხელში არა მაქვს...

— მაშ, რავექნა შენი ჭირიმე—ცოლ-შვილი ცის ქვეშ მიყენია ი ჩემმა ძმებმა ხო ისე უსახლ-კაროთ გამოშობისტუმრეს. ეჰ, რა ვქნა, რა წყალში ჩავარდე! აბა ვილასთან უნდა წავიდე? სასოწარკვეთილებით წარმოსთქვა იორდანემ და გამობრუნება დააპირა.

— მაიცა, ბიჭო, დაუძახა ბაღდასარამ, ერთ რამეს გირჩევ და თუ ჭკვაში მოგივიდეს, ხომ კარგი, თუ არა და შენი ნებაა. იცი რა გითხრა, მოდი ხუთი კოკა სარგებელი იყოს და მე გიშოვი საღმე.

— არა, შენი ჭირიმე, ხუთი კოკა სულ არ გამოვა ი ვენახს და აბა რა წყალში ჩავარდე. ნეტა-კი მქონდეს, თორემ ვინ ღმერთ გამწყრალი არ მისცემდა. არა შვილოსან, ტყუილი არა ხელისაა, სამ კოკაზედ მეტს ვერ მივცემ.

— ჰო და ვნახოთ—უკმაყოფილოთ წარმოსთქვა ბაღდასარამ და საღამოსათვის კიდევ დაიბარა.

გაბრუნდა სახლისაკენ ხელ-ცარიელი იორდანე, მაგრამ სახლში მისვლისა ც-კი ეშინოდა. მისი საყვარელი ცოლი, მისი გულის ამძგერებელი გოგონა ტასია, სწორედ ქასქანჯიელათ გარდაექცა თავისს ქმარსა, სულ ებუტბუტებოდა, სულ ცეცხლის პურს აკმევდა ხოლმე. ბევრ-ნაირად ეცადა იორდანე თავისი ცოლი დაემშვიდებინა, მაგრამ ყოველგვარი დარიგება ამაო იყო. ტასამ თავ-პირი წაიჭამა და სულ იმას აყუედრებდა თავისს ქმარს, ბედრანგი, უშნო რამა ხარო. თუ შემირთე, მომიარე კიდევ, თორემ მე შენი გაძლება აღარ შემიძლიაო. იორდანეს ცოტა არ იყოს ეშინოდა კიდევ ამ გვარის მუქარისა, რადგანაც ხედავდა, რომ ტასა თამამად იქცეოდა. პირველ ხანებში რომ სითამამე შენიშნა, ერთი ორი სახრე სწყვიტა კიდევ, მაგრამ ცემით რომ ვერაფერი გააწყო, ისევ დარიგებას მიჰმართა. ასე მიდიოდა დღეები, მაგრამ ტასა თან-და-თან აფთარდებოდა, თან-

და-თან წიწმატდებოდა. მოტყდა, დაუძლურდა საბრალო იორ-
დანე და ისედაც მწარე ცხოვრება უფრო გაუმწარდა. მეტი ღონე
არ იყო, ცოლს უნდა დამორჩილებოდა—მისი ყურ-მოჭრილი
ყმა უნდა გამხდარიყო. „რა-ვექნა, ნათქვამია, თუ დედაკაცმა გაი-
წია ცხრა უღელი კამეჩი ველარ დაიჭერს“, გაიფიქრა იორდანემ
და მიჰყვა ცოლის ნებასა. რაკი ერთხელვე დაჩიავდა, რაკი ერ-
თხელვე გული გაუტყდა, ველარ გამობრუნდა და საქმე იქამდის
მივიდა, რომ თუ ოდესმე იორდანე სცემდა ხოლმე ცოლსა, ახლა
ჯოლი სცემდა მას და როგორც კარგ მოჯამაგირეს ისე იმსა-
ხურებდა. დაძაბუნდა საბრალო იორდანე და ცოლისა, როგორც
ღმერთისა, ისე ეშინოდა.

— რა ქენი, იშოვე ფულები? დაუღრიალა ტასამ იორდა-
ნეს, როდესაც იორდანე ოხერით შინ შევიდა.

— სად ოხრობაშია, რა-ვექნა სულით და ხორციით ხომ ვერ
გავიყიდები.

— რაც გინდა ქენი, თუგინდა თავეში ქვა იეცი და სახლი-
კი ამიშენე. უფრო ძალიან დაუღრიალა ცოლმა და მეტის სი-
ბრაზისაგან ცრემლები წამოჰყარა.

საბრალო იორდანეს ენა მუცელში ჩაუყარდა. რალას იზამდა,
გადაწყვიტა ბაღდასარისათვის უღმრთო სარგებელი მიეცა და
თავისი ქირვეული ცოლი-კი დაემშვიდებინა.

V

გავიდა ერთი თუ ორი წელიწადი. ბაღდასარის ფულებით
აშენებული იორდანეს ჭდეული ცოტა არ იყოს მოძველდა კი-
დეც, ასე რომ ტასია ხშირად უსაყვედურებდა ხოლმე თავისს
ქმარს შენობის მასალის უვარგისობას. მაგრამ იორდანეს
ამის ჯავრი აღარა ჰქონდა. იგი მთლად ფიქრსა და ვარამს
შეეპყრო.

სომეხ ბაღდასარას, რომელსაც ერთი პირობა კიდევ გა-
დაუხადა ვალი, რალაც მანქანებით საჩივარი გაენახლებინა და

ერთ საღამოს, აღმასრულებითი ფურცლით ხელში კარებზე მოადგა. ამას თან მოჰყვა ჩვენი ნაცნობი ნაცვალიც.

ბინდ-ბუნდი იყო და მინდვრიდგან დაბრუნებული იორდანე თავის ხელით აზავებდა ლობიო შექამანდს. ტასა-კი ტახტზე წამოწოლილიყო და კვნესოდა. ლობიოს ხელით გაჯერებულმა იორდანემ ველარ მოითმინა, მიჰვარდა ცოლს და დაუყვირა.

— ადე, შე ოჯახ-დასაქცეო, ე ლობიო შექამანდი მაინც გამიკეთე.

— გაიკეთე რა, ვერა ხედავ ავათა ვარ? გულ-ცივად უპასუხა ცოლმა და მხარი იცვალა. ბრაზპორეულმა იორდანემ ის ის იყო მოიმარჯვა ციცხვი, რომ ცოლისათვის დაერთყა, მაგრამ ამ დროს გარედგან ხმა შემოესმა.

— იორდანე, ჰაი იორდანე! იორდანემ ერთი-კი შეუკურთხა ცოლსა და გარეთ გამოვიდა.

— გამარჯობა, იორდანე, ცბიერად მიესალმა ბალდასარი და ხელი გაუწოდა.

— გაგიმარჯოს—აღაჯან, ძლივს წაილულლულა იორდანემ და ხელი ჩამოართვა. პატარა ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა. გაფითრებული იორდანე კედელზე მიჰყრდნობოდა და გული საშინლად უძგერდა. კარგად მიხვდა, რომ ბალდასარი სასიკეთოდ არ მოვიდოდა მასთან. ბალდასარაც თავ-ჩალუნული იდგა, და თითქოს სინილისი ამხილებსო, ხმა ჩაეწყვიტა; ხოლო ნაცვალს მოედერებინა კისერი და ხან ერთს უყურებდა და ხან მეორეს. ბოლოს ბალდასარას მიმართა.

— ჰე, გავათავოთ საქმე,—ხომ იცი მოხელე ვარ და არ მცალიან.

— უთხარი რალა ვა!—ამოიგმინა სომეხმა.

— რა უნდა უთხრა, განა თითონ არ იცის, რომ შენი ფულები ჰმართებს იორდანეს და ვალს-კი გადახდა უნდა.

— აკი ერთხელ გადავიხადე, შეილოსა, ათას-ჯერ ხომ არ გადამახდევინებთ. ღმერთი აღარა. გაქვთ, კანკალით წარ-

მოსთქვა იორდანემ და ცრემლ-მორეულის თვალებით ბაღდა-სარას შეხედა.

— რო გადაგებანა, ამ კაცს ხო ისპოლნიტელნი ლისტს აღარ მისცემდნენ, ჩაერია ლაპარაკში ნაცვალი.

— აბა როდის გადამიხადე, მოწმეები მიჩვენე, თუ მოგიცია, ვა, ჩემი ფულები ფულები არ იყო? მაგრამ გლებ-კაცს სინიდი-სი ვინ მისცა. მამაე-ჯან, აღება კარგი იცით და გადახდა-კი არა, ვა ხათაა?! ქშენით დააბოლოვა სომეხმა და აღმასრულებითი ფურცელი უბიდგან ამოიღო.

— ტყუანს რისხამდეს ძელ-ჭეშმარიტი, ოპო და ანგრე!!

— ვა, რას იწყევლები, შე ოხერო, ფული აგიღია, უნდა მომცე, მე მეტი ლაპარაკი ძალიან მეჯავრება.

— მაშ უნდა დამარჩო! დაიკვნესა იორდანემ და სასოწარ-კვეთილებით ქვითინი ამოუშვა. ან-კი რალა დარჩენოდა მეტი. კანონი და სამართალი სომხის ხელში იყო. ისევ ცრემლით თუ მოიღობოდა დაჩაგრულის გულის ძგერას.

იმ ღამეს რალა იქნებოდა. მეორე დღეს დილა ადრიან ბაღდასარამ იორდანე და ნაცვალი დ. ცხინვალში ჩაიყვანა, იქნება როგორმე მომირიგდესო, მაგრამ იორდანე სულ უარზედ იდგა. გაჯავრებულმა ბაღდასარამ აღმასრულებითი ფურცელი სოფლის სასამართლოში წარადგინა.

სოფლის სასამართლომ ბევრის ლაპარაკისა და ყაყანის შემდეგ როგორც იყო მოარიგა. იორდანეს თავისი უღელი ხარი უნდა მიეცა სომხისათვის, რომლებიც საღამოთივე დაირეკა ბაღდასარმა და სახლში წამოიყვანა. თვალ-ცრემლიანი იორდანე ქვასავით გაშეშებულიყო და ბუტბუტებდა: „ვაიმე ჩემო წიქარა, ვაიმე ჩემო ფარნა, ჩემო მაცხოვრებელნო, ჩემო იმედებო. ვაი, შე რჯულ-ძალლო, შენა, რაზედ დამლუპეო“, მაგრამ მისი სიტყვები მარტო ტუჩებზედ აკვდებოდა და მდულარე ცრემლები სახეს ულარავდა.

გაღარიბდა, გათახსირდა საბრალო იორდანე და უმისოდაც დამცივებულს დღიური მუშაობით უნდა გაეტარებინა თავისი სიცოცხლე. ამიერიდგან თავისს დამჩაგვრელებისათვისვე უნდა მიეყიდნა თავისი ძალ-ღონე და უბარაქო მუშა უნდა გამხდარიყო.

მშვენიერი საღამო იყო. გახურებული მზე გადაჰფარებოდა მთას იქით და კავკასიონის მთა-გრეხილიდგან წამონაბერი სიოდასთამაშებდა მწვანედ გადაშლილ ველმინდორს. აბობოქრებული და სიცხისაგან გახურებული სოფელი მშვიდად ფშვინავდა და წყნარად მოდუღუნე რუ კანკალით ჩაუდიოდა ს. გარდაშენის ვენახებს. ერთი ნაკადული-კი დაქანებულიყო ქალები-საკენ და თავისს ჩანჩქარით აყრუებდა მიდამოს. მის ნაპირზე მდგარი ყვავილ-ბალახი გალალეებული თავებს აკანტურებდა და მოჩუხჩუხე წყლის მომზირალნი სიამოვნებისაგან საყვარლად ბიბინებდნენ. მალალ კაკლის ხეზედ მოლალური სევდიანად გაიძახოდა თავისს „ბიქო გოგიას“, იქვე მახლობლად-კი ბულბული მწარედ დაჰკვენსოდა ბატონიანთ ბალში გაფურჩქენილ ვარდსა. ცოტა მოშორებით მოსჩანდნენ ფილოქსერის დასში მომუშავე იმერლები და თავისს „ხელხვაით“ ბულბულს ეჯიბრებოდნენ. ბუნება თანდათან წყნარდებოდა და ნამძინარევი კეკლუცივით მორცხვად იღიმებოდა.

თითქოს ბუნების სიღიადეს გაუტაცნიაო, ბატონის ბალში მომუშავე იორდანე დაყრდნობოდა თოხს და აესა და შავს ფიქრებს მისცემოდა. ვინ იცის რას ოცნებობდა ბედისაგან დაჩაგრული გლები, ვინ იცის რას ელამუნებოდა მისი გარემოებისაგან და უვიცობისაგან ფრთებ შეკვეცილი ოცნება. მაგრამ მაინც უნძრეველად იდგა და ფიქრობდა... ვინ იცის, რამდენ ხანს იდგებოდა ასე გაშეშებული, რომ მისი ყურადღება ღობის ლაწანს არ მიეზიდნა, საიდგანაც გამოჩნდა ერთი ხელ-მარჯვე

და მალხაზი გურული, ფილოქსერის დასში მომუშავე, რომელიც თავისს ამხანაგებს წყაროზედ გამოეგზავნათ.

— გამარჯობა შენი, ძამიავ, მიესალმა გურული ლობეზე გამომდგარ იორდანეს და პასუხი- რომ ვერ მიიღო, ცოტას ხანს შეჩერდა, მერე გაიღიმა და თავისთვის წაიბურტყუნა: „რა აბღლები არიან ეს უბედურები აქაური გლეხებიო“ და დასასვენებლად იქვე ქვაზედ ჩამოჯდა.

იორდანე შეიშმუშნა, ერთი ამოიოხრა და ზარმაცად დაიწყო თოხნა. ცოტა ხანს თოხნა და კვლავ შეჩერდა. შეიძლება ისევ ფიქრებში გაბმულიყო, მაგრამ ამ დროს ორლობეში მომავალი ბაღდასარა დაინახა.

ბაღდასარა გადამჯდარიყო თავისს ლურჯაზე და ვილაცას ხარებს მოერეკებოდა. ამის დანახვაზე იორდანეს თვალები აენტო, მოაგონდა თავისი ხარები, მოაგონდა ის დამცირება და დაჩაგვრა, რომელიც ამ სომეხმა მას მიაყენა, მოაგონდა თავისი სიღარიბე და აუტანელი ცხოვრება, რომლის უმთავრესი მიზეზი ბაღდასარა იყო და გულში ცეცხლი აენტო. ანგარიშ მიუცემლათ წამოავლო თოხს ხელი, ვეფხვივით გადაეშვა ლობეზედ და ბაღდასარას წინ ჩაუსაფრდა.

აეყუდა იორდანე ბატონიანთ კაკალსა და თან ფიქრობდა: „ერთს მაინც ვდრუზამ ამ თოხს თავში, გინდა ციმბირში გამგზავნონო!“ აგერ ბაღდასარიც მოახლოვდა და ხრინწიანის ხმით ხარებს გაუჯავრდა.

— ვაი, შე უღმერთო, ვინ იცის, ვის წაართვი ეგ ხარები! გიხარიან განა? ვაი, შენი, შენი... ილანძლებოდა იორდანე და თან თოხს იმარჯვებდა. „ღმერთო, წმიდა გიორგი ზვარეთისაო, შენ მაპატიე, მომიმართე ხელი და როგორც მემართლებოდეს, ისე გადაახდევინე ამ სომეხსა“. ეძნელება იორდანეს სომხის ცემა, მაგრამ გული ქვეიღგან ამოსძახის: დაჰკა, დაჰკა, ნუ გეშინიან, მაგითი მაინც ამოიყარე მაგის ჯავრიო. აი, ცოტა კიდევ და ბაღდასარი სამშვიდობოს გავა. მაგრამ ამ დროს აიმაღ-

ლა იორდანემ თოხი, ერთი მაგრა დასკყივლა და დაუშვა თოხი თავში.

— ვაიმე, მომკლეს! წამოიყვირა სომეხმა და ცხენიდგან ძირს ჩამოვარდა. ამ ხმაზე გურული ფეხზედ წამოიქრა და თოხით ხელში გაქცეული იორდანე რომ დაინახა, წამოიძახა:

— ძაან არ მოახერხა მაგ კაზახმა, მე-კი ვამბობდი, აბღლებია მეთქი — და წაქოსაყენებლად მივარდა სომეხს. ამასობაში სხვა მუშებიც გადმოვიდნენ ვენახებიდან და ცოცხალ-მკვდარი სომეხი ძლივს მოაბრუნეს.

— იორდანემ მომკლა, იორდანემ! გაჰკიოდა სომეხი.

— ვინ იორდანეა? — კითხულობდნენ გლეხები.

— გუთნიდებოდათი — წაილულულა სომეხმა და კვლავ გული წაუვიდა.

მეორე დღეს მთელმა ქვეყანამ გაიგო ბალდასარას ცემის ამბავი. ზოგს ეგონა მოკვდება კიდევცაო, მაგრამ იმედი გაუცრუვდათ. ბალდასარ გევორქიჩი დღესაც ცოცხალია და თავისებურად დათარეშობს. ჩვენი ნაცნობი ნაცვალი რომ არ აწუხებდეს და იორდანეს საქმის გამო გასამრჯელოს არა სთხოვდეს, ბალდასარა დავიწყებასაც-კი მისცემდა იმ უსიამოვნო ამბავს.

საწყალი იორდანე-კი მართლ-მსაჯულების ძალით აქომამდე საპყრობილეშია.

1895 წ. მკათათვე.
ს. დგვრისი

ც ა ს

(ლექსი პროზათ)

რას მოიღრუბლე, შუბლი რათ შეიქარ, თეთრლურჯათ მოკამკამე სამყარო? მზე ჩაესვენა? გენალვლება განა, გული გეხურება და ფერი მიგდის, შენს სატრფოს რომ შორდები? აგერ აღმოსავლეთით მოპირმქუშდი კიდეც, ცრემლი გერევა, ღრუბლებს ეფარები, რომ თავი შეიმაგრო. მხოლოდ შენი დასავალი მორცხვათ იღიმება, ჩამავალ მზეს ეალერსება, ფითრდება, ბნდება, ცახცახებს, ღიმილი მწუხარებათ ეცვლება.

სულ მთლათ დამწუხრდი კიდეც, გლოვის კაბა ჩაიცვი, აღარ გინდა უყურო ქვეყანას?

მერე რა გალონებს? მალე, ძალიან მალე ამოცურდება ქვესკნელიდან ბადრი მთვარე და გულმკერდს დაგიკოცნის, ნალღლიან სახეს შარავანდელით შეგიმკობს, შენთან ერთად სევდიან სხივს დააფრქვევს და ღრუბლების თაიგულს მოგართმევს: ზედ ასხავს ვარსკლავთა კუნწულებს, ირმის ნახტომით შეჰკონაფს და ხომლის ჯინჯილს გაუკეთებს. მაინც არ გინდა? 'ოხ, რა ძლიერ გყვარებია მზე!

აბა, დახე, როგორ აციმციმდა ვარსკლავთა კრებული, რა გაუბედავად მიმოსრიალებს მთოვარე, რა ოქროს ფრად დაღება შენი შავი სუდარა. ქვეყანამ ნეტარებითაც-კი დაიძინა, ტკბილი სიზმრები შემოიბურა. შენი აშული დადნა, დაილია, ღრუბლებში გაინაბა, რომ ყური დაუგდოს ძირს, მშვენიერ ვარდ-ნარში, ხელი-ხელ გადახვეულ შეყვარებულთ. ნუ გეშინიან შენ ყველა-

ფერს გაიმბობს. იქნება არაფერი გჯერა ადამიანის ფიცისა? ნუ, ნუ იქნები ეგრეთი ურწმუნო, შენს მწუხარებას ქვეყნის აკარგაიანობას ნუ დაუნაცვლებ!

ან იქნება ტანჯულთა კენესას თითოეულის ბედნიერება ვერა ჰფარავს და იმიტომ ნაღვლობ? მაგრამ ვინ მოაღწევენებს შენამდის ამ უბედურთა მოთქმა-გოდებას! აქ, ძირსვე, არიან მათი ხმის ჩამწყვეტნი, აქ არიან ისეთნი, რომლებიც მათ ზურგზე შესხდომიან და პირზე ხელს აფარებენ. დეე, იმათ კისრად იყოს ტანჯულთა ცოდვა! შენ-კი ნუ განრისხდები? უცადე იმ დროს, როდესაც ტანჯულთა კენესა-ქვითინი ლახვრათ გაუვლით გულში მტარვალებს, როდესაც მათი ცრემლი ნიაღვრათ გარდაიქცევა და წალეკავს ამ უღმერთოთ, მათ ძალმომრეობაზე აგებულს ბედნიერებას, როდესაც აღიგვება მათი სახელი და ყალბი შარავანდელი სამარცხვინო ძოწეულათ შეეცვლებათ. მაშინ ხომ ყველა ნეტარებით შემოგლალადებს.

იქნება არც ესა გჯერა? ოხ, მაშ რა ეშველება ქვეყანას, გამხზიარული შუბლ-შეკრულო სამყარო, ჩვენ იმედი გადმოგვივლინე და დასტები, დასტები შენისვე სიმშენიერით.

ხედავ, როგორ აენთენენ მნათობნი? ღრუბლებს ვერცხლის ტახტი შეუკრავთ, შიგ ჩაწოლილა მთოვარე, თვალები მიუღულავს, გარს ვარსკლავები შემოუფანტნია, კვდება, ღნება შენის ეშხით, უნდა მოწიწებით გეამბოროს, ქვეყნის ამბავი გაიმბოს, გაგართოს, გაგახაროს.

არ გინდა განა, შენის სატრფოს გარდა სხვა მოარშიყე! თვით კეკლუცი მთვარე არარაობათ გეჩვენება, არაფრად აგდებ ვარსკლავთ ბრჭყვიანებას, ქვეყნის ჯაფრიც აღარ გაქვს? რას გარინდებულხარ? მზის მეტი არავინ მოგწონს? ოხ რა ამაყი, მაგრამ რა ერთგულიც კი ყოფილხარ!

გეცინება? ჰო, ვიცი, ვიცი, რათაც! მზემ შიკრიკები გამომიგზავნა, მოვდივარო. მორცხვად აბრჭყვიანდა ცისკარი, ხარი-პარიამ მზისგან გამოტანებული უსტარი გადასცა 'შენდა მოსართმევად, მზის გზის პირად ძოწეული გაიშალა...

გაგაერთოლან? სხივით არის დაწერილი უსტარი და შიგ უქვ-
დავი გრძნობნ გამოხატული, ხომ? როგორ გაფითრდი, კდემის
სიწითლემ გადაგკრა, გულ-მკერდი აგითრდოლდა! სად არის
ეხლა მთვარე რომ შურით არ ჩაქრება. ეჰ! გაპარულა კიდევ
თავისს ამალით, შხემ რომ ამოაშუქა. ბედნიერი ხარ, ბედნიერი!

შენთან ერთად ხარობს მთელი ქვეყანაც: ტორუა ბუჩქიდ-
გან ამოფრინდა, ყვავილ-ბალახთ პირი დაიბანეს, ვარდი ნაზათ
გაიზმორა და საყვარლათ გადაიშალა, კურდღლის ბაქიამ დანა-
მულ ველზე შეითამაშა, ყელ მალალი ჯეირანი, ნორჩი შვლის
ნუკრი, ტურფა ირემი ველ-მინდორზე გაიშალა. ბუმბერაზ მთებმა
ამაყად გადახედეს ქვეყანას, ამლერდენ ფრინველები, სიცოც-
ხლემ ფრთა გაშალა. გამობრძანდა ადამიანიც, შენმა ელვარებამ
თვალი მოსჭრა და ქოლგა აიფარა. ვერა ხედავ პრაფრად გაგ-
დებს? მაგრამ შენც-კი ყურადღებას არვის აქცევ, უკვდავს მო-
მაკვდავისა არ გეშინიან!

ოხ, ცაო, ცაო! ნეტა მეც შენსავით ბედნიერი ვიყო. ნეტა
ცვარათ მაინც ვიქცე, რომ ყოველ დილით ჩემს სატრფოს პირი
დავბანო ხოლმე, ნეტა ცრემლად ვიქცე, რომ ტანჯულთ თვალზე
შევაშრე და მწუხარება სიხარულად შევუცვალო. ჩემი ჯავრი
ალარ გაქვს, ჰა? ჩაეკარ, ჩაეკრიხე მზის სხივებს, დადნი, ნეტა-
რებით აენტე?

თუ კარგი არ გემეტება ჩემთვის, ეკლათ მაინც მაქციე, რომ
ბოროტებას თვალში გავეჩხირო, ან ეფირათ მაქციე მაინც, მაგ-
რამ გრძნობას კი-ნუ წამართმევ! მე მინდა მარად თვალყურს
ვადევნებდე ქვეყანას, გავიგო როდის მოელება ბოლო მტარვა-
ლებს, უკვდავია თუ არა სატრფოს ფიცი, უანგაროა თუ არა
„ქვეყნისთვის თავდადებულთა“ მოქმედება? ყურს არ ზიგდებ?
აბა, რალა ჩემი ჯავრი გაქვს. შენ უკვდავი, მე მომაკვდავი. ან-კი
რა გვაქვს საერთო. მაგრამ... რო იცოდე რა გაუმძღარია ადა-
მიანი, რა ამაყია! სხეულთ თუ არა, სულით მაინც განეზიარება
შენს უკვდავებას!“

თ ე მ

ამბავი

უძღვნი ბაბალეს

ღამე იყო, ღამე ზაფხულისა. ვარსკვლავებით გადაქედილ ცის სივრცეში მედიდურად მისრიალებდა გაბადრული მთვარე. მისგან შუქ ნატყორცნი ღრუბლები-კი ბამბის ქულასავით გადმოჰყუდებოდა კავკასიონის მთა-გრეხილს, თიოქო ღამის გუშაგს გზა უნდა შეუქრასო. უზარ-მაზარი ქედი—ბრუტ-საბძელა—ცამდის აღმართულიყო, გაეპო ღრუბლები და ათასის ხევ-ხუვის იქით, ვიწრო, მაგრამ კოპწიად შემკულ მინდორზე გაშენებულ ქართულ სოფელს მრისხანეთ გადმოჰყურებდა... მშვენიერი, დიადი სანახავი იყო ხელთ-უქმნელი, ბუნებისა სურათი. იმ დროს, როდესაც ვერცხლის ფრათ დაფერილი ღრუბლები ერთმანეთს ეზიდებოდა და სპეტაკ კავკასიონის მთაზე ათას გვარათ იპენტებოდა ცის მოპირდაპირე კიდე თან-და-თან ლაქვარდდებოდა, და მკრთლად მოციმციმე ვარსკვლავთა კრებულს კივკივით თავს ევლებოდა. ღამის სუსტი წყვიდადი გაუბედავად ებურებოდა ქვეყანას, მქვარტლის ფრთა იძაფებოდა, სადღაც ხრამებისაკენ მიეშურებოდა, რომ იქ ჩამკედარიყო, იქ საცხებით გამეფებულიყო. გიჟ-მაჟი ცელქი ნიავი აქა-იქა დაფარფატებდა. ეძინა შრომისაგან დამაშვრალ სოფელს, არ ისმოდა კაცთა ხმაურობაც, მხოლოდ ნიავისაგან გაღვიძებული ტყე-მინდორი განუწყვეტლათ შრიალებდა, ბებერი კაკლის ხეები ბუტ-ბუტით თავს უკრავდა

შედიდურ ბუნებას. შორით, მოისმოდა ლიახვის ქვეთინი და ეს კენესა დაულალავის მდინარისა ლამის საიდუმლო ხმებს ყრუ ბანს აძლევდა... ამღერდნენ ლამის მგალობელნიც, აჰყვენენ ერთმანეთს, გადააბეს ჰანგი ჰანგსა და შემომქმედის სადიდებლათ კისრები მოიღერეს. მწყობრათ გალობდნენ ბულბულები და ბუჩქიდან ბუჩქზე გადადიოდნენ. აგერ ერთი მათგანი გულ-საკლავათ აჭიკჭიკდა, მერე უცხად ჩარაკრაკდა, ჩარაკრაკდა და ჰყრი-ალით გადაეელო მიდამოს. დაყრუვდა, დათვრა ნეტარებით მთელი ხეობა, მხოლოდ ლიახვი კვლავ გუგუნით მოხმაურობდა და მალლა-მალლა წასული მთვარე მის ზვირთებში მორცხვი კეკლუცივით თავს ილამაზებდა!..

ღიახ, ღიადი იყო ეს ღამე. გამოუთქმელის სიტკბოებით აღსავსე იყო მთელი ბუნება- ღირდა, რომ მისი მომზირალი ადამიანი დროებით მაინც ასცილებოდა თავისს გულ-ზვიადობას და დამტკბარიყო იმათის სურათების ცქერით, გულით და გრძობით ამაღლებულიყო, მაგრამ დღეს ეფემია კეთილადის გულის-თქმა ვერაფრად ეწყობოდა ბუნების სიღიადეს. იგი თავისს გარ-შემო ვერაფერს ხედავდა, მხოლოდ პირქუშათ გადმომჯდარიყო სახლის აივანზე და გაბრაზებული ილანძლებოდა.

ეფემია კეთილადისა გახლდათ ერთი ჩვენებური, ძველებური მანდილოსანი და მერე ისეთი, რომელიც აქამდისაც ვერ შერი-გებია ძველებურ ჩვეულებათა შერყევას და რომელიც „ყოველ ახალში“ გარყენილობისა და კუდიანობის მეტს არასა ხედავს; იგი იყო საშინელი ანჩხლი, თავის ნათქვამი და მეტის-მეტი ცრუ-მორწმუნე.

ეფემიამ თავისი სიყმაწვილე შვილებს შესწირა, ეგონა „უფროსისს მორჩილებაში და სარწმუნოებაში აღვზარდეო“, მაგრამ მოსტყუვდა. შვილები აგრე რიგათ არ ემორჩილებოდნენ და დედას ბატონყმობის დროის ადამიანს ეძახდნენ. ვაჟებისაგან კიდევ ითმენდა, რადგანაც ისინი ვაჟკაცები იყვნენ და, დედის აზრით, ყველაფრის თქმა შეჰფეროდათ, გარდა ამისა „ის დედა-მკედრები“ სხვადასხვა ქალაქებში იყვნენ სამსახურში და არამც

თუ მათი ლაპარაკი, ნახვაც-კი ხშირად ენატრებოდა ხოლმე ეფემიას, მაგრამ ვერ ითმენდა თავისუფალ ლაპარაკს თავისს უკვე გასათხოვარ ქალიშვილ თეოსაგან, რომელიც „რადაც ეშმაკად“ სასწავლებელში გამოზარდა. იმ სალამოთივე ეფემია იმიტომ იყო გულმოსული, რომ ბინდ-ბუნდისას სასეირნოთ გასული თეო ჯერაც არ დაბრუნებულყო.

— ერთი აქ მოვიდეს ის ძაღლის წიწილი! არა აქამდის სად გამიგონია გასათხოვარი ქალის გარეთ გდება! მერე ვინ იცის იმ ბიჭთან არის, მაშინ ხომ სულ ბუწუწებიდან გავცილი იმ მაიმუნსა! ბუტ-ბუტებდა ეფემია და სიბრაზისაგან არ იცოდა რა ექნა. მაგრამ ტყუილათ ავზნეობდა თავისებური მანდილოსანი. ბადრი მთვარე გაქანებული მიეშურებოდა დასავლეთისაკენ, გაცრეცილი ვარსკვლავები ოღნავ-ლა ბუტბუტებდნენ და თეო-კი არსად სჩანდა. ეფემიას ლოდინში თვალები ამოუღამდა და თვლები დაიწყო. მთვარის შუქი სახეზე დაფარუტებდა. აივნის მოაჯირზე მიყუდებულ ეფემიას და უმისოდაც გაბრაზებულს მომაკვდავის ფერი დასდებოდა.

— ოიმე! ერთი აქ მოვიდეს, ერთი აქ მოვიდეს! დრო გამოშვებით წამოიძახებდა ხოლმე ეფემია და კვლავ უცდიდა.

სოფლის ბოლოს, კაკლებით დაფენილ სერზე, მოსჩანდა ორი არსება. ესენი კარგა ხანია გამოსულიყვნენ სოფლის განაპირას და ადამიანის ცნობის-მოყვარე თვალთაგან მოფარებულნი ერთმანეთს გულის ნადებს უზიარებდნენ. ყმაწვილი კაცი მხართთეძოზე წამოწოლილიყო, თავი ქალის კალთაში ჩაედვა და საყვარელ არსების სიახლოვით დამთვრალი გამოუთქმელ ნეტარებას ეძლეოდა. ბალახზე მოკეცილი ქალი-კი დახროდა ვაჟის სახეს, ხელებით თმას უსწორებდა და ისე ჩასკქეროდა თვლებში, გეგონებოდათ მთელხ თავისი არსება იმის თვლებში უნდა გადაადულოს, ან გულში ჩაუძერგეს და იქ სულის საძირკველთან დაისადგუროსო. ისხდნენ გაუნძრევლად, მარტო გაძნელებული სულთქმა მოწმობდა, რომ გამოუთქმელ სულისკვეთებაში უნდა

ყოფილიყენენ... ნაზი ნიავი ტებილ ძილის-პირს უგალობდათ და სასწორს გადაცილებული მთვარე ალმაცერად გადმოჰყურებდა შეყვარებულთ, თავისი სხივები ხის ტოტებში ჩაეპარებინა და თითქოს უნდა ყური დაუგდოსო, სვეტ-სვეტად დასდგომოდათ.

—აი, ჩემო თეო, რასა ჰქვიან ნეტარება, დაიწყო ათრთოლებულის ხმით ყმაწვილმა. აი, სად არის ის ბედნიერება, რომელიც კაცს სულით ამაღლებს და ზნეობა-ხასიათით-კი აფაქიზებს. ამ ეჟმად ისე ამაღლებულათა ვგრძნობ თავს, რომ მზათა ვარ ყოველიგვარ ბოროტებას წინ გადაველობო და კაცის სიცოცხლის მომწამელელ ძალმომრეობას ქვაზე თავი ვუხალო. მზათა ვარ ყველას სიცოცხლე შეეწირო, ოლონდ-კი შენს თავს ნუ დამაშორებენ! ოჰ, რა ძლიერ მიყვარხარ, ჩემო სალოცავო! გატაცებით წამოიძახა ყმაწვილმა კაცმა, წამოიწია, ძლიერის ხელეებით მოზიდა თავისკენ თეოს სახე და ხანგრძლივ დაეკონა.

—ხომ ჩემი ხარ... ჩემი... ხომ ყოველთვის გეყვარები, ხომ აიტან ჩემთან ერთად ღარიბსა და უფერულ ცხოვრებას?! ჩასძახოდა ყმაწვილი გულზე მისვენებულ თეოს და აღელვებული სუნთქვას ძლივს იბრუნებდა... მიბნედილი თეო-კი ხმის ამოღებას ვერ ახერხებდა და კანკალით ჩურჩულებდა: შენი ვარ შენი, ჩემო სიცოცხლე, ზურა, და სამარეშიაც კი თან წამოგყვებიო!

დადნენ, დაუძლურდნენ ორივენი და ნეტარების ბურანში გაეხვივნენ. ენა აღარ ემორჩილებოდათ, მხოლოდ სიცოცხლით სავსე თვალებით ერთმანეთს სულში უძვრებოდნენ. ვინ იცის რამდენს ხანს გასტანდა ეს თავდავიწყება, მაგრამ ამ დროს კაკლის ჩრდილი სერზე ფართოდ წამოიხარა. შეყვარებულები შეკრთნენ და ერთმანეთს მოერიდნენ. დამშვიდდა ყმაწვილი კაციც და თითქოს ერთმანეთისა შერცხვათო, კრძალვით ღიმილი-ღა დაიწყეს.

—მე რა ვქნა, რომ მიყვარხარ?! ამბობდა ყმაწვილის თვალები,

—მე რა ექნა, რომ მიყვარხარ?! იმეორებდა თეოს მთელი არსება და ძალაუნებურათ სატრფოს მხარზე ეყრდნობოდა, და ისევ გამოუთქმელის გრძნობით გატაცებულნი, ხან გულჩვილ ყმაწვილებივით ტიტინებდნენ, ხან ძლიერის გრძნობით აღფრთოვანებულნი, მზად იყვნენ დაეჩოქათ მედიდური ბუნების წინაშე და ცრემლით შევედრებოდნენ ერთმანეთის დღეგრძელობას. ხან უძლურებივით ოხრავდნენ, ხან კიდევ გმირად გადაქცეულნი თავისი ბედნიერების შემბლაღველს ემუქრებოდნენ.

—დასტკბით, დასტკბით! ცოტა არის მაგგვარი წუთები კაცის ცხოვრებაშიო, დაჰბუტბუტებდა დახავსებული ნიგვზის ხე და ზანტათ ფოთლებს ითვლიდა.

გატყდა ლამე. ქვეყნის მნათობმა დიდი ხანია დაიქვეითა და მივიწყებულ ხევ-ხუვშიაც ჩაიხედა. ლამე უფრო დაყრუვდა, გამედიდურდა. გიჟი ნიავი სადღაც ჩამკვდარიყო და ლიახესაც, თითქოს დასძინებიაო, ზმუილი-ლა გაუდიოდა.

თეო და ზურა ისევ სერზე იდგნენ. ქალი ვაჟს მხარზე დაყრდნობოდა, ვაჟს წელზე ხელი შემოეხვია და ისე გააყურებდნენ კავკასიონის მთაგრეხილზე ღრუბლებისაგან გამოქანდაკებულს მშვენიერს სურათებს.

აგერ ერთი ღრუბელი შეინძრა, ფრთა შემოჰკრა მეორეს, გაიშალა, გაიშალა და საყვარლათ გადაჰენტილმა ნაკვთი გამოიცვალა. სხვებიც აჰყენენ მის მაგალითს, რხევა დაიწყეს და ერთმანეთს ჩაეგრინხნენ. ალაგ-ალაგ ცის კამარამ შავათ გამოიხედა. ვარსკვლავებმა ერთმანეთს შესციმციმეს და კვლავ ღრუბლებს ამოეფარნენ. ზურა და თეო გატაცებით დაშტერებოდნენ ღრუბელთა სრბოლას, მაგრამ ვინ იტყვის, რომ ამავე დროს, მათი სიყვარულით აღვისილი გრძნობა-გონება ღრუბლების დაგვარადვე იმედებით არ იფურჩქნებოდა და „სიძნელეს გზისას არ იადვილებდა“. ან იქნება მათ ამაღლებულ ფიქრებს ბედნიერების მისალწვევად საჭირო ბრძოლა ზედ დართოდა და ამ შერეულის გრძნობის ზეგავლენით, უსიტყვოდ, მარტო ოხ-

ვრით უზიარებდნენ ერთმანეთს ძლიერ სულის-კვეთებას. დიად, ხანდახან ენაც ვერ შესძლებს ხოლმე გულის სიღრმეში ჩანასახ შერეულ გრძნობის გამოხატვას!

—წავიდეთ, წავიდეთ, ზურა, თორემ მგონი დედაჩემი კბილებს მილესავსო! დრო გამოშვებით იტყოდა ხოლმე თეო, მაგრამ ისევ იქ-კი იდგნენ, დაშორება ეზარებოდათ.

— წავიდეთ, ერთხელ კიდევ გაიმეორა თეომ.

ექ, წავიდეთ დაბლად უპასუხა ზურამ და დაუმატა: წავიდეთ, მაგრამ თუ ხათრი გაქვს, გულს ნულარაფერზე აიძღვრე. რა ვქნათ, რომ არ ესმით რასა სჩადიან! ცოტა კიდევ მოვითმინოთ და იქნება ბოლო მოელოს ჩვენს ტანჯვას. ეს ოხერი მდიდარი მაინც ვიყო, რომ დედიშენის გულიც დამშვიდებული იყოს, გაუბედავათ სთქვა ზურამ.

—სსუ! ჩემო იმედო, სიმდიდრე გულწრფელობაა და ბედნიერების მომნიჭებელი-კი სიყვარული და დაუღალავი შრომით, მგონი მე შენგან გამიგონია, სიყვარულით სავსე ღიმილით შენიშნა თეომ.

—ოღონდაც, ჩემო თეო, მაგრამ... შენ ხომ იმიტომ გტანჯავენ, რომა ღარიბ კაცს ნუ მისდევო. ყრუთ, ნაღვლიანათ უპასუხა ზურამ და წასასვლელად მოემზადა.

—არა, არა, ზურაბ, მე რა დამტანჯავს, თუ-კი შენ ყოველთვის ჩემთან იქნები. იქნება გგონია მე მაგაზე მეტი ბრძოლა არ შემეძლოს? გამიძელ წინ, შევეუდგეთ ცხოვრების უსამართლობასთან ბრძოლას და თუ არ მოგყვე, ადამიანს ნუ-კი, მარტო დიაცი დამიძახე.

—მაშ კარგი, შენ ნუ შედრკები, ცხოვრების ფუქსავატობა ნუ გაგიტაცებს და მეც დაგიმტკიცებ, რა შეუძლია შენთვის და პატიოსნებისათვის თავ-დადებულ ადამიანს. აღტაცებით დაუმატა ზურამ. მხურვალეთ გაუწოდა ხელი და სერიდამ თავქვე დაეშენნა...

—ნახვამდის, ზურა, მიაძახა სახლთან მიახლოვებულმა თეომ.

— ნახვამდის, ჩემო შელის ნუკრო, გაიმეორა ზურამ და გრძნობა მორეული შინისკენ გამობრუნდა.

—უი, ქააა! ერთი ნახეთ, რა ყოფაში არიან ეს მამა-ძ-ები! დაცინვით წამოიძახა აივანზე მყოფმა ეფემიამ და ზეზე წამოიქრა. ეფემია ეხლა უფრო ფხიზლათ გრძნობდა თავს, რადგანაც თეოს მოლოდინში, ერთი პირი კიდევ გამოიძინა, მაგრამ რამდენათაც ძილმა დაამშვიდა, ორი იმდენათ განაგონმა „ნახვამდის!“ გააფთრა და გააბრაზა.

თეომ საჩქაროდ აირბინა კიბე და რადგანაც დედა ვერ შენიშნა, სახლში შესვლას აპირებდა.

—მშვიდობა შენი მობრძანება! სადა ხარ აქამდის, ქალბატონო? წყნარის, მაგრამ ცოტა არ იყოს გესლიანის კილოთი, მიჰპართა ეფემიამ.

თეო შედგა. ერთხანს გაშტერდა, თითქო ამ დროს დედის გარედ ყოფნას არ მოელოდაო და შემდეგ მშვიდათ უპასუხა:

—სად უნდა ვყოფილიყავ. განა ამისთანა უკვდავება ღამეში ამაზე ადრე დაიბუდებს ალაღიანი? აბა დახე, რა მშვენირებაა ეს დაძინებული ბუნება.

—აი, მეხი-კი დაგაყარე მაგ თავში! მაგისთანა მიქარეები რომ იცი, რატომ ის-კი აღარ იცი, რომ შენოდენა გომბიო ამ დროს გარეთ არ უნდა ეგდოს. ვერა-ხედავ, რამოდენა სირჯულ-ძალ-ლეა ქვეყანაზე, ჰააა! დაიღრიალა ეფემიამ.

თეო სდუმდა.

—გესმის, შენოდენა გომბიოს სახლიდან გარეთ თავი არ გაეყოფინება - მეთქი! განა რამდენჯერ მითქვამს შენთვის, შე უმსგავსო, შენა! უყვიროდა ეფემია და მეტის სიბრაზისაგან თვალებს აბრიალებდა.

მართალია თეოს პირველათ არ ესმოდა დედის ამგვარი ლაპარაკი, ახლაც შეეძლო პასუხი არ მიეცა, მაგრამ გადასწყვეტა ერთხელ კიდევ დაემშვიდებინა.

— აბა რათა ჯავრობ, ჩემო დედა, ხომ გაიგე, რომ მე შენის აზრისა არა ვარ მაგ საგანზე და გარდა ამისა მე ჩემის ყოფა-ქცევით არავის ცუდს არ ვუშვრები. მაღლობა ღმერთს ისეთი პატარა არა ვარ, რომ ჩემი მოვალეობა არ მესმოდეს.

— რაო, რაო, შენ რომ მაგისტანა ყბედობა გისწავლია, მაშინ წახდა ქვეყანა. ე მანდ ხმა ჩაიწყვიტე, თორემ, ღეთის წყალობა მაქვს, მე შენ დღე დაგაყარო?! არა, შე უბედურის შვილო, მაშ, დიდი პატიოსნებაა შუალამისას ალქაჯივით გარეთ დახეტილობდე? ახლა რომ დაენახე ვისმე, აბა რას იტყოდა, ჰა!

— მე სრულიადაც არა ვცხოვრობ იმისთანებისათვის, ვისაც არც-კი-ესმის, რას ლაპარაკობს და სრულიადაც არ ვათასებ იმათ შეხედულებას! — ცოტა არ იყოს ხმის კანკალით უთხრა თეომ.

— აი გლახა-ამპარტავან ზურბასთვის ხომ ცხოვრობ! ველარ მოითმინა ეფემიამ და შეჰკივლა:

— ე მანდ შენთვის გაჩერდი, ე ქვეყანას ნუ აყბედებ, თორემ, მამაჩემ ქაიხოსროს აქვს ცხონება, გადმოგიღებ და რაც სიგრძე გაქვს იმ სიბრტყეს მოგცემ. მეყო, მეყო ამდენი მოთმენა! ეხლაც იმასთან იყავ, არა? სთქვი მეთქი, სთქვი! აღელვებით, ხმა ჩახლეწილათ წამოიხაფხაფა ეფემიამ და გვერდზე მოუდგა.

— მერე, მე როდის გიმაღავ, ან-კი რა საძრახისია, რომ ადამიანი თავისს საყვარელ არსებასთან იყოს? გაბედვით უპასუხა თეომ.

— დახე, დახე ამ მამ—სა, თუ ერთი ბეწვა დარცხვენა ჰქონდეს! გოგო, რეებს ლაპარაკობ? გოგო, რათ მარცხვენ? განა იმიტომ გამოგზარდე პენციონებში, რომ ვილაც ზურაა, იმას წაჰყვე? ან-კი, რა ნახე იმ კუდიანის შვილში. წამალი ხომ არ გაჭამა, მგლის ქონი ხომ არ მოგისვა, იმ მამა-პაპა—ძ—მა! მე 98

ხომ წინადაც დაგიშალე, ნუ დასდევ მეთქი, შენ კიდევ შენსას არ იშლი, განა! თან-და-თან წიწმატლებოდა ეფემია და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა გაჰკიოდა.

— ღმერთო, ღმერთო, ეს რადრო დაგვიდგა! აი მეხი-კი დავაყარე; ვინც ქალი სასწავლებელში გამოზარდოს!..

თეოს რალაცა უნდა ეთქვა. უნდოდა გაემტყუნებინა ეფემია. უნდოდა თავისს წმინდათა-წმინდა დაეცვა, მაგრამ ამ დროს გაათფრებული დედა მივარდა საბრალო ქალს, ერთი ორი ქიმუნჯი უთავაზა და ჩმეტა-ხორცების გლეჯით საწოლთან მიათრია.

დიდი შეურაცხყოფა იყო შესმენილ, გასათხოვარ ქალისათვის დედის ასეთი მოპყრობა, მაგრამ ეფემია, როგორც უკვე მოგახსენეთ, ისეთი აღამიანი გახლდათ, რომ, როცა გაანჩხლდებოდა ხოლმე, ყოველგვარ მოსაზრებას ჰკარგავდა და ამასთან ისეთის უშეერის პირით და უწმაწურის სიტყვებით ილანძლებოდა, რომ კაცი ყურებზე ხელს დაიფარებდა.

დედას, მამას, რჯულს, ღმერთს, სარწმუნოებას, შინაურს და გარეულს დომხალივით აურევდა ხოლმე ერთმანეთში. შვილებს ბევრჯელ ურჩევიათ, თავი დაანებე მაგისტანა ლანძღვა-გინებასაო, მაგრამ დოინჯ შემოდგმული ეფემია თავდაჭერით ეუბნებოდა:

— დიახ, მამა გიცხონდათ! კარგად მოიქეცი და აღარ გავილანძლები. ავი შვილი დედ-მამის მაგინებელიაო.

ამ ჟამად ლანძღვა-კი არა, მზად იყო კბილებით დაეგლიჯა თავისი ქალი. რას ბრძანებთ, ეფემიას მოთმინების ძაფი გაუწყდა. აგერ რამდენიმე ხანია სულ იმას ეჩიჩინება თეოს, თუ ჩემი დედაშვილობა გინდა ისე მოიქეცი, როგორც მე გირჩევ, თორემ ინანებო. რითი ემუქრებოდა ეფემია, ან რაში ინანებდა, ეს ეფემიასათვისაც გამოურკვეველი იყო, მხოლოდ ეს-კი-აშკარაა, რომ დედის თავ-მოყვარეობას, რწმენა-შეხედულობას და შვილის ურჩობა-წინააღმდეგობას სასტიკი ბრძოლა გაემარ-

თათ, რომელსაც ეფემია გაეაეკაცებინა და თეო-კი უფრო განმტკიცებინა ხასიათით.

ეფემია როგორც „ცხოვრებაში გამოცდილი“, მაგრამ უმეტესობით გარემოცული, ადამიანის ღირსებას სმა-ჰამითა და ჩაცმადანურვით აფასებდა, თეო კი როგორც ახალგაზრდა, ათასგვარის იმედებით და იდეალებით გატაცებული არათრად ავდებდა ცხოვრების ფუფუნებას, კაცის დანიშნულებას მხოლოდ უსამართლობასთან ბრძოლაში ხედავდა და სიამოვნებას — დაუღალავ შრომაში. თქმა აღარ უნდა, რომ ქალის მხრივ ამ გვარი შეხედულება ეფემიას სიგიჟეთ ეჩვენებოდა. აკი იმიტომაც ყოველგვარ საშუალებასა ხმარობდა, რომ თეო კქუაზე მოეყვანა.

— აბა შეხედე შენს ტოლებს, როგორ იქცევიან, შენ რაღა ღმერთი გიწყობაო, ხშირად ეტყოდა ხოლმე ეფემია და ზოუთელიდა: როგორ უნდა ჩაიცვას გასათხოვარმა ქალმა, როგორ უნდა დაივარცხნოს თავი, როდის უნდა გავიდეს გარეთ და როდის არა, კაცის დანახვაზე როგორ უნდა მოიქცეს, რაგვარად უნდა წაისვას ფერ-უმარული და სხვა-და-სხვა. როგორც ხედავთ, ეს სულ უმნიშვნელო რამეა, მაგრამ ეფემია-კი დიდად აფასებდა და სულით და გულით სწამდა კიდევ, რომ ქალის უმთავრესი ღირსება-დანიშნულება კეკელობააო. სამაგიეროდ თეო ხშირათ ეკამათებოდა ხოლმე დედას ამ საგნების შესახებ და ეუბნებოდა! „მე თოჯა კი-არა, ადამიანი ვარ, ადამიანი და ადამიანს-კი არ შეჰფერის მაიმუნობაო.“. ოხ ღმერთო ჩემო, ნეტა როდის იქნება, რომ ჩვენი მშობელ-აღმზრდელნი საარშიყო საგნებად არ გვამზადებდნენ, ნეტა როდის იქნება, ჩვენ, ქალებსაც, რიგიანი სწავლა-ცოდნა მოგვეცეს, რომ მალე გამოვიდეთ იმ უმეტრებიდან, რომელიც გარს გვახვევიაო.

არ ვიცი, როგორ ასცდა თეო ჩვენის ახალგაზრდა ქალების საზოგადო მიმართულებას, მხოლოდ ეს-კი ვიცი, რომ ამ გვარის აზრებით გამსჭვალული თეო, სწავლის დამთავრების შემდეგაც მთელს თავისუფალ დროს წიგნების კითხვას ანდომებდა — უკვირ-

დებოდა თავისს თავს, გარემოს, დაუღალავათ შრომობდა. ჩვენი ნაცნობი ეფემია კრეკის თვალთ უყურებდა თეოს ლაპარაკსა და საქციელს, ხან კიდევ დასცინოდა და ურჩევდა რატა-რატა-სათვის თავი დაენებებინა და ისე მოქცეულიყო, როგორც შეფეროდა იმის დედმამისშვილს. ეს შეფერება კიდევ იმაში სდგომარეობდა, რომ თეოს ვინმე „ნასწავლი, კეკიანი“ კაცი მამეძებნა და მალე დაბინავებულიყო. თეოს გულში ეცინებოდა ხოლმე, როცა დედა თავისებურ ნასწავლ კაცებს დაუსაიფლებდა და მშვიდათ ეუბნებოდა: „რა დროს ჩემი გათხოვებაა, ჯერ კეკუა არ მისწავლიაო“.

— არა, შენმა მზემ, კომბოსტოსავით დამეავდი სახლში და მერე ხელმწიფის შვილი წაგიყვანსო, უპასუხებდა ხოლმე ეფემია და ქალისათვის საქმროს დაეჭებდა. ბევრი ნასწავლი კაცი შეედლია თეოს, ბევრმა კარისკარ მოსიარულე სასიძოგზმა მოიწადინეს თეოს შერთვა, მაგრამ თეო ზიზლით ეგებებოდა ქუჩა-ქუჩა ბედის მადიებელთ და ერთი, ორი პირშიაც გამოლანძდა.

აი, ამ დღიდან დაიწყო დედასა და შვილს შორის უთანხმოება. გაიმართა ისეთი ბრძოლა, რომელიც სხვა-და-სხვა მხრივ და სხვა-და-სხვა შემთხვევაში ბოლოს უღებს გარემოებისაგან შეთხზულ მავნე ჩვეულებათ და თითოეული ოჯახი გამოჰყავს სამართლიანობის, განჯათლების გზაზე. მაგრამ ძვირად დაუჯდა თეოს ეს ბრძოლა. კერპსა და თავისებურ ადამიანს ვერაფერი შეისმინა-რა. ხოლო როცა ზურას დაუახლოვდა, ეფემია საშინელი მოწინააღმდეგე გახდა, აამხედრა ყველა თავისი ნათესავებიც და შეერთებულის ძალით ებრძოდნენ ყმაწვილი ქალის გულ-წრფელ გრძნობას, მაგრამ... დაბრკოლებანი ქარია, რომელიც უფრო აძლიერებს გულზე მოკიდებულ სიყვარულის ცეცხლსა.

სწუხდა თეო დედის ასე მოპყრობისა გამო, მაგრამ სიყვარული მომავალს უცისკროვნებდა, გული სტკიოდა რომ ასე უღმერთოთ აშტირებდნენ, მაგრამ ამავე დროს სიყვარული ცხო-

ველ-მყოფელ ნექტარს ასხამდა უსამართლობისაგან დაკოდულ გულში: „ცოტა კიდევ და ბოლო მოეღება ამ ტანჯვას, ცოტა კიდევ და ჩემ ზურასთან ერთად ბედნიერი ვიქნებოი“. ამ სიტყვებით იქარვებდა თეო გულის დარდს, რადგანაც სწამდა, რომ ცხოვრებაში, საყვარელ არსებასთან თავისუფალი იქნებოდა და თავისუფლება ხომ პირველი ნეტარებაა ქვეყანაზე!

იმ დროს, როდესაც ეფემია თავისს ქალს ეჩხუბებოდა და ნამტირალევი თეო იმის ფიქრში იყო, უთხრას თუ არა ზურას ეს უკანასკნელი თავის დამცირებაც, ზურა ქებაშიელი, თითქო გულს უგრძენიაო, ჩქარის ნაბიჯით გადი-გამოდოდა თავის სახლის წინ და თითქმის ხმამაღლივ იძახოდა:

— უთუოდ კიდევ გაუჯავრდებოდა იმ ადამიანს! ღმერთო, ღმერთო, რა უნდათ ჩვენგან, რაზედ გვიშხამავენ სიცოცხლეს! ერთი ჩქარა მაინც მომივიდეს ჩემი არზის პასუხი... გუბერნატორობას ხომ არ ვთხოვ, მე მინდა ჩემს სოფელში სასწავლებელი დავაარსო, ხარჯს არა ვთხოვ და ბორჯსა. მაშ, ნეტა რაღათ აჭიანურებენ საქმესა! ოი-მე, ოი-მე!.. ბრაზობდა ზურა და თავჩალუნული ფეხს უფრო უჩქარებდა. ან-კი როგორ არ გაბრაზებულყო. ეხლა მის გულში მთელი ჯოჯოხეთი ენთო: ხედავდა სატრფო ეტანჯებოდა და გარემოება-კი ნებას არ აძლევდა დაეხსნა იგი ამ ტანჯვისაგან, უნდოდა მალე შესდგომოდა არჩეულის საქმის ასრულებას, უნდოდა გამოეკადნა თავისი ძალ-ღონე, უნდოდა დამეგობრებოდა ხალხს, მათთან ერთად ჭირი და ლხინი გაეწია, მაგრამ დღე დღეს მისდევდა და გამოურკვეველ მდგომარეობას კი ბოლო არ ეღებოდა.

ზურა ქებაშიელი ერთი იმ ყმაწვილკაცთაგანი იყო, რომელთაც ადრე გამოუკვლევიათ ცხოვრების მიზანი და რომელნიც სულით და გულით ეწაფებიან თვითგანვითარების, წარმატების წყაროს. მაგრამ ზურა მეტის-მეტი ლარიბი იყო, სწავლის შესაძენათ ქონებრივი მხარე ხელს არ უწყობდა და ძალა-უნებურად უნდა დამონებოდა მწარე ბედს, უნდა დაკმაყოფილებუ-

ლიყო საშუალო სასწავლებლის დამთავრებით. ძნელია სიღარიბე, ძნელია, როდესაც კაცს სწყურია სწავლა, როდესაც ათას გვარი მწვავე საკითხავი გულს უღადრავს და იმას კი შეძლება არა აქვს გამოიკვლიოს, გამოსჩხრიკოს, ცოტათი მაინც ახსნას ცხოვრების ათას-გვარი ამოცანა. ამგვარ შემთხვევაში ქონებრივ სიღარიბეს, ბრძოლას „ლუკმა პურისათვის“ ზედერთობა სულიერი ბრძოლა და ამ მდგომარეობაში ჩაყენებულისთანა ტანჯვაში არავენ იქნება!

ზურა ქებაშიელი იმ თავითვე ტანჯვა-ვაებაში ჩავარდა. ობოლი, ერთ უფერულ სასწავლებელში მიბარებული, პატარაობითვე უნდა შებმოდა ათას გვარ გაჭირვებას. ხან შიმშილს ეომებოდა, ხან სიტიტვლეს, ხან მასწავლებელთაგან ითმენდა დამცირებას, ხან უფროსებთან მოუხდებოდა ხოლმე შელაპარაკება და ამ გვარათ მთელი დრო თითქმის სულ ზრუნვაში იყო. ამ გვარმა უფერულმა ცხოვრებამ თავისებური ზედ-გავლენა იქონია ზურაზე და გული შხამით აუვსო. სძაგდა ყველა, ვინც პირფერობა ფარისეველობაში აღამებს მთელ დღეს, ეზიზღებოდა „ქვემდრომ-ქვეწარმავალნი“ კაცუნები (როგორც თითონ იტყოდა ხოლმე), უყვარდა პირდაპირობა, თუმცა-კი ადვილად არ ენდობოდა ადამიანს... ზურას დაღვრემილ, სევდით სავსე სახეზე ნათლად ამოიკითხავდით, რომ ამ ყმაწვილ კაცს ბევრი სულიერი ბრძოლა უნდა გამოეელოსო და არც მოსტყუვდებოდით. იშვიათი დღე ახსოვდა ისეთი, რომ მშვიდად გაეტარებინოს... აგერ გაათავა კიდევ სასწავლებელი, ცხოვრებაში გამოსდგა ფეხი და ეს ნეტარი ხანა, როდესაც მოსწავლე ისე სუბუქადა გრძნობს თავსა, თითქოს მთელის ქვეყნის ბარგი ზურგიდამ მოხსნესო, ზურასათვის მთელი ტანჯვა იყო... ვერ მოუხდა მაღალს სასწავლებელში წასვლა...

„ჩვენც დავამთავრეთ სწავლა, ჰა?“ დაეკითხებოდა ხოლმე ზურა პირველ ხანებში თავისს თავს და უმატებდა. „მერე მომზადებულნი-კი ვართ ცხოვრებისათვის? განა შეგვიძლიან ჩვენის

შრომით ვიცხოვროთ? სხვისა რა მოგახსენოთ და მე-კი ასე მგონია, რომ ჯერ ბევრი, ძალიან ბევრი გვაკლია და... ოხ, ნეტა შემექდლოს მალალს სასწავლებელში წასვლაო, სრულის გულის ტკივილით აბოლოვებდა ხოლმე ზურა და მთელი დღე დღვრეილი დაიარებოდა...

სწავლის დამთავრების შემდეგ ზურას შეეძლო სახელმწიფო სამსახურში შესულიყო, მაგრამ დასძლია ამ „ტკბილ მაცდურებას“ და სოფელში ცხოვრება ამჯობინა. „ერთ ორ კაცს ხომ ვასწავლი წერა-კითხვას და ესეც დიდი საქმეაო“, გაიფიქრა ზურამ და გამოსწია თავისს საყვარელ სოფლისაკენ. უნდა მოგახსენოთ, რომ ერთათ-ერთი სატრფიალო ზურას ცხოვრებაში სოფელი იყო. აქ, მშვენიერ ჩრდილების ქვეშ ბევრჯელ დაულამებია მთელი დღეები წივნის კითხვით, მარტო აქ უგრძენია თავი თავისუფლათ და გლეხებთან ლაპარაკით, მათის ტანჯვაწვალების მზერით, შეუდგენია სხვა-და-სხვა საოცნებო გეგმები, წარმოუდგენია თავისი თავი მათ ბელადად ჰირსა და ლხინში, გაუთვალისწინებია ღარიბი, მაგრამ პატიოსანის შრომით სავსე სოფლის ცხოვრება, და ისეთი ნეტარება, ისეთი სიტკბოება უგრძენია ხოლმე, რომ გადაჰვიწყებია ნანახი შავი დღეები. მაგრამ, საუბედუროთ, ოცნება იმოდენადვე ხან-მოკლეა, რამდენადაც ტკბილი და სუბუქი.

ოთიქნის მეორე წელიწადი მიდიოდა ზურას სოფელში დაბინაუების შემდეგ და მაინც ვერ მოეწყო ისე, როგორც თვითონ ჰუიქრობდა. სოფლის მოხელენი ისე უყურებდნენ მას, როგორც თავისს მეტოქეს (ჩვენში ამ ბოლოს დროს „ნასწავლი“ მამასახლისეჰი ვკვავს). ღვდელი — როგორც მოადგილეს, ღვთის წინაშე პირველ ხანებში, არც გლეხები ენდობოდნენ, არ ვიცი ეს ვინი ბრალი იყო, მხოლოდ ხმა-კი დადიოდა, რომ ერთმა მოხელემ შეაგულიანა სოფლის მეთაური კაცები და სასწავლებლის გახსნა იმიტომ იგვიანებსო. დაღონებულ, დაძმარებული ზურა ყოველგვარ საშუალებასა ხმარობდა გლეხებისათვის თავი

შეეყვარებინა, მაგრამ ვინ არ იცის, რომ ჩვენი გლეხები გარდა იმისა, რომ წინ დახედულები არიან, მეტის-მეტათაც დაუშინებიათ. თუ-კი რამდენჯერმე დაინახეს ერთი და იგივე კაცი, ევროპიულ ტანისამოსით, მაშინვე ან „ზელამერს“ დაუჭახებენ და ან ხელმწიფის კაცს, რომელიც, რასაკვირველია, სოფლის შესაქმელათ მოვლინებულაო. ზურაც პირველათ ხელმწიფის კაცათ ჩასთვალეს. მართალია ამავე სოფლის შვილი იყო, მაგრამ ხშირად გაიგონებდით გლეხებისაგან, რომ „შვილისან მავას თუ სოფლის შექმა არ უნდოდეს, აქ-კი აღარ მოვიდოდაო“.

— ნწ-არა გიო, ჩემმა შვიმ, შენა ჰტყუი. მაგას სოფლის შექმა რომ უნდოდეს, სოფლის მოხელეთ გახდებოდაო, ეუბნებოდა ხოლმე მეორე.

ასეა თუ ისე, ზურა თითქმის ორ წელიწადს მოუნდა, ვიდრე გლეხებში რამე პატივს დაიმსახურებდაო. დამშვიდდა ზურა. გლეხებმა გული გაუხსნეს და შიგ ჩაახედეს. სოფლის ათასგვარმა გაჭირვებამ აიძულა ქებაშვილს მხურვალე მონაწილეობა მიეღო სოფლის წარმატებაში. მთელი დღე გლეხობაში დატრიალობდა. თავისუფალ დროს წიგნებს, გაზეთებს უკითხავდა, სცდილობდა ჩარჩი ვაჭრები თავიდგან მოეშორებინა სოფლისათვის... ზურას სოფლის გულშემატკივარის სახელი გაუვარდა და გლეხები ბუზებივით ეხვევოდნენ...

ამ დროს ეკუთვნის ზურას თეოსთან დაახლოვების ამბავიც. სოფლის ორი შესმენილი ადამიანი ერთმანეთს შალე დაუმეგობრდნენ. მეგობრობას აზრების გაცვლა-გაძიაცვლა მოჰყვა, გულმა გული იცნო და სული სულს შეუერთდა...

ბედნიერნი იყვნენ თეო და ზურა, ბედნიერნი. ზურას და ჩაგრულმა გულმა გამამსწვევებელი და დასამშვიდებელი ნაღთსაყუდარი ჰპოვა. სიყვარულის ზეჯავლენით ზურას სიცოცხლის, ენერჯის ძალამ ერთი ათათ გაშალა ფრთა. თეო ხომ ნეტარებით დნებოდა, რადგანაც იმანაც ჰპოვა თავისი აზრების

შესაფერი ადამიანი, ჰპოვა ნამდვილი მუშა კაცი, რომელზედაც ხშირათ ოცნებობდა. მართალია დედა მისი დიდი მოწინააღმდეგე იყო, მართალია თავისებურად კიდევ ბევრჯელ გალანძლულა, მაგრამ რაკი ხედავდა ქალის თავგანწირვას ბევრს ვერაფერს აწყობდა და ძალა-უნებურათ თავ-მოყვარეობა დედა-შვილურს გრძნობას უთმობდა უპირატესობას.

სოფლელებიც აღტაცებით მიეგებნენ თეოსა და ზურას დანიშვნის ამბავს და უხაროდათ, რომ ორი მათთვის თავ-დაღებული ადამიანი „გაბედნიერდნენ“.

— გათავებულია, გათავებული ჩვენი საქმე, სიხარულით უთხრა ერთხელ თეომ ზურასა. არამც-თუ ერთი და ორი, მთელი ქვეყანა რომ ამხედრებულიყო, ჩვენი განშორება შეუძლებელი იყო. ჩქარა დავიწყეთ ერთათ ცხოვრება და ყველას დავანახვით, რომ მედგარი შრომა და თავგანწირული ურთიერთობა ყოველი კეთილის შემძლებელია! აღტაცებით დააბოლოვა თეომ, წელში გასწორდა და ამაყათ შემოაფლო თვალი მიდამოს, თითქოს უნდა აგრძნობინოს თვით ბუნებასაც-კი, რომ მისგან შექმნილი, სუსტ არსებათ წოდებული დედა-კაცი, მართლა ისეთი სუსტი არ არის, რომ საზოგადო ცხოვრებაში თავისი წვლილის შეტანა არ შეეძლოს და თავისი მოვალეობა არ აღასრულოსო.

თეოს ვაჟკაცურმა გამომეტყველებამ, მისმა ცეცხლით აღზნებულმა შავმა თვალებმა ზურას გულშიაც ცეცხლი დააკვესა და აღტაცებით გადაეხვია საყვარელ არსებას.

— მომეცი, მომეცი ხელი, შეერთებულის ძალით გავწიოთ ეკლიანს გზაზე, მედგრათ მივუშვიროთ გული წუთი-სოფლის ქარტეხილს, ვიბრძოლოთ იმდენ ხანს, ვიდრე ჩვენი მოსიყვარულე გული მკვერდ-ქვეშ გვიცემდეს. გავსწიოთ წინ უმანკო სიყვარულით აღჭურვილებმა და სიყვარული ხომ დედაა ყოველ გვარი სათნოებისა!

— სიყვარული ყველა გაჭირვების მძლეველია, დაუმატა თეომ და ისე მაგრათ ჩასჭიდა ხელი ზურას, თითქოს ეხლავე უნდა წაიყვანოს საბრძოლველათაო.

— დიად, სიყვარული დიდი ძალაა, ჩამოართვა სიტყვა ზურამ და ჩვენც დავძლევთ ყოველგვარ გაქირვებას, მაგრამ ჩვენი სიყვარული ქალაჩუნობაში არ უნდა გამოიხატოს. დღეს ჩვენ რომ ბედნიერები ვართ, ვეცადოთ სხვასაც შევეუმსუბუქოთ თავისი მწარე ბედი... ჩვენ დაგვაახლოვა ხალხზე ლაპარაკმა და მოდი ისევ იმ ხალხისთვის ზრუნვა იყოს ჩვენი სიყვარულის თავდები. ხედავ ამ მშვენიერს და მდიდარს ბუნებას. ისეთი ლამაზია, ისეთი დიადი, რომ მგონი მკედარსაც-კი სული ჩაუდგას, მაგრამ ჩვენი სოფლელების ცხოვრება გაძინწარებულა, შეუბრალებელი ისტორიის ქარ-ტეხილს დაუძაბუნებია, უვიცობის წყვილიადში გაუხვევია. აი მაგათ უნდა შეეწიროთ ჩვენი მცირე-ოდენი ცოდნა, მაგათ გაგვზარდეს და მშობელს ამაგი უნდა გადაუხადოთ, შეეწიროთ ჩვენი სიცოცხლეც, თუ-კი ამას საჭიროება მოითხოვს. მხოლოდ ერთი რამა გვაქვს საკუთარი და იმითი-კი ჩვენ უნდა ვისულდგმულოთ,—ეს არის ჩვენი სიყვარული, ჩვენი კავშირი. აქ ზურა ცოტას ხანს შეჩერდა და შემდეგ დაუმატა.

— მართლაც და ან-კი რა არის ბედნიერება თუ არა შეურყეველი ურთიერთობა და მოძმისათვის თავის დადება?

— ოლონდაც, ჩემო იმედო, ოლონდაც! კვერს უკრავდა თეო.

ამ დროს მართლა ისეთი ბედნიერები იყვნენ, რომ შათი სულის კვეთების გამოსახატავად ფოლადის კალამი არა კმარა. ამის გასაგებად გულია საჭირო, გული წმინდა გრძნობით და ტკბილის იმედებით აღსავსე!

. . დიდხანს არ გასტანა შეყვარებულების პოეტურმა აღტაცებამ! არ გასულა რამდენიმე კვირა ზემოთ აღწერილის ბაასის შემდეგ და ცხოვრებამ ისეთი განსაცდელი მოუვლინათ, რომ ძალა-უნებურათ მოეშხამათ ტკბილი წუთები. ზეციურ აღმაფრენიდან ისევ ძირს, მიწაზე დაეშვნენ, რომ კელავ უფრო

დატანჯულიყვნენ, ადამიანებს ადამიანური გაჭირვება გამოეცაღნათ და ამგვარად ან სავსებით გამოწაფულიყვნენ ცხოვრებაში და გმირები გამბდარიყვნენ, ან არა და ქედი მოეხარათ ბოროტების წინაშე და ცხოვრების მორევში უმნიშვნელოთ დაღუპულიყვნენ.

ჯერ ისევე ნეტარების, სიყვარულის მორევში დაღივლიყვებდნენ, ჯერ ისევე გულის ცემით მოელოდნენ იმ მათთვის ბედნიერ დღეს, როდესაც სასწავლებლის დაარსების ნებართვა მოუვიდოდათ და ცოლქმარნი შეუდგებოდნენ ხალხის წარმატებისათვის შრომას, ნაფიქრ ნაგრძნობის წმინდა იდეალების განხორციელებას და ამ დროს უცბად ხმა გავრცელდა, რომ ზურა ქებაშიელი უნდა დაიჭირონო!

ხმა ტყუილი არ გამოდგა. ზურას პოლიცია გაფაციცებით დაეპებდა.

დაქერის მიზეზი მგონი ყველასათვის ცხადი უნდა იყოს და მე-კი ნება არა მაქვს ამის შესახებ ვილაპარაკო... ზურას კეთილ მისწრაფებას ლაგამი ამოსდეს, მის შეყვარებულს გულს უსამართლობის ლახვარი გაუტარეს და მისი ახლო მომავალი ჯანდით შეშალეს.

გულ-მოკლულმა, დაღონებულმა ზურამ ერთს დღეს თეოსკენ გააწია, ის კარგად გრძნობდა, რომ უკანასკნელად-ღა ნახავდა თეოს! მიდიოდა ნელის ნაბიჯით. სულიერს ბრძოლას მის სახეზე მომძაკვდავის ფერი აღებეჭდა და მაღალი შუბლი დაენაოჭებინა. მოულოდნელ ამბავს ვაჟკაცი თითქმის დაელაჩრებინა და გლოვინება წაერთმევინა. აგერ თეომაც დაინახა და ალექილი გამოეგება.

— რათა ხარ ეგრე, კაცო, რა მოგივიდა, დაეკითხა შეშინებული თეო.

ზურა ხმას არ იღებდა.

— მითხარ, მითხარ რა მოგივიდა? მოუთმენლად ეკითხებოდა თეო.

— რაღა რა მომივიდა, ჩემო კარგო, ჩვენს ოცნებას, ჩვენს ერთად ცხოვრებას დროებით ბოლო უნდა მოეღოს.

— როგორ, რა ნაირათ, ნუ თუ აზრი გამოიცივალე? მითხარ, ნუ მტანჯავ! ეხვეწებოდა თეო და თან-და-თან ფითრდებოდა.

— ხმები გამართლდა, მე უნდა დამაპატიმრონ... მოკლეთ წარმოსთქვა ზურამ და თავი უფრო ძირს ჩაჭკიდა.

— ვაიმე! წამოიძახა თეომ, წაბარბაცდა და თავი რომ ველარ შეიკავა, ზურას მიეყრდნო. მიხვდა თეო; რაშიაც იყო საქმე, მიხვდა და მისმა ჩვილმა გულმა ველარ მოითმინა და თვალთაგან ცრემლის ნაკადული წამოსკდა. სტიროდა თეო, სწუხდა ზურაც და სანუგეშო სიტყვები ველარ ეპოვნა. ან-კი რა ეთქვა, რილათი გაემხნევებინა, რილათი შეემსუბუქებინა ეს უკანასკნელი დანაკლისი.

— კარგი, ნუ სტირი... სჩანს ბედი არა გვწყალობს. ჰო, კარგი, ნუ სტირი, ჩემო თეო, ეუბნებოდა ზურა და ცრემლის შესაკავებლად ტუჩებს იკვნეტავდა. თეო-კი ისევ სტიროდა, ისევ ქვითქვითებდა.

— ღმერთო, ეს რაღა მოგვივიდა, ღმერთო, ეს რაღა დაგვემართა! ნაწყვეტ-ნაწყვეტად იძახოდა თეო.

— ჰო, კარგი ნუ სტირი, კარგი მეთქი! წამოიძახა ზურამ. სირცხვილია ჩვენი ასეთი საქციელი. სჩანს უნდა ვიტანჯოთ და გულ-მაგრობა, ხასიათის სიმტკიცეც სწორედ აქ არის საჭირო. იმედი მაქვს, შენ სულით არ დაეცემი და ყოველთვის გეყვარები. მე-კი... წავალ ჩემთვის გამზადებულ საპატიმროში და იქ... შენით გავმხნევედები! ზურას ხმა ჩაუწყდა.

— ოხ, ზურა, ზურა, რა აუტანელი ღვთის ცეცხლი მოგვევლინა! წარმოსთქვა ხმის კანკალით თეომ. მაგრამ რას ვიზამთ, უნდა მოვითმინოთ... ნუ, ჩემო ზურა, ნუ იფიქრებ, რომ შენ ჩემ თვალში დამცირდე, შენმა თეომ დაგიფიწყოს, ნუ გვკონია მარტო ლხინისათვის უნდოდი შენს თეოს. არა, მე შენ დაგი-

მტკიცებ, რომ მიყვარხარ და მეყვარები კიდევ! დეე, დაინახოს მთელმა ქვეყანამ, რომ ყველა ქალი მარტო გათხოვებისათვის არ აძლევს ხელს საყვარელ კაცსა, დეე ყველამ დაინახოს, რომ ჩვენ, ქალებსაც, შეგვიძლიან გაჭირვების ატანა. შეგვიძლიან ბრძოლა ცხოვრების უკუღმართობასთან... მე პატივსაცემ იმ დედა აზრს, რომლის გულისთვისაც შენ უსამართლოდ უნდა დაიტანჯო. წადი, ჩემო ზურა! ციხეში მარტო უპატიოსნონი არ არიან ხოლმე დამწყვდეულნი! ძლიერათ სთქვა თეომ და გულზე ხელი მოიჭირა. ეტყობოდა ძნელი წარმოსათქმელი იყო თეოსათვის ეს სიტყვები.

ზურა თავჩაღუნული ოხრავდა. თეოც დააცქერდა და კვლავ აქვითინდა.

— ოხ, რა ჯოჯოხეთია ჩვენი ცხოვრება! უნდა მომშორდე? ქვითინებდა ქალი და დასუსტებული ფეხზე ველარ დგებოდა.

ამ ჟამათ მათი არსება შეეპყრო თვით-დაცვის გრძნობას, მათი ბედნიერების დამრღვევ სიმწარეს. ესენიც ადამიანები იყვნენ. უნდოდათ ცხოვრება, ერთად ყოფნა და ერთად სიკვდილი... გამოუთქმელი იყო მათი სულის კვეთება! ადვილი შესაძლებელია ამ გვარ წუთებში იხატებოდეს ხოლმე ის საშინელი გადაწყვეტილება, რომელიც ხან-და-ხან საზოგადო საქმეს პირადობას უნაცვლებს. მაგრამ ზურა არც ეგრეთი სუსტი იყო!

ასე დასრულდა თეოს და ზურას ცხოვრების პირველი ხანა. სოფელს გლოვის ზარათ მოედო ზურას დაქერის ამბავი და ათასგვარი მითქმა-მოთქმა გაიმართა... ისევ მარტო დარჩა თეო. გული ზურას გაატანა და თითონ შავი ფიქრები-ლა დაიტოვა. ეფემიას მწუხარება-სიბრაზეს საზღვარი არა ჰქონდა. „აკი ვეუბნებოდი ამ ჩემ ქალბატონს, თავი დაანებე მაგასა-მეთქი. ვატყობდი, რომ კაი შვილი არ იქნებოდა, ვიცოდი, რომ ჩემი ქალი უბედური შეიქმნებოდა, მაგრამ რომ არ დამიჯერა!“ ჰფიქ-

რობდა ხოლმე ეფემია. მისთვის გაუგებარი იყო ზურას საქციელი და ვერც დაათვასებდა. ამ გვარი ადამიანები ჯერ ბევრი არიან ჩვენში. მათი იდეალი თბილი სამსახურია და ბედნიერებას — მხოლოდ ფუფუნებით ცხოვრებაში ხედავენ. დიახ, ბრახობდა ეფემია, მაგრამ თეოს ველარას ეუბნებოდა, რადგანაც ხედავდა თეოს წუხილს. ხან-და-ხან თუ შეიკურთხებოდა ხოლმე თავისებურათ, სხვასაც ეცოდებოდა თეო. მაგრამ თითონ-კი, თუმცა სწუხდა, მაინც უბედურად არა სთვლიდა თავის თავს, პირიქით, თეოს შემთხვევა ეძლეოდა დაემტკიცებინა თავისი პატიოსნება.

ქ. წყალთაშუას საპატიმრო ქალაქის განაპირას იყო აშენებული. მაღალი, თეთრათ შელესილი ქვითკირის გალავანი მთასავით აჭყულებოდა საპატიმროს შენობას და პირველ შეხედვაზე აგრძნობინებდა ადამიანს, რომ ეს შენობა ტუსაღთა თავ-შესაფარი უნდა იყოსო. საპყრობილეს ჟამთა-ვითარებისაგან დახვესებული სახურავი, საგანგებოდ წინ წამოწეულიყო და უმისოდაც პატარა, რკინებით გახლართულ ფანჯრებს შავბნელათ ჩამოჭთარებოდა. დიდი, მწვანეთ შეღებილი ალაყაჟის კარები შავათ შეღებილი ბოქლომებით დაეჯალჯნათ, თითქოს ღართლა მარტო იმ კარების იქით იყოს ბოროტება დამწყვდეულიო! საპყრობილეს წინ იყო შარას მინაგვარი მოედანი, რომლის თავსა და ბოლოს წამოჭიმული სადარაჯოები ერთმანეთს გასცქეროდნენ. ამ მოედანზე გადი-გამოდოდა მხარზე თოფ-გადებული ჯარისკაცი. სდუმდა არე-მარე, მხოლოდ ფანჯრებთან მოგროვილი ტუსაღები, რალაცას ხმაურობდნენ, ზოგი მათგანი-კი დაყრდნობოდა რკინებს და დაღონებულ-დაძმარებული გამოიყურებოდა. გამვლელ-გამომვლელი ცნობის მოყვარეთ შეხედავდნენ ხოლმე ტუსაღებს და ძალა-უნებურათ ღონდებოდნენ.

აგერ ერთმა ტუსაღმა ვილაცა ნაცნობი დაინახა, ჩიტივით შეფრთხილდა ფანჯარასთან და ხრინწიანის ხმით გადმოსძახა.

-- გამარჯობა, სოსიკაა!

სოსიკა შედგა, შუბლზე ხელი მიიფარა და ფანჯრებს დააქერდა.

— ვერ მიცან, კაცო, მე ვარ, მე პეტრეი!

— ვაიმე, ვაიმე, რაღას გიცნობ,—მდევივით ბიჭი კიწაწივით გამხდარხარ! ნაღვლიანათ გაიფიქრა-სოსიკამ და უფრო დააქერდა.

— აჰაი! შენა ხარ, ბიჭო, როგორა ხარ, დაუყვია აქედამ სოსიკამ.

— ეჰ, როგორ ვიქნები, განა არ იცი! ნაღვლიანათ უპასუხა პეტრემ... მაგრამ შენ ეს მითხარი, დედაჩემი როგორ არის?.. ი გოგო ხომ არა ჯავრობს, უთხარ მალე მოვა-თქო. ნაწყვეტ-ნაწყვეტათ გადმოსძახა პეტრემ და თავი ჩაღუნა.

— ვეტყვი, ვეტყვი, ყრუთ უპასუხა სოსიკამ.

პეტრეს კიდევ რაღაც უნდა დაეხარებინა, მაგრამ ველარ მოახერხა. ცრემლი თუ ხრინწი არჩობდა.

სოსიკამ უცქირა, უცქირა, ნაღვლიანათ გაიქნია თავი, ყოჩაღათ იყავიო—მიაძახა—ჩოხის კალთით ცრემლმორეული თვალები მოიწმინდა და ოხვრით გასწია. პეტრემ ხანგრძლივ გააყოლა თვალი. ვინ იცის რა გამოუთქმელი ჯოჯოხეთი უტრიალებდა გულში საბრალო პეტრეს?!

პეტრეს გვერდზე, მეორე ოთახში, დროებით დატუსაღებულ იყო ჩვენი ზურა.

ზურა წაწოწოლილიყო გამხმარ ლოგინზე და შეგ-ფიქრებს მისცემოდა. ტუსაღის ხრინწიანმა ხმამ ყურებში გაურბინა და წამოდგა.

დედაჩემი როგორ არის? ი გოგო ხომ არა ჯავრობს? გაიმეორა ზურამ და მწარედ ამოიოხრა.

— ოხ, ცხოვრებავ, ცხოვრებავ! საწყალი პეტრე, საწყალი „გოგო“. ნაწყვეტ-ნაწყვეტად იძახდა ზურა.

მაგრამ მე რაღა ვარ, მე-კი საწყალი არა ვარ? დაეკითხა თავისს თავს. მე-კი არა მყავს გულის სატრფო, მე-კი არ ვიტანჯები! სასოწარკვეთილებით წამოიძახა ზურამ და თვალზე ცრემლი მოადგა. ოთახში ბოლთის ცემა დაიწყო. ზურას სახეზე რაღაც უცნაური გამომეტყველება დასდებოდა. თვალები მიჰბნებოდა, ჩაჰღრმავებოდა, თითქოს ამ ქვეყნის საცქერად აღარ მოუცლია, გულისკენ გაბრუნებულა და იქ ათვალისკერბს მისს კრილობასაო.

ოხ, ღმერთო ჩემო, რათა მტანჯავენ ასე უწყალოდ, ვისი მეოხებითა ვარ ყოველგვარ სიამოვნებას მოკლებული? ადამიანო, ადამიანო, რა დიდი გამოცანა რამა ხარ, როგორ უკუღმართათ მოგიმართავს ცხოვრების ჩარხი, რა ჯალათად გახდომიხარ შენსავე თავსა, ჰფიქრობდა ზურა და სახე თან-და-თან ებურებოდა.

— მეუბნებიან ადამიანი თავისუფალიაო. სად არის სად ეს თავისუფლება. რაში გამოიხატება ეს ღიადი სიტყვა. აქვს განა შესაფერისი მოქმედება? სად არის თავისუფლება, როდესაც ადამიანი ყოველ ფეხის გადადგმაზე საფრთხეში ვარდება, სად არის თავისუფლება, როდესაც თვით სიმართლის მიმდევარიც-კი ჭიანჭველასაკით ისრისება! ნუ თუ ის არის თავისუფლება, რომ პირუტყვივით ვიმუშაოთ, კუჭი და მუცელი გავიძლოთ, ლამაზათ ჩავეცვათ და დავიხუროთ? ან ნუ თუ იმაში გამოიხატება—რომ ერთმანეთს ფეხები ვულოკოთ, სუსტი დავჩაგროთ, ძლიერს მუხლი მოვუღრიკოთ, საყვარელი საყვარელს გამოვგლიჯოთ, ოჯახი შევეუგინოთ, ერთი მოვკლათ იმიტომ; რომ მეორე გავამდიდროთ? ამაზე მეტი ხომ არა არის-რა ჩვენი ცხოვრება! ბობოქრობდა ზურა და რაც უფრო ჰფიქრობდა, გული ყელში ებჯინებოდა, ათას გვარი საკითხავები ენაზე ადგებოდა და მთელ თავისს ცხოვრებაში ნანახ-ნაგრძნობი თვალ-წინ ეშლებოდა. აგერ ერთ თვეზე მეტია გათვალისწინებული, სულ ჰფიქრობს, სულ იტანჯება. ამ ერთის თვის განმავლობაში

ძირიანად გადასჩხრიკა მთელი ცხოვრება, გაჩიქნა ნაცნობის გული და გონება, ჩაიხედა ყველას სულის კუნჭულში და იქ აღმოიკითხა ეს მწარე მაგალითები.

— მომეცი, მომეცი ცხოვრება! გაიძახოდა ზურა, მეც გული მაქვს, მეც მიყვარს, ჩემი სულიც სიმშვიდისკენ მიისწრაფის, მომეცი თავისუფლება, მაგრამ ისეთი კი არა, როგორც შენ გესმის, ცხოვრებისაგან გალაღებულო ადამიანო! მომეციო ხელი პეტრე, სოსიკა, ნინია, ყველა, ყველა ტანჯულნო როდემდის უნდა ვიყვნეთ სხვის ხელში შემაცქერალნი? როდემდის უნდა შევეცქიროთ ამ ქვეყნის ძლიერთა ტაბლას, როდემდის უნდა ავიღოთ ხოლმე ნებართვა ცხოვრებისა? „წადი, შენ შეგიძლიან გიყვარდეს, შენ შეგიძლიან იმუშაო, შენ შეგიძლიან ბედნიერი იყო, მხოლოდ ის-კი არ დაგავიწყდეს, რომ ყველაფერი მე მემსახურება ქვეყნად და შენც ჩემი მოსამსახურე უნდა იყოვო, თავდაპირველად მოიქეცი, სავსებით ნუ გამოიჩენ შენს სულის კვეთებას თორემ მოგკლავ, დაგარჩობ, საყვარელს წაგართმევ, სამუშაოს მოგისპობ, ენას ამოგვლეჯ და ან ძალზე ჩამოგკიდებო!“ ასე უნდა გვემუქრებოდნენ ყოველთვის განა? კვლავ ეს არის ჩვენი ცხოვრება ჰა! თავგანწირვით იმეორებდა ზურა. ერთსა და იმავე სიტყვას ყვიროდა, დარბოდა ოთახში და ხან ერთს კედელს შემოჰკრავდა ხოლმე ხელსა და ხან მეორეს.

Кто там шумит! მოისმა სატუსალოს ზედამხედველის ხმა, რომელმაც ამ დროს ზურას ოთახის წინ გაიარა, მაგრამ ზურას არა გაუგონია რა.

— მოდი, თავს მოვიკლავ და მოვშორდები ამ ტანჯვას, გაიფიქრა ზურამ. ოხ, რა კარგია დამშვიდება! ზურა ღრმა ფიქრებში წავიდა.

— არა, არა! წამოიძახა გიჟივით, მე მინდა ვიცხოვრო, მე მინდა ვიცოცხლო! მინდა ვიბრძოლო იმ უკუღმართობასთან, რომელმაც სიცოცხლე მომიწამლა!.. ზურამ თავი მალლა აიღო, თვალი შემოავლო საპატიმროს მაღალსა და ვიწრო ოთახს, დაიღრღიჯა და გადინახარა.

-- ებრძოლე ამ კედლებს! დაცინეით წამოიძახა ზურამ, თავი შეანარცხე ამ ქვეთკირს! ოხ, ნეტა თუ მეღირსება აქედამ გასვლა! ნეტა თუ კიდევ ვნახავ ჩემის სოფლის მშვენიერს ველმინდორს. გულსაკლავათ სთქვა ზურამ და ფანჯარასთან გადმოდგა.

მზე ის იყო ჩადიოდა და ოქროს ფერათ დაეფერა ქვეყანა. საპყრობილეს წინ მდგარ ეკლესიის გუმბათი ძალზედ, ბყურიალებდა. ჰაერი თრთოდა, თითქო მზის ჩასვლისა ეშინიანო. ზურამ დიდხანს უცქირა ეკლესიას, მინდვრებს, სახლებს, გამველელ-გამომვლელს, გული აუჩუყდა, სიცოცხლე მოსწყურდა.

— იქ, ამ ფანჯრების იქით, სადაც ჩვენი დაუდევარი ცხოვრება დულს და გადმოდის, მე მყავს სატრფო, მე მყავს ტოლამხანაგი, მე მყავს მშობლები, მე მინდა იმათთან ერთად მოვკვდე. ნუ თუ მარტო ამისათვის არა ღირს სიცოცხლე?.. ოხ, თეო, ჩემო სალოცავო, ნეტა ახლა როგორ ხარ, ნუ თუ კიდევ გახსოვს შენი დამცირებული ზურა? დაიღრიალა ზურამ და საწოლზე პირქვე დაეშხო.

„საპატიმროში მარტო ბოროტმომქმედები არ არიან და წყვედულებიო“, გაახსენდა ზურას თეოს სიტყვები და მედგრით წამოიძახა.

— დიახ, დიახ, საპატიმრო ბევრი ქვეყნისთვის` თავდადებულის სავანე ყოფილა. მაგრამ მე რა? მე ერთი უძლური მატლი ვარ, რომელსაც ჯერ ცხოვრებაში არა გამიკეთებია-რა და ასე საშინლად-კი ვიტანჯები. ჯერ ვის რა ვარგე? ვინ მყავს აქ ქვეყნად გულ-შემატკივარი. ვინ იცის უწმინდურებივითაც-კი ხითხითებენ ჩემი ნაცნობები. მარტო დედიჩემის ძუძუები თუ დამლოცავს, მარტო ჩემი სატრფო თუ მომიგონებს. ოხ, დედავ, ოხ თეო! კიდევ გაიმეორა ზურამ და ქვეთინი ამოუშვა. დიდხანს ტირიოდა ზურა, მაგრამ ტირილი ყოველთვის ხომ ნიშანი არ არის სილაჩრისა!

— თუ ღმერთი გწამთ, ნუღარ მალოდინებთ! ეხვეწებოდა თეო კეთილადე სამაზრო სამმართველოს ერთ მწერალს, რომელსაც ბრალმდებელმა უბრძანა თეოსთვის საჭირო ქალაღი დაეწერა.

რამდენი დამცირება, რამდენი ხვეწნა-მუდარა დასჭირდა თეოს, ვიდრე ზურას ნახვის ნებას მისცემდნენ. მაგრამ ახლა ყველაფერი დაავიწყდა. მისი სული მხოლოდ მწერლის ხელში-ღა იყო და მერე-კი ზურასთან გაფრინდებოდა.

— მალე, მალე, თქვენი ჭირიმე, ნუღარ მაგვიანებთ. შეათასედ ეღრიჯებოდა თეო.

მწერალი-კი ზანტათ აწრიპინებდა მისგან დატანჯულ კალამს, დრო გამოშვებით თვალს გადაავლებდა ხოლმე ამხანაგებს, რომლებიც შემოსხდომოდნენ გრძელ მაგიდას, გადაეშალათ დავთრები და საქმიანობის მაგივრათ ცუღლუტობდნენ. შემდეგ ცბიერათ შეხედავდა ხოლმე თეოს და კვლავ კალამს აწრიპინებდა.

— ვოიმე! გული მოსდიოდა თეოს.

კანცელარიაში რალაც საიდუმლოება სუფევდა. უფროს-უმცროსობა გამეფებულყო. ყოველ ნივთს, ყოველ საგანს ფორმალური სახე მიეღო. მდივანი, ლამაზი შეხედულობისა, მაგრამ საშინელი ტუტუცი გამომეტყველებისა, მწერლებს უბღვეროდა, მწერლები ჩაფრებს რალაცას ეტუტუნებოდნენ, მაგიდას უფროსნი (სტოლონაჩალნიკი) მიკიოტებივით გამოიყურებოდნენ. უფროსი-კი, უკან ხელებ დაწყობილი, ოთახში გაღი-გამოდოდა, ყელში ხიხინებდა, ბზუოდა და შიშის ქარსა გვრიდა კანცელარიის წვრილ-ფეხობას, რომლებიც ისეთის ლმობიერებით უყურებდნენ, როგორც ერთგული ძაღლი თავისს პატრონს. აუტანელი იყო არა მოხელესათვის აქ ყოფნა.

თეოც ძალზედ იტანჯებოდა. ხან ერთს შეხედავდა ხოლმე, ხან მეორეს, ვერავის სახეზე თანაგრძნობა ვერ ამოიკითხა, ყველა

დაღვრემილიყო, თითქოს ქვეყნის ბედ-იღბალი მართლა იმათზე იყოს დამოკიდებული.

დასრულდა თეოს წვალება. სასურველი ქალაღი ხელთ იღდო, სიხარულით წამოწითლდა და საჩქაროთ გარეთ გამოვარდა.

მოისმა მწერლების ჩუმი ხითხითი და ოხუნჯობა, მაგრამ თეოს მათთვის არა სცალოდა. წაავლო ხელი გარედ მომლოდინე ეფემიას და საპატიმროსკენ გასწია.

— ერთ თვეზე მეტია ჩემი ზურა არ მინახავს. ოხ, როგორ გადავებევეი ჰვიქრობდა თეო და ჩქარის ნაბიჯით მიეშურებოდა. ეფემიაც ქშენით მისდევდა.

შემოდგომის ცივი და ღრუბლიანი დღე იყო. ქვეყანას თავპირი ჩამოსტიროდა. ქალაქი ტალახის გუბებედ გადაქცეულიყო. თეო თავ-დავიწყებით მისტოპავდა ტალახში.

აგერ? საპატიმროც გამოჩნდა. თეოს გულმა შემოპკენესა. ერთი საშინლად ამოიოხრა და თავ-ჩაღუნულმა ალაყათის კარებს მიაშურა.

ყარაულმა ნიშანი მისცა. მძიმედ გაიღო კარები, თეო და ეფემია შიგ, შეუშვეს და ისევ მაგრად დაპკეტეს.

საპატიმროს ვიწრო ეზოში ტუსაღები ლანდივით დაიარებრდნენ, გულ-ხელ დაკრებიღები ღრმა ფიქრს მისცემოდნენ. საშინეღება იყო ეს კედლებით შემოზღულღული; მთელ ქვეყანას მოწყვეტიღი, ვიწრო ნაქერი მიწისა. ირგვლივ კედლები, ირგვლივ ჯარის კაცები, ირგვლივ რაღაც უცნაური საზარღობა და გამოუთქმელი დამცირება.

შეკრთა თეო, გულმა ცახცახი დაუწყო.

— ვაი თქვენ დედასა, თქვე უბედურის შვიღებოოო! წუწუნებღა ტუსაღების მომზირაღი ეფემია და თვაღები ცრემღით ევსებოღა.

— თუ შეიძლებოდა ზურა ქებაშეილი მახვევით. გაუბედავად მიჰმართა თეომ ზედამხედველს და ნებართვის ქალაღდი გაუწოდა.

— ზურა ქებაშეილი?

— დიაღ, მოკლედ უჰასუხა თეომ.

ზედამხედველმა ექვის თვალით შეხედა თეოს. მერე ეფემია აათვალღერ-ჩაათვალღერა და ბოხის ხმითა ჰკითხა.

— თქვენი შეიღია, დედი, ქებაშეილი?

— არა, სასიღო გახლავთ, უთხრა ეფემიამ.

— თუ არა ვცდები თქვენი საქმრო იქნება, მიუბრუნდა ახლა თეოს.

რას ყბედობს ეს ოხერი მე გული მეღევა და ეს აქცნობის-მოყვარეობას იჩენს, გაიფიქრა თეომ და სიბრაზისაგან აიღეწა.

— გვიან გვაჩვენებენ? სიტყვა ბანზე აუგდო თეომ.

— ოჰ, რა ძღიერ მეცოდებით, განაგრძო ზედამხედველმა, თითქოს თეოს სიტყვები არც-კი გაუგონიაო, ეგრეთი ყმაწვიღი, ლამაზი ქალი და... ცბიერათ შესწყვიტა მოხელემ და თეოს თვალეღში ჩააცქერდა.

— მალე გვაჩვენებენ თუ არა? მოუთმენლათ გაიმეორა მოხელის თავეხედობით. უარესათ გაბრაზებულმა თეომ.

— მე ვუბრძანებ და გაჩვენებ... იმის გარეთ გამოყვანა შეუძღებღია... უთხრა თვალის ჩაკერით ზედამხედველმა და უმცროს მოხელეს დაუძახა.

ეს უკანასკნელი გაუძღვა ზურას ქირისუფლებს და სადღაც ვიწრო დერეფანში შეიყვანა, აქედან გაატარა რამდენიმე ოთახი და უთხრა, აქ მოიციადეთ და ეხლავე მოვიყვანთო.

ის ოთახი, სადღც თეო და ეფემია შეაჩერეს, გატიხრული იყო მოაჯირით და მავთულების ქსელით. ამ მოაჯირის იქით დააყენებდენ ზოღმე მღიმე დანაშაულიან ტუსაღს და მნახველები ისე ეღაპარაკებოდნენ.

მოისმა ზურას ფეხის ხმა. თითონაც მალე გამოჩნდა. თეომ ერთი შეჰკივლა და გადასახვევად გაექანა. მოაჯირმა ზანზარი დაიწყო და თეო წაბარბაცდა...

ახლა მკითხველმა წარმოიდგინოს რა ნეტარება და ამასთანავე რა ჯოჯოხეთი იქნებოდა ორის შეყვარებულის ასეთი შეხვედრა. თეოს მალე მალ გული მისდიოდა, ზურა მოაჯირის იქილამ ამხნევებდა, გმინავდა, დამბლადაცემულივით ლულულულებდა! სტიროდა ეფემიაც.

— ზურა, ზურა! სასოწარკვეთილებით იძახოდა თეო.

— შეილო, რაზე ჩაიგდე თავი მაგ განსაცდელში, ტირილით ბანს აძლედა ეფემია თავისს ქალს, სხვა რომ ვერა მოეხერხებინა-რა.

ზურა დამარცხებული, დამწყვდეული ლომივით გრგვინავდა, ცასა და ქვეყანას იწვევდა უსამართლობის ამოსაფხვრელათ!

საზარელი სანახავი იყო ეს სურათი, თვით დარაჯიც-კი ცახცახებდა, საცოდავობისაგან იწვოდა.

— ვაიმე, ვაიმე რა ჯოჯოხეთში ჩავვარდი! კენესოდა თეო.

— ვაი, ჩვენ მტერსა და მტარვალებს! — აღელვებულის ხმით უთხრა ზურამ. კარგი ნუ სწუხარ, გენაცვა, გული გაიმაგრე. მითხარ, როგორა ხარ, ჩვენი სკოლის საქმე როგორ მიდის. რა ხდება ქვეყანაზე? ზედი-ზედ ეკითხებოდა ზურა.

— შენ, როგორ ხარ, შენ! — ეკითხებოდა თავისს მხრივ თეო — თორემ მე რა საკითხავი ვარ. უშენოდ მარტო ლეშით ვცოცხალვარ. ჩვენი სკოლის საქმე-კი დაიშალა... სხვა რაში მოგვიმართა ბედმა ხელი, რომ კეთილი საქმე აგვსრულებიყო.

— ნუ, ნუ ჰგმობ, თეო, ბედსა! აქ ბედი რა შუაშია, როდესაც ყველაფერში გალაღებული ადამიანები არიან დამნაშავენი, ადამიანები და მარტო ისინი უნდა დავემოთ, იმათ უნდა ვებრძოლოთ! შენ, გამხნედი! ხომ ხედავ მე, ჯერ-ჯერობით, მოწყვეტილი ვარ ქვეყანას, შენა ხარ ჩემ მაგივრათ დარჩენილი სოფლათ და იმედიცა მაქვს არ დაივიწყებ შენს მოვალეობას.

ვინ იცის — განაგრძო აღელვებულის ხმით ზურამ — ამ ორ დღეში მე სხვაგან გამგზავნონ, რადგანაც ისიც-კი შუტო, რომ ამ დახავსებულ საპატიმროს სარკმლიდამ ვუცქერი ჩემს ქვეყანას, ჩემ ხალხს, ვუცქერი იმ ცის კამარას, რომელიც შენ თავს დაგნათის. იქნება ველარც-კი გნახო... და აბა შენ იცი და შენმა ქალობამ, შენმა აღამიანობამ! ზურას ხმა ჩაუწყდა.

— არა, არა ზურა, მე შენ შემდეგ სიცოცხლე არ მინდა. მეც აქ შენთან ვიქნები, მეც შენთან დავიტანჯვი! ქვითინებდა თეო.

— აბა რას ამბობ, თეო — განაგრძო ისევ იმ ხმით ზურამ — მე ხომ ჯერ ცოცხალი ვარ. ჯერ კიდევ იმედი მაქვს განთავისუფლებისა, თუ არა და ჩემზე ხომ არ არის ქვეყანა დამყარებული. ჩემ გარდა კიდევ გაქვს ერთი რამ, რომელიც ჩემ თავსაც კი უნდა გერჩივნოს, ეს არის ჩვენი ქვეყანა, ჩვენი მოვალეობა. ჩვენ მოვალენი ვართ ჩვენი პირადობა საქვეყნო საქმეს შეეწიროთ, ჩვენი სიამოვნება საზოგადო გულის ტკივილს დაუუნაცვლოთ. ძნელია, ძალიან ძნელია ამ გვარი მოქმედება, ყველაც ვერ შესძლებს, მაგრამ რაკი ერთხელ ავირჩიეთ ეს გზა, რაკი ერთხელ დავადექით ძეძვის ჩეხვას, ბარემ გავკაფოთ კიდევ, რამდენადაც შეგვიძლიან ეკლნარი, უკან ნულარ დავბრუნდებით სულ-მდაბლებივით, გვწამდეს რომ ყოველთვის არ დავიტანჯებით.

— როდის აღარ ვიტანჯვით. განა ისეთი დღე იქნება? გულ-მტკივნეულათ წამოიძახა თეომ.

— როდის? როდის და მაშინ, როცა ზედ შევაკედებით მტარვალებს, როცა ჩვენის ბრძოლით ძირს დავცემთ უსამართლობის დროშას და განწირულ სულის კვეთებას საზოგადო საქმის გაფაქიზებით ავიპაღლებთ. სანწუხაროთ ბევრისთვის ეს მარტო სიტყვებია, მეც ამ ბოლოს დროს ბევრჯელ ჩავარდნილ-ვარ სასოწარკვეთილებაში, მაგრამ სულმდაბლობით რა გამოვა? მოვიკრიბოთ ძალღონე, გავიხსენოთ, რომ ქვეყნათ მარტო

ბოროტება არ სუფევს, არის სიკეთეც, თუმცა ათასს გაჭირ-
ვებაში გახვეული და სწორედ იმის ძებნაში უნდა დავლიოთ
დღენი. კმარა, თეო, გულს ნუ იკლავ, მე არ ვღირვარ იმათ,
რომ შენისთანა სოფლისთვის საჭირო ადამიანი ჩემი გულის-
თვის სასოწარკვეთილებაში ჩავარდეს. კიდე გიმეორებ, მე იმე-
ლი მაქვს განვთავისუფლდე და მაშინ ორივენი ხომ ერთად ვიქ-
ნებით. მოდი, მოდი ჩემთან ახლო, მოეყრდნე ამ ოხერ მოა-
ჯირს... ერთხელ კიდე დავინახო შენი თვალები, კიდე ისეთ
ცეცხლს აკვესებს, კიდე ისეთ სიზნევეით არის სავესე თუ არა?
დააბოლოვა ზურამ თავისი სიტყვა და ამოიოხრა.

თეო ცრემლებათ იღვრებოდა.

— ოხ, ზურა, რა უღმერთოთ ვიტანჯებით! თავგანწირვით
გაიძახოდა თეო. ცოტა ხანს შემდეგ თვალები მოიწმინდა, მიე-
ყრდნო მოაჯირს და ზურას გატაცებით ცქერა დაუწყო. ზუ-
რაც თავდავიწყებით უცქეროდა. ეს ისეთი ცქერა იყო, რომ
მთელ სამოთხე — ჯოჯოხეთს იყიდდა და გაჰყიდდა. მათ თვა-
ლებში ნათლად იხატებოდა, რომ ამ ჟამად იმათთვის ყველა-
ფერი ამოება იყო, თვით დაფნის გვირგვინი, თვით კაცის გა-
მამხნეველები და შარავანდელით შემოსილი დიდება, თვით-უკვდა-
ვება! მაგრამ მალე გამოერკენენ. მიწიერმა, წარმავალმა მაც-
დურებამ ვერ დასძლია ივინი.

— თეო, სთქვა ზურამ, ხომ გახსოვს რაც გითხარი. მაგრამ
ან-კი რალად გაგონებ, როდესაც მე იმედი მაქვს შენ ყოველ-
თვის მაგ აზრისა იყავ და იქნები კიდეც. ჩვენ რამდენიმე წუ-
თის შემდეგ დაეშორდებით ერთმანეთსა. შენ წახვალ სოფლათ
და მე-კი ისევ ამ შავ-კედლებს უნდა ვეომო. შენ იქ იშრომე,
რომ გულის ჯავრი შეიმსუბუქო და შრომა პატროსანი უმნი-
შენელოდ არ დარჩება. ერთხელაც იქნება გამოიღებს ნაყოფს
და მშრომელსაც სულის სიმშვიდეს მიანიჭებს... ეჰ, — ამოიოხრა
ზურამ — სხვა რალა გითხრა, ჩვენს მდგომარეობაში მყოფ ადა-
მიანს მეტი არა დაგვრჩენია-რა.

გაჩუმდენ თეო და ზურა. სხვა გულის ნადები არა ჰქონდათ-რა. „ერთმანეთის სიყვარული და დაუღალავი შრომა“—ეს ორი სიტყვა ეწერა იმ დროშაზე, რომელიც პირველ, ერთმანეთის გაცნობისთანავე, ზე აღმართეს. შრომა ჯერ წინ იყო. სიყვარული-კი ძლიერი ჰქონდათ, ისეთი ძლიერი, რომ დღეს თითქმის თავდავიწყებამდის მიდიოდნენ.

ამათ ლაპარაკში ეფემია განზე გამდგარიყო და იქიდგან შესცქეროდა ზურას. მისი ტუსალის გახუნებული ფარაჯა, ყისინას ქუდი, ნორჩი, მაგრამ აწეწილ-დაწეწილი წვერ-ულვაში, გაბურძნული თმა, მიბნედილი თვალები და გაფითრებული სახე ეფემიას გულს უღადრავდა; იგი პირველათ უცქეროდა ზურას ასე გატაცებით, პირველათ დააკვირდა და რალაც ნათესაურმა, დედაშვილურმა გრძნობამ სულის სიღრმიდგან ამოსძახა: „ღირსია ზურა პატივის-ცემისა, ღირსია აღამიანთა ჩაგდებისაო“. გულში ჩანასახმა გრძნობამ სახეზედ წამოუქროლა, თვალებში ცრემლი მოაგორა, მერე მთელს ტანში დაუარა, გააქრყოლა და სულ ერთიანად დასთუთქა! ტიროდა ეფემია ზურასთვის და ეს მარტო სიბრალულის ცრემლი არ იყო!

Ну, довольно, пора распрощаться! მოულოდნელათ დაარღვია სიჩუმე დარაჯმა.

სამივე დატანჯულებს ლახვარივით დაუარა გულში ამ სიტყვებმა: თეო დადნა, ზურას გულ-მუცელი გადმოუტრიალდა და თავს ზარი დაეცა, ეფემია ხმა მალლა ატირდა. ოხერა, კენესა და გოდება ერთმანეთს შეუერთა.

— მშვიდობით, მშვიდობით! ხახავებდა ცრემლებისაგან დაოსებული თეო.

— გამხნევი, გამხნევი, ღმერთი მოწყალეაო! ცრემლებითვე ეუბნებოდა ზურა.

— შეილო, ბევრს ნუ იჯავრებ, ღმერთს სამართალი არა აქვს, როგორ დაგკარგავს უღანაშაულო აღამიანსაო! ხმა მალლა ღრიალებდა ეფემია.

Ну, время! კიდევ გაისმა მოხელის ხმა. კვლავ აქვითქვით-
დნენ ზურა და თეო, კვლავ მოსთქვამდა ეფეზია.

— მიშველე, მიშველე, დედავ! დაიკვილა თეომ და გულ-შე-
მოყრილი იატაკზე დაეცა. ამის დამნახველი ზურა მოაჯირს
იქით გაგიჟდა, გადაირია. ანგრევდა იქაურობას და თავ-დავი-
წყებით ქვითინებდა. ეფემიას სიმწარით ვერ მოეხერხებინა-რა.

ახლად შემოსულმა მოსამსახურეებმა ასწიეს გულშემოყრი-
ლი თეო და გარედ გაიტანეს. ეფემია ცრემლებით გამოეთხოვა
მოქვითქვითე ზურას და მოსამსახურეებს უკან გამოუდგა.

ოთახში სიჩუმე ჩამოვარდა. მოისმა-ღა ზურას თავვანწირუ-
ლი წყევლა-კრულვა უსამართლოებისადმი, კიდევ რალაც გამო-
ურკვეველი გმინვა და ესეც მალე შთანთქა სატუქალოს კედ-
ლებმა.

ჩიტოვანის სასოფლო სასწავლებელი მოთავსებული იყო ორ
პატარა ოთახში. ერთში ფეხ-მოტეხილი, დამტვრეული სკამები
ელაგა მოწათფეთათვის, მეორე კი მასწავლებელს ექირა. ღარი-
ბად მოწყობილ ოთახში იდგა ერთი პატარა მაგიდა თეთრის
სუფრით გადაფარებული, ორი ხის ოთხ-კუთხი სკამი და ხისა-
ვე ტახტი. მარჯვნივ კუთხეში იდგა სკივრი წიგნებისთვის.
უფერული, მოღრუბლული იყო მთელი სადგომი. ალბად იგი
თანაუგრძნობდა პატრონის უფერულს ცხოვრებას, სანთელივით
ჩამომდნარი თეო მისჯდომოდა სტოლს, გადაეშალა თავისი
დღიური და გაშტერებით შესცქეროდა ანთებულს ლამზას.

ჰფიქრობდა თეო! მისი ოცნება ძალიან შორს წასულიყო
და იქ საპატიმროში მყოფ ზურას დასტრიალებდა. თეოს სახე
ხან იღრუბლებოდა, ხან-კი ღიმილი შეეპარებოდა ხოლმე და ამ
დროს იმის დიდრონი თვალები ოდნავ ბეუტავდა. მაგრამ აგერ
ქუთუთოზე გადმოეკიდა ერთი ცრემლი, ამას მეორე მოჰყვა,
მეორეს მესამე და ცრემლის ნაკადულმა გადმოხეთქა. გაუნძრევ-
ლათ ზის თეო და კვლავ ჰფიქრობს. ბოლოს სანთელს თვალები

მოაშორა, ღრმად ამოიოხრა და ზურას სურათი აიღო ხელში, ერთხანს უცქირა, მერე მაგრათ მიიკრა გულზე და გააქრჟოლა.

ვერა, ვერ დაგივიწყებ, ჩემო ტანჯულო ზურა! ოჰმე, ნეტა ეხლა შენი თავი დამანახვა; მაგრამ საიღამ დაგინახავ, შენს ქვეყანასაც-კი მოგაშორეს. ვაი შენ, ჩემო ტანჯულო ცხოვრებავ! გულიანათ წამოიძახა თეომ და თვალებზე ხელი მიიფარა. ცოტა ხანს იქით ერთი კიდეც ამოიოხრა და დღიური მოიმარჯვა.

დღიურს თავზე ეწერა:

„ძნელი არის მარტოობა სულისა,

ოხვრა არის შვება უბედურისა“.

თეო დიდხანს დააცქერდა ამ თავისს მიერვე ამონაწერ სიტყვებს და მერე სთქვა: „დიად, ოხვრა არის შვება უბედურისა“. მაგრამ განა მე უბედური ვარ? არ ვიცი თავისს გულში რა იფიქრა, მხოლოდ ხმამაღლა-კი სთქვა: „არც ჰო, და არც არაო“. შემდეგ შეუდგა დღიურის კითხვას. იქ სხვათა შორის ეწერა.

3 ეკენისთვე. დღეს ჩავიბარე სასწავლებელი. მეტის-მეტათ უყურადღებოთ იყო დატოვებული. ჩემზე წინათ ვილაც „კ.“ ასწავლიდა. საწყალი ეტყობა მარტო კუქის გასაძლომათ ყოფილა აქა, რადგანაც, ჯერ ერთი, არაფერი გაუკეთებია და მეორეც, ხალხი მომდურებული ჰყავს. მე-კი მგონია, რომ სოფლის მასწავლებელი მარტო ბავშვების მასწავლებელი-კი არ უნდა იყოს, არამედ იმათი მშობლებისაც. ღვთის წინაშე ჩვენ თითონაც არა ვართ დიდი ნასწავლები, მაგრამ სინდისიერათ მაინც უნდა მოვეკიდნეთ ჩვენს მოვალეობას, თორემ ზარალის მეტს სარგებლობას ვერ მოვიტანთ... ეჰ, რამდენი მასწავლებელია სოფელში, რომ საშუალო სასწავლებელიც არ გაუთავებია, ერთი რიგიანი წიგნი არ წაუკითხავს. მიაღწევს თუ არა რომელიმე ზარმაცი მოწაფე სემინარიის მეორე-მესამე კლასსა, მაში-

ნათვე მასწავლებლათ გამოიბრის. ასე ჰგონიათ ხალხი შიდაფლავი იყოს, რომ სკამონ!... ოხ, ღმერთო, რა დაუდევრები ვართ, ჩვენვე ვახდენთ ჩვენს საქმესა! იმის მაგივრათ, რომ ხალხს თავი შევაცუაროთ, გავაცნოთ თავისი ვინაობა, წარსული, დედა-ენის მნიშვნელობა, შევაცუაროთ შრომა და აუხსნათ აწინდელი მისი მდგომარეობა, პირიქით ან ვაშინებთ და ან ეუფრთხით... ღმერთო, შენ შემძლებინე სინიდისიერათ ავასრულო ჩემი მოვალეობა“.

გადაიკითხა თეომ, რამდენიმე წინადადება წაშალა და კალამი მოიმარჯვა. იმ დღის დაკვირვება უნდა შეეტანა დღიურში.

ეს მეოთხე თვე მიდიოდა, რაც თეო მასწავლებლად დანიშნეს. ეფემია ეუბნებოდა, ნუ გინდა მასწავლებლობა, ჯავრიანათა ხარ და ვერ შესძლებო, მაგრამ თეოს გულს მარტო შრომა თუ გაართობდა. გარდა ამისა, ზურამდისინაც თეოს სანატრელი საგანი იყო სოფლის მასწავლებლობა, პირველადვე გამწესდებოდა კიდევ, მაგრამ საკმარისათ არ იყო მომზადებული, და ბრკოლდებოდა, თავის თავს ვერ ენდობოდა. ზურასთან დაახლოვებამ ხომ უფრო აღადგინოვანა თეო, აკი ერთადაც აპირებდნენ სასწავლებლის დაარსებას, მაგრამ ნებართვა ვერ აიღეს, საქმე ჩვეულებრივით შეფერხდა... ზურას დაქვრის შემდეგ თეომ სოფ. ჩიტოვანში ითხოვა ადგილი.

ჩიტოვანელები სიხარულით მიეგებნენ ახალს მასწავლებელს და მერე ისიც ქალს. ეს პირველი მაგალითი იყო ჩიტოვანელებისათვის, რომ იქ ქალი ყოფილიყო მასწავლებლათ. სოფლის დედა-კაცები მალი-მალ ინახულებდნენ ხოლმე თეოს და უკვირდით მისი სიმშვიდე, დაღვრემილი სახე და დაუღალავი შრომა. მალე ახლო-მახლო სოფლებშიაც გავარდა თეოს ქების სახელი და ყველა ქალებისათვის სამაგალითო შეიქმნა... მოწაფეები ერთი-ორად მოემატა. უხაროდა თეოს, რომ ხალხმა ასე შეიყვარა, უხაროდა და მის დაჩაგრულს გულს სიამოვნების შუქი ეფინებოდა.

რამდენად წაიწია სწავლის საქმე წინ, ასე ადვილათ და მოკლედ დროში აბა რა გამოჩნდებოდა, მხოლოდ ის კი თვალ-ნათლივ ჩანდა, რომ თეო კვირა-უქმე დღეს ჩაჯდებოდა ხოლმე ხალხში, ნამეტნავათ ქალებში და ხან წიგნებს უკითხავდა, ხან, უფრო ხშირად, პირადათ უამბობდა ხოლმე სხვა-და-სხვა ამბებს.

— განათლდეს შენი დედ-მამის სული და აგისრულდეს, შვილო, გულის საწადელი, როგორც შენ ჩვენ კარგ ამბებს გვეუბნებიო, ეტყოდნენ ხოლმე სოფლის ხანში შესული მანდილო-სნები და მზად იყვნენ კაბის კალთა დაეკოცნათ.

— შენ თქვი ქალი, რამითი რამ იცი, შენი ჭირიმე დედავ! გაიკვირებდნენ ხოლმე ახალგაზრდა ქალები.

— მარა, კოტრიკაანთ ფეთუკა ხომ არა გგონია, ბეჩა, ქალს შეიძჯერ-შვიდი შკოლა გაუთავებიაო, აუხსნიდნენ ხოლმე ისევ ხნიერები. ესა და ანგვარი ლაპარაკი, რასაკვირველია, ბევრს არათერს ნიშნავს, მხოლოდ ის ახარებდა თეოს, რომ დიდებსაც-კი უყვარდებოდათ სწავლა და პატარებს ხომ სულ იმას ეჩიჩინებოდნენ:

— გოგო, შე სასიკვდილედ, წადი თეოსთან, წიგნი წამიკითხე-თქო.

— გოგო, წადი, თეოს უთხარი, დედაჩემი ავით, არის და ჩვენსა გადმოდით-თქო.

სოფელი უთეოთ და თეო უსოფლოთ ველარა სძლებდა. განმხნევედა, გაკაჟდა თეო და იმ ტკბილი დღის მომლოდინე, როდესაც ზურა იმასთან დაბრუნდებოდა, დაულალავათ შრომობდა. ყოველ დღე შემოუვლიდა ხოლმე სოფელს, გამოიკითხავდა სოფლელების გაკვირვებას, ზოგს სიტყვით ამხნევებდა, ზოგს საქმით ეხმარებოდა და თავისი დაკვირვებანი დღიურში შექონდა. ამ სალამოთიც თეომ დღიურს პირდაპირ იმიტომ მიმართა.

გაათავა თეომ წერა, დღიური დაკეცა, ადგა გულხელი და-
იკრიბა და ოთახში სიარული დაიწყო. ისევ ფიქრებში გაება.

„ღმერთო, ღმერთო, ერთი მალე დაამშვიდე ჩემი გული,
წამოიძახა თეომ და დაუმატა, ნეტა მალე მაინც გათენდეს,
ჩემი გოგონები მოვიდნენ და იმათთან ერთად გავერთოვო“.

გათენებას მგონი ბევრიც აღარ აკლდა-რა. ღამე საშინლად
ჩამობნელებულიყო, ისე როგორც გათენებისას იცის ხოლმე.
ბუნებას ძილი გასტკბილებოდა. გულიანათ ეძინა თეოს დედა-
კაცსაც, რომელიც მეორე ოთახში გაკიმულიყო და ბაყბაყ მდე-
ვივით ხვრინავდა. არ ეძინებოდა თეოს. იგი ოცნებით ისევ
ზურასთან იყო...

გარედან ცქერა ადვილია, მაგრამ ვინც იცის, როგორ ელად-
რებოდა გული ახალგაზრდა თეოს?!..

გათენდა მეორე დღილი. სინათლე მოკლებულ ამომავალ მზის
სხივებს ფეხზე დახვდა თეო და თავის ზურასთან მოკითხვა
დააბარა.

პატარა ბავშვებიც მალე გამოჩნდნენ. გლეხის გოგო-ბიჭები
საყვარლად მოგოგავდნენ დათრთვილულ მდელოზე და მასუკ-
ლებლის დანახვაზე მორცხვით, ფეხ-აკრებით სკოლაში შესვლას
ემურებოდნენ.

ასტყდა ჟრიალი, ხმაურობა, დილის სუფთა ჰაერში წკრია-
ლით გაისმოდა მოთამაშე ბავშვების კასკას-სიცილი და სკოლის
მიდამოს სიცოცხლით ავსებდა. თეოს სახე გაეხსნა. გულიდამ
შავი დარღები გადაეცალა და სიამოვნებით დამტკბარი თვალ-
ყურს ადევნებდა ბავშვებს. თეო დააცქერდა ერთ ბავშვს. კონ-
ტად ამოსხმული ქალამნები კოპწიად გადასკიმვოდნენ ფეხებზე
და ღამაზად გადავარცხნილი ქოჩორი ნაბდის ქუდის ქვეშიდან
კულულ-კულულეზად გამოშლილიყო. თვალები სიცოცხლით
ავსებოდა და მთელი არსება უმანკოებით უფშვენდა. უყურა,

უყურა თეომ და აღტაცებით წამოიძახა: არა, ჯერ კიდევ ძლიერი სულია დამარბული ჩვენს ხალხში და ნეტა იმას, ვინც მის ამაღლება-გაღვიძებას შესძლებსო . . .

სიცოცხლე იყო თეოსათვის სასწავლებელი, მაგრამ თეოც-კი სული იყო მთელი სასწავლებლისა, მთელი სოფლისა!

გადიოდა დრო. ცხოვრება თავისებურის გულ-გრილობით მიმდინარეობდა, მას აჰყოლოდნენ ადამიანები და წალმა-უკულმა ტრიალით თავსბრუ დასხმულნი ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ. ბიჭობა ის არის, ვინ ვის გაასწრებს ამ საერთო კოწიაწში, ვინ უფრო ისარგებლებს ცხოვრების აკარგიანობით, ვინ უფრო გულცივათ მოექცევა თვისსა და ტომს, ვინ უფრო ხელს მოითბობს სხვის უბედურებით, რომ ამით თავისი პირადი ბედნიერება უზრუნველყოფილ ჰყოსო—დაჰხით-ხითებდა კუქის მრწამსი მთელს ქვეყანას.

— თავში ქვა იმან იცეს, ვინც გაჰირვებაშია, თორემ ჩვენ ქვაცა გვაქვს და კაკალიცაო—იძახდნენ ბედნიერნი ამა სოფლისა.

— ვაი ჩვენი ბრალიცა! ჩვენ როდის-ღა გვეღირსება ადამიანებში გავერივნეთ, ჩვენც დავსტებეთ, სულის სიმშვიდე შევიძინოთო,—ოხვრით გაიძახოდნენ დაჩაგრულები.

დრო-კი თითქოს ხალხს დასცინისო, გარბოდა სირაქლებსებურათ. დღე ღამით იცვლებოდა, ღამე დღეს ეცილებოდა, კვირა კვირას თავს უკრავდა და თვეები საუკუნის უფსკრულში იღუპებოდა.

ოხვრა, ტირილი, სიმღერა, სიცილი, უკანასკნელი სასოწარ-კვეთილებითი გმინვა მომაკვდავისა და უმანკო „აღუ“ ახლად დაბადებულისა, ყველა, ცხოვრების მიმდინარეობას ექვემდებარებოდა და მიმფრინავ დროს გუგუნით ბანს აძლევდა.

ოხვრით ათენებდა და თვალზე ცრემლით აღამებდა ზურას მომლოდინე თეო კეთილადეც. მაგრამ ზურა არსად იყო. აგერ

მეშვიდე თვე მიდიოდა და თეოს ერთი წერილის მეტი არ მოსვლია. არ იცოდა მკვდარი იყო თუ ცოცხალი.

ერთ დღეს, გაკვეთილების შემდეგ, გაზაფხულის თბილმა დღემ თეო მინდვრად გაიტყუა. იქ, შარა გზის მახლობლათ მიმდინარე რუს პირათ ჩამოჯდა და წყლის ცელქობას მზერა დაუწყა: მშვიდად მიდუღუნებდა სოფლის რუ-ნაკადულა, წყნარად მიაფრქვევდა ზვირთებს, ტალღა-ტალღას მისდევდა და ჩანჩქარი ქვებზე მითამაშობდა. წყლის ზედაპირით იცვლებოდა თეოს ფიქრებიც: ტკბილი მოგონება გულს უნათლებდა, მწარე აწყობო სულს უხუთავდა, ხან სტიროდა, ხან იცინოდა. რუს პირას მდგარი ახლად გადაშლილი ყვავილები, თითქოს თეოს ფიქრებს აპყოლიანო, ნაზად ირხეოდნენ და მოსაწყვეტათ იტყუებდნენ ადამიანს. ალბად თავისს ქირათ თუ არიან ისე ლამაზები!

— ოხ ზურა, ზურა, სადა ხარ, სად? ნეტა შენი თავი დამანახაო!—ეს იყო თეოს დარდი და ახლაც ეს წამოიძახა.

გულმა ჩქროლა დაუწყაო. წამოდგა, წყალი ჩაყლაპა და ზევით შარასკენ გაიხედა. შარაზე მოსჩანდა შავი წერტილი. თეოს გულმა უცნაურად ტოკვა დაუწყაო. ახლოვდებოდა წერტილი. თეო თვალემათ გადაიქცა. აჭერ მოვიდა ვილაც ყმაწვილი კაცი.

— ზურა!! შეჭკივლა თეომ.

— თეო!! ამოიგმინა ზურამ და ერთმანეთს გადაეხვივნენ. ოხ, ნეტარება იყო ეს წუთი!

ახლად მოსული ყმაწვილი კაცი გახლდათ ზურა ქებაშეილი. იგი ბევრი გამოკითხვა-წვალეების შემდეგ, ესე იგი, როდესაც მისთვის სისხლი გამოეწოვნათ, სხეულით დაეძაბუნებიათ, უდანაშაულოთ ეცნოთ და განეთავისუფლებინათ და ძაუგიდამ (კავკავი) ლიახვის ხეობაზე გადმოეხეია და პირდაპირ სოფლისაკენ დაქანებულიყო,—უფრო მალე ვნახავ ჩემს თეოსაო.

სუფთათ მოწყობილ ლოგინში გადასვენებული იწვა ზურა. მას გვერდით მოსჯდომოდა თეო და ნალვლიანათ ჩასცქეროდა თვალებში. იქვე სულ-გაკმენდილი იდგა რამდენიმე მოწათე, რომელთაც სხვა-და-სხვა ნობათი მოეტანა თეოსათვის. ეტყობოდა, რომ მთელი სოფელი მონაწილეობას იღებდა თეოს მწუხარებაში.

საპყრობილის მყარალ ჰაერს, ათასგვარ გაქირვება-სულიერ ბრძოლას საზარელი ზედგავლენა ჰქონია ზურაზე და ცოცხალ-მკვდარი დაბრუნდა შინ. უწინდელ ზურასი აჩრდილილა იყო. ჩამომხმარ-გაყვითლებულს თითქოს სიცოცხლის ძალაც-კი დაჰკარგოდა. მხოლოდ ჩაღრმავებული თვალებში გამოკრთოდა ძველეპური სულის სიმტკიცე, ძველეპური სიყვარული, განუსაზღვრელი შურისძიება მტარვალების მიმართ, წყურვილი სიცოცხლისა, წყურვილი თეოს მჭერით დატკბობისა!

ზურა იწვა გაუძრველათ. თვალები მიეზულნა და გაძნელებულად სუნთქავდა. თითოეული მისი გაძნელებული სუნთქვა ლახვარივით თეოს უვლიდა გულში. გაჰქრა თეოსთვის ოცნება, მარტო ფიქრით აღარ ეალერსება თავის სატრფოს, დღეს მის გვერდით არის, მაგრამ... ჩამომდნარი, განახევარკაცებული! ოჰ, როგორ იტანჯება!

თეომ დიდხანს უცქირა ზურას. გაითვალისწინა ის ტანჯვა-ვაება, რომელიც მათ გამოიარეს, გაიხსენა ყველა ავი და კარგი, რაც უზურაოდ გადახედოდა, მოაგონდა სულ უბრალო რამეც-კი, რომელიც მათ ცხოვრებაში ყოფილიყო და გულმა საშინლად ღელვა დაუწყო. ნუ თუ ამდენი ტანჯვა-ვაების შემდეგ სრულიათ უბედური შევიქნებო? გაიფიქრა თეომ, ტანში ყრია-ამულმა დაუარა, ყურებმა რეკვა დაუწყო, სული შეეხუთა. ვეღარ გაუძლო ზურას ცქერას და ფეხაკრებით გარედ გამოვიდა.—ვერა, ვერა, მე ვეღარ ავიტან, უწინ დღე დამელიოს, ზურას რომ რამე დაემართოს. ან-კი რას ვამბობ? რათა ვწუხვარ? ჩემი სული ზურას სულში დგას და თუ ზურას რამე მო-

უვა, მეც სიამოვნებით მოგვედებო—ბუტბუტებდა თეო და თვალები ცრემლებით ევსებოდა.

გაზაფხულის მშვენიერი დღე იყო, სიო წყნარათ იძროდა. გარედ გამოსულს თეოს შუტლი გაუგრილდა, შავი ფიქრები გადაეთარა და სასწავლებლის მიდამოს გადააელო თვალი. „ჩემი ნააჰაგდარევი სკოლა, ჩემი მოწაფენი... ძალიან-კი ვუყვარვართ, მაგრამ ნეტა თუ დავეტოვე რამე კვალი ამათ გონებით განვითარებაში. ოჰ, რა ბედნიერი ვიქნები მაშინ. ეხლა ხომ ჩემი ზურა ჩემთან იქნება და ეგეც მომეშველება. ღმერთო შენითა!“ თეომ ფიქრი გასწყვიტა, რადგანაც თავისკენ მომავალი რამდენიმე დედაკაცი დაინახა.

— შუადღე მშვიდობისა, ბატონო! ერთხმათ მიესალმნენ დედაკაცები და ჩამომწყრივდნენ, ისე-კი რომ ყველა მათგანი სკდილობდა ერთი მეორეს მოფარებოდა.

— ღმერთმა გაცოცხლოთ, მშვიდად სალამი გადაუხადა თეომ.

დედაკაცები ერთხანს გაჩუმებული იყვენ, ხმის ამოღებას ვერ ახერხებდნენ. თეომ შენიშნა, რომ რცხვენოდათ და ღიმილით მიმართა.

— რა ვქნა პირველათა მხედავთ, თუ რა ამბავია, ნუ ხართ, აღაძიანებო, ეგრეთი მორიდებულნი და!—მერე კერძოდ უთხრა ერთს მათგანს.

— სხვა, სიდონია, დაგიბრუნდა შენი ბიჭი, სამუშაოთ რომ იყო წასული?

— დიან, შენი ჭირიმე, დაბრუნდა, მაგრამ ფეხზე რალაც მუწუკი გამოსვლია და ლამის არ ვიცი რა მოუვიდეს.

— რა უნდა მოუვიდეს. უბრალოთვალი იქნება რამე, ანუგეშა თეომ.

— ეგ-კი არა და ბატონი როგორ ბრძანდება? დაეკითხა ერთი მათგანი თეოს.

— ქიტიურო, ეგ რომელი-ღა ბატონი გაგჩენია? გაეხუმრა თეო, თუმცა-კი კარგად მიხვდა, ვის შესახებაც ელაპარაკებოდენ.

ქიტიურმა ტუჩებში ჩაიცინა, კაბის კალთა ფლოსტებზე გადაიფარა, მერე შუბლ-ქვეშიდან შეხედა თეოს და გაუბედავად უთხრა.

— შენ-კი გადღეგრძელა ღმერთმა, ჩვენო ბატონო, რომ ეგეთი ხარ. მე თქვენ ავათმყოფზე მოგახსენებთ, აჭათ თქვენი მტერი და ღუშმანი იყოს.

— ჰო, ეგრე თქვი შე დალოცვილო, ღიმილითვე უთხრა თეომ. მაღლობა ღმერთს, ცოტა უკეთ არის.

— ბეჩა, ღმერთს სამართალი არა აქვს!! კარგათ უნდა იყოს მარა? ჩაერია ლაპარაკში მესამე.

— ნუ-კი გეწყინება, შენი ქირიმე და, აი ეს ოთხიოდე აბილაური მოგართვით, ამბობენ კარგიაო, ავათმყოფს გულს უპოვნისო. სთქვა მეოთხემ და ამ სიტყვებით ოთხი ვაშლი ჯიბიდან ამოიღო და მოწიწებით გაუწოდა.

თეომ დიდი მაღლობა გადაუხადა და ვაშლები ჩამოართვა. ძლიერ იამა კიდეც. მართალია ბევრი არა იყო-რა, მაგრამ გლეხის ქალის მზრუნველობამ გულში სიამოვნებით უღიტიანა.

— ქა, სად იშოვე, ქალო, ამ გაზაფხულის პირზე მაგეთი დაკროლებული ვაშლები! გაიკვირვა ქიტიურმა.

— რო იცოდე, ქალო, უპასუხეს, ი ჩვენ სასიკვდილე კატუკას ბელელში ჰქონია შენახული, მაშა! ძან-კი გაგვიკვირდა, რომ ანგრე შენახულა...

— ბატონო, — კვლავ მიჰმართეს თეოს, — ი თქვენი ყმაწვილი რას უფრო იტკივებს?

თეოს პასუხის მიცემა აღარ დასცალდა, ზურას ხველების ხმა მოესმა და სახლში შეიჭრა.

ზურა ჯერ ნელა ახველებდა, მერე თან-და-თან მოუმატა და ჩაბეირდა. სახე გაულურჯდა, თვალის კაკლები დაეკარგა.

თეო ერთხანს გაშტერებული შეჰყურებდა, მერე კი მისვარდა და სასოწარკვეთილებით დაუწყო ნჯღრევა.

— ზურა, შენი ჰირიმე, ზურა, რა დაგემართა, ვაიმე, ვაიმე! — ზურა არ ბრუნდებოდა.

— მიშველეთ! დაიკვილა თეომ. მიშველეთ, ვინა ხარო ჰრისტიანი. ზურა შენი ჰირიმე, — გულსაკლავად გაჰკიოდა თეო.

გარეთ მყოფი დედაკაცები გულ-გახეთქილები შემოღვივუნენ, ზოგი წყალს მოარბევინებდა, ზოგი ძმარს და როგორც იყო მოაბრუნეს ჩაბეირებული ზურა, როველმაც უკანასკნელათ მაგრათ ამოახველა და სისხლსნარევი ნახველი გადმიაგდო ჰირიდამ.

თეოს თვალთ დაუბნელდა, გულმა წუხილი დაუწყო.

— ნუ გეშინიან, ჩემო თეო, ნუ გეშინია, ძლივს წამოიძახა ზურამ, მე კარგადა ვარ... ეხლა-კი გავნთავისუფლდი, თურმე ეგ ოხერი ნახველი მაწუხებდა. თეომ მწარედ ამოიოხრა.

— თეო, კიდევ მოისმა პატარა ხანს უკან ზურას ხმა, ავდგები შენი ჰირიმე, თბილათ ჩავიცვამ და სუფთა ჰაერზე გავალ. ჰაერი მინდა, ჰაერი. თეოს რაღა ეთქმოდა. ზურას სურვილის ასრულებას სიამოვნებით შეუდგა.

წამოლახლახდა ზურა ლოგინიდან. ორ-კაპი ჩხირივით გამზდარიყო და რადგანაც მარტო სიარული არ შეეძლო, თეო შეუჯდა მხარში და აივანზე გამოიყვანა.

— ოხ, თეო, როგორ გტანჯავ, ნეტა ერთი ჩქარა გავსადდე, რომ შენ წვალეებიდან გაგანთავისუფლო. წყნარათ ეუწნებოდა ზურა თეოს და ისეთი თვალით უყურებდა, რომ მტერსაც-კი შეეცოდებოდა ეს ოდესღაც ძალ-ლონით საესე ვაჟკაცი და დღეს-კი მარტო თვალეზად გადაქცეული.

— ნუ გეშინიან, ჩემო სიცოცხლე, ღმერთს სამართალი არა აქვს?! გაუბედავათ უთხრა თეომ და თვალეები წყლით აევისო.

— ჰმ, ჩაიცინა ზურამ, როგორ არა აქვს, ჩემო სალოცავო, მაგრამ იმასაც მსხვერპლი უნდა, გაიხუმრა ზურამ... სიჩუმე ჩამოეარდა.

— ნეტა, ა იმ ფერდობში ვინ მოლრიტინებს იმ დანჯღრეული ურმითა, იკითხა ცოტა ხანს შემდეგ ზურამ და თეოს თითო ანიშნა.

— არ ვიცი გენაცვა.

ეს იყო ეფემია, რომელიც თეოსა და ზურას სანახავათ მოდიოდა.

ვიდრე თეო და ზურა ამ ლაპარაკში იყვნენ, სოფლის დედაკაცებს ხმა გაეგდოთ სოფელში ზურას შეწუხების თაობაზე, ყველა ერთად შეგროვილიყო და მწუხარებით აღევენებლენ თვალ-ყურს.

— ღმერთს სამართალი არ აქვს?!

გაისზოდა აქეთ-იქიდგან. ვაიმე, ჩვენო თეო! იმეორებდნენ მეორენი. თეო-კი იმედით სულდგმულობდა.

მოსწყინდა ზურას გარეთ ყოფნა და ისევ დაწოლა მოუნდა.

— ნუ-თუ ისე მოვკვდები, რომ ჩემს მტრებს სამაგიეროს ვერ გადაუხდნი? ნუ-თუ ისე მოვკვდები, რომ ჩვენ ღარიბ საზოგადოებას ვერაფერში გამოვადგე! ნუ-თუ ისე მოვკვდები, ჩემო თეო, რომ შენი ცქერით ვერ გავძლე? ოხ, მტარვალეო, მტარვალეო, რამდენ ადამიანს უღებთ ბოლოსს! წამოიძახა ზურამ და თეოს გაუმაძღარის სიყვარულის თვალით შეხედა.

— ნუ ამბობ, ნუ მაგას, რა დროს სიკვდილია. ვერა ხედავ, როგორი ბედნიერები ვართ, მთელი სოფელი ჩვენ შემოგვცქერის? ოხ, ზეციერო მამაო, შენ გვაკმარე ტანჯვა-ვაება? გულმხურვალეთ წამოიძახა თეომ და ზურას გადაეხვია.

— არა, არა, მე არ მინდა სიკვდილი? მე უნდა სამაგიერო გადავუხადო ჩვენს მტარვალებს, საშვილი-შვილოთ გადავცე მათდამი შურისძიება. ღმერთო, შენ მომეცი ძალი და ღონე, თეო, შენ გამამხნევე, სამშობლოს ჰაერო, შენ გამკურნე. მე

მწყურთან, მწყურთან სოცოცხლე! ნაღელიანად გაიძახოდა ზურა.
იქნება ეს უკანასკნელი გაბრძოლება? იყო, მაგრამ იმედი,
იმედი ტკბილი არა სტოვებდა თეოს. იგი კვლავ გატაცებით
დაეკონა ზურას ავადმყოფ, მღელვარე მკერდს და ცრემლი
დააპკურა. ეს იყო ცრემლი სათნოებისა და თავ-განწირვისა, ეს
იყო უკვდავი მსხვერპლი უკვდავის სიყვარულისა!

1895 წ. ღვინობისთვე.

ქ. მოსკოვი.

მთაო, მალალო!

(ლექსისებური)

გუძღენი X-ს .

მთაო მალალო! რას მიყურებ აგრე პირქუშათ.
ნეტა რას ნიშნავს შენი აგრე გაამაყება?
კი, მთათ ქვეულებარ, ბედისაგანა გალაღებულო,
და მე—გორაკი—აბა შენთან რას გამოვჩნდები!
გიმზერ ძირიდან, გულ-ზეიადო, ტყით დაბურულო,
და დაჩაგრული მე ჩემ თავსა ვებუტბუტები:
შენ თუ ცას ეტრფი და ამაყათ, თავ-დავიწყებით
ლაყვარდ სიერცეში ვარსკვლავთ კრებულს თვალსა აღევნებ,
მე მიწას ვუმზერ, მიწას შავსა, სიახლით მორწყულსა,
სადაც მაშერალი მუშა ხალხი კენესის და გოდებს.
სადაც სიამე, ნეტარება და პოეზია

დღიურ ვარამსა ჯოჯოხეთათ გარდუქცევიან.

შენ თუ ღრუბლებსა ენაზები, ეალერსები
და მზის სხივებით ალიონზე გულმკერდს იქარგავ,
მე მთელი დღენი წყაროთ ქვეულ ცრემლებს მიწისას
მუხლმოდრეკილი ვეხვეწები, ვემუდარები:

„გასწიე, ცივო ანკარაო, და გაგოგმანდი,
სალამი უძღვენ ამწვანებულ ტყე-ველ-მინდორსა,
ხაირაკრაკე ბალახებში, მორწყე ყანები,
პირი მოპანე ყვავილებსა და ეამბოროე!
იქ ერთ ყანაში ქვრივ-ოხრისა ულამი მოჩანს,

იქ მოგროვილან დაჩაგრულთა დამხმარებელნი,
გლეხებს ნამგლები აუღიათ, ატრიალებენ
და მოქანცულნი გზისკენ მალ-მალ იყურებიან,
წყაროვ, მიხედე საცოდავებს ძლიერ წყურიათ!“

ნუ იმრიზები, ჰოი მთაო, და ნურც დამცინი!
პირს ნუ იბურავ მოსრიალე ქრელი ღრუბლებით,
გეყოფა კიდევ ცის-კამარის თვალიერება,
აბა რას გარგებს მზის ქიშპობა ვარსკვლავთ ცილიაბა.
ნუ გეშინია! ბადრი მთვარეც შენთვის არ კვდება,
შენც კარგად იცი, მას სამყარო ეარშიყება...
მაშ, ერთხელ მაინც, ბუმბერაზო, ძირს... ძირ ჩამოდი
და იმ ქვეყნად, სადაც შენთვის ქება უძღვნიათ,
მიმოიხედე და გაიგე აბა რა ხდება!?

არსად გინახავს მოწუწუნე შენ დედაბერი?
არსად გსმენია უსუსურთა მოთქმა-გოდება?
არ შეგინიშნავს, როგორ იკვებს ურცხვი ბაქია
და ამავე დროს თვის ჩრდილსაც კი ეშინია?
არსად გინახავს სრულად სალი შენ მათხოვარა,
ვისაც ტყუილათ დაუკვლანჯავს ხელი და ფეხი,
და დახავსებულს, ზარმაცს, საპყარს, მოდუნებულსა
სურს სხვისი ოფლით მოიპოვოს არსების პური?,
არც ის გინახავს ქორიკანა როგორ ლაქლაქებს,
თვის მეზობელსა, ავსა და კარგს, როგორა ჰკიცხავს,
პირში რომ გაქებს, გენუკვება და პირს უკან კი
სხვის სასიამოთ თვის „მეგობარს“ სამარეს გითხრის?..
მაშ, თუ გინახავს, მეტი არის, მე მოგახსენო,
რომ ამგვარებით სავსე არის ჩვენი გარემო!
მხოლოდ ეს მითხარ, თუ ყურს მიგდებ, მთაო მაღალო,
ნეტა როდემდის ვიწუწუნებ და თაყვანსა ვცემო
უვიცობასა, ძმის გამყიდველ შარმაცობას.

ნეტა როდემდის ვანებიერებთ იმ გვარ არსებათ,
ვინც დღეს აღმერთებს ერთ საგანსა, ხვალ-კი „სანდალობს“,
ნეტა როდემდის?.. მაგრამ კმარა... შენც კი მიხვდები!
ხოლო კვლავ გკითხავ: „ჩვენ ქვეყანას რა ეშველება?“

სუ! რა ხმა ისმის? შენ გაქებენ, შენ გადიდებენ?
განა ვინაა? ღირსეულნი თუ მგლების ხროვა,
რომელთაც დათვნი მოუძღვიან, მოაბოტებენ
და მელიები ცბიერობით დამოყვრებიან!
არ მიპასუხებ? გიხარია, მთაო, მაღალო,
რომ მგლების ხროვამ თაყვანი გცა, გაგაბატონა?
თავს-ბრუ დაგასხა, გაგალენჩა მელის აღერსმა
და დათვის ტაშმა, მის დამქაშმა აგათამაშა?
რას იბღვირები? ჩემი სიტყვა არც კი გსმენია?
ნუ, ნუ სტყუვდები, ნუ ეძლევი ბოროტ გულისტქმას!

ნურცა ამაყობ მით, რომ ელჩათ არწივი გიზის
და ციხ სივრცეში ანავარდებ, ამბებს ტყობილობ, !
ან რომ ირემი, ჯეირანი, ჯიხვი და არჩვი
კლდიდან კლდეზედა ელვასავით მსწრაფლათ ხტებიან
და შენის ნებით შენს ტყეებში, ნაძვნარებში, იმალებიან...
ნუ თუ ზრ იცი ირმის ბინავ და ორბის ბუდე,
რომ პირუტყვთ ძმობა-მეგობრობა არ გამოდგება?!

კი, თავი მოგაქვს მით, რომ ღამით საბნათა გხურავს
ღრუბლათ ქცეული გაჭირვებულთ ოფლი და ცრემლი;
განთიადისას სარკეთ ხმარობ ცისა ციაგსა
და სავარცხლათა – ამომავალ მზისა სხივებსა,
მაგრამ... არმათ შექმული მუშის ოფლი ერთხელც იქნება
ცაში იგრვეინავს, ძირს წამოვა შხაპუნა წვიმით,
სულ ჩამორეცხავს მაგ შენ კალთებს, გაგანადგურებს
და მუშის მტარვალს, მუშის მჩაგვრელს შიშის ზარს დაგცემს...

ჩვენი ცხოვრების სურათები

I

გარეთ-უბნელები

გაზაფხული იყო. ზამთრის სიცივისგან დახუთული გარეთ-უბნელი ქალები კარში გამოსულიყვენ და მზის სხივებზე თბებოდენ.

გარეთ-უბანზე კი ერთი სამაზრო ქალაქის ნაწილი გახლავთ და ამასთანავე იმდენათ მივიწყებული ქალაქის გამგეობისაგან, რომ სულ ტალახის გუბეებათ და ქოხმახეებათ არის გადაქცეული. მაგრამ, სულ ქვეშ რომ ეთქვათ, მარტო ქალაქის გამგეობა არ არის დამნაშავე. შეუბრალებელი და კაცის გამაბინძურებელი სიღარიბე მთელი თავისი ძლიერებით გამეფებულა გარეთ-უბანში და თავისი ელფერიც¹ დაუდვია.

რაც კი ამ ქალაქში ბედისაგან თუ გარემოებისაგან დაჩაგრული ხალხი არის, სულ აქ მოუყრიბ თავი და ცხოვრობს ყველასაგან დავიწყებული, სიღარიბისაგან დაბეჩავებული. მკითხავი, ქადაგი, მესარეცხე, პურის მცხობელი, ერთი სიტყვით, ყველა ვინც კი უკულმართობის მეოხებით ნებივრების ხელ-ფეხათ ითვლება, შეგროვილა ამ უბანში და უსინხარულოთ ატარებს თავისს სიცოცხლეს. მაგრამ, თითქოს ვისმე სამაგიეროს უხდიან. და უნდათ სამარფლიანი შურისძიება გამოიჩინონ. მთელი უბანი გაავყიავებულა და ერთმანეთის კინკლაობაში ამოსდის სული: ისე დღე არ დაღამდება, რომ ორჯელ-სამჯერ მაინც არ ზოხდეს

ჩხუბი და მთელში უბანმა განგაში არ ატეხოს, ისე არ გაივლის ადამიანი, რომ არ გაქორონ, ყბათ არ აიღონ. ქორიკანობა და ლაზლანდარობა — აი რა არის გარეთ უბნელების სულიერი ცხოვრების უმთავრესი ტამარი, თავის შესაქცევარი იარაღი. ცისმარე დღეს, იმ დროს, როდესაც მამაკაცები სამუშაოთ არიან ხოლმე გაფანტულები, გარეთ-უბნის მოკლილი დედა-კაცები ქუჩაში აღაშებენ და ერთმანეთს ემასლაათებიან. მასლაათს ქორიკანობა, სხვის გაკიცხვა მოჰყვება ხოლმე, ამ ლაპარაკს უთანხმოება, უთანხმოებას შეკამათება და შემდეგ ჩხუბიც.

იმ დღესაც, რომლიდანაც ჩვენი ამბავი იწყება, ცოტა გაწყდა ხარაზაანთ სიდონიამ და ნალბანდიანთ მაკრინემ ერთმანეთი ქოჩრით არ დაითრიეს. აი საქმე როგორ იყო: ერთათ შეკრებილ ქალებს ნალბანდიანთ მაკრინე გატაცებით რალაცას ელაპარაკებოდა და აღტაცებული ხან ერთს შეხედავდა ხოლმე, ხან მეორეს.

— იცი, რა გითხრათ, ქალებო, დაუდაბლა ხმას მაკრინემ და ორი თითი ტუჩებზე მიიფარა, — აი, დერციკიანთ ნასწავლ ქალს რომ ყმაწვილი კაცი დასდევს, უი! მეხი კი დავაყარე იმასაც და იმის ნასწავლობასაც, ხელი იმისკენ იყოს და პირიც, გენაცვალეთ, თურმე ნუ იტყვი... —

— რას ნუ იტყვიან! — მოულოდნელათ ჩაერია ლაპარაკში სიდონია, რომელიც დერციკიანთ ენათესავენოდა — ჰო, აბა რას ნუ იტყვიან? შენ არ იცი, რომ ის ვაჟი იმ ქალის ბიძაშვილია?

— ბიძაშვილი კი არა და მამიდაშვილი არ გინდა! წამოიწიწებატა მაკრინემ, ძალიან ხელი დააფარე, თორემ... არავინ იცის რა შვილებიც არიან.

— ნუ იცი ხოლმე, ადამიანო, ეგრეთი ლაპარაკი, თორემ ყოველთვის არ შეგარჩენენ: ისიც გეყოს, რომ გუშინ ი ჩემი შული გაგიქორავს, იქა ვყოფილიყავ, კაი პასუხს მიიღებდი,

მაგრამ ბედი შენი, რომ იქ არ ვიყავ! თავის გაქნევით უთხრა სიდონიამ და აიღეწა.

— იქ თუ ყოფილიყავ, ყურებზე ხახვს დამაპრიდი შენმა სიცოცხლემ, დაცინვით უთხრა მაკრინემ და დაუმატა.

— რაო, ცილი დასწამეო? მაგაზედაც უარს იტყვი, არა?!

— რატომ ცეცხლი არ გაგიჩნდება მაგ პირში, შე ქოფაკო შენა, ველარ მოითმინა სიდონიამ და თვალები. გადმოიტრიალა.

— ქოფაკიცა ხარ და მუტრუკიცა, არა შე მოჰსტორიკა, ვინ არის შენი ქოფაკი, ჰა! ძალიან, ძალიან გადათეცეთ თქვენმა სიცოცხლემ, თორემ წმინდა წყალისანი ბრძანდებით აი! გულმოსულათვე შეჰყვირა მაკრინემ და თეხზე წამოიჭრა.

მსმენელებმაც შენიშნეს, რომ ხუმრობა აღარ იყო და ისინიც წამოიშალენ. ატყდა ხმაურობა, ლაპარაკი: ზოგი ამშვიდებდა, ზოგი იღრიჭებოდა და მოცინარი სეირს უყურებდა: მოჩხუბარნი მაინც თავისას არ იშლიდენ და ერთმანეთს უშვერი სიტყვებით ლანძღავდენ.

— ერთიც შენა ხარ რიგიანი ადამიანი, — ეუბნებოდა მაკრინე, შენი ამბავი „ძალის-უბნელებსაც“ ჰკითხე! დაგავიწყდა განა, კვირაცხოვლობა დღეს მედოლე პაჭიკას რომ ეტორღიალებოდი?

— დახე, დახე, ამ ბაიყუშსა, ამას, რაებს ამბობს ეს ცეცხლ გასაჩენი, ესა! წიკვინებდა ცრემლმორეული სიდონია. გაცოფებულს თავშალი გვერდზე მოჰქცეოდა, თმა გამოშლოდა და ალექილი გაბრაზებულ კატუნს მოგაგონებდათ. მზათ იყო მივარდნოდა მოპირდაპირეს და ბრჩილებით თავ-პირი დაეკაწრა.

— დამშვიდდით, დამშვიდდით, თუ ღმერთი გწამთ, ჩაერიენ ლაპარაკში მეზობლები, სირცხვილია, სხვა რომ არ იყოს-რა. მაგრამ მოშველენი ტყვილათ იტკივებდენ თავსა. მოჩხუბარნი ისევ ილანძღებოდენ. ამ ხმაურობაზე მთელი გარეთ-უბანი აქ გაჩნდა და მოკამათეთ ალყა შემოარტყა. ქუჩის ბიჭები კი განზე გამდგარიყვენ და სიცილ-კასკასით გაიძახოდენ.

— ძიგი, ძიგი, მამალა, შენ იცი და მაგანა! ძიგი, ძიგი, მამალა, შენ იცი და მაგანა!

დაილაღენ მოჩხუბარნი. გული ყელში მოებჯინათ, აღელვებისგან ლაპარაკს ველარ ახერხებდენ და სიბრაზისაგან ცრემლები ლაპა-ლუპით ჩამოსდიოდათ. გამშველებლებმა რის ვაი-ვაგლახით დააშოშმანეს ხარაზაანთ სიღონია და სახლისვენ პირი აქნევიეს. არა მშვიდდებოდა მხოლოთ მაკრინე, იგი ისევ ყვიროდა, ისევ ილანძლებოდა, ხოლო როდესაც გაბრუნებული სიღონია დაინახა, მაშინ ხომ ერთი ორად მოუმატა ყვირილს.

— წადი ახლა და სადაც შენი თქვა, იქ ჩემიც ნუ დაგავიწყდება, შე მაიმუნო შენა! — მიაძახა მაკრინემ მიმავალ სიღონიას.

— შენც შეგარცხვინა ღმერთმა და შენი მამგონებელიც, შენ თითონ მაიმუნო, უმსგავსო, წუწყო! — ნაწყვეტ-ნაწყვეტათ მოისმა სიღონიას ხმა.

მაკრინე კიდევ რამდენჯერმე გაილანძლა, შემდეგ თვალი, შემოავლო ბრბოს და გაჩუმდა... ხალხმა შეწყვიტა განგაში და გარეთ უბანშიც ნელ-ნელა სიჩუმე მეუდებოდა. მაგრამ ამ დროს გარეთ უბნელებს ახლა სხვა სასიერო გამოუჩნდათ.

იქვე, მახლობელ სახლის კუთხიდან, რომლის გვერდზედაც ცალ-ფეხი ბილიკი მისდევდა, ტირილ-ღრიალით გამოვარდა რამდენიმე ყმაწვილი. ისეთი თავ-განწირვით ღრიალებდენ, ისეთი ქუდ მოგლეჯილები მორბოდენ, რომ ხალხმა ძალა-უნებურათ ყურადღება მიაქცია.

— ოო, ესლა გვაკლდა! აღათიასაც დაურეკია თავისი ბახალები, სიცილით წამოიძახა ვილაცამ.

— ახლა შენ უყურე იმის წივილ-კივილსა! დაუმატა მეორემ.

თითქო ამ სიტყვების წარმოთქმას უცდიდაო, სახლის კუთხიდანვე თავი გამოჰყო ერთმა შუახნის მანდილოსანმა, რომელსაც შავი გახუნებული და ალაგ-ალაგ დახეული კაბა დაე-

კარწახებინა, ხელში მოქნილი წკეპლა აელო და ლანძღვა-გინებით მორბოდა.

თურმე ნუ იტყვიოთ ამ მანდილოსანს საიდგანლაც შეემჩნია, რომ მისი მოწათფე-შვილები, მისივე ანაბარები და სხვა ქუჩის ბიჭები კოქაობდნენ. ეცქირნა კარგა ხანს, მაგრამ გულს აღარ ჯაქლო, წამოეგლო წკეპლისთვის ხელი, მიპაროდა თითო-ორო-ლა ყველასთვის ეთუთქა გვერდებში და სახლისკენ დაეფრინა, მორბოდა ეს ქალი და თან მოილანძღებოდა.

— რომ ვერ დავაშლევინე ამ ლაწირაკებს ეს ოხერი კოქაობა. არა, რა დროს თამაშობაა თქვე გასაწყვეტებო, დღეს თუ ხვალ ეგზემენები უნდა დაგეწყოთ. რათა, შეილო, რათ მისხავთ ცეცხლზე წყალსა. რათ მიუთუქებთ ამდენ ამაგს, თქვე უღმერთობებო. დედაკაცი წვლებზე ფეხს ვიდგამ და დახე თუ დაინახონ ამ დასაბრმავებლებმა! სად დამემალღნ. სად? ოიმე ნეტავ ამ გაბრაზებულ გულზე ი სოფოს ბიჭი მაინც დამანახვა, რომ დოლის გოჭივით მიწაზე დავაწიწკნო, ის კვახივით გასახეთქი. სულ იმან გამირყვნა ე ბავშვები!

— დამაწიწკნი რა, შენი გაზდილი ხომ არა ვარ! მოისმა საიდგანლაც სოფიოს ბიჭის ხმა — დედა უფრო გაწიწმატდა, გაბრაზიანდა და წამოჭარხლებული ხალხს შეცქეროდა. ხალხი კი ხარხარებდა.

— რა არის, ადამიანო, გულს რაზე იხეთქავ, ბავშვები არიან, გამიგონია, ბეჩა, აგრე უღმერთოდ მოპყრობა? შენიშნა ერთმა მანდილოსანმა და დასაკავებლათ წინ გადაეღობა.

— რას ამბობ, ადამიანო, მოვკვდი, წელში გაეწყდი მაგათის ყარაულობით და კიდევ ხედავ, როგორ ცეცხლზე წყალს მისხმენ? აბა, ახლა სალამო ჟამია, ერთიც ვნახოთ სმოტრიტელია თუ რალაც ოხრობა თავზე წამოდგომოდათ, ხომ გამომირიცხავდნენ მაგ უბედურებსა! გამოჰკიოდა დედა და თან შინისაკენ იწევდა, ხალხი კი ისევ ხარხარებდა...

დაცხრა, დაშოშმინდა გარეთ უბანი. ხმაურობა შეწყდა. ყველა სახლებში შელაგდა. არ დამშვიდებულა მხოლოდ დედა იგი შეეჭრა შეილებს, ერთი-ორი მუჯღლუგუნი კიდევ უთავაზა. თითოეულს წიგნი ხელში მიჰჩეჩა, უბრძანა კრინტი არ დაეძრათ და თავისი ოხერი გაკვეთილები მოემზადებინათ.

ნაცემ-ნაბეგვი ბავშვები მწარეთ სლოკინებდენ და ცრემლით დალულუდებული თვალებით ძალათ მიჩეჩებულ წიგნებს უაზროთ დასჩერებოდენ...

II

ნ ე ნ ე ს ა ს

შუა ზამთარი იყო... გაავზნებული ბუნება, სიბრაზისაგან თავ-პირს იჭამდა, თოვლით დაფენილი დედა-მიწა კი მომაკვდავ-სავით ჰგმინავდა და სიცივისაგან/საცოლად ვად იკუმშებოდა. ქარ-ბუქისაგან შეშინებულნი: მთა მთას ეფარებოდა, მინდორი-ტყეს, მდინარენი-თავისს კალაპოტებს. სულდგმულთა ცხოვრება ხომ სორო—ბუნაგებში შეყუყულიყო და მოუმართავ საათივით ოდნავ, სულ ოდნავ ფეთქავდა. ცა-კი მაინც არ იბრალებდა ქვეყანას! ყბები საბერველებათ გაეხადნა, ხელები არნადათ, პირიდგან განუწყვეტლივ თოვლს აფრქვევდა და ნამქერს ქვეყნის გულ-მკერდს აფორიაქებინებდა... ადამიანის ოცნებასაც ფრთები ჩამოეშვა, მხოლოდ ყინვა გაბატონებულიყო და დაუნდობელ ქარ-ბუქს მავნე სულივით ასდევნებოდა.

— ოი, ოი, ოი!

— ბა, ბა, ბა! გაისმოდა აქეთ-იქიდგან და ამ ღვთის რისხვა ამინდს ყველა წყველა-კრულვით იხსენიებდა.

დალამდა, მაგრამ ბუნება მაინც არა წყნარდებოდა. გათამამებული ქარი ისევ და ისევ დანავარდობდა სამაზრო ქალაქ-გ-ს ოღრო-ჩოღრო ქუჩებზე და თან ისეთი ძლიერებით დაჰ-

ქროდა, გეგონებოდათ, უნდა აჰგავოს ქვეყნის პირიუგან ეს პატარა ქალაქიო.

— აი, ამოგივარდეს საბერველი, თუ ეს ოხერი ქოხი თავზე არ დამანგრიო, მიაძახა, სხვათა შორის ერთმა მანდილოსანმა ქარაშოტს, როდესაც იგი თავ-განწირვით მიაწყდა ქალაქის ერთს მიყრუებულ უბანში მდგომ ფიცრულ სახლსა და უმისოთაც გაყინულს სულს ტკაცა-ტკუცი დააწყებინა.

— ნუ გეშინიათ, დედა, არ დაინგრევა. ყრუთ, თითქო გულის გასაკეთებლათ უპასუხა უფროსმა ვაჟიშვილმა და ნალვლიანათ მიმოავლო თვალი თავიანთ ბინა-სადგომს.

ეს ბინა-სადგომი ვიწრო და დაბალ-ქერიანი ოთახი იყო, სალორეს უფრო ჰგავდა იგი, ვიდრე ადამიანთა საცხოვრებელს შენობას, მაგრამ სიღარიბეს რა გაუკვირდება? ლარიბი, ქვრივ-ოხერი იყო, სოფლიდგან შეიღების სასწავლებლათ ქალაქში გადმოსახლებული მღვდლის ქვრივი-ნენე და ამიტომ დაბინავებულიყო ამ ქოხში, რომელსაც თვისი შესაფერი მოწყობილობაცა ჰქონდა. შიგ იდგა ერთი გრძელი ტახტი ძველის ფარდაგითა და ქილობით დაფენილი, ერთი ფეხ-მოტეხილი და კედელზე მიმაგრებული სტოლი და ერთიც ხის ოთხ-კუთხის სკამი, რომელიც ხან სტოლის დანიშნულებას ასრულებდა და ხან სკამისას, ერთის სიტყვით, როგორც მოხდებოდა. სტუმარს სკამათ ემსახურებოდა და შინაურებს-კი სტოლათ და აი, როგორ: ნენეს სამი მოსწავლე და სამიც იმათი მომდევნო შვილი ჰყავდა, რადგანაც მოსწავლენი ფეხ-მოტეხილ სტოლზე ვერ ეტეოდნენ ხოლმე, ერთი რომელიმე მათგანი მუხლის თავებით დგებოდა იატაკზე, დაიდებდა ამ სკამზედ რვეულსა ან წიგნს და ისე მეცადინეობდა გასაკვეთსა... ერთ-ერთ კუთხეშიაც იდგა შავად შელანძული, ნახევრად დაქანგებული და სიძველისაგან ალაგ-ალაგ დაჩხვრეტილი თუნუქის ლუმელი. ეს ლუმელი იყო ერთად-ერთი გამათბობელი და გამართობელიც ნენეს წვრილ-შვილისა. როცა გახურებული იყო ხოლმე, წვრილი ბავშვები

გარს ეხვეოდნენ და უფიცებდნენ გვერდებს, როცა არა-და, ლუმელის თავზე დაყრილს ქვიშაზე თითით ასოებსა და სხვადა-სხვა სურათებსა ჰხატავდნენ...

ამ საღამოს-კი არა ჩვეულებრივად ატარებდა ღროს ნენეს ოჯახობა. მართალია, ცეცხლიც აეთოლებინათ ლუმელში, მაგრამ ლუმელს არავინ ეკარებოდა. მოსწავლენიცა და იმათზედ უმცროსებიც წამოგორებულებიყვნენ ტახტზედ დედის მუხლებთან და გაჩუმებული ყურს უგდებდნენ ქარის ღმუხლს. წიგნები გადაშლილი ჰქონდათ, მაგრამ არა კითხულობდნენ. აღარც დედა უჩიჩინებდა ჩვეულებრივად, — „წიგნები იკითხეთ, „დოიკები“ არ მიიღოთ, თორემ დაგხოცავთო!“ იგი ზუზუნით წინდას ყელს აქსოვდა... სიჩუმე კსუფევდა ნენესას, მხოლოდ გარეთ ქარი არ ასვენებდა და თითოეულ შემოქროლვაზე სახლში საკმაო ცივ ჰაერს შემოგზავნიდა ხოლმე. მართალია, ოთახის ფარღალალებს ნენემ ზამთრის პირშივე მიაკრა ნაბდის და ქალაღდის ნაჭრები, მაგრამ რომ ველარა გაუმაგრდა რა იმ ღამინდელს კორიანტელს? გაითანგნენ, დაბუჯდნენ სიცივიით დედა-შვილები! ლუმელშიაც ჩაიწვა ის ორიოდე მუგუზალი და ახლა საცოდავით ხოლავდა. ბევრი უჩიჩხვინა უფროსმა შვილმა, მაგრამ მაინც აღარ ეკიდებოდა და სახლი ბოლით ივსებოდა. აწუხებდა ეს კომლიც მოწაფეთ, თვალებსა სწვავდა და პატარა ღამპარს სინათლეს აკლებდა...

— ოხრად! დარჩი, ოხრად დარჩი, კაი ამინდი შენა ხარ! ჰბუტბუტებდა თავისთვის უკვე დაჭაბუკებული გოგია:

— ტი-ტო, ტიტო, ხატი, ხატი! დაარღვია სიჩუმე დედანაში ჩათვლით პატარა, ფუნთუშა სიკომ და დედას შეხედა, იქნება გაუხარდეს მაინც, რომ წიგნის კითხვა ვისწავლეო, მაგრამ ნენეს ბავშვისა არა გაუგია-რა. დედას წინდა ხელიდგან გაეგლო, აეყუდებინა ბეჭებზე ნაალი და ცხრათ მოკაკული ფიქრებში წასულიყო. ვინ იცის რასა ჰფიქრობდა? მაგრამ რას არ იფიქრებდა ისეთი ადამიანი, რომელსაც ჰშიოდა, სწყუროდა,

შვილები სიცივით ეხოცებოდა, სიღარიბისაგან დამცირებული, გათახსირებული იყო... ოჰ! ნეტა როდის მოითხოვენ დაკმაყოფილებას ტვირთ-მძიმენი!

— ტიტო... ხატი, უფრო აუმაღლა ხმას სიკომ. ნენემ აქ მიაქცია შვილს ყურადღება. ჯერ ალერსიანათ გადაჰხე. მერე ერთი ამოიოხრა და გულიახათ დაუმატა.

— აი, გაუწყრომ ხატიცა და ჯვარიც იმ პირში სულ გასაწყვეტებს, ვისაც ღარიბი არ ებრალება. ოიი! ჩემი კაბითაც დამჯდარა და ჩემი წყალიც დასხმია ი „სმოტიტელია“, თუ რაღაც ოხრობა, იმის ცოლსა, რომ მაშინ უფრო შემობრალებს... ვაი, ძვლები გამეყინა, ძვლები!..

— რათ იცი, ადამიანო, ეგეთი წყევლა-კრულვა! — გააწყვეტინა გოგია, იმისი რა ბრალია, — შემწეობა რომ არ ღამინიშნეს სასწავლებლიდგან. ჩვენზედ ღარიბები იქნება სხვებიც არიან?

— შენ ემანდ იკითხე და კარგადაც დაიხსომე, რა ცეცხლის პურსა ეკამთ, ჯერ მეტი არა მოგეთხოვება-რა! მკაცრათ შენიშნა დედამ.

გოგია შეკამათებას უპირებდა, მაგრამ ამ დროს საშინლად დაიგრიალა ქარმა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა მოაწვა ნენეს ქონის კარებს და რაზა ჩაუგდებელი კარები შემოახეთქა. სახლში საშინელი სიცივე შემოჰქრა და იქაურობა ააფორიაქა.

— არიქა, მიხა, კარები დაუგდე!

— დედავ, დედავ, რა სიცივე შემოვარდა!

— ოი, ოხრათ დარჩი, ოხრათ, ასეთო ცხოვრებავ!

ახმაურდნენ დედა შვილებიანათ და დაფაცურდნენ: გოგია კარებს ეცა, მიხამა და მეორემ ლამპარს ხელები მოათარეს, არ გაგვიქრესო, და დედა-კი კვლავ წყევლა-კრულვით იხსენიებდა თავისს გაჩენის დღეს.

თითქოს ამ უმნიშველო საქციელის ჩადენით გული იჯერაო, გაფითრებული ქარი მოულოდნელათ სადღაც ჩაკვდა. ცა მოი-

წმინდა და თუმცა ყინვამ იმატა, მაგრამ სამაგიეროდ ქვეყანამ მოისვენა ღრიანცელა ნამქერისაგან და სული განაბა. მიიმალ-მოიმალნენ ღრუბლებიც; ჯერ ერთმა ვარსკვლავმა 'გადმოჰხედა თოვით დაფეფქილს დედა-მიწას, მერე მეორემ. ერთმანეთს გაუ-ცინეს და თითქოს პირიდან ალმასები გადმოსცვივდათო, მალე მთელი ცის კამარა მოიფინა ბჭყურიალა ვარსკვლავებით. ბო-ლოს მთვარეც ამოვიდა, მაგრამ ისე მალლა-მალლა-კი გასწია, გეგონებოდათ ქვეყანას პირს არიდებდნო. ალბად იმიტომ, რომ მისი სხივები თოვლის სისპეტაკეს ველარ ეცილებოდნენ.

ეძინა ყველას. ეძინა ნენასაც. იგი კრუხივით გადაფარებოდა თავის წვრილ-შვილს, თუმცა მძინარესაც-კი ზრუნვა და მწუხარება აღბეჭტოდა სახეზედ. არ ეძინა მხოლოდ გოგიას. საბან წამოსხმული მოსჯდომოდა სტოლს, გადაეშალა წინ ბერძნული გრამატიკა და გაჩქარებთ გაიძახოდა! „ვულეგო, ვულევის, ვულევი“. მეთედ, მეოცედ იმეორებდა ერთს და იმავე სიტყვებს, მაგრამ გონებას-კი არა ეკარებოდა რა. ეს სიტყვები, ეს გრამატიკა თავისის ათასის ახსნა-განმარტებით სრულიადაც არ აკმაყოფი-ლებდა, არ უდგებოდა გოგიას გულის თქმას, დღევანდელი სა-ღამოთი გამოწვეულ იმისს ფიქრებს.

— სცივა და ჰშიან? მერე მარტო გოგიას?

— ვულეგო, ვულევის, ვულევი! იმეორებდან თუთიყუშივით გოგია...

— ხვალაც რომ ასეთი დარი იყოს, რა გვეშველება, შეშა არა გვაქვს და საქმელი? დაეკითხა გული გოგიას.

— პატერ იმონ (მამაო ჩვენო). უაზროდ უკარნახა გაზეპი-რებული სიტყვები გონებამ.

გაცივდა, გაღლეჩდა ნენეს ოთახი. გოგიას საბანმაც ველარ უშველა, ფეხები დააძრა და სულ გადაავიწყდა „ვულეგო, ვულეგოები“, გიჟივით ზეზე წამოიჭრა და მობლუნძულმა ოთახში სიარული დაიწყო. ერთხელ გაირა კუთხიდან კუთხეში, ორ-ჯელ, სამჯერ. მაგრამ არც სიცივე და არც ბერძნული გაკვე-

თრლი თავს არ ანებებდნენ. დაწოლილიყო, ჩაპხუტებოდა თავისს ჟიჟმატა ძმებსა და ამათი გამთბარიყო? გაკვეთილი რომ მოსამზადებელი რჩება?.. დასძლია თავს გოგიამ და ერთხელ კიდევ ჩაიზეპირა ბერძნული ლოცვები. არა და არა! არ ახსოვდება. ხან სიტყვები ავიწყდება, ხან მთელი წინადადებანი: „გული გონებას ეურჩება“, სხეული მეხსიერებას... ბოლოს ბერძნული წიგნის ასაღებად მობრუნდა და თავისდა უნებურად დაცქეროდა მძინარე ბავშვებს.

მშვიდათ ეძინათ პატარებს. ლოგინში ჩათბუნებულები ანგელოზებსა ჰგვანდნენ. არც დარდი, არც მწუხარება, არც არავითარი ფიქრი იმათ სახეზე არ გამოჰკროთოდა. ჩაპხუტებოდნენ დედის მკერდსა და ჯერ-ჯერობით მეტიც არა ენაღვლებოდათ-რა! „ნეტავი თქვენ“! გულ-წრფელათ შექნატრა გოგიამ. რათა, ან რისთვის? იმიტომ რომ ამ უამად გოგიას გული ბოღმით ავისილიყო. გაიხსენა... არა, გაიხსენა კი არა, ალღოთი იგრძნო, რა მოვალეობა უნდა აწვეს თითოეულ კაცს, იგრძნო, რა ძვირფასი უნდა იყოს თითოეული წუთი ადამიანის სიცოცხლისა, რომ ეს წუთები, ეს დრო უბრალოთ არ დაიკარგოს და მწარე აწმყოს გაუმჯობესობას მოხმარდეს... გოგიამ-კი რამდენიმე წელიწადი დაჰკარგა ამ უმსგავს ბერძნული გრამატიკისათვის, რამდენჯერმე დასტოვეს სხვადასხვა კლასში მარტო ბერძნულისათვის. გულბი აუცრუვედა გოგიას, ჩამორჩა ამხანაგებს და მასწავლებლების დაცივნით ხომ კინალამ არ გამოყეყებდა. საწყალი დედა, როგორ სწუხდა შვილის ასეთ უკან ჩამორჩენას, საწყალი წვრილი ძმები, რამდენი დღე დაულამებიათ მშიერებსა?! თითონაც გაიზარდა, დავაჟკაცდა და ისევ ანიბანაზედ-კი სდგას... გოგიას გული ამოუჯდა, გაბრაზებითა სწვდა ბერძნულ გრამატიკას, კედელსა სტყორცნა იგი და ცრემლ მორეულის თვალებით წამოიძახა:

— რას მომცემს ეს მკვდარი ენა, მასწავლეთ ისეთი რამ, რომ თავისს დროზე გაჭირვებულთ ვუშველო და დაჩაგრულები ფეხზე წამოვაყენო.

— აღარ დაიძინებ, შვილო? შეეკითხა გოგის ბობოქრობით გამოღვიძებული დედა.

— სულ არა გვიძინავს! ორ აზროვნათ უპასუხა გოგიამ და ღრმა ფიქრებში გართულმა გასათბობათ ნელთბილს ლუმულზე ხელები დააწყო...

III

მ ა ნ მ დ ა მ ა რ მ

— ღმერთო... რა ბედნიერნი ვართ?! აღელვებით წამოიძახეს მუშტიადის ბალის ერთ განმარტოვებულ სკამზე მჯდომარე ვანომ და მარომ და ერთმანეთის ტუჩებს თავდავიწყებით დაეკონენ.

— ჰმ! ამოიკვნესა იქვე, მათ მახლობელ ბუჩქზე მყოფმა ბულბულმა, ხმა ამოიწმინდა და მოყვა გულწარმტაც გალობას: კილო კილოს მოაბა, ჰანგი ჰანგს ჩააგრიხა და თითქოს მეტის სიამოვნებით თავბრუ დაესხაო, საოცნებოთ ჩარაკრაკდა. ბუნებამ სული განაბა, მხოლოთ ვანოსა და მაროს მტლაშა-მტლუში არღვევდა მიდამოს სიჩუმეს.

— მაშ გიყვარვარ? მეთათსეთ შეეკითხა ვანო მაროს, მერე ქალის ლამაზი სახე ორივე ხელებით თავისკენ მოიზიდა და თვალეში ჩააცქერდა. მაროს თვალეში კი კელაპტარივით ანთებულიყვენ, ვნებათა ღელვით გავარვარებულიყვენ, და ვანომ რამდენიც არ უმზირა შიგ, ვერაფერი აღმოიკითხა იმის მეტი, რომ მიბნედილნი ემუდარებოდნენ: „ჩამკოცნე, რა ღროს ამოცანის ამოკითხვააო!“ ვანოც ერთხელ კიდევ დაეწათა ამ თვალეებს ისე მხურვალეთ, როგორც მონადირისაგან დაფრთხალი, მაგრამ სამშვიდობოს გასული ხარ-ირემი გულის გასაგრილებლათ დაეწათება ხოლმე მთის ანკარა წყალს.

— ვიცხოვროთ ბედნიერათ, დღეის შემდეგ ხომ ერთმანეთისა ვართო! ჩურჩულობდნენ ქალ-ვაჟი.

— დიახ, დიახ! დაუშტეინა ახლა მეორე მხრიდან იაღონმა და უზრუნველათ აყვა თავისსავე ხმას. გალობდა დიდხანს, ხმა შეწყობით და სანეტაროთ, თუმცა კი ვერ გაუგებდით, ტიროდა თუ იცინოდა ხმა-რაკრაკა ჩიტუნია. აზრიაზრობას თუ თავ-დავიწყებას უგალობდა ასე-საიმოთ, ანგელოზებსა თუ ეშმაკებს აღიღებდა, ღმერთსა სწირავდა მადლსა თუ ბუნებას! ვინ იცის, იქნება თავის მუცელსაც ჩასტიროდა? მაგრამ არა! ისეთი მშვენიერი ღამე იყო, რომ მუცელი რა სახსენებელია! ლურჯათ მოკამკამე ცის სივრცეში მთვარე ბატონივით ამაყურათ მისრიალობდა და გზა-გზა ოქროს სხივებს აფრქვევდა. შურით ფერწასული ვარსკვლავები ჩამოცლოდენ გზიდან მთვარეს და შორს, ცის-ტატნობზე შეჩერებულ იყვენ. საოცნებოთ გაქათქათებული ცა გარინდებული გადმოყურებდა ძირს დედამიწას, რომელსაც განთიადის მოლოდინში მიძინებოდა და მთვარის შუქით გულმკერდ მოქარგული მშვიდათ ფშვინავდა. ღამის ნიაფი თავს დალიღინებდა, ხე-ტყე ნანას დაჩურჩულებდა თავის დედა მშობელს, ყვავილ-ბალახნი სურნელებას უკმევდენ, ხოლო განზე გამდგარი მთები დარაჯათ დადგომოდენ მძინარე ქვეყანას და ფიქრში წასულნი შუბლ-შეკრულნი გამოიყურებოდენ. არც კენესა, არც მწუხარება, არც ოხვრა-ტირილი, არც შიმშილ-წყურვილი, არც დამცირება და ძალ-მომკრეობა, არც თვალთ-მაქცობა და ვერაგობა, არაფერი ამისთანა აღარ გაახსენდებოდა კაცსა, პირიქით, ამ დიადი ბუნების მომზერალი ადამიანი, მარტო უმნიშვნელო, ბუნების სულ უბრალო ქმნილებათ თუ წარმოიდგენდა თავს, იმ გვარ გონივრულ ქმნილებათ, რომელიც იმიტომ არის გაჩენილი, რომ ბუნების სიდიადეს, მის ჰარმონიას ხელი შეუწყოს და თავის გაიძვერაობით თავის მზგავსებს სიცოცხლე არ მოუწამლოს და გაჩენის დღე არ აწყევლინოს, იცხოვროს მშვიდათ და დატკბეს, დატკბეს ყოველივე სიკეთით!..

სტკებოდენ მარო და ვანო, მაგრამ ბუნების სიღიადით კი არა, თავისი „მე“-თი და თავისი სიყვარულით. ამ ჟამათ სხვა გარეშე არა სუფევდა რა მათთვის. „შენ და მე, მე და შენ“. ამ ორ სიტყვაში იხატებოდა მთელი მათი სულის-კვეთება, მთელი მათი აწმყო და მომავალი... რაც კი ქვეყანაზედ საალერსო სიტყვებია, ერთმანეთს უძღვნეს და მაინც ვერა ძლებოდენ ერთმანეთის ცქერით და ხელი-ხელ გადახვეულნი გვრიტებივით ღულუნებდენ.

მოწყინდა ბულბულს სტვენა და იქვე ბუჩქებში მიეძინა. ქვეყანას ღრმა ძილი დააწვა. მთვარემ გაიარა თავისი გზა, ცამაც ცოტა ხანს თვალი მოხუჭა, რომ განთიადს ფერ-მკრთალი არ დახვედროდა, ხოლო მარო და ვანო ისევ ერთ ადგილას ისხდნენ და ერთმანეთის მზეს ფიცულობდენ...

ადამიანის სიცოცხლე — ერთი დამთქნარებაა, რადგანაც ღრო-ჟამის სრბოლას არ ვაფასებთ და დღე და თვეები უმნიშვნელოთ, უაზროთ. გვეპარება ხოლმე თვალსა და ხელ შუა. დიდი ხანი გავიდა ზემორე აღწერილ ღამის შემდეგაც. რამდენჯერმე გამოიცივალა სახე დედამიწამ და იმდენჯერვე აირ-ღარია ბუნების სიღიადე სიწყნარე, მაგრამ 189 — წლის დეკემბერში რომ სიცივე და უბედურება დაატყდა ქვეყანას, იმისთანა არ გაგონილა. საშინელი ყინვებისაგან დედა-მიწა ბნელიანივით ცახცახებდა. ისე შეეშინებოდა ამ ზამთარს მთელი ქვეყანა, რომ გაზაფხული საოცნებოთ ეჩვენებოდათ, მზის სხივები — საარაკო ამბათ და სითბო — საზღაპროთ. საცოდავთ კანკალებდენ ღარიბები, ხოლო მდიდრები კი, მგონია, ბევრს არასა დარღობდენ.

სიცივე-ჯავრისაგან წელში მოხრილი ვანო გულ-ხელ დაკრეფილი და თმა-აბურძღლული, ჩქარის ნაბიჯით დარბოდა თავის ოთახში და მწარეთ დაღვრემილიყო. ამავე ოთახში ტახტის ბოლოზე ჩამომჯდარიყო გაბუტული მაროც და სახე მოღუშუ-

ლი საწვიმრათ მომზადებულ ცასა გვანდა. პირი ეშმაკებისკენ წაელო: ვანოსთვის ნახევრათ ზურგი შეექცია და ტურგებ-წამოშვერილი, სახიდან შეშლილიყო. ოთახიც არეულ-დარეული მოჩანდა.

— მაშ ასე უნდა ვიჩხუბოდ ჩვენი დღენი! ამის მეტი საქმე აღარ გვექონია, რალა! კბილების კრაქუნით წამოიძახა ვანომ და განზე გაიხედა... სიღარიბე, სიღარიბეა ყველა ამის მიზეზი— ამოიგმინა კიდევ ვანომ— მე რო ფული მქონდეს, ყველას ძალღივით თითო ლუკმას მიუგდებ და გაგაჩუმებ... გაგაჩუმებ შენც, ქალბატონო, კარგ ჩაგაცმევ, კარგ დაგხურამ, გაგიყვან-გამოგიყვან და მაშინაც იღრინებ? ხომ ამაზეა თანამედროვე „ბედნიერება“ აგებული!.. ამას ეძებს ახლანდელი „სიყვარულიც“; მე კი... მე სულ სხვა მეგონა...

— ხმა ჩაგიწყდეს, თუ ენა მუცელში არ ჩაიგდო. თვალების ბრიალით გააწყვეტინა მარომ და შეტევით უთხრა— კმარა, ნულარ ამაყბედებ, თორემ არ ვიცი, რას გიზამ.

— კმ! ამოიგმინა ვანომ და ფეხს უფრო აუჩქარა.

-- ზმუკი! მიაძახა მარომ.

— შენ თავსა და კისერს! წაიბურტყუნა ვანომ და დაფიქრდა. დიდხანს მიდი-მოდოდა ვანო დაღონებული. მიდი-მოდოდა მანქანასავით, ისე თავის უნებურათ. ბოლოს ხელები ჩამოუშვა და მწარეთ გადინახარა.

— უცუნა! აფთარივით მივარდა მარო — შენ რო სინიღისი გქონდეს, რა გაქვს ერთი გასალრეკი?!

— გინდა გითხრა რაზედაც ვიცინი, თუმცა კი ვაი ამისთანა სიცილს.

— ოლონც კი ხმა ჩაიწყვიტე და შენი არა მინდა რა. მე შენ მოგახსენო ფილოსოფიას იტყვი, აი! დასცინა მარომ.

— ფილოსოფია კი რა ჩვენი ქალების საქმეა, მაგრამ...

— ჰა, კიდევ დაიწყე! პირიდგან სიტყვა გამოაცალა მარომ, მე შენ გეუბნევი ქალებზე ლაპარაკს თავი დაანებო და ე შენ ცინგლიანს თავს მოუარე-მეთქი.

— მადლობას მოგახსენებ დარიგებისათვის, — ჩამოართვა სიტყვა ვანომ, — მაგრამ ერთი ეს მითხარი, ახლა გავხდი ცინგლიანი, თუ აქაპდისაც ვიყავი? გახსოვს, ქალბატონო, ჩვენი შეხვედრა... მთვარიანი ღამე... ბულბულის სტვენა, გალობა... ჩვენი ერთმანეთისადმი აღტაცება... აი რამ გამაცინა, — მგონი მას შემდეგ ძლიერ დიდი ხანი არ არის გასული... ნაწყვეტ-ნაწყვეტად და ირონიული კილოთი ლაპარაკობდა ვანო.

— ოი, ჩაქცეულიყო ის დღე და საათი, რომ მე შენ არ გადაგკიდებოდი! მაშინ სულელი ვიყავ და ახლა...

— ახლა კი საბრძნე კბილები ამოგივიდა, განა? დასცინა ვანომ.

— ხმას აღარ ჩაიწყვეტავ, შე ქოთაქის შვილო! შეუკუროთხა მარომ და თვალებიდგან წინწკლები წამოყარა. /

— რა მეტი გზა მაქვს... უნდა გავჩუმდე, თუ ჩემი უდანაშაულო დედამის შემკობა არ მინდა, მაგრამ ეს კი უნდა გახსოვდეს, რომ შენ ჩემი ცოლი ხარ და ეგრე უშვერად არ უნდა ილანძღებოდე, — აუმაღლა ხმას ვანომ და ცოლს დაუბღვირა.

— ცომი დაგეკრას მაგ თვალეზე, შე გაუნათლებელო, ხეპრე. მე შენი ცოლი კი არა, ამხანაგი უნდა ვყოფილიყავ, მაგრამ არც ერთის მოვლის თავი კი არ მაქვს, შე უმსგავსო.

— რა გაეწყობა! დღეის შემდეგ ეგ ახალი ტერმინი უნდა ვიხმარო, თორემ საუკუნოებით შემოღებული სიტყვაც საჩხუბარი გაგვიხდება! გესლიანათ სთქვა ვანომ და მხრები აიწია.

— ოხ, შე გველო! დაიღრიჯა მარო და ზეზე წამოიწია.

— ნუ სწუხდებით, დაბრძანდით და დამშვიდდით, ჩემო ანგელოზო, ჩემო პირ-თაფლო და პირ-შაქარავ, — ხელის გაწოდებით დაიწყო ვანომ — მხოლოთ ნება მიბოძე ერთხელ კიდევ ვაგიმეორო, ჩემო ნაზო და სუსტო არსებავ, ჰაეროვან ქმნილებათა წარმომადგენელო, რომანების დამამშვენებელო, სიყვარულის ქმნილება, სიცოცხლის ნექტარო და უკვდავების წყაროვ,

ნება მიბოძე მეთქი მოგახსენო, რომ ქალები (ათასში ერთის გარდა) საუკუნობითა ხართ გემოვნება გარყვნილნი, მშვენიერთა ხელმწიფანო, და დაწყით დაბადებიდგან ტიკინებათ გამზადებულნო, თქვენივე გამათახსირებელ მამაკაცების საუბედუროთ ისევ ტიკინებათვე რჩებიო, თუნდა ოცდა ოთხი კლასიც გაათავოთ... ჩვენში ნამდვილი დედაკაცი იშვიათია და ტვინ-ამღვრეულ ხალხს კი აბა რაში მოეწონება უბრალო მუშა... დიას, სრულიად მართალს მოგახსენებთ, თქვენმა სიცოცხლემ... ორ აზროვანათ და კილო მობმით გააბა ვანომ (რადგანაც ასე უფრო აბრაზებდა ხოლმე მაროს) და ვინ იცის, როდის მოიოხებდა გულს, მაგრამ მოთმინებიდგან გამოსულმა მარომ დაავლო ერთ ვებერთელა წიგნს ხელი (რალაც სტასტიკური გამოკვლევა იყო) და გესლიანათ მოლაპარაკე ქმარს შიგ შუბლში სტაკია... დარეტიანდა საბრალო ვანო, ხოლო ვიდრე გონს მოვიდოდა, მარო მეორე ოთახში გავარდნილიყო და პირქვე დამხობილი სიბრაზისაგან მწარეთ ქვითინებდა...

1897 წ.

ზღვის პირათ...

(ლექსიხეზური)

I

ვიდექ ზღვის პირათ უცხო მხარეს გადაღუპული
და გრძნობით აესილს, დაობლებულს, მიტოვებულსა,
ის-ლა მშთენოდა ზღვის მზერითა გამერთო გული!..

ვუმზერდი დიდხანს... ფრთა გაშალა ჩემმა ოცნებამ
და ფიქრი გაჰყვა ზღვის ტალღებსა შორს, შორს სადღაცა.

გადამავიწყდა ჩემს გარემო თუ იყო სხვა რამ:
ტყე, ან მინდორი—მოქარგული ყვავილებითა,—
სოფელ-ქალაქი აგებული ხალხთ საბინადროთ,
თვით ჩემი თავიც, მარტოობა, დაობლებაცა!..

მხოლოდ თვალთა წინ ზღვა უფსკრულათ გარდაქცეული,
ზღვა მოელვარე, მოქუხარი, მკენესარი მწარეთ
გადაშლილიყო... მას დაეპყრო მთლათ არე-მარე,
იგი მეფობდა, მისი იყო მზე და მთოვარე!

ტალლა ტალლაზე მოდიოდა ნაპირებისკენ
და ყრუ გმინვითა, სიბრაზისგან აღქაფებული,
თავ-განწირვითა აწყდებოდა ხმელეთის კვარცხლბეკს.
გრგვინავდა მედგრათ, ღრიალებდა, ზვირთებს ისვროდა,
და შიშისაგან მუშტის ოდენ გამხდარ ქვეყანას
მედიდურობით, ხმაურობით თავზარსა სცემდა!..

ვით სულ-მდაბალი უთვით-ნებო ადამიანი
 თვის ბატონის წინ მუხლ მოდრეკით ცრემლებსა აფრქვევს
 და თვის მჩაგვრელსა, თვის მტარვალსა მონათ ქცეული
 უილაჯობით ძალ მიხილილი ამკობს და აქებს.
 ვით სუსტი მძლავრსა ერიდება, ეთაყვანება
 და თუმც სძაგს იგი, მისი რჯული და მისი მცნება,
 მაგრამ მაინცა დროს მომლოდნე კვლავ ემონება,—
 ისე ხმელეთი გარინდული, ცახცახ-კანკალით
 გადასცქეროდა ზღვის ტალღებსა სასო-მიხილილი,
 და ტალღა იგიც, თითქოს ჰგრძნობსო თვის ძლიერებას,
 არ ისვენებდა... კვლავ ტოკავდა, კვლავ ლივლივებდა
 და დაუდგრომლათ, უდარდელათ, ვითა ჯალათი,
 საბრალო კიდეთ სილას მალ-მალ უტყლაშუნებდა!..
 ზურგი ებრუნა ზღვის ბრძოლისთვის ხმელეთს წამებულს
 და უღრან ტყესა დაბურულსა შეჰტარებოდა.
 სდუმდა!.. და ხან კი, თითქოს ვისმე შევლასა სთხოვსო,
 თვის გაჭირვებას, თვის წამებას ოხვრა ზრიალით
 შორს გამდგარ მთებსა—წარბ შეკრულებსა—უზიარებდა!
 მაგრამ შეველა კი არსით იყო! მხოლოთ ხან-და-ხან
 ალვის-ხე მუხას გადასცემდა საიდუმლოთა,
 რომ: დაბლობშიო ზღვას და ხმელეთს ბრძოლა შეჰქმნიათ?!
 — მერე მე რაო? ტყე გულ-გრილათ ეკითხებოდა
 და გულ-ზვიადი, ჩათხრობილი, ჩაბნელებული,
 იგი თავისთვის ბუტბუტებდა და შრიალებდა!..

II

'აქ,—კიდევზე, —ბრძოლა იყო გახურებული
 და სტიქიონი ყრუ-მიწასა შთანთქმას უქაღდა.
 მეც ვკანკალებდი საცოდავით... ქმნილებათ გვირგვინს
 ზღვის მომზირალსა ჩემი თავი ქიათ მიმაჩნდა...

ამაგიეროთ როს გავხედე ცის დასაჯალსა,
სადაც ზღვა და ცა ერთმანეთსა ჩაჰკონებოდენ,
და ცის კამარა ზღვის გულ-შკერდსა დაშტერებოდა,
იქ... საწუთისოფლო, საამქვეყნო არა რა სჩანდა:
ზღვისა კამკამი ცის ციალსა ეცილებოდა
და მის მომზირალთ მაღლა-მაღლა წასულ ღრუბლებსა
ზღვის ცელქობაზე, ზღვის ფრთონვაზე ეცინებოდათ.
მზისა სხივები, გამოქრილი დასაველეთიდან,
თვითეულ მათგანს ოქროს ჯიღათ თავს დასდგომოდა
და ვით აშიყნი, სიყვარულით თავს-ბრუ დასხმულნი,
ფარვანასავით აქა-იქა დაციმციმებდა!..
ტურფათ შეემკოთ ცის კამარა ღრუბელთ, მზის სხივებთ
და საარაკოთ გაეხადნათ ბუნების ძალნი,
თავისუფლებას იქ დაედგა დროშა სპეტაკი
და მყუდროებას იქ აღეგო საკურთხეველი!..
ღრუბელი ღრუბელს შესდგომოდა, შეჭფარებოდა
და ბამბის ქულათ, საუცხოვოდ გადაპენტილთა
კიბე დაედგათ მეოცნებეთ ცათ ასასვლელათ.
გულზე მეფონა მათ დამნახველს, მომეცა შვევა
და ამ კიბეზე გავისტუმრე ჩემი ოცნება.
ვთქვი-თუ „რას ვაქნევ ნეტა დღიურ ვარმისა ძალას,
როდესაც სულსა შეუძლია აღფრთოვანება,
როდესაც გული უსამართლოთ ლახვარ-სობილი
ბუნების ცქერით მოგირჩება, გაგიმთელდება?!“
აღტაცებულმა გავაყოლე თვალი ღრუბელთ სვლას
და მზათ ვიყავი მიწიერი ზეციურ არსთა
შევცილებოდი უკვდავება-ნეტარებასა!..

მაგრამ... აგერა ჩრდილოეთით ერთი ღრუბელი
რა სწოდავით გაცრეცილა, გაფითრებულა!

აცა! ის არის... სამშობლოდან გადმოსრბოლილი!

— სალამი შენდა! გამარჯვება, სამშობლოს ელჩო!
ცნობას მოსული აღელვებით შევეხმაურე.

გაჰქრა ოცნება, გაჰქრა წუთის თავ-დავიწყება,
სამშობლოს მხრიდან წამოსულმა ღრუბლის დანახვამ
კვლავ გამახსენა ჩემი თავი და... მარტობა!

. — რას გაცრეცილხარ, შე ბედშავო, ჰოი, ღრუბელო,
და ან კი რატომ არ იქარგვი მზისა სხივებით?

შავათ შებურვილს გლოვის კაბა რათ ჩაგიცვია?

რას იკრუნხები, საცოდავო, თითქოს ვერ ბედავ,
რომ შენ ტოლებთან გამოხვიდე, შეინაფარდო?!.

შენც ხომ გაქვს ბინა ცის სივრცეში, ხომ ცოცხლობ კიდეც,
ჯერ შენ სიკვდილზე ცის ბრძანებელს არ უფიქრნია!

მაშ, რაღას სტირი, რასა გლოვობ, რამ შეგაშინა?

მზისა სხივები ვერ გიდგება, გისხლტება ხელთგან,

მზე შენ ვერ გიწევს და შენ იპას ვერ მოსწევინხარ,

თუ ჩვენთა წყალთა ვერ გაგზარდეს, ვერ გამოგკეცებს

და ბნელით მოკულს სამშობლოს არემარესა

შენი სამყოფი ოშხივარი არ ასდენია?..

მარქვი, ღრუბელო, გულს ნუ მიკლავ შენი ჰირიმე,

გამაგებინე სამშობლოს ყოფა, ცხოვრება,

შემატყობინე: ცოცხალია თუ არა სატრფო,

მხიარულობენ, თუ სტირიან ჩემი მოძმენი,

ძინავთ თუ ღვიძავთ, ან ჰფიქრობენ თვის მომავალზე;

რომ სამერმისოთ თვის არსება მათ განიმტკიცონ?!

გულო, ნუ ჩქროლავ! ოცნებაო, წინ ნუ გაუსწრობ,

ყური ათხოვე სამშობლოდან მოვლენილ ღრუბელს!..

— ჰა, ხმას არც კი იღებ? არც გეცინება?
პირიქით უფრო მგლოვიარობ და პირქუშდები?!
ეჰ, ვიცი, ვიცი, დაჩაგრულო, ნულარას მეტყვი,
მაგ შენ სახეზე ყოველიფერს ნათლათ ვკითხულობ:
„ისევა სძინავთ ჩემ მოძმეთა, ისევ ჩხუბობენ,
ერთმანეთს ქამენ, ცილს წამებენ, იმრიხებიან,
სხვას ახარებენ, თვისის ხვრინვით სასო მიხდილნი
და სხვის დამქაშათ გარდაქმნილნი ილანძღებიან, ჰოო!?!“
ნუ ტოკავ მაინც, მალლა მალლა ნულარ მიდხარ!
გიჟო ნიავო, დააკავე ერთ ადგილასა!

ნუ, ნუ მიცურავ, შე უღმერთო, მინდა გიმზირო,
მინდა... გულის-თქმა დაჩაგრული თავს მოგახვიო
და ცრემლით გთხოვო: ჩემი აჯა, ჩემი ვედრება
სამშობლოს მთებსა თავს დაადგა, ზედ დააყუდო,
რომ თუ მე მოკვდი უცხო მხარეს, თუ გავცამტვერდი,
იგი ვედრება შენ მოვლენას მარად უმზერდეს
და გავონებდეს ჩემს ტანჯვასა და სულთ-სწრაფვასა!..
ნუ მიხვალ მეთქი ჰოი, ლეგავ, ნუ მემალები!

ნეტა შეეძლოს ჩემს გულის-თქმას ფრთები შემასხას:
გამოგეკიდო, გწვდე, პირქუშათ გარდაქცეულო,
და გადგისროლო მზის სხივებთან... იქნებ განათლდე,
და სხივ მოსილი მოველინო ჩემსა სამშობლოს!

ოხ! რათ არ ძალმიძს მე ბედკრულსა-სამოელისებრ
მოვნახო გმირი გამომხსნელი ხალხთა ტანჯვისგან,
ვისაც შეეძლოს შურდული ჰკრას ბილწსა გოლიათს,
დასცეს მონობა, სილაჩრესა ფრთა შეაკვეცოს
და აღფრთოვნებულ, გაღვიძებულ ხალხთა სიმრავლეს
მამაცურათა წინ გაუძღვეს, შენზე უჩვენოს...
ნეტა შემეძლოს სამსონივით სახედარის ყბით
თავი ვუჩიხო გააეზნებულ ფილისტიმლიანებს

და გედეონათ გარდაქცეულ მოძმეთათვისა,
ლამპართ სიმრავლით თავზარი ვცე სიბნელის მკველთა!
ნეტა შემეძლოს მოვეუწოდო ისო ნაფინსა
და ცრემლით ვთხოვო, შევავედრო დიდი პატარა,
რომ მზეს უბრძანოს: „გაჩერდით კვალად ერთ ადგილს
და გამოაშრე რაც რომ ქვეყნათ ცრემლი დაღვრილა.
დასწვი, დასდაგე ბოროტება,— ხალხთა მტანჯველნი,
და დაამყარე სათნოება, ძმობა ერთობა!..“

გაჰქრი? მომშორდი გულის-თქმითა გატაცებულსა?
წაიღე მაინც ჩემი გული, ჩემი ოცნება
და სამშობლოსა საწირავათ თავს შემოაველე!..

გამოვერკვიე!.. ჩემ თვალთა წინ ზღვა კვლავ შფოთავდა
და დაჩაგრული დედა-მიწა ისევე ოხრავდა.
მეც-კი გულ მოკლულს, ოცნებითა დაღლილ დაქანცულს
მარტოობისა და სიმწარის ცრემლი მდიოდა!..

1897 წ. ქ. ლენქორანი.

და უღმებარი

წერილი მეგობართან

(დავიწყებული კაცის დღიურიდან)

I-

...ბედმა თუ გარემოებამ, — ჩემო მეგობარო ტროფიმე, — ამ ზატეხულსაც სხვის მოსამსახურე, სხვის ხელში შემაყურებელი გამხადა... შენ ხომ იცი, დედი-ჩემის ამბავი! იმ დღიდან, რაც სამსახურს თავი დავანებე უზრდელ უფროსთან შეკამათების გამო და სოფელში დავბრუნდი, დღე და ღამ დედი-ჩემისაგან მოსვენება არა მქონდა. უკანასკნელათ მოთმინებიდანაც-კი გამო-მიყვანა.

— ბიჭო, შვილო, — მომაცივდა ერთ დღეს, — მაგოდენა კაცი გამომიზრდინხარ, მიწვავს, მიდაგნია, ლეჩაქის ყურით გამომიკვებინხარ... როგორც იყო, სამსახური იშოვნე და ღვთისგან მოცემული ერთი ლუკმა პური გაგვიჩინდა... რა გინდოდა, რაზე დამისხი ცეცხლზე წყალი, რატომ არ დააყენე ეგ შენი წანკლიანი ენა, რომ აბურაგანი ამოგიკრეს და დღეს მშიერები ვართ? აი, ხვალ ბზობაა და ჩვენ კი დაობებულ პურით უნდა მივეგებნეთ ამ დღესასწაულს. ერთი გირვანქა თევზის ფასი მაინცა გვქონდეს, რომ ხვალ გავიხსნილოთ!.. ქრისტიანი არა ხარ? ღმერთი არა გწამს? ეს ხომ ყველა შენი ბრალიაო!

მე გაჩუმებული ვიწექ ჩვენი ფშატის ქვეშ ახლად აბიბინებულ ბალახზე და იქვე, ყორის ძირში გამონასკულ, იის ბუჩქს ხარბად მივჩერებოდი. ოხ, რა ლამაზები იყვენ ეს სოსანი ყვავილები!.. გაზაფხულის მხეც მორცხვათ დაჰნათოდა ქვეყანას; ახლად სულ-ჩადგმული, ლამაზათ შესარული და შეყეღვილი ვენახი ყელ-მოღერებული შესჩერებოდა ლურჯად მოკამკამე ცას. სრულიადაც არ იყო ჩხუბის დრო, მაგრამ დედა-ჩემი მაინც არ ისვენებდა.

— აბა, რა უყავ, შე უკეთურო, შენი კაკარდიანი ქუდი?.. მერე როგორ გიხდებოდა? შენ რომ იმას დაიხურავდი, ასე მეგონა, ჩემი პირმშოსთვის ხელმწიფობა მიუციათ-მეთქი. ვაი, ვაი, დადევ თვალთ და ყურო, რა უბედურება დამემართა, გენაცვალეთ! ქვეყანა შემომნატროდა: შენი შეილი ნაჩაღნიკობას თუ არა, პრისტავობას მაინც მიიღებსო (ღმერთი, რჯული, ტროფიმე, ჩემს დღეში პოლიციაში არ მიმსახურნია) და დახეთ, დახეთ, ანაზღვეულათ არ გამიქრა კერაში ცეცხლი, მოულოდნელად არ გადმომივარდა შეილი ხელმწიფის ტახტიდან, თქვენი ქირიმე!

როგორც არ მოგკლავ, ტროფიმე, კრინტი, ხმა არ დამიძრავს, პირიქით, თითქოს მე არ მელაპარაკებოდა, მხარი ვიცვალე და ბალახს დავუწყე წიწქა.

— ნეტა ახლა, ე ჩამი რომ დაგიღვია თავზე და გიჟი მოშანასავით წამოგორებულხარ მაგ გახუნებული ხალათით,—შმაღლებდა თანდათან ხმას დედა-ჩემი,—ერთმა რიგიანმა კაცმა მაინც დაგინახოს, უყურე როგორ მასხარად ავიგდებს, შე უკეთურო!.. ევ არ არის შენი ვაჟკაცობის ბოლო? მაშინ (ე. ი. როცა კაკარდიანი ქუდი გეხურაო) და ეხლა ერთი შეხედულობისა არა ხართ, შენმა სიცოცხლემ!

— აღარ უნდა გაათავო-მეთქი?—წავიდუღუნე, მაგრამ დედა-ჩემი ისე ხმა-მალლა და გატაცებით ლაპარაკობდა, რომ ჩემი სიტყვები ვერ გაიგონა.

— ბიჭობა ის კი არ არის, ხალხს რომ ემალები და მთელი დღე ჩაპლირიტებ მაგ ვერანა წიგნებსა. აი, კიდევაც მაგათ აგირიეს ეგ ტვინი, მაგ კუდიანების დაწერილებმა! საქმე ის არის, გელათის გლახასავით აბრანძულო, ე მა შენი მშვენიერი ტანისამოსით გაბრძანდე საზოგადოებაში. უყურე, პამპულად გაგხდიან თუ არა? მაგითი დაამთავრე ჩემი ამოდენა შრომა და ამაგი, რალა? აი, მიწამ გიყოს პირი, რომ თვალით მაინც აღარ ვუყურებდე ჩემ წამხდარს კირნახულსაო!

ჯერ ისევ ვსდუმდი. ამისთანა ქება-დიდება ჩემთვის ახალი ამბავი არ იყო!

— ადე, ადე, აქედან დამეკარგე, შე სულკატიანო, თორემ მამი-ჩემის, დეკანოზი ფილიპეს სული არ წამიწყდება, ამ მარგილს თავში დაგთხლიშავ?— შეჰკივლა ჩემის სიჩუმით მოთმინებებიდან გამოსულმა დედა-ჩემმა და მართლა მარგილს წამოაელო ხელი. ახლა კი ხუმრობა აღარ იყო... ხმა უნდა გამეცა.

— რა გინდა, დედილო, რასა ჯავრობ-მეთქი?— ტკბილი ხმით შევეკითხე.

— შენი ჩაჩი და კუჭკიანი ლურჯი ხალათი! რა უნდა მინდოდეს? ცხოვრება მინდა, ცხოვრება, დიდება და პატივი! რით ვერ მეყო ამდენი სიღარიბე და დამცირება!

— ბიჭოს, კარგი რამა გლომებია-მეთქი!— უეცრად წამოვიძახე და, სწორე გითხრა, გულიანადაც გადვიხარხარე.

— აი, უცუნა, უცუნა, ვიდრე სხვა კირი აგიტყდებოდეს! უსირცხვილოდაც რომ იღრიკები!— დაიღრიალა დედამ და მარგილი მომიღერა. მე აღგომა ვიკადრე, მარგილს ხელი მივაშველე, სიცილი შევწყვიტე და ვუთხარი.

— მოითმინე, დედა-ჩემო, შენ ისეთი საგნები ჩამოთვალე, რომ ადამიანი სწორეთ მაგის გულისთვის იკლავს თავსა... მხოლოდ შენ ეს მითხარი, დღეს, ამ ჟამად რასა თხოულობ ჩემგან, მგონი, თევზი გინდოდა, არა?—

— თევზიც მინდა, ღვინოც, პურიც, არაყიც, გოგოცა და ბიჭიც! ერთი სიტყვით, ცხოვრება ისეთი, როგორც შეგფერება ჩემი ხნისა და წოდების ადამიანსა! — თქათა-თქუფით, აზიაც! უნ-თქებლივ ჩაილაპარაკა დედამა და დაუმატა: — გესმის თუ არაო?!...

— მერე, მე რაქნა, საიდან მოგართვა ყველა ესენი-მეოქი?

— მე რაქნა, — ტუჩის მოგრეხითა და დაცინვის კილოთი გაიმეორა ჩემი სიტყვები, მერე ნალვლიანად ამოიოხრა და განაგრძნო — შენ ის უნდა გექნა, რომ სამსახურისთვის თავი არ უნდა დაგენებებინა. დღეს თუ სამი-ოთხი თუმანი ჯანჯირი გქონდა, ხვალ მეტს გაგიხდიდნენ, წინ წაგწევდნენ და ჩვენი ცხოვრება გაუმჯობესდებოდა... ხოლო თუ ღმერთი გაგიწყრა და თავი დაანებე, ახლა სხვა გზას უნდა დაადგე, სხვა სამსახური უნდა იშოვნო, დღე და ღამე გაასწორო და მაცხოვრო... მოვალე ხარ, მოვალე, შე თვალე დასაბრმავებელი!.. აკი გეუბნები, რით ვერ მეყო-მეთქი ამდენი გაჭირვება?!

— იცი, რა ვითხრა დედამა, — დავუმაბლე ხმასა, — ყველაზე უარგი ქვეყანაზე პირველათ სულის სიმშვიდე, სადამჯგა... აპილპილებაზე ხომ არ არის საქმე? აი, დაუფკვირდეთ ჩვენს თავსა, გარემოებასა და ისე ვილაპარაკოთ...

აქ, რასაკვირველია, ბევრი რამ შემეძლო მეთქვა დედა-ჩემისთვის. შემეძლო ამეხსნა, რათ ვიყავით ჩვენა თუ სხვა ბევრი ჩვენისთანა, ღარიბები და ზოგი კი მდიდარი და დაწინაურებული, მაგრამ კუჭის მრწამსისაგან აღელვებულს, სიღარიბისაგან გულგატეხილ და უმეცრებისაგან შეპყრობილს ადამიანს, ხომ იცო, ცარიელი სიტყვებით ვერას შეასმენ... დედა-ჩემმაც ყოველივე ჩემი მოსაზრება პირველადვე შორს დაიჭირა.

— რაც გინდა ჰქენი, მე კი მაცხოვრო! — გაიძახოდა.

ბოლოს საქმე რომ გაჭირდა და ველარაფრით გავაჩუმე, ახლა სახარების სიტყვებს მივმართე. ვიფიქრე, თუ სადმე გავლენაა, ისევ სამღვთო წერილს მაინც უნდა ჰქონდეს-მეთქი ამაზედ გავ-

ლენა, რადგანაც, შეხ ხომ იცი, ტროფიმე, დედა-ჩემი მღვდლის ქალი, მღვდლისავე ქვრივია, პატარაობითვე საყდარში მოსიარულე და სარწმუნოებაში აღზრდილი.

— დედა, აკი შენ ღვათის-მმოსავი ხარ და სახარების კითხვაც გიყვარს მეთქი. არსად გაგიგონია იესოს-მიერ ნათქვამი სიტყვები: „მცირესა ზედან კმაყოფილ იყავნ, რათა მრავალსა ზედან დაგამყაროს უფალმანო...“ დღეს თუ ღარიბები ვართ და მარტო დაობებული პური გვაქვს, ოღონდ უსამართლობას ნუ გავექელვინებით და იქნება ხვალ გამოკეთდეს ჩენი საქმე... ან არა და, ხომ იცი, „არა მარტო პურითა ცოცხალ არს კაცი“.

— იქით დამეკარგე! — დამელრიჯა დედაჩემი. — შენ თუ სახარების სიტყვების მიმდევარი ყოფილიყავ, არც ის დაგავიწყდებოდა, რომ უფროსის მორჩილი უნდა იყო, დედას პატივი უნდა სცე... მაგრამ შენ რომ მე პატივსა მცემდე, ვილაც ოხრების გულისათვის უფროსს, ჩვენს მაცხოვრებელს, კი არ გალანძღავდი.

იქაც მოვტყუვდი! ცხოვრების მოთხოვნილებამ დედა-ჩემს ნამდვილი მღვდლური კილოკავი აპოვნინა და მასთან „დოღმატიური“ ლაპარაკი ისეთივე უნაყოფო დარჩებოდა, როგორც სხვა ლიტონი სიტყვები. მაინც კიდევ შევეცადე, როგორმე დამემშვიდებინა, მაგრამ დედამ აღარ დამაცადა და გულის-წყრომით დაიწყა:

— დამშვიდდიო!.. შენმა დღეგრძელობამ, აი ონოფრენთ ტიტიკო თუ „მიროი სუდობას“ მოელის ამ დღეებში და იმისი წუნკლიანი დედა სიხარულით ფეხზე აღარა დგას, *მე გვერდებში გაძიჯდა რაღა? შენც ხომ თითქმის იმის ამხანაგი იყავი, შე გლახა, ბევრით კი აღარ არის შენზედ დიდი, მაგრამ რომ არსად მოისვენე, ყველას ნიორივით გადაესხი, დაუდეგარო, და სულ იმას გაიძახი: „არა მარტო პურითა სცოცხლობს კაციო!“ აბა, მაშ მიბრძანდი, შენმა სიკვდილმა, იმასთან და ფეხი გაშალე! მამა-შენი, შე უბედურო, ხუთი თაბახითა სჯობდა ონოფრე

მღვდელსა, მაგრამ აგე, იმისი შვილი დიდი კაცი, ჩინისა და ჯამაგირის პატრონი შეიქნება და შენ კი აგრე უნდა იხეტიალო. ნეტავი-და მე, ბლალოჩინის ცოლსა, უფსუს, დეკანოზის ქალო, რა უბედური შვილი გამოგივიდა! — სასოწარკვეთილებით გაიქნია გაშლილი ხელები, თითქოს თითისტრიდან ნართს იხვევსო, თვალები ცრემლებით აევსო და განაგრძო:

— ნუ თუ გგონია, შე უბედურო, პირში რომ არას გეუბნებიან, მაღლიერი გყავს ვინმე? ქვეყანა ღიღლიდანაა, ქვეყანა შენ დაგცინის, შენ კი ვაიძახი: არა მარტო პურიტა სცოცხლობს კაციო! აი შეხი კი დაგაყარე! დღეს რა გნებავს სადილათა, ყაბლუ-ფლავი, თუ ბოზბაში?.. მოგივდებ ე დაობებულ პურსა და თავში ქვა იეცი!.. არა, არა, მეტი აღარ შემიძლიან! მისამარას ჰქუა მოიკრიფე, პატარა ხომ აღარ ხარ, ამ კვირია, ოცდა ხუთი წლისა გახდები, ოცდა ხუთი ხატი და ჯვარი გაუწყრეს, ვინც შენ გადავრია, — თითი მოკაკევე, როგორც სხვა ასი და ათასი მსახურობს და წელში იღუნება, შენც ისე მოიქეცი, თორემ წმიდა თევდორე ტირონელს გეფიცები, ერთ დღეს ქვეყანას თავზე დაგახვევ და საჯაროდ შენს დედა-შვილობაზე ხელს ავიღებ. ხომ არ გინდა ციხეში გამოგალპობინო, კული რომ ათასგან გიღვეს!.. მე დედა ვარ და უფლება მაქვს ჩემი საცხოვრებელი მოგთხოვო!.. — გაცეცხლებით დააბოლავე დედა-ჩემმა, ერთი ხარივით შემომბღვირა და თოფნაკრავივით გაბრუნდა...

— ღმერთო, ღმერთო, რამდენი შეურაცხყოფა; რამდენი უსამართლობა მომაყენა თავისი სიტყვებით დედა-ჩემმა, მაგრამ იმ უამად მე ის არ გამიმტყუნებია, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ თავზარსა მცემდა მე და დედას შორის ასეთი სხვადასხვაობა გულის-თქმა-მისწრაფებათა და მეორეც იმიტომ რომ, მართლაც, იმ კვირის განმავლობაში, როცა ეს ამბავი მოხდა, სანათიც კი არა გვექონდა, არამც თუ საკმელი! რამდენჯერ დამინახავს რუს პირას ჩამომჯდარი მოხუცი დედა-ჩემი, როგორ აღბობდა ხოლმე დაობებულ პურს, სჭამდა და თან მღუღარებას აფრქვევდა. ოხ!

როგორ ვიტანჯებოდი მაშინ, რა ბოღმითა და ცეცხლით მესებოდა გული!..

ღედა რომ თვალთაგან მიმეფარა, სევდის გასაქარვებლად სოფელში გაგლა მოვიწადინე. ბოგირზე გასვლის დროს დავინახე: ღედა-ჩემი რუს პირად კედელს მიჰყრდნობოდა და გულამოსკენითა ტიროდა!..

ეჰ, ჩემო ტროფიმე, ვისაც ამგვარი ამბები არ გადაჰხედია და ან არ დაჰკვირებია ჩვენი ხალხის დახვეწება-დაჩიავებასა, შეიძლება იმას სასაცილოთაც არ ეყოს ჩემი ნაამბობი და „ისტეტიურად“ ვერ დაატკობს, მაგრამ მე კი?.. ოხ, ნეტა შემეძლოს თითოეულის გულში ავაპრილო ის ცეცხლი, რომელიც მე იმ დროს გულზედ მეკიდა და რომელსაც ბოროტ-დამჩაგვრელთადმი შურისძიება ჰქვია!..

II

თვალი ავარიდე მომტირალ ღედას და მწარედ დაფიქრებული გავეყევ რუს ნაპირს. დინჯად მობურტყუნებდა პატარა რუ ჩემს გვერდით და რალაც საიდუმლო კითხვებს მაძლევდა. მე კი თანდათან ებრაზდებოდი, გული ყელში მეტჯინებოდა; ასე გასინჯე, იმ ჟამად გვირილა-ყაყაჩოთი მორთული მინდორი და მედიდური კაკლის ხეებიც კი თითქმის შემეჯავრდა და, თუ კვლავ ვსტკბებოდი ხოლმე მათის მზერით, ახლა მინდოდა საშინელი ქარიშხალი ამოვარდნილიყო, სულ მთლად გაექელა მშვენიერი ზედა-პირი ღედამიწისა, მიენგრ-მოენგრია ქვეყანა და თუ ბოროტებას არ ამოუხვრიდა, ლაჩარი ჯა ლარიბი ადამიანები მაინც ამოიწყვიტნა, რომ იქნება ამდენი უბრალო ცრემლხ საკვლავოდ მაინც არ დაღვრილიყო. მაგრამ... თითქოს ჩემს ჯიბრზე, მინდორი თანდათან უფრო ლამაზდებოდა, მდინარე კვლავ ლუკლუკებდა, და გაზაფხულის მზე უფრო და უფრო საოცნებოთა ხდიდა მინდვრის ყვავილებს! რომ იცოდე, ველარ მოვითმინე ბუნების გულგრილობა, აფთარივით მივეარდი გვირილის

ერთ კონას, ძირიანად ამოვგლიჯე მიწიდან და გაბრაზებით გადავისროლე მდინარეში!..

თითქოს გულზე ცოტათი მეფონა, მაგრამ სახეზე კი აღბად მეტის-მეტი ცუდი ფერი უნდა მდებოდა, რადგანაც, მიუახლოვდი თუ არა თადეოზიანთ სახლს, წინ მომეგება თადეოს იერემადის ახალგაზრდა ქალი, მანო, და გაკვირვებით ჩამეკიოხა:

— რა მოგსვლია, ავად ხომ არა ხარო?

— არა, რამ შეგაშინა-მეთქი.

— მომაკვდავის ფერი კი გადევს და რაეცი! შენო, შემო შინ და ყველაფერი მიაშბეო.— მითხრა მანომ და ამ სიტყვებით ოთახში შემიწვია.

ეს ოთახი უბრალოდ იყო მოწყობილი. აქა-იქ ჩამომდგარიყვნენ ხის სკამები. ერთ კედელთან იდგა ხალიჩა-ფარდაგ-გადაფარებული პატარა ტახტი. ხის, შეუღებავი იატაკი სისულთაფისაგან ისე კრიალებდა, რომ გული გაგინათლდებოდა... მე ტახტზე ჩამოვჯექი. მანომ კი ჩემს პირდაპირ სკამი დაიდგა. ერთხანს ორივე ვსდუმდით.

— ახლა აღარ უნდა სთქვა, რა მოგივიდა? ძლივს გამიბედა მანომ და თვალები წყლით ავესო.

— არაფერი მომსვლია... მე და დედა კიდევ შევლაპარაკდით... — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ვუპასუხე და მანოს სიახლოვით ცოტა რომ სული მოვითქვეი, ყველაფერი დაწვრილებით ვფანბე.

— არა, უნდა წავიდე სადმე, ჩემო კარგო, რაიმე კერძო საქმეს მოვეკიდო, თორემ ასე ცხოვრება ყოვლად შეუძლებელია-მეთქი, დავასრულე.

— რომ არ შეიძლება, რა უჯიათი აღამიანია ე დედა-შენიო! — ნაღვლით სთქვა მანომ და დიდრონი სევდით სავესე თქვალეები ერთ წერტილს დააშტერა.

— ნუ იტყვი მაგას, ჩემო მანო — ვუსაყვედურე — დედა-ჩემი კი არ არის უჯიათი, უჯიათია ის ცხოვრებაა, რომელიც მაკვარ აღამიანებსა ჰქმნის. მე არა მწყინს დედის საქციელი, მხოლოდ გულს მტკ-

ლავს ის გარემოება, რომ უმისოთაც ჩვენი სუსტი ძალ-ლონე შინაურებთან ბრძოლას უნდა მოვახმაროთ; მაწუხებს ის მოვლენა, რომ ჩვენი, დახვესებული აზრების მქონე ნათესავებ-ნაცნობები ცხარი ცრემლებით წინ გველობებიან და ხელებს გვიჭკერენ; გამხნეების ნაცვლათ, ლამის ქვით ჩაგვექოლონ, წაქეზების მაგიერ, ლამის თითონვე მიგვცეს სატანჯველში! ასეთი დარეტიანებულნი არიან უკუღმართ დროთა ბრუნვისაგან. დიახ, დიახ, ჩემო მანო, სწორეთ თანამედროვე ცხოვრებისაგან არიან დაშინებულნი და ეს ცხოვრებაც უნდა გვეჯავრებოდეს... გიმეორებ, კერძოდ არა მწყინს დედი-ჩემის საქციელი, პირ-იქით მეცოდება, მებრალემა კიდევც!.. რა ჰქნას, ცხოვრება უნდა... ჰსურს მეც სხვასავით კეთილ-დღეობაში ვიყო!.. არა, არ ეძრახვის! თუმცა კი, გამოტეხით რომ გითხრა, ვინ იცის რამდენი ყმაწვილი კაცისა თუ ქალის კეთილი მოსწრაფება გამდნარა და კიდევ გადნება დედი-ჩემისთანების ცხარე ცრემლში, რამდენი შექმნილა უსახო, უთვითნებო და სხვის ყურ-მოჭრილ ყმად, მარტო იმიტომ, რომ თავისიანებს დაუძლევიათ, თავისიანებს და მათ წუწუნ-ყვედრებას ველარსად გაჰქცევია. აქაც ხომ ისევ ცხოვრებაა დაჰნაშავე...

— ეჰ, ჩემო კარგო, შენ დამნაშავედ არავისა ჰცნობ ხოლმე, ყველაფერს ცხოვრების სიბინძურეს აბრალე!.. სიტყვა გამაწყვეტინა მანომ.

— და მე მგონია მართალიცა ვარ!.. სწორედ ცხოვრების ათასგვარი გაჭირვება, ამავე ცხოვრებაში გათახსირებული, გარეცხილი ადამიანობა და ისევ ცხოვრების უკუღმართი გარემოებანი ჰქმნიან ხოლმე ბოროტ-მომქმედთა და ლაჩართა უმრავლესობასა..

— ეგ სულ ერთია, კიდევ გამაწყვეტინა სიტყვა მანომ,—თუ ბოროტ-მომქმედნი არიან, ივინივე დამნაშავენიც უნდა იყვენ..

— რასაკვირველია, ფაქტი ფაქტად დარჩება ყოველთვის— ვუპასუხე მე—მაგალითად თუ ცნობილია, რომ გლახაკმა ნიკომ

თედოს ცხენი მოიპარა, ექვს გარეშეა, რომ თედოს ცხენის ქურდი ნიკო ყოფილა. მაგრამ, ახლა ეს ვიკითხოთ: რათ შეირცხვინა ნიკომ თავი, რათ იქურდა? რ ა მ ა ი ძ უ ლ ა? აი ამ კითხვებს რომ გამოვუდგეთ, შეიძლება წავაწყდეთ ცხოვრების იმ უკუღმართობას, რაშაც აიძულა ნიკო ქურდობაზე, რაშაც აიძულა თავისი პატიოსანი სახელი შეეღალა; ამასთანავე, თუ მეტის მეტი გულქვანი არ ვიქნებით, შეიძლება გაჭირვებული ნიკოს საქციელი გავამართლოთ კიდევ და იგი პასუხ-საგვგებელი არ გაეხადოთ. სხენანი რათა ვსთქვათ: ნუ გაუჭირვებთ ნიკოს საქმეს და არც ცხენს მოიპარავს!.. გარწმუნებ, მანო, თუ იგივე ნიკო ჭკუათა მყოფია და არცა შიან, არცა სწყურიან, არც მისი ადამიანობა და კეთილი მოსწრაფებაა ვისგანმე შეღახული, თავისს დღეში ბოროტმოქმედებას არ ჩაიდენს, საქვეყნოთ თავს არ მოიქრის. მაშასადამე, საზოგადოთ, კერძო პირები კი არა, თვით ცხოვრებაა დამნაშავე, დამნაშავე არიან ისინი, ვინც თითონა სცხოვრობენ და შენ კი არ გაცხოვრებენ!..

— აბა როგორ ლაპარაკობ, ტიმოთე, განა ზოგიერთ ადამიანს ბუნებითად არა აქვს ცუდისკენ მიდრეკილება? გაიკვირა მანომ.

— ეგ ხომ ავადმყოფური მოვლენაა და საზოგადოთ ყველაზე ვერ ვიტყვით! მეცნიერებამაც დიდი-ხანია დაამტკიცა, რომ ზოგ კაცს თან დაყოლილი აქვს ბოროტება, მაგალითად იბადებიან ბუნებითი ქურდები, კაცის მკვლელები, გამცემლები და სხვა. მე მაგის შესახებ არც გიხიარდები. მხოლოდ ნუ დავივიწყებთ, რომ თუ დღეს ყოველ ფეხის გადადგმაზე ვხედავთ ათასგვარ ბოროტმოქმედებს, ვხედავთ ათას დალაჩრებულ და აზროვნება-გადაბრუნებულ, სულთ დაკნინებულ ხალხს, ეს კი ცხოვრების ბრალია... თუ გვინდა შემცირდეს და თითქმის კიდევ მოისპოს ბოროტმოქმედება, თუ გვინდა ადამიანი ადამიანობამდის ამადლდეს და საქონელივით არა ბლაოდეს, უნდა მოის-

პოს ხალსის შემავიწროებელი გარემოებანი, უნდა გავრცელდეს სწავლა და განათლება!.. მაშინ და მხოლოდ მაშინ გამოჩნდება ვინ არას ავადმყოფი და ვინ არის კარგად-მყოფი.. მხოლოდ მაშინ შეგვიძლიან თავიდან გულ-გრილად მოვიშოროთ დაავადმყოფებული წევრი საზოგადოებისა, მინამდის კი ყველა დამნაშავეს სიბრალულით უნდა ვეპურობოდეთ, მინამდის თვით ცხოვრებას უნდა ჩავუდგეთ კრიჭაში.

— ჩავუდგეთ, ჩავუდგეთ!.. ძალიან კარგი სიტყვებია, ჩემო ტიმიოთე, მაგრამ...— გულ-ამოსკენითა სთქვა მანომ.

— ვიცი, რაც გინდა სთქვა... სწორედ მაგ „მაგრამ“-შია დამარბული ძაღლის თავი და ამ ძაღლის თავის ამოსათბრელად განათლება და ბრძოლაა საჭირო, ბრძოლა შეერთებული, დიდის და პატარისა. თუმცა, ჩემი აზრით, ერთი კაციც არ უნდა შეუშინდეს ამ ბრძოლასა! ერთ მუჟა ბღღვირს ხომ აადენს ხალხის გოლგოთასკ, ერთი ბეწოთი ხომ შეეხება საერთო წყლულსა? იმელაია, ამაზე მაინც დამეთანხმებში, ჩემო მანო, და მიმიხვდი კიდევც, რაც უნდა ვსთქვა.

— მივხვდი, მაგრამ ყველას ხომ არ შეუძლია?— კვლავ დამეკიახა მანო.

• — მე რომ მკითხო, მანიკო, საერთოდ, ან „ჰო“ და ან „არა“ სჯობიან ძაღლურ ცხოვრებასა, მაგრამ... ხშირად მარტო გმირი ჰბედავს ხოლმე თავის განწირვასა, ის გმირი, რომელსაც დაბრმავებული ბრბო ჯერ სტანჯავს, ჯვარს აცევამს ხოლმე და მერე პირქვე ემხოზა მისის ჯვარის წინაშე ცოდვების მოსანანიებლათ!

— ნეტარება იმ გმირს! წამოიძახა მანომ,— გამარჯვება მაინც იმისია!..

— ჰაი, ჰაი!— ვუპასუხე მე და ორივე დიდხანს, დიდხანს ჩუმად ვიყავით...

მანოანთ ოთახის პატარა სარკმელში მზემ შემოიხედა და მისი სხივთა კონა სვეტად ჩამოდგა ჩემსა და მანოს შუა, თითქოს დასაზვერად მოსულა და უნდა გაიგოს, რასა ჭფიქრობენო. სწორედ გითხრა, ტროფიმე, არც ამ სხივთან და არც შენთან დასამალავს არას ვფიქრობდი... ენატრობდი მხოლოდ: ნეტა ჩვენი მომავალი დედები მაინც იყენენ გულ-კაენი და გაქირვებამ არ დასჩაგროს-მეთქი... ის იყო მანოსთვის უნდა მეკითხნა კიდევ, ივარგებდენ თუ არა მისი სკოლის ამხანაგები ცხოვრებასთან საბრძოლველად, მაგრამ მანომ დამასწრო და სიჩუმე დაარღვია:

— მე ეხლა ისევ დედა-შენზე ვფიქრობდი... მიკვირს, ღმერთმანი, რად არიან ასე დაქვეითებული ჩვენებურ სამღვდლოთა ცოლები თუ ქალები? განა მათში უფრო არ არის გავრცელებული სწავლა-განათლება? — დამეკითხა მანო.

მე გავიციე.

— რას იცინი? განა ტყუილს ვამბობ?

— არა, მაგრამ მაგას ბევრი თავისებური მიზეზი აქვს.

— მაინც?

— მაგაზე ლაპარაკი შორს წაგვიყვანს, ჩემო მანო! კვლავ, ოდესმე...

— განა არ შეიძლება საზოგადოთ ითქვას?

— საზოგადოთ რა ვთქვა იმის მეტი, — ვუპასუხე მე, — რომ ჩვენი მამა-პაპა (ნუ დაივიწყებთ რომ მე მღვდლის შვილი ვარ), იმ თავით ამ თავამდე, მქადაგებელია: შიშისა, ძწწოლისა და მორჩილებისა. ეს არის მათი დანიშნულება. კერძოდ, ჩემი თმოსანი ძმები მოკლებულნი არიან რიგიან განათლებასაც, განათლებას სულით და გულით, რასაკვირველია, თორემ დიპლომინები ძლიერ ბევრი გვყავს... ტყუილად წარმოგიდგენია, მანო, რომ რაიმე საფუძვლიან ცოდნას ფეხი ჰქონდეს მოკიდებული ჩვენს ოჯახებში. ხშირად თვით დიპლომოსანიც კი ჰკარგავს

ხოლმე ადამიანურ მოსაზრებას და უბრალო ხავერდის „სკუფია“ ურჩევნია მთელს შენს საქართველოს. ამის მიზეზი, სხვათა შორის ისიც არის, რომ ქართველ ნაკურთხებს თავისუფლება არა აქვთ და სხვის ყურებათა და თვალებად არიან გარდაქცეულნი... ძალიან იშვიათად შეგხვდება ცოცხალი თვითცნობიერებით აღსავსე ოჯახი ჩვენის წოდებისა. მამასახლისი, თუ ნასვამი არ არის, დაღვრემილი და ყურებ დაცქვეტილი გამოიყურება, თითქოს ზარის დარეკას უცდის, რომ ეს ერთად-ერთი საქმეც. თავიდან მალე მოიშოროსო. დიასახლისს ტაბლების მოლოდინში თვალე-ბი სულ კარებისკენ უქირაეს... ბავშვები დაშინებული, ან მეტად გააფხნევებული ჰყავთ. რიგიანი წიგნი მათ სახლში არ მოეპოვება და ხშირად უბრალო გაზეთსაც კი ვერა ნახავთ... საიდუმლოება უვიცობისა და ცრუმორწმუნოებისა სულს გიხუთავს: როგორც დედა-ჩემსა და სხვა „ფოფოდიებს“ (ქართლში ეს სიტყვა ისე მიაჩნიათ, როგორც, მაგალითად, თავადის ცოლებს „კნენა“). „ფოფოლია“ თუ არ დაუძახე, ძლიერ იწყენენ) უხილავთაგან: ქინკისა, ეშმაკისა და ტარტაროზისა, ხოლო ხილულთაგან: ბოქაულისა, მაღალი სიტყვისა და დამუქრებისა ეშინიათ, ისე მართლა ღვთისა და კეთილი ანგელოზებისა რომ ეშინოდეთ და მათ მცნებას მისდევდენ, მაშინ ხომ მუცელი ქვეყნის წარმატებას არ ერჩივნებათ... გარდა ამისა საშინელი შურიანები არიან, ნამეტნავად „ფოფოდიები“: ერთმანეთისათვის პირში სულიც კი შურთ და ცისმარე დღეს ერთმანეთს დასცინიან, თუმცა კი ერთმანეთზე დამცირებულნი, დაქვეითებულნი და უმეცარნი არიან... მე ეს მინახავს და მიგვრძნია, ჩემო მანო, და, სწორე გითხრა, უარესიც ბევრი ითქმის... ერთი კარგი მხარე კი, ღვთის წინაშე ისა აქვთ, რომ შეილებს, მოზავალ თაობას ამრავლებენ... დავასრულე ღიმილით.

მანომ გულიანად გადიხარხარა და გვერდზე მომიჯდა... მანოს მოახლოებამ რაღაც სიტბო მომიმატა, გულმა საშინლად

ცემა დამიწყო, განუსაზღვრელი სიტკბოება ვიგრძენ და მეც თავი მხარზე დავაყრდნე.

— ოჰო, შეყვარებულიცა ყოფილხარო! ვიცი წამოიძახებ ჩემო ტროფიმე.

— დიახ! მე და მანოს დიდიხანია ერთმანეთი გვიყვარს, თუკი ამ სიტყვით სავსებით გამოიხატება ჩვენი დამოკიდებულება, რადგანაც სიტყვა სიყვარული წარამარა ხმარებით ცოტა არ იყოს გაფერმკრთალებულია. ნუკი გამიჯავრდები და გიჟურ თავ-დავიწყებასაც ჩვენში მგონია სიყვარულს ეძახიან!..

მე და მანოს კი ერთ წუთსაც არ დაგვიწყებია, რომ უბრალო სიკვდილის შვილები ვართ; არ დაგვიწყებია, რომ ცხოვრებაში ჩაფლულნი, ცხოვრებას უნდა გავუმკლავდეთ; არ დაგვიწყებია, რომ მტერიც ბევრი გყავს, მოკეთეცა, ბევრი შურით გვიყურებს და უფრო ბევრი დაცინვის თვალითა და ამიტომ ჩვენი ერთად ყოფნა — მუსაიფი უფრო თავ-დაქერილი, უურო წინდახედული და მოფიქრებული იყო ხოლმე, ვიდრე იმ შეყვარებულთა, რომელთა შესახებ არა ერთი და ორი გადაქარბებული მოთხრობა-რომანია დაწერილი... გულ ახდილათ გევუბნევი, არ მახსოვს, თუნდა პირველ ხანებშიაც კი, ისეთი ზიზილ-პიპილა გვჩვენებოდეს ქვეყანა და მისნი არსნი, როგორსაც აგვიწერენ შეყვარებულთა მესაიდუმლენი... კერძოთ მე (და ალბათ მანოსაც) ისიც დიდის ნეტარებებით ზავსევედა, მატკობდა და მათროთოვანებდა, რომ ჩემ გვერდით ვხედავდი ისეთ ადამიანს, რომელიც სულით და გულით თანამიგრძნობდა და ამ თანაგრძნობას სიკვდილამდის მპირდებოდა! — ამ დროს ჩემი არსება თითქო იზრდებოდა, ჯანსაღდებოდა გონებრივად და ზნეობრივად, ვგრძნობდი ჩემს კარგსა და ავს, ძალ-ლონე მეძლეოდა ავის განსაღვენად და კეთილისკენ მისასწრაფავად. თითქოს ისეთი ოპოლი და ისეთი ულონო-უპატრონო აღარ მეჩვენებოდა ჩემი თავი, როგორც აი თუნდა ეხლა, ამ წუთში, როდესაც შენამ წერილსა გწერ... ნამღვილი უმანკო სიყვარული, ჩემო ტროფიმე, სადაა, მაგრამ უკვდავი, მწვა-

ვი, მაგრამ თავდაპირველი, თუმცა ამავე დროს მეტის-მეტ თავმოყვარე და თვით მოყვარეც კი! და ეს კიდევ იმიტომ, რომ ნამდვილი სიყვარული ერთგვარი მადლია, რომელიც ყველაში არა სადგურობს და თუ ერთხელ კაცმა დაჰკარგა იგი მადლი, თუ ერთხელ მოსტყუვდა ამ მადლის სიწმინდე-ძლიერებაში, მაშინ მადლ-დაკარგულ, რწმენა-შელახულ კაცს რაღა დარჩება ამ ქვეყნად, თუ არა ტანჯვა და შურის ძიება! აი რისთვის სდარაჯობს ხოლმე კაცი თავის სიყვარულსა!..

მგონი, მანოც ასევე ჰფიქრობდა, რადგანაც გამოვცდი თუ არა კარიბჭეს, ექვ-ნარევე კილოთი ერთხელ კიდევ მომადახა:

— შენ იცი, როგორც არ დამიფიწყებო!

— კიდევ?.. რაღა დროს მაგაზე ლაპარაკია-მეთქი! — ღიმილით ვუსაყვედურე და გავჩუმდი. რამდენიმე წუთს აღტაცებულნი შევეცქეროდით ერთმანეთს... ვინმე რომანების მწერალი აქ რომ დაგვეწრებოდა, ვინ იცის, რას არ აღმოიკითხავდა ჩვენს სახეზე! ერთს წუთს ყოველგვარი გაქირვება გადაგვაფიწყდა!

შენ ხომ იცი, ჩემო მეგობარო, რაც მომინდომებია, იშვიათად ამსრულებია, პირიქით მადლი მატლათ მქცევია ხოლმე. ესეც ერთი იღბალთაგანია! მაგრამ მანოსთან ლაპარაკის შემდეგ უცბად ადვილი გამომიჩნდა! ერთმა მამულების გამგე-მოურავმა გამიცნო. აქეთური ვილაპარაკეთ, იქითური — და ბოლოს აღმოჩნდა, რომ იმას ქალაღდების გადამწერი სდომებია და მე კი ადგილს ვეძებდი. მოვრიგდით... მცირე ფასად დამიქირავა... დიღ, „დამიქირავა“, რადგანაც, როცა ფულებზეა საქმე მიმდგარი, მაშინ შენს ადამიანობას აგრე რიგად აღარავინ აფასებს. მაგრამ მეტი რა გზა მქონდა?.. დედა-ჩემიც დროებით შემირიგდა და ესე მითხრა: „შენი გულისთვის ვიკლავ თავს, თორემ განა მართლა ჩემი ცხოვრებისთვის ვფიქრობო“. საწყალი დედა, იქნება მართალიც იყო! მაგრამ ის კი დაავიწყდა, რომ მისი შვილი გროშებზე ჰყიდდა თავის ძალ-ღონე-მისწრაფებასა.

ერთ დღეს ურიისაგან ვიქირავე ერთ წისქვილზე დასაფქვა-
ვი ცხენი თავის უნაგირითა, მოვაჯექი ზურგზე და ტაატით გავ-
სწიე რკინის გზის სადგურისაკენ. დედამ გზა დამილოცა, მაგ-
რამ ველარ მოითმინა და მომადახა:

— ვინძლო, შეილო, იქაურობაც აურ-დაჟრიო!.. ნუ, გენაც-
ვალოს დედა, ნუ იქნები დაუდგარიო!

მე გამეცინა და ღიმილიც სახიდან არ მომშორებია, ვიდრე
მანოს სახლს არ დაუპირდაპირდი. აქ კი გული გადმომიქანდა.
მანო კარებში გაჩერებულიყო, ცალ ხელში ცხვირსახოცი ექირა
და ცრემლებათ იღვრებოდა. მეც, სწორეთ გითხრა, გული ამი-
ჩქროლდა. ცხენი გავაჩერე, შორიდან ქული მოუხადე და დიდ-
ხანს გავსცქეროდი. გამოურკვეველი მდგომარეობაში ჩავარდი,
თავსბრუ მესხმოდა. ერთით ვიფიქრე, მოდი მივალ მანოსთან
და გავამხნევებ-მეთქი, მაგრამ თავს დაეძლიე, უცბად ცხენი მი-
ვატრიალე, და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა „ჩემს მერანს“ ისე
გავაჩაქაქე. კარგა გზა გავიარე... მაგრამ ვგრძნობდი კი, რომ
უნაგირზე მარტო სხეული დამრჩენოდა, სული და გული-კი მა-
ნოსთან გადაფრენილიყო!.. შუბლზე გამწარებით ხელი შემოვი-
კარ და წამოვიძახე:

— ლუკმა პურის შაძიებელ ადამიანისათვის, ყოველგვარი
სიამოვნება მოშხამულია-მეთქი!..

IV .

რკინის გზის სადგურზე შემხვდა ჩემი დამქირავებელი პავ-
ლე კოტორაშვილი. ჩავსხედით მატარებელში და გავსწიეთ...
მთელი დღე და ღამე ვიარეთ და ძლივს მივალწიეთ დანიშნულს
ადგილსა. ჩვენ მისვლაზე მშვენიერსა და მდიდრულად მორთულ
სახლის აივანზე ხალხი ბლომათ გამოიშალა. თურმე ყველა, რო-
გორც შემდეგ შევიტყვე, პავლეს თავისიანები ყოფილიყვენ, მო-
მეტებული მათგანი ხნიერები იყვენ. სწორედ „ბებრების გამო-
ფენა“ გეგონებოდათ. პირველად კიბეზე მოგვეგება ერთი შუა-

ხნის, ლაბაბა და სუფთად ჩაცმული მანდილოსანი. პავლემ გამაცნო.

— იცნობდეთ, ყმაწვილო, ჩემი მეუღლე გახლავითო.

— დიდათ სასიამოვნოა... ტიმოთე ტიმოთეშვილი-მეთქი, — წავილულულულე და ხელი ჩამოვართვი.

აივანსე რომ ავედიო, პავლე სხვების გაცნობასაც მიპირებდა, მაგრამ ამ დროს სახდანაც გამოლოლდა ერთი ყველაზე უფრო ხნიერი მანდილოსანი და ხელებ გაშლილი პავლესკენ გამოექანა.

— მოხვედი, შვილო, 'შენ კი გენაცვალოს ჩემი თავიო? — დაიხრიწინა ბებერმა და შვილს კისერზე ჩამოეკიდა.

— მოვედი, დედი, მოვედი! — ეუბნებოდა პავლე და თან ხარხარებდა, სხვებიც ანგარიშ მიუცემლად იცინოდნენ...

— ეს ვილა! — ნიკაპის ზევით აწევით სთქვა ბებერმა, როდესაც შვილს კისრიდან მოეხსნა და შუბლზე ხელ შემოდებით დამაშტერდა.

— ესა, დედი? ჩვენი გადამწერია! აკი მეუბნევოდი, დაიქირავე ვინმე, თვალში ჩინი აღარა გაქვს მაგდენი წერითაო. აჰა, ავასრულე შენი თხოვნა. ნახე როგორა მყვარებიხარ?

— ოი! მამა ზეჩიერმა გაგაჯრიელოს დედის პატივისჩემისათვის, ხელ გაპყრობით მიჰმართა შვილსა და მერე გაშლილი ხელები მე დამარტყა მხრებზე:

— შენჩა, შვილო, თუ კარგი გამოდგე!..

მეცინებოდა, მადლობა ველარც კი გადვუხადე.

მალე ბებრები ჭინკებივით შეცვინდნენ სახლში და დიასახლისმა მეც შემეწვია. მოწიწებით გადავაბიჯე უცხო სახლის კარაპანსა და პირველად რომელი სკამიც მომხვდა, უნდობლად ზედ ჩამოვჯექე...

დაწვრილებით არ აგიწერ, ჩემო ტროფიმე, ამ სახლის მოწყობილობას! შენც კარგად მიხვდები, რა არ ექნებოდათ სახლში დადგმულ-დაკოსებული იმ გვარ ხალხს, რომელიც, როგორცა

სჩანდა, არისტოკრატებს ჰბაძედნენ! ათასგვარი წივით, ავეჯი და ოთახის მოსართავი მოიპოვებოდა ამ სახლში; მართალი გითხრა, ზოგ-ზოგის სახელი არც კი ვიცი, მაგრამ ეს ამოდენა სიმდიდრე ისე იყო მიყრილ-მოყრილი, რომ მათ პატრონებს გემოვნებისა არა ეტყობოდა-რა... სწორეთ „მუჟიკური“ ელფერი ადევს ამ უკვდავება სიმდიდრესაო, იტყოდა ხოლმე ერთი ჩვენბური კნენა, როდესაც გამდიდრებულის სომხის ან გლეხის სახლში შევიდოდა ხოლმე. „მარტო ფულები ხომ არ არის საქმე, ჯიში, მოდგმა უნდა ჰქონდეს კაცსაო“. (ეს ის კნენაა: გახსოვს ტროფიმე, მე რომ მიმტკიცებდა: „თავადები ქრის ჩამომავალნი არიანო?!“). პავლეს სახლს რომ ვათვლიერე თვალწინ წარმომიდგა ის კნენა და გავიფიქრე: „როგორ თა, სეზურად დაიღრიჯებოდა, აქ რომ იყოს-მეთქი?“

ამ ფიქრში რომ ვიყავ, ბებრებმა ყაყანი ასტეხეს. ძლივს დაბარბაცებდნენ, მაგრამ ერთმანეთს ლაპარაკს აღარ აცლიდნენ. საკვირველია, ტროფიმე, რატომ ენა კი არა ბერდება?

— აბა, რა მომიტანე, შეილო, — შეეკითხა ერთი ბებერი პავლეს.

— მე-ლა?

— მე?

— მე?

მოისმა აქეთ-იქიდან. პავლემ სიცილით შემოარბენინა ხურჯინი, გახსნა და სათითაოდ ყველას დაურიგა: ზოგს საკაბე, ზოგს თავშალი, ზოგს ფეხსაცმელები და სხვ. ცოლსაც აბრეშუმის საკაბე მიართვა და დაუმატა: „ჩემო სულის კოლოფო, ახალი მოდისააო“. „სულის კოლოფმა“ საკაბე გადააბრუნა-გადმოაბრუნა და მედიდურად ტუჩი აიწია...

ყველა მხიარულობდა, მხოლოდ ერთი ახალგაზრდა რუსი მოსამსახურე გოგო ვერ იყო გუნებაზე, აღბად იმისათვის არა მოეტანა-რა პატივცემულ პავლეს.

მთელი დღე ხმა ამოუღებელივ შივიჩერებოდი ამ ხალხს და... ჯერ სალამომდის კინალამ არ გამოვჩერჩეტდი. ერთი მხარე რა არის, ერთი იოტის ოდენა მხარე ვერ გამოვუნახე ამდენ ადამიანს, რომ გული მიმკვროდა, რაიმე საერთო აღმომეჩინა! პირველ დღესვე საშინელი მარტოობა ვიგრძენი!.. ძნელი ასატანი ყოფილა, ჩემო ტროფიმე, როდესაც იძულებული ხარ ემსახურო იმისთანას (სულ ერთია ხალხი იქნება იგი, თუ კერძო კაცი), რომელთანაც არავითარი საერთო არა გაქვს-რა და შუნი მასთან დამაკავშირებელი ან ფულები, და ან მონობა!..

გავიდა ერთი თუ ორი კვირა... ამ ხანში მამული დავათვალიერე, ჩემი საქმე გავიცანი და დავიწყე მუშაობა.

იქნება მამულის აღწერა გეყურადღებება, ჩემო მეგობარო, მაგრამ... ორიოდ სიტყვაც საკმარისია მის დასასურათებლად: წარმოიდგინე რამდენიმე ათეულ ვერსის სიგრძე და სიგანე მამული, დაფენილი ნახნავით, სათესით, ხიზნებით და ულრანი, თვალუწვდენელი ტყით. ბუნებას ყოველის მხრით დაუჯილდოვებია ეს მამული... ადგილ-ადგილ, მთებში, სამკურნალო წყლები და მადნებიც კი შეგხვდება. ერთის სიტყვით, რიგიანი პატრონი და გულშემატკივარი რომ ჰყავდეს ამ მამულს, უღვევლ „ასიგნაციებს“ ააღებინებს, და არამც თუ თითონ, იქ დასახლებულ ხიზნებსაც გაამდიდრებს... ხუმრობა ნუ გეგონება, ტროფიმე, ოდესმე ჩვენ რომელიმე თავადს რომ ჰქონოდა ეს მამული, თავისს თავს „მეფეთა-მეფედ“ აღიარებდა... დღეს კი?.. სხვის საქმელად არის გადაქცეული. თვალები გეტკინება, რომ დაინახო, რა უღმერთოდ არის მიტოვებული მოურავების ხელში! საიდან გაჩნდნენ ეს მოურავებიო? იკითხავ. პირვანდელ პატრონს დაუგირავებია ეს მამული რუსეთის ერთ-ერთ ბანკში რამდენიმე ასი ათას მანეთად, თითონაც რუსეთში გადასახლებულა და ისე გაუფლანგავს ფულები, რომ მერე ველარ დაუხსნია. ახლა

დამგირავებელნი თავისს მზრივ მოურავებსა ნიშნავენ და მამულის შემოსავალით სარგებლობენ. ბევრს გაუმსია, ძმაო, ჯიბე ამ „მუქ-თა ხორა“ მამულის შემოსავლით, ძრიელ ბევრი მოურაიცი გამოცვლილა, მხოლოდ ჩვენი პაელე ეს ზამდენიმე წელიწადია განაგებს ამ მამულსა. მაგრამ ან კი რა მოვლა უნდა? როგორც მეურნეობა, ისე ტყის მრეწველობა ძველებურად არის მოწყობილი. ერთი უბრალო სამეურნეო იარაღი რა არის, ზისიც კი არ მოიპოვება ამ უზარ-მაზარ მამულის მოსავლელადა... რასაც მამა-პაპური მოვლა და ბუნება იძლევა, იმითიც დიდი კმაყოფილია პაელე მოურავი. მართალია მისნი გამწესებელნი იმდენს ვერა სარგებლობენ, მაგრამ პაელეს ყელშიაც-კი ამოსდის!..

რაც შემოსავალს დაჰკლებია, ჩემო ტროფიმე, ის მამულების შესახებ საწერ ქალაღებს მომატებია: უნდა დაიფაროს თუ არა შემოსავალი? მეც ვიჯექ მთელი დღე და კალამს საცოდავად ვაწრიპინებდი... გადიოდა დრო, და „სტუმრის“ საქმე მემართებოდა: მალე „სპილენძათ“ გადავიქეცი; მხოლოდ მიბრძანებდენ თუ არა „ქარში გადიო“ ამას კი ვერ გეტყვი, რადგანაც პაელეს მგონი ძრიელ ვკირდებოდი. პირველად არა უშავდა რა, ზამდენათაც მოეთხოვებოდათ სხვის ხარჯით გამდიდრებულ ხალხს, თავაზიანად მექეცოდნენ; მაგრამ მივიღე თუ არა პირველი ჯამაგირი, მაშინვე დავიწიე იმათ თვალში და უბრალო მოსამსახურეებში აღარ მარჩევდენ. (მერე რომ იცოდე როგორის კანკალითა და თან ბღვერით გადმომითვალა ჩემი ოფლით ნაყიდი გროშები!). პაელეც ხშირად მაგრძნობინებდა, რომ ვითომ ის ჩემი „კეთილის-მყოფელი“ იყო!.. გული მომდიოდა... რას მიშვრებიან მეთქი ვფიქრობდი, მაგრამ ჯერ-ჯერობით ვითმენდი.

— „ნუ იქნები, შვილო, „დაუღეგარი“-ო, ჩამძახოდა ყურში დედი-ჩემის ხმა.

— ვინძლო მალე გავასწოროთ ჩვენი აწეწილი საქმეო,— მეჩურჩულებოდა მანოს აჩრდილი. რა მექნა, საით წავსულიყავ, რა გადამეწყვიტნა?

ვინ იცის, ტროფიმე, რაძდენჯერ დაძიციწვია ჩემი თავის-
თვის, იმიტომ რომ, რის წინააღმდეგიც ვიყავ, იმას ვემსახურე-
ბოდი: ჩემი თავისუფლება, თავ-მოყვარეობა, ჩემი წიგნები, ჩემი
მისწრაფება თანდათან ობდებოდა!!.

— ბიჭოს! ეს რა მომდის შეთქი? ვიფიქრე ერთ დღეს და
საშინელი ამრეზილი შევედი სასადილოთ.

— „დაუდეგარო, დაუდეგარო!“ გამიელვა თავში. მაშ რა
ღვთის ცეცხლი უნდა იყოს ადამიანი ამისთანა გარემოებაში-მეთ-
ქი! — მევე ვუპასუხე ჩემს თავს და წარბ შეკრული მოვუჯექ
სუფრას, რომელსაც ჩენი ბებრები ყვავებზევით შემოსხლომოდენ.

ემშაკი პავლე ალბად მიმიხვდა გულისთქმასა და ღიმილით
მკითხა:

— რას მოგიწყენია, ყმაწვილო?

სწორეთ გითხრა, ვერაფერი ვუპასუხე, თუმცა კი ვიფიქრე,
მოდრი, გავაღებ პირსა და ყოველსავე ბოროტ-მოქმედება-დაკნი-
ნებას წამოულაქავე-მეთქი, მაგრამ კვლავ თავი შევიკავე, თით-
ქოს ვგრძნობდი რომ უფრო მოხერხებული დრო დამიდგე-
ბოდა.

— აი, ხვალ ჩენი სტუდენტი მოდის და ერთათ კარგ დროს
გაატარებთო, — დაუმატა პავლემ, მე რომ ხმა არ გავეცი.

— როგორ? განა, პეტრე მრდის? — წამოიძახეს აქეთ-იქიდან.

— ჰო, წელან რომ ყანაში ვიყავ, პეტრეს წერილი გადმომ-
ცეს... ამ ამბავს სადილისთვის ვინახავდი, მინდოდა ყველანი
ერთად გამეხარებინეთ. — უპასუხა პავლემ.

— ოი, იმას ენაცვალა დედაი!

— ენაცვალა მამიდა!

— ენაცვალოს დიდი დედა თავის ბუჭუკელასა!

— ენაცვალოს თავისი დიდაი! აქლავკლავდენ მანდილოსნები
და სიხარულისაგან პირში ლუკმა გაუშეშდათ.

მეტე ღონე აღარ იყო, უნდა მომეცადნა, ვიდრე დამშვიდ-
დებოდნენ და მეც რამე მეკითხნა ყმაწვილი სტუდენტის შესახებ.

ხუმრობა იქით იყოს და, წარმოიდგინე, მეგობარო, როგორ გამეხარდებოდა ამდენ დახავსებულ ხალხში, — რომლებთანაც ლაპარაკსაც კი ვერა ვბედავდი, არამც თუ მობაასე მეზოვნა — ყმაწვილი კაცის და, ისიც სტუდენტის, მოვლენა! სიამოვნებით მოველოდი „ხვალინდელ“ დღეს, ალტაცებით ვფიქრობდი მასზე. გაშახსენდა ჩემი იდეალები, ვიფიქრე, ახლა კი გულს მაინც მოვიოხებ-მეთქი და გავმხნევედები, მაგრამ... რა ვიცოდი, რომ უფრო გავცეცხლდებოდი და კვლავ ადგილი საძებნელი გამიხდებოდა.

ვინ იცის, ჩემი ოცნების დროს რომ ტყე ხმაურობდა, დედი-ჩემის მომავალ საყვედურს მებუტბუტებოდა — „დაუდეგარი ხარ, დაუდეგარიო!..“ მე კი მოლოდინში ყურიც არ მითხოვებია ფოთოლთა შრიალისათვის.

ოცი თიბათვე, მეორე დღე წინად აწერილი სადილისა, სადღესასწაულო დღე იყო მთელი ოჯახისათვის და მეც „გავინთავისუფლე“ ჩემი თავი. სალამოს შვიდ საათზე პავლე, მისი მეუღლე, დედა, ცოლის დაჲ, და გოგო-ბიჭები იმ შარა-გზაზე გაეფინენ, საიდანაც უნდა მოსულიყო მათი სტუდენტი. მე კი გადაუხვიე ამ გზას, ერთ დიდ მუხის ქვეშ წამოვწეე, და ფიქრებს მივე თავი. მეტი რა დამრჩენოდა? ისეთს მარტოობას, ისეთ სულის ქეჯნასა ვგრძნობდი, რომ ვერც-კი აგიწერ!.. მუხის გვერდით მთელი ქალა იყო გაშენებული, ქალა მეტად საამო და სანეტარო. იქვე, ახლოს ჩამოჩხრიალებდა პატარა რუ წმინდა და ანკარა. წვრიმალას ხმაურობა-შრიალი, ბებერი მუხის ბურტყუნი, წყლის ჩხრიალი და გალალეული მინდვრის ყვავილები, ყველა, ყველა, რაც კი ჩემს გარშემო იყო, თავისუფლებით ფშინავდა და საიდუმლო ხმებს დამჩურჩულებდა... ვიწეე გულაღმა და მივიჩერებოდი ტოტებ-შუა გამოჩენილ ლურჯად მოკამკამე ცის ნაჭერს. დამავიწყდა ჩემი აწმყო... პატარა ღრუბელმა

მხრებზე შეისვა ჩემი ოცნება და გააქანა... თუ მიხვდი, სად? ჩემს სამშობლოში, ჩემს მანოსთან... თვალები დავხუკე... ვხედავდი მანოს ცხვირსახოციტ ხელში და მომტირალს, შორიდან ვეალერსებოდი: რა გატირებს? რა გინდა? ვინ მოკვდომია-მეთქი? — ვეკითხებოდი. მანო კი სდუმდა, სახეზე გაჭირება და შევიწროება აღბეჭდოდა? ეს ვილაა? ოჰო! აგერ დედა-ჩემიც ჩამომჯდარა რუს პირად და წყალში დაობებულ პურს ალბობს. რა გულსაკლავად იცრემლება?! გარს ათასი სხვა ღარიბი შემოსხდომია და პურისკენ ხელებს აწვდიან... უცბათ მათ შორის საიდანღაც გაჩნდა პავლე, ხელში ფულის პარკი ეჭირა, დრო გამოშვებით პარკს მაღლა-მაღლა ისროდა და თან ხარხარებდა... გვერდში ამოსდგომოდა ვილაც შეიარაღებული კაცი, მახვილით ხელში. აგერ პავლე მიცინის, მეძახის... ფულებს მპირდება, თუ იმ ვილაც კაცს ენას მოვაჭრევინებ, დავვმობ ჩემიანებს, გავყიდი სინდისს, ჩემს ადამიანობას!.. ველარ მოვითმინე, მანოს ხელიდან ცხვირსახოცი გამოვტაცე, მივეარდი პავლეს და კისერზე მოვუჭირე, შეიარაღებულ კაცს-კი მუჯლუგუნი ვუთავაზე... მანო იცინოდა; დედა-ჩემი დამშვიდებით შეექცეოდა დაობებულ პურს, ტიტველა ბავშვები დათამაშობდენ... უცბად აირია ყველაფერი, ასტყდა ხმაურობა და ფეთიანივით ზეზე წამოვარდი!..

საცინელია, ტროფიმე, დენილი და ღარიბი კაცის საქმე, ჩვენისთანა ხალხს ოცნებაც მოწამლული აქვს. თურმე ჩამძინებოდა-და ოცნება არეულ სიზმრად გადამქცეოდა!..

ზარის წკარუნი და ხმაურობა იქვე ჩემსახლოს გაისმოდა, ვიფიქრე ალჰად სტუდენტი მოუვიდათ-მეთქი. სახე მაგრად დავისრისე, რომ შავი ფიქრები თავიდან მომეშორებინა და გავეშურე იქით, საიდანაც ხმაურობა მოდიოდა.

მაელ ოჯახს, დედა ბუდიანად, შუაში ჩაეყენებინათ სტუდენტი და წინ შემოწეუეთენ... როდის-როდის პავლემ უთხრა,

— გაიცანი, შვილო, ეს ჩვენი გადამწერიო.

— ოპო, ახლა გადამწერიც დაგიჭერიანო, — გაიკვირვა სტუ-
დენტმა და მედიდურად ხელი ჩამომართვა...

ლამის თერთმეტ საათზედ ვახშამი მზათ იყო და მთელი
ოჯახი შევიყარენით. სუფრა აივანზედ გაეშალათ. მშვენიერი,
ბადრი მთვარე სანათს ეცილებოდა და საოცნებოდ კაშკაშებდა.
მცირეოდენის სიჩუმის შემდეგ, როდესაც მარტო საინების ჩხა-
რა-ჩხური და ტუჩების წკლატუნი ლა ისმოდა, სტუდენტმა ლა-
პარაკი დაიწყო. ყველანი იმას მიაჩერდნენ და გაფაციცებით
ყურს უგდებდნენ, თითქო პირიდან ოქროები სცვივაო.

რადგანაც საზოგადოს არას ლაპარაკობდა ჩვენი „ძვირფასი
სტუმარი“ (ასე ეძახდნენ იმ სალამოთი სტუდენტს), ამიტომ ვისარ-
გებლებ და თუმცა-ლა ცოტა გვიან არის, მაგრამ აგიწერ თითო-
ეულის სახე — შეხედულობას... მე თუმცა არა მწამს, ვითომც
სახე ყოველთვის სულის სარკე იყოს, მაგრამ ხანდახან კი ცოტათი
მაინც მიგვახვედრებს ხოლმე ადამიანის სულის ვითარებასა... და-
ვიწყებ პავლედან: ეს იყო მომცრო ტანისა, ჯუმუხი და შავ-
გვრემანი კაცი, თმა წვერში ალაგ-ალაგ თეთრი გამოარევოდა.
მოკლე შუბლი და პატარა მძივის ოდენა ციმ-ციმა თვალები,
ახლო მისჯდომოდნენ ცხვირის ხერხემალს, თითქოს ამ უზარ-მა-
ზარ, ზურნის ოდენა ცხვირისა შეჭმინებით და მიმალულანო.
თმა და წვერი ისე გაბურძგვნოდა, გეგონებოდა, ქონიანი კანა-
ფაფის ძაფი კატას დაუწეწნიაო. უსიამოვნო, ყომრალი შეხე-
დულობისა, ჩუმი და მუხმუხელა იყო პავლე. მისმუშტის ოდენა
თავში ეშმაკობის მეტი, ერთი კეთილი აზრი არ დაფარფა-
ტებდა...

პავლეს ღირსეული მეუღლე უფრო სასაცილო იყო, სასაცი-
ლო იყო იმითი, რომ ლაბაბი სამკეცად ჩამოჰკიდებოდა ნასუქი
ინდოურივით, ცხვირი კი გასთხლებოდა, გაფირფიტებოდა,
რაც ნიშანია წიწლაკობისა და ამპარტავენებისა. წარბი წარბზე
ჰქონდა გადამბული და მგელივით გამოიყურებოდა. ხომ იცი,

ჩემო ძმავ, რა სახესაც მიიღებს ყოვლად უფიცი, გამხეცებული ადამიანი, რომელიც არარაობისაგან შემთხვევით ან „კნენა“ და ან მდიდარი მოურავის ცოლი გახდება. მაშ კარგად წარმოიდგენ, რა სულელური მედიდურება გამოიხატებოდა პატივცემულ დიასახლისის სახეზე.

პაულეს დაჲ ცოლის-დაჲ და დედა, ღმერთო შეგცოდე, დაბერებულ მაიმუნებს უფრო ჰგავდნენ, ვიდრე ადამიანებს. ერთი მათგანი კი, სახელდობრ პაულეს დაჲ, რომელიც გასათხოვარი დარჩენილა, ცეცხლზე შეტუსულ ცალთვალა წიწილისაც კი მოგაგონებდა.

ყველაზე სახიერი მათში ისევ სტუდენტი სჩანდა: ტანადი, ჩასხმული და შავგვრემანი ვაშკაცი იყო, წვერი მოპარსული ჰქონდა, მხოლოდ ყბებზე კიკინებივით ჩამოეშვა ბალანი და ქვეითა ტუჩზე, ნიკაპ-ზევით, ერთი ბლუჯა წვერისა დაენარჩუნებინა: ამ ბლუჯა ბალანს თითონ „ისპანიონკას“ ეძახდა და მეკი არ ვიცი, სწორე გითხრა, რა ჰქვიან... სტუდენტი და მისი მამა რომ შეგედარებინა ერთი ერთმანეთთან, გაჰკვირდებოდი, იმოდენა გარჩევა იყო თანამედროვე ყმაწვილ კაცსა და მამის შორის. პაულე მგონი კვირაში ერთხელ არ ივარცხნიდა თმა-წვერსა და ბუს უფრო ჰგავდა ვიდრე ადამიანსა. მისი შვილი კი ნამდვილ ერთად-გადადულდებულ ესპანელს და ინგლისელს წააგავდა. ცხვირი რომ მამისა არა ჰქონოდა, ვერც კი მიხვდებოდი, რომ იგი ჩვენებური იყო!..

ნადიმი გაგრძელდა... ლაპარაკს აღარ ათავებდა ჩვენი სტუდენტი. დიდგდა სთვლემდა, დედიდასაც რული ეპარებოდა, მაგრამ თავს იმაგრებდა და დაწითლებული თვალები აღმაცერად წასვლოდა. დედ-მამაც გაბუცებით შეჰყურებდნენ... ის კი ისევ ლაპარაკობდა და ლაპარაკობდა!.. ვინ იცის რა არა სთქვა! რაც კი რუსეთში კეთილი აზრი დაბადებულა, როგორც მისი სიტყვიდან სჩანდა, პირველად იმას შეუშოწმებია, ყველგან ყოფილა, ყველგან მონაწილეობა მიუღია... თუმცა კი, ჩვენთვის!

რომ ესტყვათ, ის წყეული „ისპანიონკა,“ ყბებზედ დარჩენილი კიკინები, ცბიერი თვალები და ხმის მიხვრა-მოხვრა კი მოწმობდა, რომ ცოტა გაზვიადებულს ლაპარაკობდა. ბოლოს იქაშდის მივიდა, რომ პატიოსან დედ-მამა-დიდელებს გულები დაუხეთქა!

— აბა, როგორ იქნება მაგისთანა სისულელის ჩადენა, ხომ გამოგაგდეს უნივერსიტეტიდან? — კანკალით გააწყვეტინა სიტყვა პავლემ, როდესაც იგი სტუდენტების ამბოხებაზე ლაპარაკობდა და თავის თავიც მონაწილეთ ჩასთვალა. — განა არ უნდა გებრალეობდეს შენი დედ-მამა?..

— აღარ სთქვა, აღარ, შენ შემოგველოს მამიდა... სულ ტანში მაჯრიალებს... აი, ის წყეულნი და შეჩვენებულნი, აკი არ ჩაუთრევიხართ! — წამოიწიწინა მამიდამ.

— რაო, რაო, — წამოილულულულა დიდედამაც, თვალები გაახილა, მაგრამ ისევ მალე დახუჭა.

— შვილო, — დაბალი ხმით უთხრა დედამ, — აბა რა ბავშვობაა შენი მხრით? ერთიც ვნახოთ, შენც ციხეში დაელპევით, ვაი მაშინ დედი-შენის გამწარებასააა! ხედავ ამ ლაწირაკსა? პავლე, კაცო! — მიუბრუნდა ახლა ქმარსა.

— გესმის, კაცო, ვისაც ულოცვნია, — ჩვენთვისა, გენაცვალეთ!.. ხელების გასავსავეებით დააბოლავა დიასახლისმა.

ის იყო დეიდასაც უნდა ეთქვა რამე, მაგრამ თავისიანების ახმაურებით, ცოტა არ იყოს, შეფიქრიანებულმა სტუდენტმა უცბად წამოიძახა (იქნება თავის უნებურადაც):

— დამშვიდდით, დამშვიდდით. გეხუმრებოდით! ღმერთი, რჯული, მე არა დამიშავევია რა... თუმცა კი კაცი ამხანაგობაში არ უნდა გამოწყდეს... აბა ამ ყმაწვილსა ჰკითხეთ, თუ ასე არ არის? — დააბოლავა პეტრემ და მოწმად მე დამასახელა.

— მაგას რა უნდა ვკითხოთ? — დაასწრო ახლა კი ყველას დეიდამა (აღბად სწყინდა, რომ წელან ვერ ილაპარაკა), — ყველა შავ-წყალსაც უზინდია, ოღონც შენ იყავ კარგათ!..

— მაშა, მაშა, მაშა!.. — კვერი დაუკრეს აქეთ-იქიდან.

პეტრე ვითომ გაგულისდა, ზეზე წამოიქრა და ჩენი ვახშამიც დასრულდა.

ღამე გამტყდარიყო, ბუნებას ერთი პირი კიდევაც გამოეძინა, მთვარე დასავლეთისაკენ ძალზე გადაწეულიყო, თითქოს მოსწყენოდა ჩენი ჯიჯღინიო და ჩენი აიენის წინ ვეშაპივით გაწოლილიყო ვებერთელა ჩრდილი. ყველა დასაძინებლათ ემზადებოდა, მხოლოდ პავლე ცმუკავდა და შვილის ნალაპარაკევით გულგახეთქილი, ბრახ-მორევით ბურტყუნებდა:

— რა საძაგლობაა, რა საძაგლობაა!.. მადლობ შენთვის ღმერთო, რომ ჩემი შვილი გადარჩენილა...

ისე შენს მტერს მოსწყდეს წელი, ტროფიმე, როგორც მე ავ-გუნებაზე შევიქენი ჩემს ოთახში რომ დაგბრუნდი!

მომავლები ტრაბახები ვართ, ტრაბახები! შინ დიდგულები, გარეთ კი მხდალები და აჩრდილები!.. ჩენი მშობლები კი — დახავსებულნი, დაჩიავებულნი, და თვით მოყვარენი... ეცხოვრობთ იმიტომ, რომ საზიზღარ თავდავიწყებაში დავლიოთ ჩენი დღენი და სხვის უბედურება-გაჭირვება აინუშიაც არ ჩავიგდოთ! რა ადამიანები არიან, მაგალითად, პავლე, იმისი ნასუქი ცოლი, ეს დედაბრები, რომელთაც მცონარეობა-ყბედობისაგან ადამიანის სახეც კი დაუკარგავთ. რა ასულდგმულებთ, რას ყრიან წუთის-სოფელში? რითი სჯობიან სიღარიბისაგან გაავზნებულს დედა-ჩემს, „ქრისტეს შთამომავალ“ კნეინას და ათასს მათ მაგვარებს? მარტო იმითი, რომ საკვები უშოვნიათ და ერთმანეთს საკენკს უყრიან?.. აბა დაჰკარგონ, წაართვას ვინმემ ქონება, თუ ცხვრებივით ბლავილი არ დაიწყონ, სულით არ დაეცნენ, მუხლი არ მოიყარონ ყოველივე მტარვალის წინაშე და უიმისოდაც გალაყებულნი ტერნი ხელის თავში ცემით უარესად არ გამოითქვიფონ! სადღაა ადამიანობა, ადამიანური კეთილი მისწრაფება, ღვთიური ცეცხლით აღფრთოვანება და კაცურ უფლებათა დაცვა?.. ძროხაც ხომ ბლავილითა თხოულობს საქმელს, საპყარიც ხომ ტირილით ავედრებს თავს

გამვლელს-გამომვლელს?!. სად არის მედგარი ბრძოლა, ამაღლება წინმსვლელობისათვის?!. ამის მიზეზი ხომ ჩვენი შეტბორებული, ხავს მოკიდებული ცხოვრებაა, სადაც ჩვენ არავითარ მონაწილეობას არ ვიღებთ და თვალ-ახვეულები, დაშინებულები, უსიტყვოთ ავყოლივართ უკუღმართ ბედის-ჩარხის უკულმა ტრიალსა-მეთქი, — შევეკითხე ჩემ დაბნელებულ ოთახსა და ყური მივუგდე: ასე მეგონა მიპასუხებს მეთქი: „ხალხი თვითვე ჰქმნის თავისს ბედსაო“, მაგრამ კრინტიც არავის დაუძრავს და აჩქარების ნაბიჯით კუთხიდან-კუთხეში მივრბი-მოვრბოდი... მოულოდნელად, თითქოს ყურში ჩამძახა დედი-ჩემის ხმამ: „ნუ ბობოქრობ, ნუ ხარ დაუდევარი, შე ოჯახ-დასაქცევო, წვიმა მოვა და ქვეყანას კი. არ გასწვდება, რა გინდა, სხვებისთვის თავს რათ იკლავო!..“

— ხა, ხა, ხა! უკეთეს აზრს როგორ შექმნის შიშისგან დარეტიანებულთა გონება-მეთქი!! ვუპასუხე საიდუმლო ხმას და აღელვებული საწოლზე მივეგდე... გული მიჩქროლავდა, თავბრუკყოლა მესხმოდა, ყურები მიწივოდა, თითქო დაჩაგრულთა. მოთქმა-გოდება, ხალხის ყიჟინა ჟრიამული, ჩემი გულის-თქმა და ჩემის საყვარელი მანოს აჩრდილიც კი ძალმომრეობა-უვიცობასთან საბრძოლველად მიწვევდა... ოხ! რა უღონო ვარ?!

— მეგობარო, მომეცი ხელი!

VI

მე და პეტრე ხშირათა ვხედავდით ერთმანეთსა, მაგრამ პირველი შელაპარაკების შემდეგ ველარ ვერიგდებოდით, საგულისხმიერო ლაპარაკს ვერიდებოდით, მხოლოდ ათასში ერთხელ თუ გავიხუმრებდით ხოლმე... ჩემის აზრებისთვის მგონი ისიც „დაუდევრად“ მთვლიდა და მე კი ის „მჩვრად“ უსულ-გულო კაცათ მეჩვენებოდა... აუტანელი შეიქნა, ჩემო ძაძიავ, ჩემი პავლეს ოჯახში ცხოვრება, უნდა გავცლოდი როგორმე... მიზეზი, თუმცა კი მეტი-მეტი საძაგელი მიზეზი, მალე გამომიჩნდა.

ზაფხულის ერთ შავ-ბნელ ღამეს, იქნებოდა ასე ათი-თერთმეტი საათი, ვიჯექი ჩემს ოთახში და რაღაც არზასა ვჯღაბნიდი. საცოდავად ბუუტავდა ჩემი პატარა ლამპარი. ოთახი მკედრულ სიჩუმეს მოეცვა. მხოლოდ ხანდისხან ღია ფანჯრიდან შემოსული ნიავი კედლებზე ჩამოხეულ ჩაპოკიდებულ ქალღმერთებს აცოდილებდა.

მოულოდნელათ რაღაცა ჩურჩული მომესმა და ფანჯარასთან მივედი. ხმა მიჩუმდა... მაინც ფანჯარას გადავეყუდე და გარეთ მხერა დავიწყე. უზარ-მაზარ სიმაღლის, შავით შესუდრული ალვის ხეები ჩამომდგარიყვნენ იქვე, ჩემი ფანჯრის წინ, ჭანდრების უკან, რუ გაჯავრებით მიბურტყუნებდა და ჯანლით მოცული ტყე საზარლად გრიალებდა, გეგონებოდა შიგ მავნე სულები დახითხითებენო... ხვეწნა-მუდარა და ჩურჩული კვლავ შემომესმა. ყურები ვაცქვიტე და ბევრი ლოდინიც აღარ დამჭირებია, აქვე, ფანჯრის ძირას, ბუჩქნარში ხმაურობდენ.

— წამოდი, წამოდი ისევ იქ, რას გამომეცეცი! ხიხინებდა ვილაცა.

— თავი დამანებე, თუ ღმერთი გწამს, აბა მე რა შენი ტოლი ვარ! უპასუხა მეორემ, მგონი ქალის ხმამა.

— რა არის ახლა... ნუღარა მტანჯავ!

— არა, არა თავი დამანებე, თორემ დავიყვირებ!

— დაიყვირე-რა! — მე ვარ აქ ბატონი. შეკავებით აუშალა ხმას ვაჟმა და უთხრა:

— შენი ქირიძე, რაც გინდა ისა მთხოვე...

მიეხვდი, ტროფიძე, რაც ამბავი იყო... გაცეცხლებული ჩავიჭერ დაბლა და თვალის დახამხამებაზე ბალში გავჩნდი, კედელ-კედელ გავიპარე და იმ ბუჩქს მივეუახლოვდი...

— კაბას გიყიდი, ფეხსაცმელებს... რაც გინდა ყველას, ჩემო კარგო, — დასჩურჩულებდა ვაჟი.

— არ შემიძლიან, ბატონო, ჩემ თავს ვერ გავყიდი, ვერა, ვერა!.. დამანებე თავი! ემუდარებოდა ქალი რუსულ ენაზე.

აუტანელი შეიქმნა ჩემთვის ეს ამბავი, მოურიდებლათ გადავერიე ბუჩქნარში და საზარელის ხმით დავსჯუივლე:

— რა ამბავია მეთქი!

რალა რა -მზავი იყო! ცხრათ მობლუნძული პავლეს რუსი-გოგო ბუჩქის ძირას მიყუყულიყო და მუშტის ოდენად დაღეული, ძალზე ცახცახებდა. თავს ადგა... ჩემი „ბატონის“ შვილი!..

— ვინა ხარ? დაიღრიალა პეტრემ და მუშტ-მოღერებული დამეძგერა.

მე ხელი შევაშველე!..

ჩვენ ხმაურობაში მთელ სახლს გამოელევიდა, გოგომ დრო იპოვნა და სადღაც მიიმალა.

ამ უამად გადარჩა საცოდავი გაუპატიურებასა, მაგრამ ხეა, ზეგ? ოხ, რამდენია ძალდატანებისა და უსინიდილობის მსხვერპლი! რამდენი ატარებს გულით ჯოჯოხეთსა, თუ სულ მთლად არ დაცემულა და ქუჩა-ქუჩა არ დაუწყვია წანწალი?!...

რალა თქმა გინდა, ჩემო ტროფიმე, რომ მეორე დღეს მე და პეტრეს დიდი შელაპარაკება მოგვივიდა... თვით პატივცემული მასპინძლებიც ლაზათიანად შემომელანძღნენ, რადგანაც... ისინიც მე მამტყუნებდენ და პირმშო შვილის „ცელქობას“ თითქმის კიდევაც ამართლებდენ...

— ე-რა ღვთის ჩეჩხლი ყოფილა, — მომაძახა ბებერმა. როდესაც პავლეს ყველა მისი საქციელი წამოუყაჭე და გამოეუცხადე, რომ მე თქვენ სახლში დამღვრომი აღარა ვარ-მეთქი... რაში ესიამოვნებოდათ?!

—

აჰა, გავათავე ეს, შენთან გამოსაგზავნი წერილი, და ახლა კი უნდა ავიკრიბო ჩემი ბარხანა, ვიცი გაჭირვება მომელის? მაგრამ...

— მერე სად მიხვალო? დამეკითხები; შენთვის „დაუდგარი“ ტყუილად არ დაუჩქმევიათო.

— ვნახოთ!... პირველათ მივალ ჩემს მანოსთან და თუ იმასაც რაიმე სიყალბე შევატყუე, ოო!.. მაშინ კი... მშვიდობით!.. მაგრამ რასა ებოდავ?.. თუ ამ ქვეყნად დევნილმა კაცმა ბოროტება-უსამართლობას ცხვირი ქვაზე არ უცეცქვია, მგონი საიქიოსაც ვერ მოისვენოს!..“

თიბათვე 1897 წ.

ჭ. ლენქორანი.

პრეზაზი

1930

(ეუძღვნი არჩილ ხვედელიანის ხსოვნას)

— მართლა, დღეს ხომ კრებაზე ვარ მიწვეული, კინალამ არ დამავიწყდა? გაკვირვებით წამოიძახა ერთს სალამის ტასო დიდგულაძემ და პაწია საათი ხელში შეათამაშა.

— რა? კრებაზე? რით ვერ მოარჩით მაგ კრებას... ჩეტა არ მიედ-მოედებოდეთ, ის გირჩევნიათ! კრება... კრება... ყურები-კი წაიღეთ და! ცოტა არ იყოს წყენით შენიშნა დედამ ტასოს, როდესაც ტასო აღარ იშლიდა და მოსართავ მოსაკანკშავათ შკაფიდგან ტანისამოსის გადმოლაგება დაიწყო. ჯერ გადმოიღო შლიაპა, მერე ახლად შეკერილი კაბა, შემდეგ ფეხბაც-მელები და დაფიქრდა, თითქოს კიდევ რაღაცას ეძებს, ბოლოს ერთი შეფრაჟხილდა, მოხდენით დაიხარა და შკაფის ქეედა-უჯრიდგან კარსეთი ამოიტაცა. დედა აღტაცებით შეჰკურებდა თავისს ერთაღ-ერთის ქალის ფუსფუსს და თან ილიჩებოდა.

რა ახარებდა ტასოს დედას? გადაწყვეტით ვერას გეტყვით, იქნება, დღეს დაბერებული და ნეკრესის ქარებით დახუთული ბინათინი, იგონებდა თავის სიყმაწვილეს, ან თავი მოსწონდა, რომ ტასოსთანა ლამაზი და მოხდენილი გოგონა ჰყავდა? ვინ იცის? ჩვენთვის ისიც საკმარისია ვიცოდეთ, რომ ტასოს დედა მეტად გულკეთილი ადამიანი იყო და არც ჩვეულებადა ჰქონდა

ტასოს სურვილისთვის რაიმე წინააღმდეგობა გაეწია, პირიქით სცდილობდა კიდევ ტასო საზოგადოებაში გარეულიყო: „ყმაწვილია, გავიდეს, გამოვიდეს ხალხში, ქვეყანა ნახოს, ქვეყანამ ეგ გაიცნოს და ერთიც იქნება, რიგიანი პატრონი გაუჩნდებაო“.

ტასომაც ძალიან კარგად იცოდა თინათინის ხასიათი და ამიტომ ყურადღება არ მიაქცია დედის პირველ საყვედურს.

— აღარ იშლი, ქალო, უნდა უთუოდ წახვიდე? შეეკითხა დედა ტასოს, როდესაც ხელ-პირ დაბანილი, აწეწილი, თურა-შაულ ვაშლისავით გალაქლაქებული ტასო პირსახოცით ხელში წინ გამოინასკვა და ქუსლებზე პროწიალი დაიწყო.

— მაშ აბა რა ვქნა, დედი, სიტყვა მივეცი და!.. ისეთის კილოთი უთხრა ტასომ, თითქოს ეუბნევა, — შენც ხომ არ მიშლი ხალხში გასვლას და აბა, ტყუილად რას მელაპარაკებო — შერე გაიღიმა და დაუმატა! რომ იცოდე, თინათინ, როგორის ნდობით მეკიდებიან ჩვენის კრების წევრები... ერთი უკეთესი ქართველ ქალთაგანიაო, აი!

— არავის უთხრა! აბა მაშ შენზედ უკეთესი ლამაზი მეორე მაჩვენონ? აღტაცებით გააწყვეტინა დედამ.

— მაგ მხრივ კი არა დედა, ვარდივით აენტო ტასო, ისე მეორე მხრივ... კარგი ქართველიაო... ხომ იცი რაც არის ქართველი, ქართველობა?

— ქართველი ხარ, მაშ თათარი ხომ არ იქნები? კიდევ ჩაურთო თავის სიტყვა დედამა.

— ეჰ, მაინც ვერ მიმიხვდი, დედილო, სიცილით შენიშნა ტასომ. — არ იცი, რა ვქნა, ვის ეძახიან ქართველს?

— რა დამემართა, ქალო, რომ არ ვიცოდე? ქართველი, შვილო, ქართველია, რუსი რუსია, ლეკი ლეკია. მაგას რა დიდი მიხვედრა უნდა?! გაიკვირვა თინათინმა.

— შენი ნება იყოს, დედილო! ძველ ადამიანს აბა რაღა უნდა გაგაგებინო, რა აზრითაც მიწოდებენ ქართველად... შენ ხომ არც სიტყვა პატრიოტკა გესმის?...

— მაიცა, მაიცა, შვილო, ყელსახვევი გვერდზე მოგქცევია, უცბათ გააწყვეტინა საგულისხმიერო ლაპარაკი დედამ და ყელსახვევს სწორება დაუწყო. ეტყობოდა შვილთან ლაპარაკის დროს იმის მორთვა-მოკახმეას უფრო დიდ ყურადღებას აქცევდა.

ტასომ ხელები ჩამოუშვა და დედის გემოვნებას მიენდო. ვებერთელა კედლის სარკეში აქრელებული თაიგულივით გამოქანდაკდა ლამაზი ტასო... დედა ტასოს ცქერით ვერა ძღებოდა, ტასო თავისს სახეს სარკეში თვალს არ აშორებდა და ლაპარაკი ძალა-უნებურად შესწყვიტეს.

ამ ყოფა-მდგომარეობაში დრო გადიოდა და კობტაიას სახლში, № ქუჩაზედ, წევრები ნელ-ნელა იკრიბებოდნენ, ამ უამად-კი, როდესაც ტასო და თინათინი მასლაათობდნენ, კობტაიასას ბევრი არავინ იყო. კედლებს წინ არიგებ-ჩამორიგებული ვენის ყვითელი სკამები სულ-გარინდულნი უცდიდნენ წევრების შეკრებასა, რომელთა რიცხვში ბევრი ქალიც უნდა ყოფილიყო. ბუხრის თავზე დადგმული გამაღვიძებელი საათი განუწყვეტლივ და ერთხმაზე წიკწიკებდა... აივანზედ ორი თუ სამი წყვილი ქალ-ვაჟი დასეირნობდა. თვით ოთახში მოსჩანდა სამი ადამიანი: კვირიკე ამაყაშვილი, ბესო ცერცვაძე, და ამ საღამოს მასპინძელი გასათხოვარი მართა კობტაია. ესენიც, თითქოს ერთმანეთს ერიდებიანო, ორად გაყოფილიყვნენ. კვირიკე ამაყაშვილი და მართა კობტაია მოსჯდომოდნენ, თავმჯდომარისათვის მომზადებულ მაგიდას და ერთმანეთს ხმადაბლა რაღაცას ელაპარაკებოდნენ, ბესო ცერცვაძე-კი ბუხართან ატუხულიყო და, ისე იბღვირებოდა, თითქოს ვისიმე ჯაერი სჭირსო... დრო გადიოდა, ბუხრის თავზე დადგმული საათი რვას უჩვენებდა, მაგრამ იქ მყოფთ ჯერ-ჯერობით არავინ ემატებოდა...

— ბძანეთ, ბძანეთ, უკაცრავად, რომ სიტყვა გაგაწყვეტინეთ, — ბოდიში მოიხადა მართას წინაშე კვირიკემ და მიბნედილის თვალეებით გაუღიმა.

-- სულ ერთია, ბატონო, მეც ეგ უნდა მეთქვა, — ღიმილითვე უპასუხა მართამ და კისერი მოიღერა. ამ დროს მართა მარილიანის შეხედულობისა იყო და კვირიკეს ხომ ანგელოზად, ცქრიალა ფარვანათ მოეჩვენა... ანგელოზობამდის, რასაკვირველია, ბევრი რამ უკლდა მართასა, ცქრიალა იყო თუ არა, ესეც ჩემო, მკითხველო, ჩვენთვის სულ ერთი უნდა იყოს, მაგრამ ყველა ამას ამიტომ მოგახსენებთ, რომ მართას კისრის მოღერებამ ისეთ ალტაცებაში მოიყვანა კვირიკე, რომ თავდაპერილობას გადააბიჯა და რალაც ზრდილობიანი კომპლიმენტი უთხრა, მაგრამ რომ ჩაეფუჩჩებინა თავისი სითამამე, აჩქარებით დაუმატა.

— უცილებლად, უცილებლად, ბატონო მართა, სრულს ჭეშმარიტებასა ჰბრძანებთ... აბა მაგას რალა დამტკიცება უნდა. ეინ იქნება-ჩვენში ისეთი აბსკურანტი (გონება დაბნელებული), რომ ქალების უფლება, ემანსიპაცია არ აღიაროს? სრულის დაბეჯითებით დააბოლავა კვირიკემ და მართას კიდევ გაუღიმა. მკითხველები მიხვდებიან, რომ მართასა და კვირიკეს ქალთა უფლების შესახებ ჰქონდათ მასლაათი.

— დიახ, მარტო შენა გრწამს ეგრე? აუმაღლა ხმას მართამ, მერე შეჩერდა, ტუჩები შეათამაშა, წამოწითლდა, თვალეზი ეშმაკურად გადაატრიალ-გადმოატრიალა და კდება-მოსილ სიცილ ქვეშა სთქვა: დასწყევლოს ღმერთმა, კიდევ არ შემეშალა? წარმოიდგინე, ყმაწვილო, თქვენობით ლაპარაკი როგორღაც არ მეხერხება. ალბად იმიტომ, რომ ქართველი ვარ, და ქართველებს-კი თქვენობითი ლაპარაკი არა გექონია.

— ეგ კიდევ გადასაწყვეტია, ჩემო ბატონო! ისეთის კილოთი გააწყვეტინა კვირიკემ, თითქოს ამ საკითხავის გადაწყვეტის შემდეგ არც ხენა უნდოდეს კაცსა და არც თესვა — მაგრამ, — გამოცვლილის ხმით დაუმატა კვირიკემ. — მე დიდათ მოხარული ვარ, რომ თქვენ, უკაცრავად, შენ... ახლა მეც ასე ვიტყვი...

შენობით მოლაპარაკებით... თითქოს უფრო ვახლოვდებით...
კვლავ მომხიბვლელად ჩაილაპარაკა ვაჟმა და თავი დახარა.

მართა კეკლუცად შეიშმუშნა და აირია... საზოგადოდ, კვირიკეს ისე ეკირა თავი ყველგან და ყოველთვის, რომ დიდად განათლებულის ყმაწვილის კაცის სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი; ნამეტნავად ქალებში და ეს უკანასკნელნიც ბედნიერებათა სთვლიდნენ მასთან დაახლოვება-ლაპარაკს. მართალია, საქმის ქალები იყვნენ კვირიკეს ნაცნობი ქალები, როგორც თვით კვირიკე იყო საქმის კაცი — მოწინავე ახალგაზრდა, — მაგრამ საქმროს ამორჩევაც ხომ საქმეა და ამიტომ ვერ ვუძრახავთ, რომ როცა-კი ჩვენი მოსაქმე ქალები ერთად შეიკრიბებოდნენ ხოლმე, კვირიკეს შესახებ უფრო ბევრსა ლაპარაკობდნენ, ვიდრე საზოგადოდ საქმის შესახებ... მაგრამ ამ ლაპარაკის განგრძობა არა ჰღირს, მით უფრო, რომ ერთს დროს ჩვენ ქალებს იდეალად ჰქონდა აღებული სტუდენტებთან დაახლოვება და კვირიკეც იმათში ითვლებოდა...

— მერე, რომ ეგრე ვამბობ... გაიმეორა კვირიკემ ხანგრძლივის სიჩუმის შემდეგ, განა რომელიმე განათლებული ყმაწვილი კაცი და ისიც მეცხრამეტე საუკუნეში, როდესაც ცივილიზაციამ ჩვენ მუშებამდინაც-კი მიაღწია, წინააღმდეგი იქნება ქალების ემანსიპაციისა. არა, ბატონო, მართა; ეს წარმოუდგენელია! გადაჭრით, სთქვა კვირიკემ, თუმცა-კი, ჩვენთვის რომ ვთქვათ, პირველი მოწინააღმდეგე გუნებაში თვითვე იყო.

— მილიონობით არიან წინააღმდეგნი, მილიონობით! ღიმილით უპასუხა მართამ.

— ჩვენში? კიდევ დაეკითხა კვირიკე.

— ღიახ, ჩვენში, ჩვენში და იქნება ჩვენ წევრთა შორისაც...
კეკლუცად გაიცინა მართამ.

— მე-კი არა მგონია და! სიტყვას არ უთმობდა კვირიკე.

— შენ უფრო კარგად არ იცი! უადგილოდა და უაზროთ დაეთანხმა მართა და დასძინა: აბა ბატონს ბესარიონსაც შეფე-

ხმაურით, ეგ რაღას იტყვის. ამ კრებაზე ახალი კაცია და მის აზრიც საინტერესოა. ბესომ თავის სახელის გაგონებაზე თავი მალლა ასწია და მობაასეთ შეხედა.

— აბა, თქვენ რა აზრისა ხართ, ბატონო ბესარიონ, ჩვენის საკითხის შესახებ? — მიჰმართა კვირიკემ ბესარიონს, ისეთის ჩავარდნილის ხმით, თითქოს მალლიდან დაბლა ჩამოვიდაო. აქვე უნდა მოგახსენოთ, რომ კვირიკე მეტის-მეტის დაბალის ხმით, დინჯად ელაპარაკებოდა ხოლმე ყმაწვილ კაცებს. (მარტო ვაჟებს, ნუ დაივიწყებთ) და თუმცა უგემური წიწინა ხმა ჰქონდა ჩვენ კვირიკეს, მაგრამ იმდენ გაუგებარსა და პტყელ-პტყელ სიტყვა-ფრაზებსა ხმარობდა, რომ მსმენელებს თავ-ბრუს ასხამდა. მისი ხმა! ყველანი; ნამეტნავად ქალები, გაკვირვებაში შედიოდნენ კვირიკეს განვიჯარება-მჭევრ-მეტყველობით!.. ასეთი სიტყვები, როგორც მაგალითად, ასოციაცია, ექსპროპრიაცია, ემოცია, კლასიფიკაცია, კვინტესენცია და სხვა ციები ასობით დაითვლებოდა თითოეულ მის გრძელ სიტყვაში. ხშირად უყვარდა აგრეთვე სიტყვის „აბასკურანტის“ ხმარება, კიდევ ფრანგულის ანდაზებისა და სიტყვებისა, კიდევ... მაგრამ ვინ მოსთვლის? მგონი ამითიც თავი მოგაბეზრე, ჩემო მკითხველო. შეიძლება ოდესმე შენ თითონვე შეგხვდეს კვირიკე და მაშინ გაიგებ რაებიც იცის... იმას კი ნუ დაივიწყებ, რომ კვირიკეს ერთი ახირებული ჩვეულებაცა აქვს! როცა ლაპარაკობს, ისეთ გამომეტყველებას მიიღებს ხოლმე, თითქო იმას გეუბნება: „მე ნუ მეხუმრები! მე... მე... კვირიკე ამაყაშვილი ვარ, რუსეთ-საფრანგეთ მოვლილიო“. აი ახლაც ისეთის თვალით შეხედა ბესარიონ ცერცვაძეს, რომ ნათლად აღმოიკითხავდით: „ვერა ჰხედავ, რა თავ-მდაბალი ვარ, შენთვისაც კი მოვიცალეო!“ ბესო მიუხედა და აიმრიზა.

ორისა თუ სამის წამის განმავლობაში სიჩუმე ჩამოვარდა, კვირიკე ჰფიქრობდა: „რას იბღვირება ეს ყმაწვილი, სემინარი-

ელი თუ არისო“. ბესო კი იძახდა: ეს კაცბ თავ-მოყვარეობით იქნება დასნეულებულიო: მაგრამ დრო იყო ეპასუხნა:

— აბა რა მოგახსენოტ, ნაწყვეტ-ნაწყვეტად უპასუხა ბესარიონმა, მე თქვენის ლაპარაკისათვის ყური არ მიგდია. მგონია შინაურ საქმეებზე ლაპარაკობდით.

— სრულებითაც არა, ყმაწვილო კაცო, ჩვენ საზოგადოდ ვლაპარაკობდით და მერე ისეთ საზოგადო საკითხებზე, როგორიც არის ქალების ემანსიპაცია. წარბებ-შეკვრით განიმეორა კვირიკემ.

— ვერაფერს მოგახსენებთ, ჩემო ბატონო, ვიდრე თქვენ საბუთებს არ მოვისმენ! უკმეხად უთხრა ბესომ და თითონაც კოპები შეიკრა, ეს რალა უკანა მამიშვილი იყო, თუ იცით?!

— მაგას რა არგუმენტაციები-ლა უნდა, ეს ისეთი თვალსაჩინო საგანია, როგორც მზე და მთვარე. თქვენზედ ნუჟი მიიღებთ და მარტო გონებით განუფითარებელი მოითხოვს ათასჯერ და ათი ათასჯერ დაღეჟილ საბუთებსა... როგორც ეხედავ, თქვენ ჯონ სტიუარტ მილისა, ან ბოკლის თხზულებანი არ წაგიკითხავთ, ქალების შესახები მწერლობა არ შეგისწავლიათ, თორემ... დოღმატიურის კილოთი დაიწყო კვირიკემ. კვირიკესა და ბესარიონის შორის ერთი ალიაქოთი მოხდებოდა, რომ უცბად კარები არ გაღებულიყო და გატყრცილებული ტასო არ შემოვარდნილიყო.

— უჰ, დედავ, როგორ დავიღალე, სირბილათ მოვკვდი... მე ვთქვი დამავიანდა მეთქი და აქ კი.., ზედი-ზედ წამოიძახა ტასომ, განცვიფრებით/მიმოხედა ოთანში და იქ მყოფთ ხელი ჩამოართვა.

— იქნება დაავიწყდათ წევრებს, რომ კრება გვაქვს? სიტყვა ჩაურთო ბესომ.

— რა უბედურებაა, ღმერთმანი, ლამის-კი გაგვათენებინონ და! დაუმატა ისევ ტასომ.

იქნება დაიძინეს კიდეც. დაცინვით ჩაილაპარაკა კვირიკემ.

ამ ხმაურობაში აიენიღვანაც შემოვიდა რამდენიმე ყმაწვილი, ორი თუ სამი სხვა ახალი წვერიც მოემატათ. მცირეოდენი ლაპარაკისა და სალამ-ქალამის შემდეგ, ქალები კვირიკეს შემოეხვივნენ. ვაჟები ჯგუფ-ჯგუფად დასხდნენ განზედ და სხვადა-სხვა ლაპარაკი დაიწყეს: იცინოდნენ, ხარხარობდნენ, ერთმანეთს ქკუას არიგებდნენ...

არა 'ვიცი ყოფილხართ თუ არა ჩვენებურ კრებაზე, ხოლო თუ ყოფილხართ, გეცოდინებათ, რომ ვიდრე წვევრების საკმაო რიცხვი არ შეიკრიბება, კრების საგანს რიგიანად ვერც კი გაიგებთ, ამიტომ საათს ხშირად უცქერით, ოხრავთ, მოუსვენრად და ხართ, ხუთის წუთის განმავლობაში ათჯერ მაინც გადასთვლით წვევრებსა და თვალი და ყური სულ კარებისკენ გიჭირავთ. ასე მოსდიოდა ბესო ცერცვაძესაც, იგი ახალი კაცი იყო კრებაზე და ზგონი ყველაზედ მოუსვენრადაც ის იყო. ან ერთს ჯგუფთან მიდიოდა, ხან მეორესთან, ყველას ყურს უგდებდა, ყველას ათვალთვლებდა. ბოლოს ერთ ჯგუფში ჩაება და მათ ლაპარაკს ბანი მისცა.

— გულწრფელობა!.. ხა!.. ხა!.. ხა!.. სად არის ქვეყნად გულწრფელობა? ხითხითებდა ერთი ტან-დაბალი და დიდ-თავა ყმაწვილი კაცი, თან ისეთის თვალთ იხედებოდა აქეთ-იქით, თითქოს უნდა ყველას ენა მუცელში ჩაუგდოსო.

— თქვენ სცდებით, ბატონო კოდალა! (მოდი ასე დავარქვათ დიდთავა და ტან-მოკლე ყმაწვილს). გულწრფელობა რომ არ იყოს ქვეყნად, წინ-მსვლელობაც, აღამიანობაც არ იქნება. ყველა ხომ არ თვალთმაქცობს? შეეკამათა ბესარიონი.

— ვინა სცდება?.. მე? გაიკვირვა კოდალამ.

— დიახ, თქვენ — უთხრა ბესომ. ნუ ვიქნებით, ყმაწვილებო, ქვეყნის მოძულე, პესიმისტები, როგორც ამბობენ, გვწამდეს, რომ თუ ბოროტებაა ქვეყნად, მისი გულწრფელი მოწინააღმდეგეა იცინებიან, თუ უსამართლობაა, სამართლიანობაც მოიძებნება, თუ....

— ეე! ახლა თქვენ ფილოსოფიას მომიყვებით! უცბად გააწყვეტინა სიტყვა ბესარიონს ჩვენმა კოდალამ. მე ბავშვი ნუკი გგონივარ, რომ ანაბანას მიკითხავ, მაგვარი აზრები თქვენზე წინად გამიგონია, მაგრამ მე მრწამს, რომ გულწრფელობა არ არის და არა! მე არავეისი არაფერი მჯერა-რა. ყველა ცოდვილობს იმიტომ, რომ თავისი „მე“, თავისი თავი გამოიჩინოს!.. ცხარობდა, არ ვიცით კი რად, კოდალა.

— მაშ, როგორც გეტყობათ, თქვენც თვალთ-მაქცი უნდა იყოთ, — დაურიდებლათ შენიშნა ბესომ და ლაპარაკი რომ არ გაეგრძელებინა, მოშორებას აპირებდა.

— ბრავო, ბრავო! ძროხასავით დაიბღავლა დათუა გულცივაძემ და სამჯერ თუ ოახჯერ 'ცხვირში შეიტრუსუნა, მას ძლიერ ახარებდა კოდალას გაწიწმატება და ბესარიონის უგერგილობა.

— სსუ! ნუ ღრიალებ დათუა! — ღიმილით შენიშნა ვილაცამ გულცივაძეს. თქვენც გაათავეთ, თუ ღმერთი გწამთ. ამშვიდებდნენ კოდალასაც, მაგრამ დიდ-თავა აღარ ისვენებდა. მან თავი შეურაცყოფილათ ჩათვალა და ცდილობდა დაემტკიცებინა ბესარიონისთვის, რომ ისა ყოფილა „დამცირებული, და მიწასთან გასწორებული, უტვინო და ყოვლად საძაგელი“.

ჩხუბი არაფერზედაო, რომ იტყვიან, სწორედ, ამაზე ითქმობდა. რაკი დაიწყეს კამათი, აღარ ათავებდნენ. ცდილობდნენ ზრდილობიანად მოქცეულიყვნენ, მაგრამ აფორიაქებული გულის თქმა თავისას არ იშლიდა... მალე ყველა, ქალი თუ კაცი, კვირიკესა და მართას გარდა, რომლებიც აივანს გადაყულებოდნენ და თავისთვის მასლაათობდნენ, ერთად შეიკრიბა და ბესო-კოდალას კამათს ყურს უგდებდნენ. ერთით საზოგადო ხასიათი ჰქონდა ამ კამათს, საზოგადო საგანს შეეხებოდა...

— რა მოხდა, რა ამბავია? იკითხა ერთმა წვერთავანმა.

— ყური დაუგდე და გაიგებ, — ცინიკურად შენიშნა გულცივაძემ... მაგრამ ვინ რას გაიგებდა? თითქმის თითოეული

წვერი ცხარობდა, თავისას გაიძახოდა, ხელების და ფეხების ქნევით ცდილობდნენ თავისი აზრი გაეყვანათ. ვინ იყო მართალი და ვინ მტყუანი, ამის გამოცნობაში არავინ შედიოდა. მხოლოდ ერთად ერთი გულცივაძე არა ცხარობდა და ქანდარით დარქობილიყო შუაში, თითოეულის სახის გამომეტყველებასა სწავლობდა და ხან ერთს აქეზებდა და ხან მეორეს... მართალი რომ მოგახსენოთ, საკვირველი ყმაწვილი კაცი იყო ბ-ნი გულცივაძე! ქვეყანა რომ გადაბრუნებულიყო აინუშიაც არ ჩაიგდებდა. მას თავისს სიცოცხლეში ყველაფერი მასხარაობად ეჩვენებოდა და თუ იღებდა ხოლმე ან კრებაზედ ან სხვა საზოგადო საქმეში მონაწილეობას, მარტო იმიტომ, რომ უნდოდა როგორმე გართობილიყო, დრო გაეტარებინა. დიახ, ყველგან იყო ხოლმე გულცივაძე და თავისის ახოვანებით თვალსაჩინო ადგილსაც იჭერდა, მაგრამ ყოველი საქმის გათავების შემდეგ იმას-კი არა კითხულობდა, რა გავაჟეთე, ან რა შევიძინეო, არა! იგი სახლში დაბრუნებისას წამოგორდებოდა ხოლმე თავისს ქუჭკიან ლოგინზედ და სიცილით იგუდებოდა ხოლმე. ხან ერთის სახეს წარმოიდგენდა, ხან მეორისას, ხან ვის სიტყვებს გაიბურთავებდა, ხან ვისას და კვლავ უგემურად ხითხითებდა... ბედნიერი იყო ხოლმე ამ დროს ბატონი დათუა გულცივაძე!

აი, ახლაც, მოკამათეთა სახის გამომეტყველებას რომ ათვალიერებდა, სახლში საცინელ მასალას იმზადებდა!..

— რასაკვირველია, შენ მართალი ხარ, დასტური დასცა კოდალას სიტყვებს და თან გულში ეცილებოდა დიდ-თავიანის თვალების ბრიალზე.

— დათუა, დათუა! დაეჭიდა კოდალა გულცივაძეს, — შენ ხომ მიცნობ, კაცო, ხომ იცი, რაცა ვარ და, მე მგონია, ბ-ნი ცერკვაძის გარდა, რომელიც იმდენად დაბრმავებულა, რომ მე არ მიცნობს, ყველანი დამეთანხმებიან, რომ თუ ერთი და ორი სასიქადულო ყმაწვილი კაცი მოიპოვება საქართველოში, იმათში

ერთი თვალსაჩინო ადგილი მეც მიკავია... დორბლების სროლით დააბოლავა კოდალამ.

— მაგას რალა ლაპარაკი უნდა, კაცო! ცბიერად უპასუხა გულცივაძემ, რომელიც დიდ-თავიანის მეგობრად ითვლებოდა.

— ყმაწვილო, მე იმას-კი არ ვამბობ, რომ თქვენ არ ვარგხართ მეთქი, იმას ვჩივი, რომ ერთმანეთის მოსმენა არ ნიციით! საიდგან დაიწყე და სად გადახველი!.. ჩვენ გულ-წრ-კე-ლობიდან პიროვნებაზე ჩამოვუხვიეთ. აი, ეს არის სამარცხი-ნო; მე, ჩემო ძმაო, სრულიადაც არ მშურს, თუ-კი პირველი ადგილი გეჭირება საქართველოში, ოლონდ-კი შენის პირველობით ჩვენ საზოგადო საქმეს მოემატოს რამე, ოლონდ კი ჩვენს ადამიანობას დიეტყოს წინმსვლელობა!! მე ჩემო ძმაო... უნდოდა კიდევ რალაც ეთქვა ცერცვაძეს, მაგრამ კოდალამ ზიზლით გააწყვეტინა.

— ყმაწვილო... ჩემო ძმაო... აქეთურო, იქითურო... არა, რას მოყევი? მე შენი ძმა რად ვიქნები?.. ძმა-კი არა, и братъ не сестра (ვითომ, არც კი გიკადრებო), ჩაურუსულა დიდ-თავამ და ტახივით ამრეზილმა თავით ფეხამდის აათვალღერ-ჩაათვალღერა ბესარიონი.

— ახა, ღმერთო ჩემო!.. ეს-ლა წამოილულლულა სასოწარ-კვეთილებამდის შეურაცყოფილმა ცერცვაძემ.

როგორც იყო გულცივაძემ დააშოშმინა მოკამათენი და გაქარხლებული დიდ-თავა აივანზედ გაიყვანა, სადაც მან ყვინჩილასავით ფხორვა და ქშინვა დაიწყო... თურმე აივანზედაც ყოფილიყო პატარა შემთხვევა. ორ მოსაქმე ქალს, მესამის თანადასწრებით, ერთმანეთი შეემკოთ, მგონი კვირიკეს გულისთვის, და გაბუტულები აქეთ-იქით გამსხდარიყვნენ...

ასეთი იყო კრების შესავალი, ხოლო თვით კრება უფრო მრავალ-ხმოვანი და დიდად საყურადღებო.

ბუხრის რაფაზე დადგმულმა საათმა ათჯერ დააცხიკინა და წევრებიც მოიწვიეს ადგილის დასაკავებლად. ატყდა ხმაურობა, ფეხების ფლასტა-ფლუსტი, გადაჯდომ-გადმოჯდომა და ბოლოს ყველამ სულაგანაბა... ორი თუ სამი ყმაწვილი კაცი კარებში აყუდა. ერთი მათგანი-კი ისე ღონიერად მოეჭიდა კარების ყურს, გეგონებოდათ, უნდა გამოამტვრიოსო...

— აბა დრო არის ბატონებო, საქმეს შევუდგეთ! ამცნო პატივცემულ კარებს დათუა გულცივაძემ.

ძალიან კარგი იქნება! აბა თავმჯდომარე ამოვარჩიოთ. გაისმა აქეთ-იქიდან. ყველამ ერთმანეთს შეპხედეს, ზოგმა იმიტომ რომ სათავმჯდომარეო კაცს ეძებდა და ზოგმა კიდეც იმიტომ, რომ თვალებით დაჰკითხებოდა ერთი მეორეს: „რა თავმჯდომარე გვინდაო“.

— ბატონო დათუა, ინებეთ თავმჯდომარეობა! მიჰმართა ერთმა გულცივაძეს, ალბათ იმიტომ, რომ თფქმის ყყელაზე ახოვანი ის იყო.

— რას მიბრძანებთ, ბატონო, ჩემზე პატივსაცემები განა არ არიან? ზრდილობიანად იუარა დათუამ.

— ბატონო კვირიკე, თქვენზე უკეთეს ვილასა ვნახავთ? წამოიძახა ტასომ და თან თვალებით კვირიკეს მახლობლათ ცარიელ ადგილს ეძებდა.

— კვირიკე, კვირიკე! ახმაურდენ სხვა ქალებიც.

— ბატონებო, ნება მიბოძეთ უარი მოგახსენოთ, რადგანაც...

— არ იქნება, გთხოვთ! გთხოვთ! დაიგრიალა კრებამ.

— კენჭი ვყაროთ. კენჭი! დაიყვირა ვილაცამ.

— კენჭი, კენჭი! გაიმეორეს ხუთმა თუ ექვსმა და თან ერთმანეთს ეფარებოდნენ.

— რალა კენჭი გვინდა! აბა კვირიკე, კვირიკე, კვირიკე! აქლავ-ქლავდა მთელი ოთახი და როცა ხმა მისწყდა, კვირიკე

უკვე თავმჯდომარის ადგილას გამონასკეულიყო. სიჩუმე ჩამოვარდა... საამურიც ამ დროს კრებაზედ ყოფნა! გული გიტოკავს და ენას მალი-მალ ინერწყვავ, თუ შეგიძლიან მალეც იშკერ-მეტყველე?!.

— ბატონებო, და ქალბატონებო! აღიმაღლა ხმა კვირიკემ, — პირველად მადლობას გწირავთ, რომ პატივი მეცით და თავმჯდომარეთ ამომირჩიეთ, იმედი მაქვს პირ-ნათლად შევასრულო თქვენი მონდობილება... ახლა-კი დრო არის დავიწყოთ...

— ძალიან სასიამოვნოა — ჩაუროთ ერთმა წევრთაგანმა.

— მე გთხოვთ, ბატონებო, ვიდრე ხმა არ მოგვცეთ, თქვენ თავად ნუ ილაპარაკებთ, შენიშნა თავმჯდომარემ და დაუმატა, კარგი იქნება, ბატონო ტასო, რომ თქვენც არ ჩურჩულებდეთ. ჩურჩულის დრო მგონი გავათავედ... ამ შენიშვნაზე ვილაცამ წაიფხუკუნა, თავმჯდომარემ-კი განუჯდო:

— ამ გვარად, ბატონებო და ქალბატონებო, დღეს ჩვენ კრება გვაქვს.

— ახალი ამბავია! წაიბუტბუტა გულცივაძემ.

— საგანი კრებისა — მგონი ყველამ იცით და ამიტომ ტყვილა დროს დაკარგვა იქნება კელავ განვმარტოთ იგი...

— ბატონო თავმჯდომარე! მოისმა ოთახის ბოლოდან: სიტყვა მიბოძეთ.

კვირიკემ მიიხედ-მოიხედა და უთხრა: ინებეთ სიტყვა.

— მე, ბატონებო, ახალი წევრი გახლავართ და კარგი იქნება გამაგებინებდეთ რაშია საქმე, რისთვისა ვართ შეკრებილი?

(ხმა ისმის: კარგი იქნება, კარგი! ჩურჩულებენ, თავ-დაჭერით იცინიან).

— ბატონებო გამაგებინეთ რამე! დაიყვირა თავმჯდომარემ: თქვენ რა გინდათ? დაეკითხა კვირიკე, მაგრამ არ იცოდა ვის დასცქერებოდა, რადგანაც ერთის მაგიერათ ახლა ხუთი-ექვსი იდგა ფეხზე.

— მე ის მინდოდა, უადგილოდ დაიწყო ერთმა სათვალე-
ბიანმა ყმაწვილმა. კაცმა — რომა... (სიტყვები ველარ იპოვნა)
ჰო, რომა... ნება მომცეთ რუსულათ განვმარტო ხოლმე ჩემი
აზრი, რადგანაც ქართული არ ვიცი და ან კი რა სირცხვი-
ლია, რადგანაც რომა არ მისწავლია.

კარგა ხნის კამათისა და ოხუნჯობის შემდეგ გადასწყვიტეს,
ენათა თავისუფლება, ე. ი. სათვალეებიანსა და სხვას, ვინც-კი
მოისურვებდა, შეეძლო რა ენაზედაც ჰსურდა აზრი წარ-
მოეთქვა და კრების საგანი აეხსნათ...

კრების საგანი მარტივი იყო: შრომა და ერთობა, მაგრამ
წევრებს შორის ისევ საშინელი კამათი ასტყდა, სწორეთ ამ შრომი-
სა და ერთობისათვის არ იცოდნენ როგორ ეშრომნათ და ან რო-
გორ შეერთებულიყვნენ. ყველაზე ბევრს, რასაკვირველია, კოდა-
ლა, გულცივაძე, თვით თავმჯდომარე, ბესო და სხვა ინტელი-
გენტი ლაპარაკობდნენ. ამასთანავე მოგეხსენებათ ადამიანის
ხსიათიცი! ყველა თავისას გაიძახოდა და თითოეული მათგანი
მარტო თავისს ნათქვამს სთვლიდა სამართლიანად; რისთვისაც
თითოეულ ხმას სამოცჯერ ჩამოუტარებდნენ ხოლმე კენქსა, იღგა
ერთი ყიჟინა და ღრიანცელი, კარებთან ატუზულები მალ-მალე
აშოშმანებდნენ გაცხარებულ მობაასეთ, აგონებდნენ, რომ ხმაუ-
რობითა საქმე არ გაკეთდებაო.

ამ დროს კრებაზე შემოვიდა მალალ-მალალი და ტან-წვრილი
სანდომიანის შეხედულების ყმაწვილი კაცი. პირველადვე ეტყო-
ბოდა, რომ მორცხვი უნდა ყოფილიყო. მართლაც შემოვიდა
თუ არა კარებში, ყველას მოწიწებით საერთო სალამი უძღვნა,
ბატონებს ვახლავარო, წაიბუტბუტა და მთლათ გაწითლებული
იქვე, კარებთან აეყუდა, კალმუხის ქუდი ილღიაში ამოიღო და
მოწიწებითვე ბოდიში მოიხადა.

— მაპატივეთ, ბატონებო, რომ დავიგვიანე... განა არ მო-
გეხსენებათ მარტოხელი მედუქნის საქმე... არავინა მყვანდა,

რომ ღუქანში დამეყენებინა და ვიდრე არ დავეკეტე, წამოსვლა ვერ მოვახერხე.

— მეღუქნე ვარო, სთქვა ნიკოლამ და ამასვე მოწმობდა მისი ჩაცმა-დახურვა: იმისი დიბეტის ახალუხი, ვერცხლის ქამარი, საზაფხულო პალტო და მაღალ ყელიან წაღებში ჩატანებული განიერი შარვალი ერთდს შეხედვით ყარაჩოღელს მოგაგონებდათ, იმ ყარაჩოღელ ძმა ბიქს, რომელიც ლოთი-ფოთობაში ჩაფლულა და სველ ხელადას დასძძობილებია. მაგრამ უნდა დაკვირვებოდით ნიკოლას მაღალსა და გაშლილს შუბლს, მის სიცოცხლითა და ქკუთით სავსე თვალებს, მის გულუბრყვილო და უმანკო ლაპარაკს, რომ ამ ყარაჩოღელში თქვენ გეცნოთ ნამდვილი ადამიანი, სულითა და გულით მოყვარე თავისის თანამომისა. ყველგან და ყოველთვის მზა, თავისი უკანასკნელი სიცოცხლეც-კი შეეწირა მუშისა და დაჩაგრულ მოძმისათვის. ასეთი გახლდათ ნიკოლა, მაგრამ გარეგნობამ მაინც თავისი გაიტანა და ზოგიერთებმა ტუჩიც კი აიწიეს!.. ამათ რიცხვში რამდენიმე ქალიც ერია, მაგრამ ისეთი კი, რომლებიც ყოველ კრებაზედ მარტო კობტაობენ და რომელიმე ყმაწვილ კაცის ენა-პირად გადაიქცევიან ხოლმე...

— განაგრძეთ, თქვენი ჭირიმეთ, შეეხვეწა ნიკოლა ერთხანს შეჩერებულს კრებასა.

— განვაგრობდ-კი, ჩემო ძმაო, მაგრამ შენ რა იცი რა თავ-პირის მტვრევა გვაქვსო! წაიბურტყუნა თავისთვის ბესომ და იდაყვზე დაყრდომილმა ყური მიუგდო ბატონ თავმჯდომარესა...

მეტია, ჩემო მკითხველო, აღვნიშნოთ თიოეულის ნალაპარაკევი!.. ადვილად წარმოსადგენია რასაც იტყოდენ: ეს მთა იმ მთას აჯახეს, მთელის ქვეყნის ფილოსოფოსნი და მეცნიერნი შესძრეს და ახსნეს, ერთმანეთს უვიცობა და უვარგისობა

შესწამეს, გახერხების ჯიბეებით ქვეყანა გაამდიდრეს და თვის უფიცებმა სამშობლო გაანათლეს... ერთ თვალის დახამხამე-ბაზედ დაარსეს მოძრავი სამკითხველოები, სათეატრო დასებ და სხვა. რაც მუდმივს, დაულალავ შრომასა და ადამიანის „მეს“ უარის ყოფას სხვა ქვეყნებში გაუკეთებია, აქ ყვირილით და ერთმანეთის გალანძღვით მოახერხეს...

ბევრი, ძალიან ბევრი ილაპარაკა ამ კრებაზე დამსწრე განათლებულმა ახალგაზრდამ, მხოლოდ მუშები ისხდნენ გაჩუმებულნი და ანთებულ სანთელსავით შესტკეროდნენ ორატორებს... იქნება ეძინებოდათ კიდევ, იქნება მასხარადაც იგდებდნენ მოლაპარაკეთა მომავალ სიტყვაობას, როგორც გაიფიქრა კიდევ დათუა გულცივაძემ. მაგრამ ჰრა! აი რა სთქვა ამ კრებაზე, სხვათა შორის, ნიკოლამ.

— ჩემს აზრსა თხოულობთ, ბატონო თავმჯდომარე? მე რა უნდა მოგახსენოთ, ერთი უბრალო, უსწავლელი კაცი ვარ! ნუ შემრისხავთ კი, თქვენი ჭირიმეთ, თუ უბირი სიტყვა მომივიდეს... ოხ, ნეტა, შემეძლოს ეს ჩემი გული ამოვიღო და წინ გადაგიშალოთ, მაშინ გაიგებთ რასა ვფიქრობ, მაშინ წაიკითხავთ ჩემისა და ათასის ჩემისთანას გულის ნაღებსა. ჩვენ გვწყურთან წინსვლა, ქვეყნის გაგება, ადამიანობა... მე თქვენში, ნასწავლებში, ვხედავ ხსნის იმედსა, მაცხოვარივით გიყურებთ, გაგვიძეხით წინ, ჭკუა გვასწავლეთ და... სიყრმეს გეფიცებით, ერთი გლახა დუქანი მაქვს და საზოგადო საქმეს შემოვავლებ თავსა!.. აჰა, სულითა და გულით თქვენი ყმა ვარ, აბა წინ გაგვიძეხითო! ელექტრონივით დაუარა ამ სიტყვებში მსმენელთა და გულცივაძისაც-კი გული აუტოკდა. „ბიჭოს, ეს რა ყოფილაო,“ სახალხოდ წამოიძახა. მაგრამ კრება სდუმდა და პასუხი ვერა მიეცა რა თავგადადებულ მედუქნისთვის!.. ბოლოს კრება გამოირკვა ბურანისაგან და თითოეულმა წევრმა ალტაცებით ტაში დაუკრა ნიკოლას სიტყვებს...

დასრულდა კრება! თითქოს თავმჯდომარემ იგრძნო რომ ნიკოლას სამართლიან მოთხოვნილებას — წინ გაძლოლას — კრებაზე დამსწრე განათლებულ ყმაწვილ-კაცობის ბაქიობით ვერას ვუშველითო, ორიოდ სიტყვით გაიმეორა წევრთა გადაწყვეტილებანი და კრება დაბოლავებულად გამოაცხადა...

III

სამწუხაროდ, ნიკოლას სიტყვების ზეგავლენა წუთიერი გამოდგა! მართალია, თითოეულ წევრს, — გარედ რომ გამოვიდნენ, სახე უღიმოდა, თითქოს კმაყოფილნი არიან, რომ ეს საღამო მუქთად არ დაკარგეს და საზოგადო საქმის მზრუნველობაში გაატარესო, მაგრამ ეს სიამოვნება, ეს ლაღობა უფრო ღამის გრილმა ნიავმა და ფართო ქუჩამ გამოიწვია.

— თქვენ რომელ გზით მობრძანდებით, ბატონო ტასო... გნებავთ გაგაცილებთ, უთხრა გულცივაძემ ტასოსა.

— გამადლობთ! მე კვირიკემ უნდა გამაცილოს, ზრდილობიანად მოიშორა ტასომ.

— ბოდიშ ვიხდი, რომ არ შემძლიან თქვენის სურვილის ასრულება, სიტყვა ჩამოართვა კვირიკემ — მართაშა მთხოვა ვახშმად.

— მაშ ნუ შესწუხდებით! ტუჩის კენკით უთხრა ტასომ კვირიკესა და გამოემშვიდობა. გულში-კი ჰფიქრობდა: „მართა, მართა, რა ეშმაკიანო!“ ამასობაში სხვა ქალებმა მალე იპოვეს გამცილებლები და სიცილ-მზიარულებით წყვილ-წყვილად გაიფანტნენ სხვა-და-სხვა ქუჩაში. სრულიად დაშორების დროს, წევრებმა ერთმანეთს ღამე მშვიდობისა უსურვეს, კოდალასა და ბესარიონის გარდა, და ქუჩაში მისწყდა წევრთა ფეხის ხმა...

— ესეც უშენი კრება! ჰფიქრობდა თავისთვის ბესარიონი: რა გავაკეთეთ, რა ვისწავლეთ, რა გამოვიტანეთ?... არც აზრი, არც მტკიცე ზიმართულება! მაშ რაღა გვექონია?! მწარედ ჩაეკითხა ცერცვაძე თავისს თავსა და თავჩაქინდრული გაუდგა

გზასა. ის იყო სახლში შესვლასაც აპირებდა, რომ ნიკოლა წამოეწია და გამოეხმაურა.

— ბატონო, ბესარიონ!

— შენა, ხარ ნიკოლა?

— მე-კი ვარ, ბატონო, მაგრამ ნუ მიწყენ და ერთი რამე უნდა გკითხოთ.

— რაი ბრძანეთ, ჩემო ბატონო!

— ახლა რა უნდა ვქნათ? რომ ვერ მივხვდი, რითი გავათავებო ჩვენი კრება? გაუბედავით წარმოსთქვა ნიკოლამ.

— რითი? სწორეთ გითხრა, ნიკოლა, მე შენთვის უნდა მეკითხა.

— ვაი! გაიკვირვა ნიკოლამ და მცირეოდენის სიჩუმის შემდეგ დაუმატა. რა ვქნა, თუ-კი ნასწავლები არ გვიჩვენებენ გზას, მაშ ჩვენ დაბალმა ხალხმა რა უნდა ვქნათ. გაიძახიან: ეს გავაკეთოთ, ის გავაკეთოთ, ხოლო საიდან? როგორ? ანას კი არავინ ამბობს, მარტო ერთმანეთს სიტყვას პირში აცლიან და ერთმანეთის დამცირებას ცდილობენ. ეჰ! ლამის მაგაშიაც არ მოესტყუვდეს!

— ეტყობა ჯერ დაუმწიფებელი ვართ? ყრუთ უპასუხა ბესონი და ნიკოლა თავის ბინაზე შეიწვია.

— რა, ნეტა სიტყვას საქმედ ვაქცევდეთ ხოლმე და თუნდა ჩემი სიცოცხლე შუა გაიყოსო! გულ-წრფელად წამოიძახა ნიკოლამ და ორივენი კარებს ამოეთარენ...

ღროს არის მეც დავასვენო ჩემი კალამი, მაგრამ მეორე გულით მინდა რამდენიმე სიტყვით მოგახსენოთ, რას აკეთებდენ ჩვენგან ახლად გაცნობილი ყმაწვილები სახლში კრების შემდეგ, იქნება ცნობის მოყვარე მკითხველს ეყურადღებოდეს.

სახელდახელოთ მომზადებულ ვახშამს შემოსხდომოდენ პირმოცინარე მართა და განათლებული კვირიკე, მაღიანად შექცეოდნენ სუფრაზე მოტანილ სანოვავეს, ხოლო ერმანეთს-კი თვალებითა სჭამდნენ. სამწუხაროთ, ერთი მათგანი და სახელ-

დობრ კვირიკე, ოსტატურად იქცეოდა. მისი გამოცდილება ისხლეტდა მართას მიერ ეშხით ნასროლ კეკლუცობას და გულამდის არ უშვებდა, თუმცა თავი-კი ისე ეჭირა კვირიკეს. თითქოს ეს არის ამ წუთში სიყვარულს გამოუცხადებს ამის მომლოდინე მართასა და სხვა ქალებს პირში ჩალა გამოვლებულ დასტოვებსო. მაგრამ, ეშმაკად, ასე არა ხდებოდა!.. ერთმანეთის ქებაში სანოვაგე სუფრიდან ნელ-ნელა ჰქრებოდა და მეორე ოთახიდან რომ ხვრინვის ხმა არ მოდენილიყო, ჩვენ მორაშიყეთ კიდევაც გადაავიწყდებოდათ, რომ ქალის საათმა ორჯერ ჩამორეკა. დაავიწყდებოდათ ისე, როგორც დაავიწყდათ კრება და მისი წევრები!..

ნახევრად დაბნელებულ ოთახში ფეხ-აკრეფით შეიპარა ტასო დიდგულაძე და კედლის სარკის წინ ტანისამოსის გახდა დაიწყო... სახეზე უკმაყოფილების ღრუბელი გადაჰკროდა.

— რითი მჯობიან მართა, რომ სულ იმას ელაპარაკებოდა ი კვირიკეა თუ რაღაცა... გაიფიქრა ტასომ, როდესაც გულგაღალეღილი სარკეში თავის სახეს დააცქერდა.

— მოხერხებით!... თითონვე უპასუხა ტასომ და დაფიქრდა... ვინ იცის როდის გამოერკვევოდა ტასო კვირიკესა და მართაზე ფიქრისაგან, იმის დედას რომ არ გამოლოცებოდა და დაბალის ხმით არ ეკითხა:

— მოხვედი, შვილო, ხო მოკვდი უძილობით, შე დედა-მკვდარო!

— რა დროს ძილია, დედი! ამის მეტი ვერა უპასუხა რა დედას ფიქრისა და სიმწარისაგან გაბრაზებულმა ტასომ.

კრებაზე მყოფი მუშები მკვდრებივით მიწვნენ თავთავის საწოლზე და დაღალულებს მალეც დაეძინათ. მხოლოდ ძილში არეული სიზმრები ეზმანებოდათ და მწარედ გმინავდენ.

გულცივაძე და კოდალა ის იყო დასაძინებლათ ემზადებოდნენ (ამ ღამეს ერთად იყვნენ), მაგრამ დათუას ჯერ სიცილი

არ გაეთაყუებინა: მოდათაა კრება, რას იზამ? ხითხითებდა უღარ-
დელათ გულცივაძე... მაგრამ კვირიკესთანა ქეიფში მაინც არა-
ვინ არის, თაიგულია ჩვენის ქალებისა! უხამსად გადაჰკრა ქა-
ლებს დათუამ და ლოგინში ჩაწოლილს კოდალას უღიტიანა.

— დაიცა, შე ოჯახქორო! — წამოიძახა კოდალამ. შე კიდევ
ი ვილაც ბესარიონია, იმაზედ ვფიქრობდი და მერე ნიშნის მო-
გებით დაუმატა — ჰე! კბილებში ქაფი ვადინე თუ არა! /

— აბა, შენთან ის რას მოვიდოდა! გააწყვეტინა დათუამ.
კაცო, ნუ თუ არ იცი, რომ შენ ცარიელი გოგრა ხარ! გაეხუმ-
რა გულცივაძე და მოჰყვა ხარხარს. ბევრ ხანს იოხუნჯა და-
თუამ, ერთი ორჯელ კოდალასაც მოუწოდა, მაგრამ დიდ-თა-
ვამ ხერინვით-ლა უპასუხა.

— ეშმაკებო, მაშ მიიღეთ ხვალამდისინ ჩემი ცოდვილი სუ-
ლიცაო! სთქვა დათუამ და ისიც ლოგინში ჩაწვა.

პეტრე ბრუციანისშვილი დინჯად მიდიოდ-მოდიოდა ოთახის
ერთის კუთხიდან მეორემდე და რალაცას ფიქრობდა... მაგრამ,
უკაცრავად, მგონი თქვენთვის არ გამიცნობებია ეს ყმაწვილი
კაცი? რაექნა, კრებაზე ხმა არ ამოუღია და მეც გონებიდან გა-
დამივარდა.

ეს იყო მეტის-მეტი ჩუმი ყმაწვილი. სადაც უნდა ყოფი-
ლაყო, ხმას არ ამოიღებდა, მხოლოდ თვალეზ დაქყეტილი ერთ
სიტყვას არ გამოაპარებდა სხვის ნალაპარაკევიდან და კმაყო-
ფილებსა ან უკმაყოფილების ნიშნად. ხან დაიხმუტვლებდა, ხან
თავს გაიქნევ-გამოიქნევდა ხოლმე. ეს იყო მთელი მისი მკერ-
მეტყველობა — ჭკუის გამოჩენა, თუმცა „რიგიან ყმაწვილ-კა-
ცად“ იხსენიებოდა... რაც ზევითა სჩანდა ბრუციანიშვილი, ხუ-
თი იმოდენა მიწაში დაძვრებოდა, ღვთის წინაშე არავის წყე-
ნაში კი არ შედიოდა და თავისს სიცოცხლეს მარტო ქალებზე
ფიქრში ატარებდა, როგორც ემანსიპაციის მომხრე, რასაკვირ-
ველია. ყველა ქალი მოსწონდა და ყველას დასაძმობილებდაც
მზად იყო, ეხლა-კი ბრაზი მოსდიოდა, რატომ მართა, ტასო

და სხვა ქალები მე კი არ მაქცევდენ ყურადღებასაო. ეს ჰკლავდა, ეს აწუხებდა და კრება არც კი მოჰგონებია.

არც სათვალეებიანი ყმაწვილი იყო მოსვენებით! თუ ბრუციანიშვილი დინჯად მიდი-მოდოდა კედლიდგან-კედლამდის, სათვალეებიანი ფეთიანივით მირბი-მორბოდა და სულ ლოთივით იფურთხებოდა: კრებაზე მყოფნი არ მოსწონდა.

ჩვენ ნაცნობებში, ისევ ისე ნიკოლა და ბესო დიდხანს ლაპარაკობდნენ კრების შესახებ და როგორც თავისა, ისე საერთოდ, ყველას უსაქმურობა-უვარგისობის გამო გული მოსდიოდათ.

ლამე გამტყდარიყო. ქალაქს ღრმად მისძინებოდა, მსოლოდ ჩვენი საზოგადო საქმე, ჩვენი ერთობა, ჩვენი ქართველობა სადღაც უდაბურს მინდვრად გაჰრილიყო და იქ გულ-ამოსკენით ქვითინებდა!.....

1897 წ.

ტყეზიც!

(ლეჩისებური)

გამოვექეცი მხდალ სოფელსა, ტყევე დაბურულო,
რომ შენ წიაღსა, შენ მიდამოს შემოვეფარო:
მინდა დროებით განვეშორო უნდოთა ბინას,
რომ ჩემ გრძნობათა, ჩემ გულის-აქმათ არ დაეძინოს!..
მომბეზრდა მზერა ორ-პირობა გაუტანლობის,
შემძაგდა ყოფნა სულ-მდაბალთა, და ორგულთ შორის,
ღლენი გაჰყუო, დავძაბუნდი და გავთახსირდი,
თითქოს ის არ ვარ, რაც ვიყავი, რაც უნდა ვიყო!..
ნუ, ნუ დამძრახავ, გეთაყვანე ტყევე მშვენიერო,
რომ მე — მეტყველი — შენ — უენოს — გესაუბრები!
მაშ სად წავიდე, ვის მივმართო, ვის რა შევიჩილო?
სოფლით ლტოლვილსა, მწარედ მომთქმელს, მიტოვებულსა
მანუგეშებლათ შენ-ღა მივი, სამშობლოს მდელი!..

სული განაბე, შეაჩერე ფოთოლთ შრიალი,
რომ ჩემ მოთქმასა, ჩემ გოდებას ყური დაუგდო?
ოხ, გმადლობ, გმადლობ, ჩემო კარგო, ჩემო უმანკო,
ნება მომეცი მაშ გაგენდო და გეამბორო...
სთხოვე კი ნიავს: ნუ იქნება ენა-ტანია,
ნუ შეაშფოთებს შენ დაბურულ ხევ-ხუვ კლდე-ღრეთა,
ვითომ მე მათდა დასაზვერათ აქ მოვსულიყო.
მერწმუნე არა! მსურს...

მსურს ერთხელ კიდევ მარტოთ მარტომ, თავის წინ მღვთობა,
სამარადისოთ სულთა-სწრაფვა ჩემი გადმოგცე.
იქნებ შენ მაინც დამამშვიდო, გამომამფხიზლო,
იქნებ შენ მაინც გამირკვიო მწარე საკითხი:

რა არის კაცი, თუ მარად-ყამს მონა იქნება,
მონა ცბიერი, მონა მხდალი და მატყუარა,
მონა დიდ-კაცის, მონა ფულის, მონა ენებათა,
დღე და ღამ ჩოქით მოარული ჯერ არს თუ არა!..
მარქვი, გენაცვა, რათ იბრიყვებს ერთი მეორეს,
რატომ არ ძღება კაცის თვალი და კაცის გული,
და თუ განგებამ ადანიის ძეც მხეცთ შეუფარდა,
რილასთვის მისცა მას გონება და სიყვარული?!
ამას შენ გკითხავ, ტყვე, ზურმუხტო, ტყეო უღნარო,
თორემ იქ, — სოფლათ,—ვის რას ეტყვი, რას გაუბედავ?
მგონი კი იცი ქვეყნის წესი და ჩვეულება:
იქ, ჩემო ტურთავ, დაჩივლება არ შეიძლება!
კისერს მოგტეხენ, თუ გაიგეს რისთვისაც სტირი,
არც იამებათ თავისუფლათ ჩანგისა ჟღერა
და თუ კრძალვითა არ დამუჟე ენა და პირი,
ბოლოს მოგიღებს, გაგამწარებს შენივ სიმღერა...
ეჰ, ვთქვა რამ?—ვაი, უთქმელობა — უბედურება,
ან კი ჩემი თქმა, ჩემი სიტყვა ვის ეყურება?..
შენც აბუტბუტდი?..

ცელქმა ნიავმა მაინც კიდევ არ დაგაყენა?
რათ ახმაურდი, სოფლის მშვენო, მათათა დარაჯო,
ჩემი გოდება, ჩემი მოთქმა თუ მოგეწყინა!
ან იქნებ გინდა ჩამავალ მზეს გზა დაულოცო
და დილის სიცხადით გულ-მოკლოლსა, გაბოროტებულს
გსურს მთის კალთაზე თავი მიადო და მიიძინო!
მაცალე ერთი, თუ ღმერთი გწამს, რა დროს ძილია?!

რა ხან ცოტა ხანს ყური მიგდე, რა ხან დავიწყე,
ბარემ ვთქვა კიდეც, რაც სათქმელათ განხადებული,
დიდი-ხანია არ მასვენებს, მქენჯნის, მაწვალებს.

ჩუ, გეთაყვანე, ჯეირნები ნუ მოგიკვდება,
აგრემც შენ ირმებს, შენ მშელის ნუკრებს დღე მიეცემათ...
ან კი შენ — უტყვმა — მე მეტყველს — რომ არ მომისმინო,
ეს ხომ ბუნების, თვით განგების გამობაც იქნება!..

ხედავ დაბლობში სოფელი რომ გაშენებულა?
სწორეთ იმ სოფელს, იქ მცხოვრებთა გამოვექეცი.
მიმიხვდი რათაც? უფრო იმიტომ, რომ იქ სუყველა
თავ-დავიწყებას მისცემია, მოტყუებულა:
არ რა მოწონთ რა, არ რა უყვართ, არ რას დასდევენ,
ჯავრი არა აქვთ. ქვეყანაც რომ გადაუბრუნდესთ!..
ბობოქრობს ყველა, ფრთას ასხამენ ბოროტ გულის-თქმათ,
ხელის განძრევა ეზარებათ; ესირცხვილებათ,
და შიშისაგან, უვიცობით გზა აბნეულნი,
ცხოვარებივით აჰყოლია უცხოთ ფესის ხმას.
იქნებ გგონია თანაგრძნობა მაინც იპოვო?
შენც არ მომიკვდე, თანაგრძნობას იქ რა ხელი აქვს,
სად თავში გცემენ პეტრე ნუ ხარ, პავლე იყავო?!

ასეთი არის, საზოგადოთ, სოფლის ადათი.
დალახვროს ღმერთმა მზავგრელთ რჯული და სალავათი!..
სათითათოთ კი ყველას თავი ბრძენი ჰგონია,
გან-განზე გარბის, ვინაობა დავიწყებია
და გულით მრუდეს, ჰკუთით კოტრსა, სულით მწირესა,
ამპარტაყნებით გზა და კვალი მთლათ დაბნევია!

ცას ებრძვის ერთი... ვარსკვლავები დაუმონია,
მზე არად უჩანს... მთვარე ხომ, — საცინელია,
— ასე ჰგონია, მაჩანჩალათ გაჩენილიყოს.
მეორე, დადის დაღვრემილი დაძმარებული,
ოხრავს და შფოთავს მოძმისათვის გულსა იტკივებს...

სტყუის საპყარი! ფარისევლობის წილას ატარებს!
და თუ თვალ-და-თვალ დედა-მიწას ფეხსა არიდებს,
რომ უნებლიეთ ჭიანჭველა არსაღვ გასრისოს,
მაგრამ იმავ დროს, უჩინარათ, ჩუმათ, ფარულათ,
წურბელასავით მოძვისავე სისხლითა ძღება.
მესამე ვინმე ერთ ადგილას აღარ ისვენებს:
დაძრწის ძალღივით, დასუსუნებს მელასავითო,
ყველას აბრმავეებს, მეგობართა თავსა აჩვენებს,
და, რის ვაძღება ცბიერებით გალაღებული,
სხვას ორმოს უახრის და თითონ კი სიცილით კვდება...
მეოთხე ვინმე „სათნოების ჭურჭელი“ არის:
გულ-ხელ დაკრეპით ბოდისა თხოვს დიდსა და მცირეს,
გულ-ჩვილობს მარად... როცა უნდა მაშინ იტირებს...
ღვთისა გლახაკის სიმდიდრისა მგმობელი არის,
მაგრამ... თვალთმაქცობს უბედური, ყოვლად საზარი
და მის ენებითა, მის თლიდობას არ აქვს საზღვარი!..
მეხუთე ვინმე? რაღა მეხუთე, გინდ მეთე და მეთათე!
არამც თუ იგი, ვინც რომ ერთხელ გამდიდრებულა,
ვისაც სხვის ოფლით აუგია სრა —სასახლენი,
ვისაც მის დღეში არ უგვრძენია შიმშილ-წყურავილი
და ოქროს ბხინვით დღე და ღამე თავს ბრუ ასხია,
არამეღ თვირ ისაც, ვინც მარადის სხვისი მონა არის,
ვინც სხვის ხელთ-ფეხათ გარდუქმნია გარემოებას
და გრძნობა დახშულს, შიშისაგან თავ-ზარ დაცემულს
ვერ გაუგია რაა კარგი და რაა ავი,
ისიც კი, მეთქი,—როგორ არ ვაქვა,
ქვეყნის მოყვარის მგმობი არის და მეორგულე!
არიან სხვანიც: წამებულნი, ტანჯულ-დეენილნი,
მაგრამ იმათთვის ჩვენ სოფელში არავის სცხელა.
მათი ბედია პირზე მარად კლიტე დაიღონ,
ან იყვენ ჩუმათ, ან არა და გულდა ატარონ...

— რას აპირილდი, წარბს რათ იკრავ, მუხავ მცხოვანო, არ გინდა განა შენ ფრთებს ქვეშე შემოფარებულთ წვრილმანა ბუჩქებს ვაცნო ხალხთა უსამართლობა. და მერე შენ რა?

— სსუუ!..

— ოჰო, თქვენაც ახმაურდით, გრუხა ბუჩქნო? აბა, რას მეტყვით, ჩრდილში ზრდილნო, რას მიჩურჩულებთ!

— სსსუუუ!..

— თქვენთვის სისინებთ? უფრო კარგი... მაინც მუხისგან პასუხს ველი, ვნახო რას მეტყვის. ხმას აღარ იღებს... აღბად გაწყრა!..

ხა, ხა, ხა! ნუ კი მიბღვერი გულით ფუყე, პირ-შემბურულო. შენ ეს მითხარი წელან რისთვის ამოიგმინე!

გული გატკინა ადამიანთ გაუტანლობამ,
თუ ის გეწყინა, რომ ამ ბუჩქებს შეეცირ-შეეჩიველ
და შენ მცხოვანსა, შენ ძლიერსა არ მოგესალმე?

ეე, ახლა კი მივხედი! რათ გაამება ძლიერთ გმობა, უძლურთ ქომავი,

შენც ხომ ამ ტყისა, ამ წვრიმალას მეფეთ ითვლები,
და ნეტა რასთვის? ნუ თუ იმიტომ,

რომ დაგიჩრდილავს არე-მარე, უზარმაზარო,
და დაგიკინიანავს ამოდენა ყვავილ-ბალახი!..

მზეს აღარ უშვებ, თითქოს მარტო შენთვის მნათობდეს
და ამ მცენარეთ სიცოცხლე კი აღარ უნდოდესთ!..

აი, მეხმა კი ჩაგიტანოს, რომ ამაყობ კიდევც?..

— სსსუუუ!...

— რა დაგემართათ თქვენ-ლა მაინც წვრილო ბუჩქებო,
რათა სისინებთ ეგრე მწარეთ, გულ-ჩათხრობილათ.

იქნებ თქვენცა მგმობთ, განუწრთენელო, მზის უნახავნო,
რომ—თქვენმა მომხრემ—მუხას სიტყვა შემოვუბრუნე?

ობ, საცოდავნო, საცოდავნო, თქვენ რომ მზე ნახოთ —
ეგრე ბრიყვნი, ეგრე სუსტნი აღარ იქნებით!
დახეთ ამ იას! ესეც წყრომით თვალსა მიშვრება
და „ქრისტეს პერანგს.“*) გაფითრებულს, დაჩივებულს,
მორცხვსა სახეზე დაცინვისა ღიმი უკრთება.
წყაროც ბუტბუტებს, ვერსვი შიშით დნება, ცახცახებს...
მუხა მქუხარი, მუხა მწყრალი ყველას აშინებს...

ჩუ! რა ხმა ისმის? რა საზარელი გულ-გამგმირი ღრიანცელია!
ტყეო, რათ შფოთავ, რა გაწუხებს, რათა გრიალებ?
შენცა ვაება, შენცა ოხვრა თავს დაგტრიალებს?
ჰოი, საბრალო!

ამას რას ვხედავ? ამრეზილან ტყისა ნადირნიც
და კბილთა-ლრეკით მიმორბიან აქეთ-იქეთა.

აგერ მწვეარსაც გაუგდია თვის წინ კურდღელი
ფეხ-და-ფეხ მისდევს საცოდავსა, საცაა, წვდება...

ეხ! უბედური მონადირის მსხვერპლი გახდება.

უშველეთ ჩქარა!... ამ ჯეირანს რალა მოსვლია!

მხარში დაჭრილი, შვენიერი სისხლათ იცლება
და ცრემლმორეულ თვალებზედა წყევლა აკვდება.

დაფრთხენ ფრინველნი. აქულოპინდენ ჩიორაებიც.
აღბათ უბედურთ აღალმა თუ წამოუქროლა!

ოჰ, ღმერთო, ღმერთო, აქაც იგივე ძალ-მომრეობა,
რამაც სოფლიდან გამომდევნა, გული მომიკლა!

ტყეო, სად გაქრა შენი სახე, შენი მშვენება?

წყვდიადმა შთანთქა, ნადირთ ყეფამ რეტი დავასხა
და დამცირობულს აღარავის ჯავრი არა გაქვს?..

რისთვის მეგონე ეგრე ტურფა, ეგრე უმანკო,
მაშ რათ მიმაჩნდი თავისუფალთ ნავთ-საყუდარათ?..

---

*) ტყის ყვავილია

— ვაი, ტანჯულო, მეოცნებე ადამიანო
თითქოს ბუნებაც შენ გულის-თქმათ წინა უდგება;
გინჯა სიმშვიდე, გწყუროდეს ძმობა, გწყურის ერთობა,
მაგრამ გარშემო სულ სხვას ხედავ, სხვა გელანდება!..
არა უშავს რა... ნუ შედრკები... იშრომე მარად.
ან ვაჟკაცურათ გაიტანე სვე ბოლომდისინ,
ან შენ იდეალთ, შენ გულისთქმათ გაუხდი მსხვერპლად.

1

1

მ ლ მ ნ ლ ა ც

(პატარა ამბავი)

სად მიხვალ, გენო?

— ასე... ზევით. შენა?

— მე კიდევ ასე... ქვევით.

ამ სიტყვით შეხედენ ერთმანეთს გენო დონაძე და ალექსი ცეცხლაშვილი თფილისის ერთ-ერთ ქუჩაზე. ცოტა ხანს კიდევ შეჩერდნენ, რამდენჯერმე დაიზმუქუნეს, უაზროთ გაულიმეს ერთმანეთს და გაიყარნენ. გენო ფეხაჩქარებით გაუდგა თავის გზას, ხოლო ალექსი ერთ ხანს შედგა, ღიმილით გაადევნა თვალი ზევითვე მიმავალ ერთ კოხტა ქალს, რომელიც მწყურით ზიგოგმანებდა და ღიღინით გასწია.

— გამა ასეთი შეხვედრა გეპართებდა ორ ძველ მეგობარს? დაეკითხა აჩქარებით მიმავალი გენო თავის თავს და მწარეთ ჩაიციხა, — მაგრამ ან კი რაღა გვაქვს ისაერთო? ეგ მდიდარი, გაღალღებული; მე კი... ლუკმა პურის მაძიებელი, გლახაკი! ოხ, ცხოვრებაო, ცხოვრებაო! ამოიგმინა გენომ და ისევ ფიქრებში გაება. ერთ წუთზე თვალ-წინ წარმოუდგა თავისი საყმაწვილე, ტანჯვა-წვალებით გატარებული სამოსწავლო დრო, ამბანაგები, ტკბილი იმედები და ამ შუა ქუჩაზე გიჟივით გადაიხარხარა.

— ხა, ხა, ხა! მამულიშვილობა, ძმობა, ერთობა! რა მალალ ფარდოვანი სიტყვებია! და ჩვენც ხომ მაშინ ამ ცარიელის სიტყვებით ვიკვებებოდით. მერე ცხოვრება, მისი მრავალ-

ფერობა კი რატომ არ გვაგონდებოდა? წაილაპარაკა კიდევ გენომ და აქეთ-იქით მიიხედ-მოიხედა, თითქოს ვისგანმე პასუხს მოეღისო. მაგრამ გენოს ჯავრი არავისა ჰქონდა, ყველა თავის საქმეზე მიეშურებოდა. ეტლების რახა-რუხით ყურთა სმენა არ იყო, ხოლო ფეხით მოსიარულეთათვის ხომ ყოველ ნაბიჯზე გვერდი უნდა აექცია მწარეთ დაფიქრებულ გენოს, თორემ პასუხის ნაცვლათ კაი ლაზათიან მუჯღლუგუნებს მიიღებდა. მირბოდა ყველა. მიეშურებოდა დონაძეც, მაგრამ სად? რისთვის? თითონაც გადაკრით ვერას გიპასუხებდათ.

ეტლების და ხალხთა ხმაურობას უცბათ რალაც ღმუილი მიემატა და გენო ფიქრებიდან გამოარკვია. საზარლად ბლოდა ქარხნის საყვირი და შავათ ალანძული მუშები ლანძღვა-გინებით გამოდიოდნენ ქარხნის კარებიდან. გენომ მწარეთ ამოიოხრა და იქვე, ქარხნის პირდაპირ, ამართულ ვეებერთელა შენობისაკენ შეუხვია. რამდენჯერმე გაუარ-გამოუარა დონაძემ სიგრძე-სიგანეზე ამ შენობას, რამდენჯერმე ახედ დახედა თავით-ბოლომდის, ერთხელ გამობრუნებაც კი დააპირა, მაგრამ გული გაიმაგრა და გაფითრებული სახით კიბეს შეუღდა.

— ვინა ხარ, ან აქ რათ მოსულხარ? ხრინწიანი ხვით დაეკითხა კარის-გუშავი გენო დონაძეს, როდესაც კიბის თავზე მოექცა და აკანკალებული ხელით კარების გაღება დააპირა.

— მე?... საქმე მაქვს. ყრუთ უპასუხა გენომ და კარებს მიაწვა.

— მოითმინეთ მეთქი? დასჭყვივლა კარის-მცველმა და მკლავში ხელი წაავლო.

— რა გნებავთ? გაჯავრებით შეუტია გენომ.

— რა მნებავს რომელია! თუ რუსული კითხვა არ იცი, დამეკითხე მაინც, შეიძლება თუ არა ამ კარებში შესვლა. გაჯავრებითვე გააწყვეტინა სიტყვა გუშავმა და კარებზე გაკრულ ქალღმრთელ მიუთითა. იქ ეწერა:

ჩუცხოთათვის შესვლა აკრძალულია. ა.

— უკაცრავათ! აბა, მაშ მითხარი: სად შეიძლება უფროსის ნახვა? წაილულლულა გენომ.

— უუროსი ჯერ არ მოსულა. უკმეხათ უპასუხა მოსამსახურემ.

— არ მოსულა?

— დიახ, არ მოსულა. ახლა თორმეტი საათია და უფროსი კი პირველის ნახევარზე, ხან პირველ საათზე მობრძანდება ხოლმე, — თითქოს დასცინისო ისეთი კილოთი თქვა კარის-მცველმა და გახუნებული გენო თავით-ფეხებამდის აათვალიერ-ჩაათვალიერა.

— რას მიყურებ? აემრიზა დონაძე.

— უთუოთ ადგილის სათხოვნელათ მოხედოდოდი... ხომ ავრეა?.. ეშმაკური ღიმილით შეეკითხა კარის-მცველი.

— მერე შენ რაში გეკითხება, რისთვისაც მოვედი? შენი მოვალეობაა კარებთან იყო გაჩერებული და მომსვლელებს კარები გაუღო ხოლმე. შეუტია გენომ.

— ჩემი მოვალეობა შენზე კარგათ მესმის— ღრეკით ჩამოართვა სიტყვა მოსაძახურემ— მაგრამ ისიც კარგათ ვიცი რომ...

— რა რომ?

— რომ ჩვენ თავისუფალი ადგილები არა გვაქვს.

გენოს გული მოუვიდა კარის-კაცის უკმეხ და შედიღურ გამომეტყველებაზე და გესლიანათ დაეკითხა.

— შენ ეს მითხარი, უუროსი რომ იგვიანებს, თავის თანამდებობას შენ ხომ არ გადმოგცემს ხოლმე?

— ჩავო! დაუბღვირა კარის კაცმა.

გენოს ხმა აღარ გაუცია. ჯიბეებში ხელები ჩაიწყო, გაჯაერებით გაიარ-გამოიარა და თან ფიქრობდა.— „ვამ ჩვენ, რომ მოსამსახურეებიც კი თავზე წამოგვასხედითო“.

მართლათაც, ვისაც კი შემთხვევა ჰქონია სხვადასხვა კანცელარიებში სიარულისა (ჩინოვნიკებზე და ხარისხოვნებზე არ მოგახსენებთ) ის ადვილათ წარმოიდგენს, რა უდიერათა და მტრულათ იქცევიან, არამც თუ მოხელენი; არამედ თვით უბრალო „სტოროეებიც“ კი, ასევე უდიერათ მოექცა ტიხონა მოსამსახურე გენო დონაძესაც, რაკი შეატყო, რომ ხამი, გაუბედავი მთხოვნელი იყო. ან რა ურიგობა იქნებოდა, რომ თავისს მედიდურობით „ნავოტკი“-ც გამოეცინცლა. გენომ ძალიან კარგად იცოდა ტიხონ-პროხორების მუცლის ტკივილი, იცოდა რომ ერთი-ორი შაური თამამად გაუღებდა უფროსის კარებს, მაგრამ... ორი შაური რომა ჰქონოდა, ერთი დღით კიდევ გადასდებდა აქ მოსვლას და მათხოვარასავით, მისთვის სრულიად უცნობის და ერთის მხრით, უსიამოვნო კაცის კარებ წინ არ აეყუდებოდა.

დიდ ხანს მიდი-მოდიოდა გულზე-მოსული დონაძე ერთის კუთხიდან მეორემდის და თავისთვის ბუზლუნებდა.

ტიხონა ასასსავით გაჩერებულყო და ქვეშ-ქვეშ გაცქეროდა დონაძეს. უყურა, უყურა კარის მცველმა და რომ აღარა გამოდნა რა, ეშმაკური ღიმილით შეეხმაურა.

— პაპიროსი ხომ მაინც არა გაქვთ?

— არა მაქვს! ყრუთ უპასუხა გენომ.

— ეე, პლოხო, დაიკვნესა ტიხონამ.

— ჩტო პლოხო, ვსიო სოიდიოტ... ზავტრა, ზავტრა... შენ, აბა, გაიჯე მოვიდა თუ არა უფროსი. სთქვა მოთმინებიდან გამოსულმა დონაძემ.

— აი, ეგ მესმის! აი ეგ კარგია! დაურიდებლად წამოიძახა ტიხონამ და გვერდის კარში გავიდა. გენომ გულიანათ გაიცინა და ტიხონას თვალი გააყოლა. მაგრამ ვიდრე სამართლიან მსჯავრს დასდებდა კარის მცველის მოქმედება-გულჩს-თქმას, ტიხონა ისევ შემობრუნდა და თითქო ბოდიშს ითხოვსო, მო-

წიწებით მოახსენა:—ვინავატ! აკი უკანა კარებიდან არ მოსულა ჩვენი უფროსი! მითხარი შენი გვარი, რომ ახლავე მოვასხსნო. (ტიხონამ ალბათ კარგათ იცოდა რომ ბევრი „ხაკტრა“ მოუნდებოდა აქ ხეტიალს და მიტომ ასე გულიანათ მოეკიდა საქმეს).

— ჩემი გვარი? დონაძეა. ამოიძახა გენომ.

— ტოვაზე? ჩაეკითხა მსახური.

— დო—ნა—ძე გარკვევით გაიმეორა გენომ.

ტიხონამ მძიმეთ შეალო ის კარები, რომელზედაც აბჯრდალავი ქალაღდი იყო გაკრული, ძრწოლით გადააბიჯა კარის კარაპანს და ბოხი ხმით შესძახა.

— ვაშე ბლოლოროდიე, დო...დოი... დორაზი გიახლათ. უფროსმა ყურადღება არც კი მიაქცია ტიხონას ღუღღღღს და ჩვეულებრივით ანიშნა—მოვიდესო.

უფროსის დანახვაზე გენო სულ კანკალმა აიტანა და პარში ნერწყვი გაუშრა. მოგეხსენებათ სითამამე, ენა-მაკრატელოზა ერფგვარი ნიჭია და ბედნიერიც არის ის კაცი, ვისაც ამ გვარ შემბსვევაში ენა უჭრის და სითამამე სწყალობს, ვინაიდან ხშირად ენის ქარტალი და გამბედაობა ჰუარავს ხოლმე ადამიანის უშიანარსობას და რაც უნდა ფუყე გულ-გონებისა იყოს, მახინჯელია იგი თუ მობაასე, განვითარებულათ მოგეჩვენებათ, პირველ ხანებში მაინც, და ადგილის შოენის დროს ხომ პირველ მთაბეკლილებას დიდი მნიშვნელობა აქვს... დონაძე კი მღეგრ-მეტყველობის მხრივ ძალზე სუსტობდა და არამც თუ ენამეტყველობა ვერ გამოეჩინა, პირიქით რაც სათქმელათ განამხდა, ისიც კი დაავიწყდა...

ხოსავით გაჩერდა გენო და უფროსის გამოლაპარაკებას ელოდა.

— ვინა, ხართ? რა გნებავთ? როდის, როდის დაეკითხა უფროსი და მოციმციმე თვალეზი შეანათა.

— მე... ბატონო... გიახელით, რომ იქნება რაიმე ადგილი მიბოძოთ. მე...

— სად გისწავლია? სიტყვა გააწყვეტინა უფროსმა.

— საშუალო სასწავლებელში.

— რა რჯულისა ხართ? დაეკითხა უფროსი.

— მართლმადიდებლის ეკლესიის წესით გახლავართ მო-
ნათლული.

— რა ტომისა ხართ? კვლავ დაეკითხა უფროსი და ქა-
ლალდთა გროვას იქიდან ბაიყუშივით გამოიხედა.

— ქართველი...

სიჩუმე ჩამოვარდა, რომლის განმავლობაშიაც უფროსი ფაცხა-ფუცხით ჯლაბნიდა ქალაღის ბოლოებს: თავისს გვარს აწერდა.

— ნაცნობი გყავთ ვინმე? კვლავ ჰკითხა უფროსმა.

— არა, ბატონო, მაგრამ გარწმუნებთ რომ ჩემი ნაცნობი,
ჩემი პროტექტორი ჩემი შრომა იქნება. ძლივსძლივობით წა-
მოიკნავლა გენომ.

— ძალიან კარგი, მაგრამ ქუჩიდან ხომ არ ავიყვანთ ხალხსა,
უნდა ვიცოდეთ თუ არა, ვის ვიღებთ. სამსახურში?

— მე, ბატონო, მოწმობა ნაქვს.

— მარტო მოწმობა არა კმარა. კაცი ყოველი მხრიდან კე-
თილ საიმედო უნდა იყოს! დიდ-მნიშვნეულათ დააბოლავა უფ-
როსმა და ისევ ქალაღდებს მიუბრუნდა.

— კეთილ-კაცობა ადამიანურ მოპყრობაზედაც არის დამოკი-
დებული... მე თქვენ გთხოვთ მომცეთ რაიმე სამუშაო, თუ არა
და ნება მიბოძეთ თავი დაგანებოთ. ხმა დაბლა უთხრა გენომ
და თვალები აემღვრა, ძალიან კარგათ მიხვდა რომ ადგილს
ვერ იშოვიდა.

უფროსმა შეატყო გენოს ამღვრევა და ცოტა არ იყოს
რბილის ხმით უთხრა.

— სამწუხაროთ, ყმაწვილო კაცო, ამ ქამათ აღვილი არა მაქვს, ერთ კვირის შემდეგ შემოიარეთ იქნება მანამდის...

— დიდი მადლობელი ვარ... ამ ერთ კვირაში თუ მშიერი არ მოვკვდი, იქით კვირია აღარც კი შეგაწუხებთ... გესლიანათ გააწყვეტიმა ლაპარაკი გენომ და გველნაკებენსავით უკან გამობრუნდა...

— ნუ ჩტო! დაეკითხა: ტიხონა დერეფანში გამოსულ დონაძეს. მაგრამ გენოს უკან აღარც კი მიუხედნია. თქაფა-თქუფით დაეშვა კიბეზე და უგზო-უკვლოთ მოედო ქალაქის ქუჩებს.

პირველი და უკანასკნელი არ იყო გენოსათვის მისი უაზროთ კარის-კარ ხეტიალი და სამუშაოს ძებნა. მაგრამ ამ ქამათ მოთმინება სულ მთლად დაჰკარგა და გიჟსავით ბრაზობდა.

— აშენდა საქართველო, თუ გამაძღარი თანამედროვე „თათქარიძეები“ ტახტზე არხეინათ გორაობენ და მდიდარ კაბინეტებში თავ-ბრუ დასხმულნი, პატრიოტულ ლექსებს გვიძღვნიან. ეჰ, რა თქვას კაცმა! გზა, გზა მიეციო, ბატონებო, მშრომელ ახალგაზრდობას, ნუ უბშობთ კეთილ მისწრაფებას, მაგრამ... თითოეულს ჩვენგანს პირადობის მეტი იღარა გვახსოვსრა. ეხ, შავ-წყალსაც უზიდნივარ, თუ კი ლუკმა პურის ძებნაში უნდა ამომძვრეს სული! მწარე ამოხვრით დააბოლავა გენომ მწარევე ფიქრები და თავ-ჩაქინდრული, გულ-მოკლული შინისკენ გაეშურა.

II

ტფილისის ერთ მიყრუებულ ქუჩაზე და ბინძურ ეზოში, სხვათა შორის, ერთი პატარა ორთვალის სახლიც დგას. დაჩაგრულ კაცივით ამოჰფარებია ეს სახლი შის წინ აგებულ უზარმაზარ შენობას და საცოდავით მოკრუნჩხული ბოსელს უფრო ჰგავს, ვიდრე ადამიანთა საცხოვრებელ ბინას. წინ ამ სახლებს

პატარა, აგურის იატაკიანი, მოაჯირი აქვს მოდგმული და უიმისოთაც დაღვრემილი, მეტათ ჩაბნელებულია. მზე ათასში ერთხელ თუ მიაღგება ხოლმე და ისიც ძალიან ცოტა ხნით... ყარს მთელი ეზო, მაგრამ ამისი ჯავრი არ აწუხებთ სახლის პატრონებს. თითონ ქუჩიდან აქვთ შესავალი, რომლის ლამაზ კარებზედაც თუნუქის გაპრიალებული ფიცარია მიკრული, სახლის პატრონის სახელისა და გვარის ზედ-წარწერით. იქნება ისე გავიდეს ხოლმე კვირეები და ხშირათ თვეებიცა, რომ ეზოში ერთხელაც არ გადაიხედონ დიასახლისმა და მისმა ლამაზმა ქალიშვილებმა, მხოლოდ მოხუცი ავეტიქა თვეში ერთხელ (და თუ სახლის ქირა დაუგვიანეს, თითქმის ყოველდღე) შემოვა ხოლმე ამ ეზოში, პირდაპირ გასწევს მდგმურისაკენ და ფულსა სთხოვს. მეტი არა იცის რა. მართალია მყრალი სუნი კი ეცემა ხოლმე ცხვირში, მაგრამ აგრე რიგათ ყურს არ იბერტყავს, ვინაიდან ავეტიქა სირაჯხანაში გახლავთ გაზრდილი და ვინ იცის რამდენჯერ სძინებია ავლაბრის მყრალ ღუქნებში, მყრალ რუმბების გვერდით და განა ამისთანა კაცს გაუკვირდება რამე?

ნაშუადღევის სამი საათი იქნებოდა, როდესაც ჩვენგან დასახელებულ პატარა სახლის მოაჯირს ერთი ახალგაზრდა მანდილოსანი გადმოეყუდა და ნაღვლიანათ ქიშკარისაკენ ყურება დაიწყო. მალე მის გვერდით ორი ბავშვი აიტუზა და დედას კაბის კალთებზე მოეკიდა.

— დედა, დედილო! ჰმ... ჰმ... სლუკუნებდენ ბავშვები.

დაღონებულ-დაძმარებული დედა დიდხანს ყურადღებას არ აქცევდა ბავშვებს, მაგრამ საქმე რომ გაუჭივრეს მეტი ღონე აღარ იყო, ხმა უნდა გაეცა.

— რა გინდათ გენაცვალოთ დედა? ალერსიანათ შეეკითხა შვილებს.

— პური გვშიან, გვაქამე! ერთ-ხმათ წამოიძახეს ბავშვებმა.

— იქნება მართლა! უი, ის საძაგელი ჩიტი, დახე როგორ მოუტყუეებივარ! აი, აი, აი! ღიმილით გაეხუმრა დედა და რომ ცოტა კიდევ შეეოკებინა ვითომ და გაკვირვებით დაუწყო ბავშებს ცქერა.

ბავშვებიც განცვიფრდნ და ერთ-ხანს გაჩუმდნ. გულ-და-თოთქული დედა-კი ისევ ფიქრებში გაება.

— დედილო!... კიდევ დაიზმუქუნა უმცროსმა ბავშვმა.

— დედა! ბანი მისცა მეორემაც.

— ბნედა და სიკვდილი! რა მოგივიდათ! გაჯავრებით წამოიძახა და თვალზე სიმწარის ცრემლი მოადგა. ქეთოს სრულიადაც არ უნდოდა ბავშვების დაწყევლა, მაგრამ შავი ფიქრებისაგან გულზე მოწოლილი ბოლმა წყევლით მოიოხა. ბავშვებმა შუბლ-ქვეშიდან შეხედეს დედას და კვლავ ხმა დაბლა გაუმეორეს:

— პური გვშია! ჩვენი დედილო არა ხარ, რა არის ახლა რომ გვაქამო?!.

— აკი, ვამბობ, გენაცვალოთ დედა, ჩიტმა მითხრა მეთქი, რომ არ შიანთო. მართალია? მოუტკბილა ხმას ქეთომ და მწარეთ ამოიოხრა.

— არა, დედა არ მომიკვდეს, მშია! ამოიგმინა უმცროსმა.

— მეცა მშია დედა, ღმერთმანი, კვერი დაუკრა უფროსმაც.

— აკი გეუბნებით ფიცილი ნუ იცით მეთქი, თქვე საძაგლებო. სიტყვა ბანზე აუგდო დედამ შვილებს.

— ეი, თუ კი გვშია რა! ერთხმათ წამოიძახეს ბავშვებმა და უარესათ მოებლაუქნ კალთებზე და თანაც განუწყვეტლივ შესძახოდნ.

— დედა, დედილო, დედა... ჰმ... ჰმ...

ტყუილათ ცდილობდა საბრალო დედა ბავშვების რამენაირათ გართობას. ბევრგვარი ხერხიც მოიგონა, მაგრამ მშვიერ ბავშვებზე ვერაფერი გააწყო.

— უი, მოგიკვდეთ თქენი დედა, მაშ, გ'მიათ, გ'შიათ!? ათი ათასჯერ ეკითხებოდნა დედა და თან მოუთმენლათ გზისკენ გაიყურებოდა. ბოლოს თითქოს რაღაც მოაგონდაო, მწარეთ ჩაიცივნა, ბავშებს მიეაღერსა და უკანასკნელ ხერხსაც მიჰმართა.

— პურს როგორ არ გაქმევთ, აბა, მაგის გულისათვის როგორა სლუკუნებთ, — საგრძნობელი კილოთი დაიწყო ქეთომ, მაგრამ მამას არ უნდა მოეუცადოთ? აი, გიგლა, უყურე ამ მოაჯირსა, როცა მზე ამ ადგილას არ წამოდგება (ქეთომ ბრჩხილით გახაზა), სწორეთ მაშინ მოვა მამა თქვენი და სუფრასაც გაეშლით.

— დილილმე! ერთხმათ წამოიძახეს ბავშებმა და დანიშნულ ადგილას თვალი აღარ მოაშორეს. დედა კი შებრუნდა ოთახში, ლაპა-ლუპით მწარე ცრემლები გადმოჰყარა თვალთაგან და ნალვლიანათ წარმოსთქვა.

— ოხ, გენო, გენო, დაიწვი ამ ბავშების ცოდვით, თორემ მე ჯანც გამვარდნიაო.

მკითხველი მიხედებოდა, რომ ეს ქალი გენოს ცოლი უნდა ყოფილიყო, ხოლო ბავშები — მისი შვილები. დიახ, გენო სულ ყმაწვილი კაცი იყო, მაგრამ მალე დაცოლშვილდა და მით უფრო გაქირვებაში ჩავარდა. უკანასკნელ ხანებში ასე შეეკრა ფულის საშოვარის გზა და კვალი, რომ მშრალ პურსაც ვეღარ ყიდულობდა ბავშების გამოსაკვებათ და ხშირათ მთელი დღეობით უსადილონი ისხდენ ხოლმე... ამ დღესაც, როდესაც გენო კვლავ გაემართა ადგილის საშოვნელათ, სახლში ერთი გროშიც არ დაუტოვებია. რაც პური ჰქონდა ქეთოს დილითვე შეაქამა ბავშებს და თითონაც მშიერი, გულგადაღებული მოელოდა გენოს. ხოლო ბავშებს დილას აქეთია ატყუებდა და ტკბილი სიტყვებით ათათბირებდა.

მზემ წამოიწია და გახაზულ ადგილს მოუახლოვდა, ბავშებმა სიხარულით ხტუნვა დაიწყეს და დედასთან შეცვივდნენ. გულ-

ამომჯდარმა დედამ აღარ იცოდა, რა მოეგონებინა და ის-ის იყო ბავშვებზე უარესათ თითონვე ატირდებოდა, მაგრამ ამ დროს გენოც ეზოში შემოვიდა.

სიარულისაგან დაღალულს ოფლი წურ-წურით ჩამოსდიოდა, სახე დაღაროდა და გაფითრებულს მომაკვდავის ფერი დასდებოდა.

— რა ქენი, კაცო? სახლში შესვლისთანავე მიაძახა ცოლმა, თუმცა კი მის თვალეში ყველაფერი ნათლათ ამოიკითხა.

— არაფერი, ჩემო კარგო... განა არ იცი? ყრუთ უპასუხა გენომ და მისკენ გაქანებულ ბავშვებს მიუაღერსა.

— მოხვედი, მამილო... ატიკტიკდენ პატარები. დედამ უშენოთ პური როდი გვაქამაა! ისეთი კი მშია, ისეთი, რომა... აღარ ისვენებდა გიგლა.

— მართლა, მიდი ერთი ფურნეში პური გამოართვი. თავ-პირი მომაქამეს ამ საძაგლებმა, აქამდის რის ვაი-ვაგლახით დავიოკე, ე დედამკვდრები. გაუბედავთ უთხრა ქეთომ და ქმრის გასამხნეველათ დაუმატა.

— არა უშავს რა, ღმერთი მოწყალეა. იქნება როგორმე გამოკეთდეს ჩვენი საქმე.

— ღმერთია, ხომ ღმერთია, ჩემო კეთილო, მაგრამ გაავზნებულ ხალხს კი ყველაფერი დავიწყებია — ნაღვლიანი კილოთი ჩამოართვა სიტყვა გენომ და ამოოხვრით განაგრძო.

— ეჰ, ღარიბი კაცის ცხოვრება, მარტოოდენ დამცირებია!

— ოღონდაც! თავის და უნებურათ წამოიძახა ქეთომ და თითქოს თავისსავე სულ-მოკლეობისა შერცხვაო, სანდომიანათ გაიღიმა და გენოს კიდევ თხოვნა გაუმეორა.

გენომ ფრთხილათ ჩამოსხა თავის მუხლებზე შემსხდარი ბავშვები, ერთი მწარეთ ამოიოხრა და ფურნისაკენ გასწია.

ფურნე შორს არ იყო, მაგრამ თითქმის ერთი თვე იქნებოდა, რაც გენო ნისიათ ხარჯავდა პურს და ახლაც რომ

უფულოთ მიდიოდა; ფეხები უკან რჩებოდა. როდის, როდის მივიდა მეფურნესთან და უთხრა:

— თომა, აბა, სამი გირვანქა პური კიდევ მომეცი, შენი ჭირიმე.. მაპატივე, გეთაყვა, რომ ამდენი ხანია ნისიათ მიმაქვს, ღმერთმა ხომ იცის, მე შენ ფულებს არ შევქამ. ეს ხომ უსვინდისაა იქნება... გაუბედავით უთხრა გენომ მეფურნეს და თვალი ვერ გავუშტერა. თომა—მეფურნე ზღაზვნით წამოდგა, აუწონა სამი გირვანქა პური, გადმოუღო დაზგაზე და თან დაატანა.

— თუ არ შექამ, ხომ კარგი, თუ არა და... ჩაყლაპა სიტყვები თომამ და წარბ შეკვრით შეხედა.

ლახვარივით მოხვდა გენოს ეს სიტყვები გულში და მწარეთ ამოიოხრა.

— აბა, რათ უნდა მაგას შენი სინდისი, შენი პატიოსნება... შენ ფულები, ფულები მიეცი! წაილულულა გენომ და ბარბაცით ახლა მეწვრილმანის ღუქანში შეუხვია.

— შენი ჭირიმე, არტემ, გირვანქა ნახევარი ძეხვი და ერთი პაჩკა თუთუნი მომეცი. ღმერთმა ხომ იცის, მე შენ ფულებს არ შევქამ... მალე გადაგიხდი, ბუტბუტებდა გენო გაზეპირებული სიტყვებს.

— ეს ხომ მალე-მალეა, მაგრამ უზურში ერთი ეს ვიკითხოთ, როდის იქნება ეს „მალე“ ჰა, გენო! კი არა გეწყინოს რა, შენი სულის ჭირიმე. მე ისე მოგახსენებ, უთხრა მეწვრილმანემა, მაგრამ გენომ კარგათ იგრძნო, რომ „ისე“ არას მოახსენებდა და სულ გული მოუკვდა. ან კი რალა ეთქმოდა? უსიტყვოთ დაავლო ხელი ნავაქრს და გაწითლებულმა სახლს მიაშურა.

— რა ექნა, სად წავიდე, ვის მივმართო? ან კი სირცხვილი არ არის ჯანსაღმა კაცმა მათხოვრობა დავიწყო? ეკითხებოდა გენო თავის თავს და თან სიმწარის ღიმილი სახეზე არა შორდებოდა.

— მაგრამ ან კი ვინ დაიჯერებს, რომ ასე გაქვირვებული ვარ. როგორ დააჯერებ ჩვენ ინტელიგენტებს, რომ სხვის ხელ-ფეხებით ვართ გადაქცეული და ძალაუნებურათ, მარტო ლუკმა პუ-რისათვის, ყველა დაძვირება უნდა ვიკადროთ. თომა... არტემ... მიკირტუმ... ალია და მუსია ყველა შენი დამამძვირებელია! რათა, უპასუხა თავის თავს.

— ამიტომ რომ... საზიხლარი ლითონი გაბატონდა და ცხოვრებაში იდეალისტობას ბაზარი აღარა აქვს... ხომ აგრეა, ჩემო ძვირფასო მეუღლე—კარის კარაპანიდანვე შესძახა ცოლს, და ნავაჭრი ტახტზე გადაისროლა.

— რა მოგივიდა, კაცო?! გაქვირვებით გამოსძახა ცოლმა?

— ის მომივიდა, რომ ყველანი მატყუარა, მსდალი, მშიშარა, ეგოისტები და გაუტანლები ვართ. უსიცოცხლოთ, მლიქვნელობაში ვატარებთ წუთისოფელს და ერთხელაც არ ვეკითხებით ჩვენ თავს, რათ იტანჯება ცხრა მეთათედი კაცობრიობისა, როდესაც ბუნება და მისი სიმდიდრე ყველასათვის არი შექმნილი. რათ ვინაზღვრებით მაიმუნებათ, როდესაც ადამიანები უნდა ვიყოთ.

— ოჰო, ჩემო კეთილო, ძალიან დაამლაშე? ღიმილით შენიშნა ქეთომ.

— დავამლაშე? ნუ თუ?.. შუბლიდან ოფლის მოწმენდით გამოელაპარაკა გენო და მცირეოდენ სიჩუმეს შემდეგ დაუმატა...

— შეიძლება დავამლაშე კიდევ, მაგრამ უმრავლესობა რომ ანგარიშ მიუცემლათ აღონღილებს თავის სიცოცხლეს, ამაში კი ეჭვი არა მაქვს.

— ოღონდაც! ჩემო გენო, მაგრამ...

— მაგრამ... დრო არის, დრო უმრავლესობა ჩაუკვირდეს თავის მდგომარეობას და კარგათ, კარგათ დაფიქრდეს... სიტყვა ჩამოართვა გენომ თავის ცოლს და საზარესავეით დადუმდა.

გაქვირვებას ორგვარი ზე-გავლენა აქვს ადამიანზე. ზოგს სულ მთლათ ანადგურებს, მხეცათ ხდის, ზოგს კი გულის ხმაში

აგდებს და აფიქრებს... გენოზე მეორე გვარი გავლენა იქონია და ერთი ორი თვის უუმწვერვალესმა გაჭირვებამ, ხოლო წინა დროის სიღარიბემ სულ მთლად ააფორიაქა გენოს გულისთქმა და ათას გვარი საჭირ-ბოროტო საკითხი დაებადა. საკეთილ-აზროვნოთ მოიმართა მისი გონება და გულიც იმდენათ შეწვედა, რომ რაიმე გადაწყვეტილ მიმართულებას დადგომოდა. მაგრამ ჯერ კი ვერ დალაგებულიყო და ძველ რწმენა-შეხედულებას, ბავშობითვე შეთვისებულ ჩვეულებას—სასტიკი ბრძოლა გაემართათ მის არსებაში.

— მოდი, რალა, მამილო, პური არა გშია?

მოუთმენლათ ახმაურდა გიგლა, როდესაც ქეთომ სუფრა გაშალა და შეიღებს ძეხვის ნაჭრები დაურიგა.

— მოვალ, შვილო, მოვალ. უპასუხა გენომ და ქეთოს გვერდით მოუჯდა... ერთხანს ხმა-ამოუღებლივ ჭამდენ ცოლ-ქმარი ნანისიავებ საქმელს. ცეცხლათაც ეჩვენებოდათ ორივეს თითოეული ლუკმა, მაგრამ ერთმანეთის გასამხნავებლათ, ძალა უნებურათ, იღიმებოდენ, თუმცა კი გენოს თითოეული ლუკმის ჩადებაზე ხან თომა მეფურნე მოაგონდებოდა ხოლმე და ხან არტემა მეწვერილმანე. მარტო ბავშვები ცმუკავდენ და უდარდელათ ილუკმებოდენ.

ღმერთმა შეარგოს ალალ კაცს საქმელიცა და სასმელიც, თუნდა იგი უკმებთაგან დაყვედრებულიც იყოს, მაგრან ურიგო არ იქნება ახლა კი ცოტა დაახლოვებით გაეციწოთ გენოსა და ქეთოს ვინაობა-სადაურობა.

III

ზევითა ვთქვი, რომ დაახლოვებით გაეციწოთ გენოსა და ქეთოს ვინაობა-სადაურობა მეთქი, მაგრამ... მათის ვინაობის გასაცნობათ დაგვეკირდება მთელა მათი ნაცნობ-ნათესავების დადასახელება, იმათი გონებრივისა და სულიერი ავლა-დიდების

გამოაშკარავება, რასაც დიდათ მოიწყენენ ჩვენი დიდედა—მამიდები და გაწიწმატებულნი ქოქოლას მომაყრიან... ან კი რა საქიროა ბევრი ლაპარაკი? ვისაც თვალები დასანახათა აქვს მიცემული, ყურები—გასაგონათ და გული საგრძნობლათ, იგი ერთი თვალის გადავლებით ადვილათ წარმოიდგემს ჩვენის საზოგადოების არარაობას, შიგ-ქრელობას. გენოსაც სწორეთ ესა სტანჯავდა.

—

სოფელ გადაშენდას გვერდით ერთი აყროლებული ტბა არის. ნაპირები საშინლათ დაჰხავსებია, თვით წყალი დაღობია და ბაყაყების ბუდეთ გადაქცეულა. ოდესღაც ამ ტბას მშვენიერი ანკარა მთის წყაროები ერთოდენ თურმე და მუდამ მხიარული გულ-წარმტაცი ლუკლუკი გაისმრდა მის გვერდით. თვით ტბაც ფართო ყოფილა, წყლით გულ-გამაძლარი სიამოვნებით კალაპოტში ველარ ეტეოდა, ნელ-ნელა ჟონავდა თურმე და თავის გარემოს უგზავნიდა გამაცოცხლებელ წყალს. მთელი მიდამო ყვავილ-ბალახით იყო დაფენილი და მნახველს სიტკბოებასა ჰგვრიდა. მაგრამ მას შემდეგ, რაც გადაშენდას მებატონეებმა ერთმანეთის ჯიბრით დაუწყეს გორაკზე გაშენებულ ტყეებს გადაჩეხვა, წყაროები დაშრა, ტბას გული გაუტყდა მოქაჩლებულ გორაკების მხერით და ერთ დროს სარკესავით მოელვარე გულმკერდი ხავსით მოიბურა. გახურებულმა მზემ მალე ნახევრათ ამოაშრო ეს ტბა და სიცხისაგან დანაკულმა ქვეწარმავლებმა კადნიერათ შიგ ბინა გაიკეთეს... გენო დონაძე სწორეთ ამ სოფელი იყო, რომელსაც ეს ტბა ამშვენებდა. პატარაობისას გენოს აგრე რიგათ არ აწუხებდა არც მისი მყრალი სუნი, არც მისი დახავსებული კიდები, არც მისი აშშორებული წყალი, პირ-იქით ხშირათ კიდევ ერთობოდა ხოლმე ამ ტბით და უფრო

მაშინ, როდესაც ბაყაყები საშინელ ყიყინს ასტეხდენ ხოლმე. ტბის კიდეზე მდგარი გენო დრო გამოშვებით გადაუშვებდა ხოლმე ვეებერთელა ლოდს, აამღვრევდა უამისოთაც აპტუტებულ ტბის წყალს და სიცილით იხოჰებოდა, როდესაც მოყიყინე ბაყაყები ხმას ჩაიწყვეტამდენ და სულ განაბულნი, შეშინებულნი თვალებით წყლიდან ბაიყუშივით გამოაყურებოდენ ხოლმე. მაგრამ დრონი იცვალენ, გენო გაიზარდა, დიდხანია მოშორდა თავის სოფელსაც, შეტოპა ცხოვრების მორევში, განიცადა ყოველივე ავი და კარგი თანამედროვე ცხოვრებისა და... აი აქ მოაგონდა ის მყრალი ტბა, რომელიც ერთ დროს, თუ არ უყვარდა, ზიზღს მაინც არა ჰგვრიდა. მოაგონდა იგი ტბა და ძალა უნებურათ შეადარა თავისი საზოგადოების, თავისი წრის, თანამედროვე ცხოვრება ამ ტბის მდორე და ღვრივე წყალს, თავისი ნათესავ-ნაცნობების გულის თქმა—მის დახავსებულ კიდევებს, თავისი უსულ-უგულო და ფუყე ტოლ-ამხანაგებებს მოუმზადებლათა და უნიადგოთ ფხორა-ჭიმვა—მშიშარა ბაყაყების უშინაარსო ყიყინსა. და არც თუ ცდებოდა! იმ თავით ამ თავამდე ისე მოეწყო მისი აღზრდის საქმე, რომ ძალაუნებურათ ცხოვრების ცუდ მხარეებს აწყდებოდა. ისეთ წრეში და ხალხში ტრიალებდა, რომ ხელის გულივით წინ ეშლებოდა ყველას გულის თქმა, ყველას მისწრაფება, რომელიც მოძმის სიკეთისა და ამაღლებისაკენ კი არ იყო მიმართული, არამედ პირად ინტერესებს ემსახურებოდა და ყველა ერთი მეორის დაჩაგვრა, გაბიაბრუებას ცდილობდა. მართალია დავაეკაცებამდის გულ ამრეზითა და კრიტიკულის თვალით არ შეუხედავს თავისა და სხვისი ცხოვრებისათვის, მართალია დავაეკაცებამდის არ აწუხებდა თავისი და სხვის სიგლახე, ისე როგორც დახავსებული ტბა არა. ჰგვრიდა ნამეტან ზიზღს; მაგრამ, როცა კი დავაეკაცდა, როცა კი თავის თავს დაუყენა საკითხი: რა არის კაცი და ან რას უნდა ემსახურებოდესო? გულის ტკივილით გადახედს

თავისს წარსულს და ცრემლებ-მორეულის თვალებით დაიწყო მო-
მავალზე ფიქრი. და აი დღესაც, როდესაც პირველ გამოღვიძე-
ბას, კაბუკურ აღმადრენას, დადინჯებულმა გენოს გონებამ ცო-
ტა არ იყოს ფრთა შეაკვეცა; დღესაც მეთქი, სრულის გულის
ტკივილით მოიგონებს ხოლმე თავისს სიყმაწვილეს და ის ოხერი
დახავსებული ტბაც თვალიდან არა შორდებოდა. ან კი ვის არ
ეხსომება თავისი სიყმაწვილე! გენოსაც ძრიელ კარგათ ახსოვს.
ახსოვს, რომ მთელი ორი-სამი წელიწადი ბოჩოლასავით დაათ-
რევედა ვეებერთელა, საბნის ჩითისაგან შეკერილ აბგას. ახსოვს,
რომ ამ აბგაში ერთი გატეხილი დაფისა, დაგლეჯილი „როდ-
ნოე სლოვოს“ და პურის უზარმაზარი ყუის მეტი არა ჰქონოდა
რა ხოლმე. ახლაც კი დაბებრებული აქვს ხელის თითები და მა-
შინ ხომ ისე ეწოდა ხოლმე თითის წვერები სახაზავის ცემით,
რომ სულ თვალებიდან წინწყლები მოსდიოდა... და ამ წვალე-
ბას შემდეგ როგორც იყო ისწავლა ანბანი, ცოტაც წამოიზარ-
და, ბეჯითობას მოუმატა და ისე სასტიკათ და უდიერთპყრო-
ბას აგრე ველარ უბედავდენ. მაგრამ რა გამოვიდა! თვით აზრი
და დანიშნულება სწავლისა კი ვერ გაეგო და! დადიოდა სასწავ-
ლებელში მარტო იმიტომ, რომ დედ-მამა არ გაეჯავრებინა, უფ-
როსები არ გაებრაზებინა და ხელის თითები არ დაებებრებინა.
ეს იყო და ეს მთელი მისი წამქეზებელი! ამ შიშსა და ფიქრ
ქვეშ მთელი შვიდი-რვა წელიწადი იყილა ერთ-სამაზრო ქალა-
ქის ერთ-ერთ დაბალ სასწავლებელში. ამასობაში კარგა წამოი-
ზარდა კრდეც. სახეზე ბუსუსები ამოუვიდა, ტანი აპყარა და
ყრმობის ხანას გადადიოდა, მაგრამ მაინც ისეთივე ხეპრე და
ოტროველა რჩებოდა. იცოდა მხოლოდ ლანძღვა-გინება და
მუშტის კრივი, სხვა ამ შვიდ-რვა წელიწადში არა შეეძინა რა.
რომ გეკითხათ: ვაჟო, აბა რა ისწავლე? ვინ ხარ, სადაური, რა
წაგიკითხავს, რა გაგიგონიაო? იგი თუთიყუშვიით თუ წამოი-
ძახებდა რალაცა უცხო სიტყვებს, მესტვირესავით თუ ჩამოგიყვე-

ბოდათ სხვა და სხვა გეოგრაფიულ და ეტნოგრაფიულ სახელებს (ისიც ისე დალაგებით, როგორც სამასწავლებლო წიგნებში სწერია ხოლმე), თორემ მათი მნიშვნელობა კი არ ესმოდა. ვინ იყო, სადაური, ჰქონია რაიმე წარსული მის წინაპრებს თუ არა—ეს სულ გაუგებარი კითხვები იყო მისთვის. ახლაც ჭარხალსავით წითლდება, როდესაც მოაგონდება ხოლმე თავისი მაშინდელი ასეთი დაქვეითება. მაგრამ რა მართო თავისი? ასეთები იყვენ ოცი და ორმოცი სხვა მისი ამხანაგებიც და ვინ იცის კიდევ რამდენი დარჩა ისევე უსწავლელი და უსულ-გულო თუთიყუში, თუმცა კი 14—16 წელიწადი სასწავლებელში გაატარეს!. უვიცი, უწრთენელივე დარჩებოდა გენოც, მაგრამ... ბუნებამ თავისი გაიტანა. დაბალ სასწავლებლის გათავების შემდეგ გადმოვიდა საშუალო სასწავლებელში, რომელიც დიდ საგუბერნიო ქალაქში იმყოფებოდა.

ქალაქის დაუცხრომელი ცხოვრების ბრალი იყო თუ ახალმა ამხანაგებმა იქონიეს. გავლენა, ეს კია, რომ გენოს მალე ცნობის მოყვარეობა აღეძრა, თავმოყვარეობამ დასძლია და ჩაუკვირდა თავის ყოფას. „სირცხვილია, მხეცი ხომ არ ვარ, ადამიანი ვარო“, გაიფიქრა ერთ დღეს გენომ და ამ პირველი მოსაზრების შემდეგ ათასი მწვავე საკითხავები ქიანჭველასავით აერია ტვინში. იმდენათ მწვავე, იმდენათ დაუდგრომელნი იყვენ ეს საკითხები, რომ გენოს დღე და ღამე მოსვენებას არ აძლევდენ, მისგან ახსნა-განმარტებას თხოულობდენ. მაგრამ როგორ განემარტა, როგორ აეხსნა თითონ არ იცოდა და მისი ამხანაგებიც მასზე ძალიან შორს არ წასულიყვენ. ახლა კი სავსებით იგრძნო გენომ თავის უძლურება—დამცირება. ცეცხლად მოედო გულზე დაკარგული დრო, ზიზღით აეგსო გული იმ საგნებისადმი, რომელთაც ძალ-ღონე გამოაცალეს, თვალში ჩინი გაუწყალეს და არა-კი ასწავლეს-რა. ბოლოს, მისმა სურვილმა ალლო აილო, დაიწყო სხვა და სხვა წიგნების კითხვა. ახლა კი იგრძნო ყველაფერი, მაგრამ

ყველას ერთათ შეგნება და გათვალისწინება შეუძლებელი შეიქმნა. გაბრაზდა და გამჟღერმეტყველდა გენო დონაძე და გულში დაგუბებული ბოღმა პირიდან შხამათ გადმოანთხია...

მუქათათ ჩაუარა გენოს ცამეტ-თოთხმეტი წლის სწავლამ! რიგიანი მოწმობაც კი არ ჰქონდა, რომ სადმე თავი შეეფარებია და ლუკმა პური ეშოვნა. მაგრამ სამაგიეროთ გული ჰქონდა მდიდარი, აზროვნება გაბრწყინვალეული და თითონ რომ განათლებული იყო გულით, აღფრთოვანებული სულით და მზათაც იყო უკანასკნელი პერანგიც-კი გაეხადნა სხვის გულისათვის,— სხვაც ისე ეგონა და ღიმილით შეხვდა ცხოვრების მიერ მისკენ გამოსროლილ უსამართლო ტალღას... გავიდა რამდენიმე წელიწადი. მის აღმა-ფრენას ფრთები ეკვეცებოდა, პირველი გულუბრყვილო, თითქმის ბავშური გულ-წრფელობა დღითი დღე ეშხამებოდა და მეოცნებე, ცაში მომფრინავი დონაძე ძირს, მიწაზე ეშვებოდა. ცხოვრებასა და მის შვილთ ნელ-ნელა სხვა საზომი მოუპოვა და მალე მიხვდა კიდევ ნამდვილ მიზეზებს ჩვენი... კერძოთ ქართველების—ასეთი უშინაარსობისას. აქ კვლავ გაახსენდა თავისი სოფლის დახვესებული ტბა და სულით და გულით შესძულდა კიდევ იმ ტბის ამაშმორებელი მიზეზები, მედგრათ შეუდგა თავისს თავის უკეთესათ შესწავლას და შემუშავებას...

პირველ ყოვლისა გენომ გადასწყვიტა თავისი სუსტი ძალღონე სიტყვით იქნებოდა თუ საქმით, შინაურებისათვის მოეხმარებინა, მაგრამ როდესაც გროშებით დაუწყეს ყველგან ზომვა, როდესაც ყველა ფულით სწონიდა და კაპეიკებისათვის ანდომებინებდნ მთელ დროს, როდესაც შრომას არ უფასებდნ და ოფლით მოპოვებულ კაპეიკებს მოწყალეებასავით მიუბოძებდნ ხოლმე, როდესაც თვით მახლობელი მეგობრებიც კი ცდილობდნ დაემცირობინათ, მარტო იმიტომ რომ ლარიბი იყო, მხოლოდ მაშინ გენო მიხვდა იმას, რასაც უნდა იმთავითვე მიხედ-

რილიყო. მიხვდა, რომ თანამედროვე ცხოვრებაში ყოველივე ფულით იზომება და თუ იძულებული ხარ ფულის გულისათვის იშრომო, თავიც უნდა მოიკატუნო ფულის პატრონის წინაშე, სულ ერთია შინაური იქნება თუ გარეული იგი ფულის პატრონი და... ამაზე მეტი უბედურება რაღაა, მერე იქ, სადაც დაჩივლებაც კი არ შეგიძლია!

ქეთოს შესახებ რაღა გითხრათ? თუ კი ვაყები ჩვენში ბუნებრივად ვერ იზრდებიან, ქალებს რაღა უნდა მოეთხოვოთ? მართალია, ჩვენში ყველა მიხვედრილია, რომ ჩვენ ცხოვრებას ნივრი შეეცვალა, ყველამ იცის, რომ მამა-პაპური „პარალაღი-თარალაღი“ ველარ გვაცხოვრებს, ოცნება ველარ გამოგკეებავს და უმეცრება ბოლოს მოგვიღებს, მაგრამ თანამედროვე ზენა-ქვენა განათლება მაინც თავისებურათ ატრიალებს ჩვენ ქალებს და მომეტებულ მათგანს კკუა უფრო თვალებში აქვს, ვიდრე თავის ადგილას. ქეთო იმდენათ არ ეკუთვნოდა ქარაფშუტათა გუნდს და არც ისე ნერვებ აშლილი ქალი იყო, რომ დღეში ცხრაჯერ ისტერიკა მოსვლოდა. დაახლოვებით ჰქონდა შეგნებულნი თავისი მოვალეობაც და გენოს მეტიც არ უნდოდა. გულმა გული იცნო, ღონემ ღონე და ერთ დღეს ჯვარი გადაიწერეს— „მკვდარი მკვდარს აეკიდაო,“ ოხუნჯობდენ „დარბაისელნი ამა ქვეყნისა.“ მაგრამ ის კი დაავიწყდათ რომ ღმრეც მსგავსი მსგავს თუ გაიტანს, სორემ ცოცხალი თავის „მკვდარ“ არსებასაც კი მიწაში აკრევენებს ხოლმე თავსა.

IV

ორშაბათ საღამო აყო. ზაფხულის მკაცრი მზე თითქო დიდ-გულობსო, ფერ-უცვლელათ ჩაესვენა მთაწმიდის იქით და ტფილისმა თავისუფლათ ამოისუნთქა. მაინც და მაინც არა გრილოდა, მაგრამ ტფილელები ჩვეულებრივათ მოედვენ ქუჩა-ბალებს და განსაცხრომათ ემზადებოდენ. ავეტიქა მინაიჩის

სახლებში სიცხისაგან შეწუხებულმა გენომ და ქეთომ წამოიყვანეს თავისი ორი ბავშვი და ალ... ბალისკენ გამოემართენ. თავ-ჩაღუნვით გამოიარეს თომასა და არტემას დუქნის წინ და თითქმის ხმა ამოუღებლივ შევიდნენ ბაღში. იქ ერთ ბექობზე ამოირჩიეს სკამი და გაბუტებულმესავით მიეყუდნენ სკამის ზურგს. ქეთო და გენო გაფაციცებით აღეგნებდნენ თვალ-ყურს გამვლელ-გამომვლელთ და დრო გამოშვებით მწარეთ იღიმებოდნენ. ეტყობოდათ, რომ ორივე ერთსა და იმავე საგანზე ჰფიქრობდა, მაგრამ, თითქო ლაპარაკს ვერა ჰბედავენო, ჯერ-ჯერობით სდუმდნენ.

აგერ ჩამოაქროლა შვენიერმა ლანდომ, არაბული ლამაზი ცხენები თქაფა-თქუფით მოაქანებდნენ რეზინის თვლებს და შიგ მჯდომნი მედიდურათ გამოიყურებოდნენ.

— ჰმ! ამოიგმინა ქეთომ და ჩაიცინა.

— ჰმ! ღიმილითვე უპასუხა გენომ და დაბალი ხმით დაუმატა.

— ვინ იცის, ჩემო კარგო, რამდენი კაცის სისხლით არის ნაყიდი ეგ ლანდოა, თუ რალაც ოხრობა.

— მაგას შიგ მჯდომიც უნდა გრძნობდეს, რომ კარგი მაშინ არის! ყრუთვე უპასუხა ქეთომ. მაგრამ ჯერ სიტყვა რიგიანათ არც კი დაეთავებინა, რომ მეორე, უფრო უკეთესმა და მდიდრულათ მორთულმა, ეტლმა ჩამოაქროლა. ეს ეტლი ორ-პირი იყო ე. ი. წინ და უკან ერთგვარი დასაჯდომები ჰქონდა და საშინელი ფართოც იყო. შიგ სამი მეტი-მეტათ გაყვითლებული, თუმცა კი ბრილიანტებით მორთული, ქალი იჯდა და მეტი სინაზით მწყრებივით განაბულიყვენ. ამაყად იხედებოდა მხოლოდ მეეტლე, რომელსაც გრძელი წვერები ორათ გაჰყოფოდა ქარისაგან და მთლათ გაწითლებული ეტლის კოფოზე მორგვსავით გაშეშებულიყო. მაგრამ იმაზე უფრო ამაყათ გამოიყურებოდა ერთი ვეებერთელა ხუჭუჭი ძაღლი, რომელსაც

სისუენისაგან თვალის ქუთუთოები მოღმეკოდა და ისეთ ჭებედულეზას აძლედა, თითქო ნშიერ მწყურვალთ დასცინის და ეუბნება: „აქვენც ვითომ ადამიანები ხარო. აბა მაშ მომეტოლეთო“. თვალის დასამსამებზე მოწყდა ეს ეტლიც ქუჩას და მოსახევეში ძიმილა, ჰას მეორე ეტლი გამოუდგა, მეორეს მესამე. აგრილდა კიდეც, ხალხი უფრო აირია, მაგრამ გენოს აღარა გაუგიარა. ღრმა ფიქრებში გართული უაზროთ მიჩერებოდა, იქვე მის შორიანლო მჯდომ გლახაკს, თუ გალოთებულ კაცს. ამ საცოდავს ტანისამოსი სულ მთლათ შემოხეოდა, ტიტენლა, დაწყულლებული მუხლის კვირისტავები ამოეყო და ელეჯილ შარვლიდან და იდაყვით ზედ დაბჯენოდა. დრო გამოშვებით ხან ერთს ხელს შეიყოფდა ხოლმე უბეში, ხან მეორეს, გამოპყავდა კბენარი და მოურიდებლათ სრესავდა. როგორც ეტყობოდა მისთვის ქვეყანაზე არავინ და არაფერი აღარ იყო პატიესადები. დაჩაგრულ-დაბეჩავებულს გული გამაგრებოდა და თავისი უყურადღებობით სამართლიან შურის ძიებას უწყევდა ყველა იმათ, ვისაც ადამიანის დამცირებაში ბრალი მიუძღვის... დიდხანს უყურა გენომ და თითქო გონს მოვიდაო, ნწარეთ და მუშტების მოკუპვით წამოიძახა.

— ხედავ, ქალო, რა ამბავია ქვეყნათ? — შეხე ერთი იმ ცხოველს, ადამიანას აჩრდილი რომ გამხდარა, გადაჰხედე იმ მუშასაც, აი მოაჯირს იქით თავ-განწირვით რომ ქვასა ჰკოდავს, დააცქერდი ამ აუარებელ გლახაკებს, შეხედე ამ კროებს, ქუჩის ნკველებს, კურტნიან მუშებს, მთელი ამ ბრბოს, ამ შავ ხალხს, კუჭყიანებს, დაღვრემილებს, ავადმყოფებს, მშიერებს და მწყურვალებს — და მერე მოიგონე წელანდელი ეტლები, ოქროვარცხლში ჩანსხდარნი, ნებივრობისაგან სახე დაკარგული ქალები თავისი ძაღლებითა და გეეტლებით! ეჰ, რაც პირველებს დაჰკლებია, ის მეორეებს შეჰმატებია. სად არის აქ სამართალი! ბრანობდა თან-და-თან გენო.

— ოღონდაც! ჩემო კეთილო, ამ ქვეყნათ ერთი მეორის ყურ-მოჰკრილი მონაა!.. ყრუთ უპასუხა ქეთომ და ბავშვების მოსაყვანათ აუზთან მივიდა. გენო კვლავ ფიქრებში გაება. არის ხოლმე ისეთი წუთები კაცის ცხოვრებაში, რომ ერთხელვე აბობოქრებულ გულის თქმას თავს ვეღარ აღწევს ადამიანი და უფრო და უფრო ეძლევა თავ-დავიწყებას.

გრილი საღამო, ხალხის ქვივლ-ხვილი, შადრევანის წყლის ერთ-გვარი შუი-ქუხილი, ბავშვების ცელქობა და სიცილ-ხარ-ხარი, ზოგის სევდიანობა და დაღვრემილობა, ხოლო ზოგის ქარაფშუტობა და ფეხების ფლასტა-ფლუსტი, ერთის სიტყვით, მთელი ცხოვრება თავისი დაუდგარობით (რასაკვირველია ვიწრო ჩარჩოში ჩასმული კი), აქვე გენოს თვალწინ გაშლილიყო და მის აფორიაქებულ გულის თქმას მოსევენებას აღარ აძლევდა. მაღია ფიქრი ადამიანისა, ცვალებადია აზრთა დენა ცოცხალის, შესძენილის არსებისა და გენოც თავდავიწყებით ერთხელ კიდევ მიეცა ათას გვარ მოგონებას. მართალია იგი არც მუშა იყო, არც თუ უმეცარი, არც უკანასკნელი დედ-მამის შვილი და არც საპყარი ვინმე, მაგრამ მაინც რაღაც გამოურკვეველი სევდა-ვარამი გულს უღრღნიდა და სულს უხუთავდა. რათა, ან რისთვის? იმიტომ რომ გენომ წარმოიდგინა მთელი უსუსურობა, მთელი უძალღონობა თავისი თავისა, წარმოიდგინა რომ ყველა, დიდი და პატარა, მძლავრი და სუსტი, მდიდარი და ღარიბი, ნაცნობი თუ უცნობი ერთი მეორის წინააღმდეგია, ერთი მეორის ზვიცხავი და მეჰორეა... კვლავ რათა და რისთვის? აი საკითხავი, რომელიც ყველასაგან დაფიქრებას ითხოვს და ვაი იმის სულის სიმშვიდეს, ვინც მოინდომებს ქვეყნის უკუღმართობის გათვალისწინებას თუ იგი მარტოა, ერთათ ერთია, გულწრფელი ტოლი და ამხანაგი ვერ უშოვნია!.. გენოც ერთათ ერთი თუ არა—დიდი ხანია მარტოთ იყო დარჩენილი. თვისი და ტომი, ამხანაგი და მეგობარი მანამდის გყავს კაცს, ვიდრე

ამ უკანანკნელთ ეჭირვებათ 'შენი თავი, ვიდრე 'შენგან გაშოე-
ლიან რასმეს. გენოსაც ბევრი ჰყავდა მეგობრები, მაგრამ როცა
დაატყო, რომ მათი გულის თქმა ერთმანეთისას არ უდგებოდა,
ზოგს თითონ ჩამოშორდა და ზოგიც თითონვე მოშორდა. დარჩა
მეთქი მარტო, თუმცა კი იმედს არა ჰკარგავდა და ელოდე-
ბოდა უკეთეს დღეებს, მაგრამ როცა კი ამ იმედის შესახებ
ოცნებას მიეცემოდა ხოლმე, თითქო გული უგრძობობსო, უცბათ
მხრებს ჩამოუშვებდა და მწარეთ ეკითხებოდა თავის თავს:
ვის მივმართო, ვის რა ვუთხრა. სიტყვით ყველა კარგები ვართ,
ხოლო საქმით? მაგრამ ან კი რა საქმის გაკეთება შეგვიძლიან,
როდესაც იძულებულნი ვართ ლუკმა პურისათვის მთელი ჩვენი
ძალ-ღონე გავყიდოთ, როდესაც ჩვენი თავის ბატონები ჩვენ
არა ვართ, და არამც თუ საქმე, სიმართლის თქმაც რომ
გვინდოდეს, უკან-უკან ვიხედებით, თავში არავინ ჩაგვარტყასო.

— ოხ, ცხოვრებაო, ცხოვრებაო! გულსაკლავათ ამოიგმინა
გენომ, როდესაც ფიქრით ამ ადგილამდის მოვიდა და გაფან-
ტულათ მიმოაელო თვალი თავის გარშემო.

— კაცო რა ფერი გადევს.,. რა არი ღმერთმანი... ფიქრით
რას მოუმატებ შენ საქმესა. ადე შინ წავიდეთ... ნაწყვეტ-ნა-
წყვეტათ უთხრა აუზიდან გამობრუნებულმა ქეთომ და წასა-
სვლელათ მოემზადა.

— ჰო, დროც კი არის. უპასუხა გენომ და ბარბაცით ზეზე
წამოღდა.

— კაცო, რასა ფიქრობ მაგდენს? დაეკითხა ქეთო თავ-ჩა-
ქინდრულ გენოს, როდესაც ერთი ეტლისათვის გზა უნდა
აეჭვიათ.

— რასა? რასა და იმას, რომ ხვალ კიდევ უნდა წავიდე
უფროსთან... ერთხელ კიდევ უნდა დავეღრიჯო, ვნახოთ დამი-
ქირავებს თუ არა. წაილულლულა გენომ და სახლამდის ხმა
აღარ ამოუღია.

ქეთო? ქეთოც სდუმდა, მხოლოდ თავის სახლის კარაპანში ლურსმანს რომ ფეხი წამოჰკრა, საშინლად დაიღრიჯა და თავის-და უნებურად წამოიძახა: ოსრათაც დარჩენილა ასეთი ორკოფი სიცოცხლეო.

— ოლონდაც! ნაღვლიანად დაუმატა გენომ და ამ სიტყვივით მთელი თავისი გულის ნადები გამოხატა...

ვერდილები

I

ძმავ, მიხა!

...იწერები: „კარგათ გავიცანი, შევისწავლე იმის ხასიათი, იმის გულის თქმა... შემიყვარდა და ღღესა თუ ხვალ ჯვარსაც გადავიწერთ“.

„რომ იცოდე რა ბედნიერება ყოფილა სიყვარული, რა ნეტარებასა გრძნობს ადამიანი, როდესაც საყვარელი არსება გვერდით უზის და მის ანთებულ თვალეზში კითხულობს თავისადმი ალერსს, თავ-განწირვასა!.. ცა და ხმელეთი, ტყე და მდინარე, ყვავილებით მოქარგული მდგლო და თოვლით დაფენილი ამაყათ მდგომი მთის მწვერვალეზი, ყველა, რაცკი ბუნებას შეუქმნია, რასაც კი სამყარო ჰქვიან და რის საიდუმლოებასაც უბრალო მომაკვდავი ღღევანდლამდის ვერ მიმხედარა, შეყვარებულისათვის თითქმის აღარ არსებობს. გიყვარს? ქვეყანა შენია,—სამყარო გულში გისვენია. რას მიქვიან საიდუმლოება?! შენს სატრფოს შესახებ ოცნებით გატაცებულს, ნათლათ გესმის ბუნების ენა: ნაკადულის წყნარი წანწკარი, წვრიმალას შრიალი, ყვავილთა შორის მონავარღე ნიავის სისინი, უღრან-ტყის გულ ჩათხრობილი ბუტბუტი, ჩაბნელებულ ხევ-ხუვის გამოხმობა, გიჟი ჩანჩქერების გმინვა-ქუხილი და თვით ხალხთა

ქრიაშული მარტო ერთსა და იმავეს გამოსთქვამენ: „ბედნიერი ხარ, გულის ტოლი ვიპოვნია“.

„უყვარხარ მასაც? რაღათ გინდა სხვა ნეტარება? ქვეყნის სიმდიდრემც დანაცვლებია სატრფოს ერთ შემოსუღვას, მისს ერთ სიტყვას, მისს ერთ კოცნასა!...“

ოხ, ტიმოთე, რომ იცოდე რა ბედნიერი ვარო?!.

დილით, ალიონზე, პირის დასაბანავათ რომ გამოვდივარ ჩვენ რუხე და გავხედავ ხოლმე ჩვენ ბაღის იქით მდგომ თებროიანთ სახლს—სიამოვნების ჟრუანტელი თავით თუხამლის დამივლის ხოლმე და ერთ ადგილას გაშეშებულს, სულ მინდა ვუშხირო და ვუშხირო ალიზის თეთრათ შელესილს კედელს, მასში გამოქრილ ჰატარა სარკმელს. იმ სარკმელთან სდგას ჩემი სატრფოს საწოლი. იქ, იმ სარკმელის იქით, სუფთა ლოჯინში, ბადრი მთვარესავით წევს ხოლმე ჩემი თებრო, ჩემი მზე... დიახ, ჩემი მზე, რადგანაც, ვიდრე თებრო სარკმლიდან არ გამოიხედავს ხოლმე, „ჩემთვის მზე არ ანათებსო“.

ველარ ვამჩნევ ხოლმე, როგორ მედიდურათ ამოდის მალლა მალლა ქვეყნის მნათობი და ოქროს ფრათ აელვარებს მთელს მიდამოსა. წინათ, როდესაც ჯერ შეყვარებული არ ვიყავ, ესე იგი, როდესაც უცალოთ დაეიარებოდი ქვეყნათ, მიყვარდა ხოლმე ამომავალი მზის მზერა.

„ჩვენ სოფელს აღმოსავლეთით უზარმაზარი მთა უდევს. ამამავალი მზე პირველ სხივებს რომ სტყორცნის ხოლმე ცის გუნბათს და ეს სხივები სვეტ-სვეტათ ადგებიან შავ წაას, ჩვენი კაკლის ხეები მხოლოთ მაშინ დაიწყებენ ხოლმე ბუტბუტს, გიჟმაყი ზეკარა მარტო მაშინ წამოუქროლებს ხოლმე აბიბინებულ ველ-მინდორს და მზის ამოსვლის მომლოდინე სოფელი სასიცოცხლოთ ემზადება... მთის იქით მზე დიდას ხნის გაბატონებულთა, ხოლმე, მთის აქეთ კი... ჯერ ისევე ზინდია. ღამით ჩამოწოლილი ნისლი იძაფება, ყომრალი მატყლივით იპენტება

და მთის კალთებს აკედება. პირ-მონამულ ყვავილებს, თითქოს თავისი ცრემლებისა სცხვენიათო, ცახცახი მოსდით და ჩვენი რუ ნამძინარევი კაცივით მიბურტყუნებს ხოლმე. პირ-დაუბანელი და ქუქყიანი მელორე მარტო მაშინ ჩამოუფლის ხოლმე ჩვენ სოფელს და ილღიაში კომბალ ამოჩრილი მთქნარებით მიეშურება სანახიროსკენ...

„წინად ძალიან მიყვარდა¹ გალვიძებული სოფლის, მზერა, სიცოცხლეს მიმატებდა ალიონი და მსურდა რომ განთიადი გაგრძელებულიყო, რათა ყველას ეგრძნო მზის ძლიერება, მაგრამ ახლა გული მომდის, რომ პირქუში მთა ასასივით აჰყუდებია ჩვენ სოფელს, ვბრაზდები, რომ მზე უცბად არ მიანათებს ხოლმე თებროს ფანჯარას. მის ადგომის მომლოდინეს—ქვეყნათ სხვა აღარა მეყურადლებება-რა... ვდგევარ ხოლმე რუის პირად და ალიზის კედელი სალოცავად გამიხდია... ოხ! რა ცუდია მოლოდინი!! წუთი ერთ საათათ გეჩვენება! მერე ის ოხერი ჩვენი კაკლებიც მიშლიან, რომ პატარა სარკმელი მაინც სავსებით დავინახო. მათი გაბორჯლილ ტოტები ქოლგასავით ჩამოჰფარებია თებროანთ სახლის კედელს და აჩრდილებენ... დღეს დილით ისევ გავჯავრდი, რომ ბიქს ვუბრძანე ხვალისათვის უეჭველათ ზოგიერთი ტოტი შეაკაფოს ჩვენ კაკლებს. ბიქს გაუკვირდა. გიჟივით თვალები დამაჰყიტა და სახის რალაც ტუტუცური გამომეტყველება მიიღო. რა იცის უკეთურმა, რომ არამც თუ კაკლის ტოტებს აღარა აქვს ჩემთვის არავითარი მნიშვნელობა, თვით ქვეყანაც კი არაფრათ არ მიღირს, თუ¹ ჩემი თებრო არ მეყოლება, თუ მას არ ვუმზერ ყოველ წუთს, ყოველ ჟამს... ან კი რა აზრი ჰქონდა აქამდის ჩემ სიცოცხლეს? არაფერი! ქვეყანა მარტო დღეს გავიცანი და ვგრძნობ, რომ უსიყვარულოთ ქვეყნათ ცხოვრება თავის მოტყუვება ყოფილა-ო!“...

რამდენჯერმე წავიკითხე, ბიქო, ეს შენი წერილი და მართალი გითხრა—ძალიან განეცვიფრდი... რა გითხრა? შენ, ჩემო

ძამიავ, ბულბულის ენა ამოგიდგავს და მე რომ ახლავე ყვავი-
ვით შემოგჩხავლო, ბევრი ვერაფერი გასაგონი იქნება შენთვის.
ჯერჯერობით არც არაფერი ითქმის რა, რადგანაც შეყვარე-
ბულებს, სხვათა შორის, ერთი ცუდი თვისებაცა სჭირთ: ხში-
რათ „ღვთის წყალობა“, „ღვთის რისხვათ“ შეესმებათ ხოლმე
და მეშინიან ჩემი დარიგება, ჩემი გულწრფელი აზრი მტრობათ
არ ჩამომართვა. ცხოვრებას, ცხოვრებას ჩაუკვირდი ჩემო ძმავე,
და ჩემ სათქმელს იგი გეტყვის. მანამდის კი იყავი მშვიდობით
და გისურვებ ბედნიერებას, თუ კი თავ-დავიწყებას ბედნიერება
დაერქმევა.

მარად შენი ტომოფე.

189... წ. 20 ივლისი.
ქ. თფილისი.

II

ტომოფე!

ცხოვრებაში რომ კაცი ურიის ცხენივით გამოიცივითება,
იმას სიყვარულიც სასაცილოთ მიაჩნია. მაგრამ უნდა გულ-
ახდილათ გითხრა, რომ ჯერ ცხოვრებისაგან გათელილათ ვერ
ჩაგთვლი და ამიტომ არც მწყინს შენი „ქადაგება“.

„გისურვებ ბედნიერებას, თუ კი ბედნიერება დაერქმევა თავ-
დავიწყებასაო“. ვითომ რა გინდა სთქვა ამით? თავ-დავიწყებაა
განა ქალისადმი სიყვარული? თავ-დავიწყება, —ის ნეტარებაა, რო-
მელსაც შეყვარებული შეყვარებულს აგრძნობინებს ხოლმე? მე
შენი ვერა გამიგია რა და ძალიან კარგი იქმნება, რომ გარკვე-
ვით გამოსთქვა შენი აზრი. მინამდის კი ისევ ჩემ ყოფნაზე გე-
საუბრები.

მართალი გითხრა იქნებ ვერც კი მომეცალა შენთან საბაა-
სოთ, მაგრამ ამ ჟამათ მარტო ვარ, ჩემი მზე და მთვარე
ქალაქში წავიდა მზითვის სასყიდლათ. კვირასა გვაქვს ქორწილი...
(უქველათ მეწვიე, აბა რაღა პატიჟი გინდა). რამდენიმე დღით

წამოვიდა და ჩემი გულიც თან წამოიღო. მთელი დღე გიჟი-
ვით დავდივარ. საკმელი არ მაგონდება და სასმელი. აჩრდილი-
ვით დაფხეტიალებ და ოცო-ბოცო ვედები. თითქოს რაღაც მაკ-
ლია, თითქოს ნახევარი გვერდი გამოქმული მაქვს-მეთქი, ფეხ-
მოტეხილ ქუკიასავით დაფყიალებ ველ-მინდვრათ და საქმისა-
თვის ხელი ვერ მომიკიდნია.

ჩემი თებრო შორს, შორს არის ჩემგან და ან კი რაღა უნ-
და გავაკეთო?.. ოხ, ღმერთო, ნეტა როდისა ვნახავ?.. მერე რა
კარგია, რა ანგელოზია ჩემი თებრო!.. მალხაზია, როგორც მერ-
ცხალი და უმანკო, როგორც ტარბი. თუ მშვიდობაა, შენ თვი-
თონ ნახავ და მაშინ დააფასებ, რა გემოვნებაც მქონია. მაგრამ
მის გარეგნობას თავი დავანებოთ. შენ იმისი სული და გული
იკითხე. სიტყვები ვერც კი მიპოვნია, რომ სავსებით დაგიხატო
თებროს კდემა-მოსილება, მისი ჩემდამო სიყვარული. დღე და
ღამ სულ ამას მეფიცება, რომ ნამდვილი მჭულღე იქნება ყველა.
შემთხვევაში და ძე ხორციელი ვერ შეაცვლევინებს ჩემზე გულ-
სა. მრწამს, რომ ის არ სტყუის და მისი მეუღლეობა მართლა
გამამხნევებს და რაც უნდა გაჭირვებაში ჩავვარდე, ის წარბსაც
არ შეიხრის და უშიშრათ შეხედება ყოველ-გვარ უკუღმართო-
ბას. განა ეს ბედნიერება არ არის?

იმ დღეს, ხელი-ხელ გადახვეულები ვისხედით რუს პირათ და
ხმა-გაკმენდილი შევსცქეროდით ცაზე მოსრიალე ღრუბლებს,
მთვარიანი ღამე იყო და უიმისოთაც აქლერებული ჩვენი გულის
თქმა ტკბილ ოცნებებს ბანს აძლევდა. უცბათ ერთმა შაფმა
ფიქრმა გამირბინა თავში და ამოვიოხრე. თებრო ირემივით.
შეკრთა, უფრო მაგრა მომხვია ხელი და თვალეში ჩამაცქერდა.

— რათ ამოიხრეო! დამეკითხა იგი და თვალეში ცრემლები
მოადგა.

— არაფრათ. გავიფიქრე: ვაი თუ ცხოვრებაში გავვიქირ-
დეს და მერე რაღა ვქნათ მეთქი.

თებროს სახე დაუშვებდა და ანგელოზით გაეღიმა.

— ოლონც კი ცოცხლები ვიყოთ, ოლონც კი შენ გიყვარდე და ყოველ გვარ გაკირვებას ავიტანო.

— მართლა მეთქი? დავეკითხე...

— განა ეჭვი გაქვსო! მისაყვედურა თებროს და არამც თუ ხატი და ჯვარი, ხე და ქვაც კი აღარ გაუშვია, რომ არ დაეფიცნოს. ისეთის გულწრფელობითა, ისეთის გატაცებით მეფიცებოდა, რომ მე გულმა კანკალი დამიწყო, სული შემეხუთა და თავ-დავიწყებით დავეკონე იმ ტუჩებს, რომლებიც ასე ტკბილათ მეფიცებოდენ. აღარ მახსოვს რამდენხანს უიყავით თავდავიწყებულნი, ხოლო როცა გამოვთხიზლდი, მთვარე უკვე დაჰყუდებოდა ნაცარგორის მთას და ჩასვლას აპირებდა. სხვა ვარსკვლავებთა შორის უფრო მოციმციმე „ხარი პარია“ თვალსა ქუტაედა და აბღვრიანებული ხომლი ძალზე გადახრილიყო.

— დრო არის მეთქი მოისვენო, ვუთხარი თებროს. ხვალ ქალაქში ხარ წასასვლელი-მეთქი.

— რა ჩქარა გარბის ეს ოხერი დრო... განთიადი მოახლოვებულაო. ნაღვლიანად მითხრა თებროს და თავის სახლამდის ხმა აღარ ამოუღია. სახლის კარებთან კიდეც დიდხანს ვიდექით და უსიტყვოთ შეეყურებდით ერთმანეთს. ბოლოს თებროს გიჟივით გადმომეხვია, თვალები მაგრათ ჩამიკოცნა და „ნახვამდის“, „ნახვამდის“ ძახილით სახლში შეიჭრა. სიამოვნების ჟრუანტელმა დაჰიარა მთელ სხეულში და... ბედნიერ კაცათ ჩავთვალე ჩემი თავი. თებროს ვუყვარვარ და იმის თავს ვერავეინ წამართმევს. ვიშ ნეტარებაჲ!!.

შენი მიხა.

P. S. თუ გინდა ბედნიერება შენც შეიყვარე... თავი შეაყვარე ვისმეს.

189... 10 სექტემბერი.

ს. ხევთაშუა.

III

ძმაო, შიხა!

შენ ან დიდი ხუმარა კაცი უნდა იყო და ან გამოუცდელი, მაჩითლა და თავდავიწყებული. შე კაი კაცო, და შე უკეთეს ქორწილში რომ შეპატიჟები, რატომ ჩემ გარემოებას კი აღარ კითხულობ?.. მართალია საოცნებო იდეალია: მთვარიანი ლამე და რუს პირას მჯდომარე ორი ახალგაზრდა, ერთი მდებრობითის და მეორე მამრობითის სქესისა,—რომლებიც ერთმანეთს სიყვარულს ეფიცებიან,—მაგრამ არ შეიძლება რომ ჩემის მხრით მეორე გვარი სურათი არ აღვიწერო, იქნება ამან ცოტათი მაინც გამოგაფხიზლოს. მე შენ ძრიელ კარგათ გიცნობ და ვგრძნობ რომ თავ-დავიწყებას მისცემიხარ...

იმ დღეს, როდესაც თქვენ თურმე რუს პირას ისხედით და მთვარეს უმზერდით, თქვენ უმორჩილესს მონას მუცელი ხელით მეჭირა და სიმშლისაგან ცხრათ მობლუნძული, ძლივ-ძლივ დავიკაკვებოდი ჩემს ოთახში. უკანასკნელი შაური მესარეცხე დედაკაცს მივეცი ორი სამი დღის წინათ და ჯიბე გამოცარიელებული კედლებს შევბლუვოდი... შენ თუ გწამს რომ მთვარიან ლამითა და ოცნებით გატაცებული შენი თებრო მუდამ შენი ყურ-მოჭრილი მონა იქნება, მეცა'მწამს, რომ ცოლი რო მყოლოდა, უეჭველათ გამექცევოდა და თუ გაქცევას არ ინებებდა, ზიხლით მაინც დამიწყებდა ყურებას იმ გვარ კაცს, რომელსაც 6—7 თვეა სამუშაო ვერ მიშოვნია და სახლისპატრონის სავალალოთ, დღე და ღამ ნაცარქექიასავით შინა ვგდივარ? მერე რა დაგემართა, სამსახური რომ ვერ გიშოვნიაო? მისაყვედურებ...

მართალია ბევრსა ვლაპარაკობთ, ბევრსა ვპირდებით ერთი მეორეს, ხოლო როდესაც ვხედავთ, რომ სხვის დახმარებით ჩვენ ჩვეულებრივ ცხოვრებას ძირი ეშლება, მაშინ უკან ვიწვევთ და ფეხებზედაც აღარა გვეკიდია სხვისი გაჭირვება, თუნდ ეს „სხვა“ ჩვენი მშობელი, ჩვენი ძმა და მეგობარი იყოს. ამ შემთხვევაში ხალხი ლოკოკინებს ვგვევართ. როდესაც ლოკოკინა თავისს გარშემო არავისა ხედავს, გამოიწვევს კისერს, გამოძვრება ხოლმე საბუღრიდან და აქეთ-იქით მედიწდურათ იხედება. მაგრამ აბა ახლოს მიდი, მოინდომე მისი გასინჯვა, იმავ წუთში მოიბღუნდება და სარდაფში სტუცავს ხოლმე თავს. რამდენიც უნდა ატრიალო ხელში ლოკოკინა, იგი თავის ბინიდან აღარ გამოდის და გულჩახვეული უცდის მარტობას... აღამიანიც ასე იქცევა. როცა შენგან გამოელის რამეს, იგი კარგი მეგობარიც არის, შენი დიდი მოსიყვარულეც, ვითომ-და შენთვის თავდადებულიც, მაგრამ თუ ერთი ფეხი გადაგიბრუნდა, მაშინ კი მშვიდობით!.. შენთვის აღარავისა სცხელა. პირიქით ყბად აგიღებს და სალაყბოზე გამოგიტანს.

შეიყვარეო?.. ხა, ხა, ხა! საცინელია შენი წინადადება. ვინ შევიყვარო, რათ შევიყვარო, ღირსი კი არის ვინმე სიყვარულისა?

შენ რომ ჩემი დაგლეჯილი ტანისამოსი ნახო, შენ რომ შემოხვიდე ჩემ ქუჩკიან ოთახში და თვალი გადაავლო ჩემ გარემოს რაცა ხდება, შეგეზიზღება მთელი ქვეყანა და სიყვარულის მოტრფიალეს მაგივრათ შურის ძიების ღმერთად გარდაიქცევი.

შენ რა გიპირს, ჩემო ძამიავე, არცა გშიან, არცა გწყურიან, ფული ბევრი გაქვს და პური. არშიყობის მეტი აღარა გაკლდა-რა და ეგეც შეისრულე. მაგრამ მე?.. ჩემი ბედია ყველას „ბალი აღა“ ვუძახო, და ამ გვარ გარემოებაში განა შეიძლება „ქალის“ საალერსოთ მოვიმართო?..

უხეირო ყოფილხარო და იმიტომ იტანჯები, როგორც სულეერთათ ისე ხორციელათო,—გაიფიქრებ, ჩემო კეთილო.

ჰმ! უხეირო! მადლობა შემოქმედს, თვალი არ მაკლია და ყური, მაგრამ...

მშვენიერი ადგილი მეპირა. ცოტა რომ თავი დაშეკავებია, მალე ავცოცდებოდი უმაღლეს საფეხურზე და მეც ვიკოჭავებდი ცხოვრებაში, მაგრამ თავი ველარ შევიმაგრე და ყირამალა დამაგორეს. სამსახურიდან ჩემი გამოსვლა და ჩვენი საზოგადოებისაგან განგაშის შექმნა ერთი იყო... ყველა ჩამომეცალა, ყველას მოვებზრდი. რათა? რისთვის? იმიტომ რომ ველარავის ვერაფერში ვერ გამოვადგებოდი, „ჩემი ურგები ქოთანი — ქვას, შექამადი კი ძალსაო“ უბრძანებიათ ჩვენ ძველებს და ჩვენც იმათი შვილები არა ვართ?

მინამ კი ადგილზე ვიყავი, გაქვს ღვთისა და ბატონის წყალობა, მე კაცად ვითვლებოდი. ჩემი ქკუა, გამპკრიახობა, პატიოსნება და სხვა და სხვა თვისებანი საარაკონი იყვენ... დავანებე სამსახურს თავი თუ არა და... ხალხის თვალში უცბათ გამოვიცვალე, ხელათ გავგიჟდი, გავსაპყარდი... ხა, ხა, ხა! საციწელია, სატირელი რომ არ იყოს ბრბოს ასეთი ცვალებადობა. მერე რაა ამის მიზეზი, დაფიქრებულხარ, როდისმე?..

„თავი შეაყვარე ვისმეო“ მწერ. ამ უამად ფიანდაზათაც რომ გავეშალო ვისმე ფეხ-ქვეშა, ზედაც არავინ შემომხედავს, რადგანაც... რადგანაც ღარიბი, უადგილო ვარ. წინათ კი; წესიერთათ გამოწყობილი დავიარებოდი—მოგეცა სიცოცხლე, —ქალები ბუზივით მეხვეოდენ... ერთმა კიდევაც „შემიყვარა“, ჩემი გულისთვის გული უწუხდებოდა, ფეთება მოსდიოდა... დღეს ხეალობით მეც გულში ჩამივარდა და ეგრე შენსავით ოცნებას მივეცი თავი. მზე და მთვარე თავისი მხლებლებით, ტყე და მინდორი თავისის სიმშვენიერით, ერთის სიტყვით მთელი ბუ-

ნება, თავისის აკარგიანობით, ჩემ სასიამოთ მგეგონა გაჩენილი და მის მეფეთ, მის მარგალიტის ჯილათ კი — ჩემი თიკო...

ქვეყნის გადაბრუნებას ვიფიქრებდი და თუ თიკო ჩემზე გულს შეიცვლიდა ის კი არ მეგონა... გავიდა დრო, სამსახურიდან გამოვედი, გავიცარცვე... ჩემ თიკოსაც ფერი ეცვალა... ნელ-ნელა ჩამომეცალა და ბოლოს ერთ ულვაშებ გაწიპიანებულ, ლამაზი შეხედულების ყმაწვილს, ამოუდგა გვერდით. მე-კი სისხლი ჩამექცა გულში... თუ ღმერთი გრწამს გულ-ჩვილობას, სენტიმენტალობას თავი დაანებე და პირდაპირ შეხედე ცხოვრებას თვალებში. მერწმუნე ბევრი, ძრიელ ბევრი რამ არის გასაკეთებელი — სიყვარული, ცოლშვილობა და სხვა ამისთანები მხოლოდ იქ არის მოწესრიგებული, სადაც ესმით ადამიანის უუშმინდესი დანიშნულება... ჩვენში კი ჯერ თვალებითა ვცხოვრობთ და მეფიქრება, ვაი, თუ შენ გატაცებას ცუდი ბოლო ჰქონდეს, მით უმეტეს, რომ შენ თებროს ახლაც სულში ვერ ჩაუძვრებოდი და ვერ აღმოიკითხავდი, რა სწერია მის გულის სიღრმეში... განა შეგიძლია დაამტკიცო რომ შენი თებრო „ციური ანგელოზია“, ან ცხოვრების შვილი, განა ანგელოზი კი იქნება? აი რის თქმა მინდა და კარგათ დაუფიქრდი...

შენი ტომოთე.

P. S. ქორწილში ვერ გეწვევი. ჩემი დაღჯანებული ფნებთ-საცმელები და გახუნებულ-გაჭუჭყიანებული ტანისამოსი არავის სამასხარაო არ არის.

ტომოთე.

ბატონო ტიმოთე!

თქვენმა წერილმა, 15 ენკენისთვის თარიღით მოწერილმა, დიდი შეურაცყოფა მომაყენა. ისე მელაპარაკებით, თითქოს მოსწავლე ვიყო, ხოლო ჩემ სატრფოს ხომ უდიერთაა კი იხსენიებთ. ვცემ რა პატივს ჩვენ წარსულ ნაცნობობას—მეტათ აღარ ვაზვიადებ თქვენ კადნიერებას. მხოლოთ გთხოვთ: ჩემთან ყოველივე მიწერ-მოწერას ბოლო მოუღოთ... თქვენგან დაწუნებული თებრო დღეს ჩემი მეუღლეა და ძალიან ბედნიერთაა ცხხოვრობთ...

მიხეილ გვეცაძე.

15 ოქტომბერი 189... წ.
ს. ორხევშუა.

V

ჩემო მიხეილ!

მე ვერ გამიგია შენი წყრომის მიზეზი... და არც ვიცი აგრე რამ გაგაცხარა. მაგრამ შეყვარებული ხარ და გეპატივება. თუ ჩემი დანაშაული ისაა, რომ გთხოვდი ცხოვრებას დაჰკვირვებოდი, ნურას უკაცრავათ შენთან! ცხოვრება ყველას შკოლაა და მარტო შენისთანებისათვის არ უსწავლებია მას ჰკუა!..

მეც რომ პატივს არა ვცემდე ჩვენ ყოფილ მეგობრობას და დარწმუნებული არ ვიყო, რომ შენი სიტყვები მარტო თავ-დავიწყების ნაყოფია, თავისს დღეში არ გაპატივებდი შენ უკანასკნელ წერილს, მაგრამ მე ვიცი, რომ ოდესმე ცხოვრება ცხვირში ამოგკრავს, გაგეფანტება ჰაბუკუური ოცნებანი და მაშინ ყველა დევნილნი ერთმანეთისთვის საჭირონი ვიქნებით.

ამ ჟამათ ჩემის წერილებით მეტათ აღარ შეგაწუხებ. გახსოვდეს კი, რომ თუ ცხოვრებაში რაიმე მარცხი მოგაუღდა, ყოველთვის ვიქნები შენი ერთგული თანამგრძობელი და შენის უბედურების თანამოზიარე.

ტიმოთე თითია.

30 ოქტომბერი 189..

ქ. თფილისი.

VI

ძვირფასო და დაუვიწყარო მეგობარო, ტიმოთე!

ხელი მიკანკალებს, სირცხვილის აღმურით სახე მეწვის, მაგრამ მეტი გზა არ მაქვს, ისევ შენ უნდა გამოგელაპარაკო, ისევ შენ თუ გაიზიარებ ჩემ დარდსა და ვარაშს. აგერ რამდენიმე წელიწადია, რაც მე და შენ შეველაპარაკდით, ჩემის წინ დაუბედაფობის გამო და ამ ხნის განმავლობაში, მართალი გითხრა, არც კი მომგონებინხარ.

მეტი ბედნიერი მეგონა ჩემი თავი და აბა რაღას გამაძსენდებოდნი. მაძლარს მშიერიც მაძლარი ჰგონიყო, ხომ გაგიგონია. მე რომ პირველ ხანებში ბედნიერათ ვატარებდი სიცოცხლის წუთებს, ასე მეგონა თავის დღეში აღარ დამქირდებოდა ისეთი ხალხის თავი, რომლებიც ზემზე დაბლა დგანან ცხოვრების კიბეზე მეტქი. ახლა კი ვგრძობ, რომ ვცდებოდი, მაგრამ წარსულს რაღა მოვუშატო?

გადიოდა დრო და ჟამი, დღე დღეს მისდევდა და თან-და-თან თვალები მუხილებოდა...

მე და თებრო პირველ ხანებში ერთმანეთს არა გზორლებოდით. მტრედებდით შემოვუსხდებოდით ხოლმე მაგიდას და ტკბილის დუღუნით ერთი მეორეს ვართობდით. სადღე-ხვალიო

აღერსით დაეკმაყოფილდით, უფრლ ფხიზელის თვალით შევხედეთ ცხოვრებასა და და ჩვენ ურთიერთობას მტკიცე ნიადაგი მოეუძებნეთ... მე შეეუდექი სარჩო-საბადებლის მოპოვებას, თებრომ კი საოჯახო საქმეს მოჰკიდა ხელი და ჩავებით ცხოვრების ფერხულში. პირველ გატაცებას, პირველ სიყვარულს ცოტა არ იყოს ფრთა შეეკვეცა, ჩენი აღუღებული გულისთქმა დაცხრა და ორივე კალაპოტში ჩავდექით. დადგა ზამთარი. ბუნებაში საოცნებო და საარაკო აღარა გვეჩვენებოდა რა. თოვლით დაფენილი ტრიალი მინდვრები, მოტიტვლებული მთები, საცოდავთ გაცრეცილი ხეები და სხვა არაფერი!...

ირველივ მოწყენილობა, მოწყენილობა და მოწყენილობა!

კარგათ იცი, რომ ადამიანის თვალსა და გულს ვერაფერი გააძლობს რა. თუ ერთი მოთხოვნილება დაიკმაყოფილე, ახლა მეორის დაკმაყოფილება გწადიან, თუ ერთი რაპით გული აგისუყდა, მეორისაკენ მიგიგორავს თვალი. მართალი რომ ვსთქვა სწორეთ ამ მიდრეკილებაშია დამარხული ადამიანის წინმსვლელობის საფუძველი, მაგრამ თუ ადამიანს განსაზღვრული არა აქვს თავისი ძალდონე, შესწავლილი არა აქვს თავისი თავი და წინდახედვით არ ირჯება, შეიძლება სადმე თავი წაატეხოს.

ჩენც ასე მოგვივიდა.

იანვრის პირველ რიცხვებში ჩემმა დედაკაცმა მოინდომა ქალაქში წამოსვლა. ქალაქში წასვლას კი ფულები სჭიროდა და მე კი იმდენი არა მქონდა. ვურჩიე, ამ ზამთარს ნუ წავალთ მეთქი ქალაქში, მაგრამ ვინ დაგიჯერა?

მართლა ის კი დამავიწყდა მეთქვა, რომ პირვანდელი კდემბე მოსილება ჩემ სულიკოს აშრობათ შეეცვალა და რამდენიმე თვის შემდეგ ენა წაიგძელა. დაღრეჯილობა, ზმუკუნი, ბუტიაობა ჩვეულებრივ მოვლენათ შეიქმნა მის ცხოვრებაში. მე ერთი უბედური უხასიათო კაცი ვარ, თანაც ძალიან. მიყვარდა თებრო და ყოველ მის ჭირვეულობაზე პასუხს არ ვაძლევდი, ვემორჩი-

ლებრიდი. ჩემმა უენობამ ის უფრო წაათამაშა და მალე ფეხ-
ქვეშ ამოწიღო. იმაზე დიდი უბედურება არა უოფილა რა, რო-
დესაც ცოლი ქმარს იმორჩილებს, იმონებს... ვაჟკაცი მაშინ
მზვარია და სხვა არაფერი.

იქ ნუ წახვალ, იმას ნუ ელაპარაკები. ეს დაჰპატიე, იმას
სახლში ნუ შეპოუშვებ, ეს მომწონს, ის მეჯავრება და სხვა
ამისთანა ქირვეულობანი უნდა შექველათ ამ სრულებინა, თუ
არა და თავ-პირზე ცეცხლს გადმაყრიდა ხოლმე... მეც ვითმენ-
დი, ვსდუმდი სახედარივით. ბოლოს ჩემმა უმანკო თებრომ პირიც
შემომამჩვია და ბრალიან-უბრალთ, სულ მცირე რამეზე დედმამას.
საულავიდან ამომიყრიდა ხოლმე. ჩუბი, დავიდარაბა, ყვედრება
და ბუტიაობა საზოკადო მოვლენაა თითქმის ყველა თანამე-
დროვე ოჯახში. მაგრამ მე ამას არ მოველოდი ჩემ თავზე და რა
კი შევატყე, რომ მეც არ ამცდებოდა გაზიარებუბა — ისევე მე
ვითმენდი და ვემორჩილებოდი ჩემ ბედს...

ოხ, ვინ იცის რამდენჯერ მომგონებია შენი სიტყვები...
„შეგიძლიან დაამტკიცო რომ შენი თებრო ციური ანგელო-
ზიაო“... მომავონდებოდა ხოლმე და მწარეთ შეკინებოდა, თუშ-
ცა ერთ დროს მხათ ვიყავ ამ სიტყვებისათვის შენგან პააუხი
მომეთხოვა.

ეჰ!..

ხო, იმას ვამბობდი, აიხირა ჩემმა თებრომ ქალაქში წავი-
დეთ, გავერთოთო. რა მეტი გზა მქონდა, ვისესხე ერთის ური-
ისაგან ფულები, მოვრთე, მოვკაზვი ჩემი თებრო, მეც გვარი-
ნათ. გამოვეწყე და მოვუსვით ქალაქისაკენ...

ორი თვის განმავლობაში ხუთას ორმოცდა ათი მანელი
მივხარჯეთ და სოფელში ყურებ ჩამოყრილი დავბრუნდით...
დავბრუნდით, მაგრამ ვაი იმისთანე სიცოცხლეს, რა დღევ
მე დამადგა.

თებროს აღარ მოსწონდა სოფელში ცხოვრება... მგელივით სულ ტყისკენ — ქალაქისკენ გაიქცირებოდა. სულ ოხრავდა, სულ ჯავრობდა. მე ეჭვი შემეპარა, რადგახაც ერთის ყმაწვილი კაცის სახელს მალი-მალ ახსენებდა ხოლმე... რაკი ხეს ჭია ჩაუჯდება — გული გამოეფულრება. მეც ისე მომივიდა. რაკი ერთი ეჭვი შემეპარა, დღითი დღე უფრო დავდარდიანდდი და მივეყ ხელი ჭეიფს... რალა ბევრი გავაჰრელო გაზაფხულამდის სულ ერთიანათ გავლარიბდი და აიწეწა ჩემი საქმეები... ჯავრი ჯავრზე მეჩატებოდა და ერთ დღეს ხომ სულ მთლად დავილუპე. შეუბრალებელმა ცეცხლმა შთანთქა ჩემი სახლი, მთლათ ჩემი ქონება და დავრჩით შიშველ-ტიტველი...

ავიკიდე ზურგზე მწუხარება და დავიწყე ნაცნობ-ნათესა-ეებში ფულის სესხება. ვაზხოვდი დიდსა და პატარას. ვთხოვდი უღირსსა და ღირსეულს, მოხუცსა და ყმაწვილს. მაგრამ შენც არ მომიკვდე, სმა არავინ გამცა. რომ იცოდე, რომ გაითვა-ლისწინო რამდენი დამცილება, რამდენი შეურაცყოფა გამო-ვიარე, ასე იტყვი რომ სწორეთ ეშმაკის სული გდგმია, თორემ თავს მოვიკლავდიო. წარმოიდგინე ვინმე უღირსი, რომელსაც ფულები ათასის ეშმაკობა-გაიძვერაობითა აქვს მოპოვებული. შენ სდგებარ ამ უღირსის წინაშე ცხრათ წელში მოხრილი და ღმობიერის თვალთ შესცქერი, შესთხოვ — ხელი გავიმართოს დროებით მაინც.

— რაო, ფულებიო? ვინ, მომცა ფულები? ფული რომ მქონ-დეს ჩემთვისაც კარგიაო, გეუბნება დამცინავის ღიმილით და თან თავითა ფეხამდის გათვალეირებს.

შენი ჭირიმე, შენი... დავილუპე... ეღრიჯება თათო ურიასა-ვით.

— ჰმ. მესმის, მესმის. მაგრამ ფულები... ჰმ ფულები... კარ-გი საქონელია ფულები... მაგრამ რომ არა მაქვს?!

- მიშოვე სადმე... შენ ხომ იცნობ ყველას, ხოპ დარწმუნებული ხარ, რომ არ დაგეკარგება... შენი ჭირიმე, შენი.

— ჰმ, გიშოვო? სად გიშოვო... ფულის გულსათვის მამა შეილს გაჰყიდის, მაგრამ რომ არ არის ეს ფულები... უკაცრავათ... ჰმ ფულები... ჰმ ფულები...

— მაშ რა წყალში უნდა ჩავეარდე..

— არ ვიცი ღმერთმანი! გულგრილათ გეუბნება იგი იმ დროს, როდესაც სხვის ნაოფლი ფულით სიკვრი სავსე აქვს... განა ქვეყანა ჩასანგრევი არ არის?..

თავ-დაღუნული, განადგურებული დავბრუნდი ერათის ამ გვარის კაცის სახლიდან და მივაშურე ახლა ჩემ ნათესაებს...

უბედურო, უბედურო, უნდა შეგენახა, უნდა შენვე გქონდეს ფულები... სადა გვაქვს ჩვენ. ჰმ! ფულები, ფულები. კაი საქონელია ფულები!.. იძახიან ისინიც და შეუბრალებლათ გისტუმრებენ უკან.

ისეთ გაჭირვებაში ჩაეარდი, რომ დანა ყელთანა მქონდა. მოვიკლავ თავი? მერე რისთვის, ვისთვის? ეს უნდა იცოს ჩემი ბოლო-მეთქი? სასოწარკვეთილებით ვეკითხებოდი ჩემ თავს და ცრემლებს ვაფრქვევდი. სადაა, სად ადამიანობა, საუკუნობიო ნაანდერძევი მოძღვრება „გიყვარდეს მოყვასი შენი ვითარცა თავი შენით“, რატომ არ გასტყვევია ხალხს გულ-გონებაში. ნუ თუ უბრალო ლითონზეა დამყარებული ადამიანის კეთილ-დღეობა მეთქი? დავეკითხე ჩემ თავს და, აი, აქ მთელის თავისის უწმინდურება-უსამართლობით გამოიჭიმა ჩემ წინ ცხოვრების მეგლიში და ერთ თვალის დახამბაქებაზე გავითვალისწინე პიროვნების არარაობა უწმინდურის ლითონის წინაშე და შემებრაღა მთელი კაცობრიობა, შემეზიზნა ჩემი თავიც, როგორც არარაობა, როგორც მონა, მაწანწალა მონა ფულის მექონეთა. გულმოსულმა გავაფურთხე და თავში ხელი შემოვიკარ.

მაგრამ რას გავაწყობდი. ფული იყო საქირო, ფული. სი-
ცოცხლე, ცხოვრება უარესათ ჰომწყურდა.

— ჰმ ფულები! კაი საქონელია ფულები... გამახსენდა ერთი
ვაჭრის სიტყვები... მაგრამ როგორ უნდა შეიძინო იგი: იქურ-
დო? გაცარცვო ვინმე? იუსინიდიისოვო, მოჰკლა ვინმე მდიდარი
ნათესავი, რომ იმის ქონება შენ დაგჩეს, როგორც მეგვი-
დრეს? გაკოტრდე? სიყალბე ჩაიდინო? მოატყუო ვინმე? ნაშ
როგორ შევიძინო? თითქოს ეს ოხერი, დღე და ღამეს ვასწო-
რებ და რატომ მე კი არა მაქვს ფულები? სად მიდის სად
ჩემი ნაჟშეგარი.. ამოუსუნთქებლივ ვეკითხებოდი ჩემ თავს და
პასუხის ნაცვლათ გალიუცინაცია დამემართა; ჩემ წინ აღიმარ-
თა ვეებერთელა ძეგლი, ზედ ვილაც კაცი იდგა, ხელში ოქ-
როები ეჭირა. მთელი ქვეყანა მოგროვილიყო ამ ძეგლთან და
მუხლ-მოდრეკილი ცხვრებივითა ბლავოდა. არც პატიოსნება,
არც ნიჭი, არც შრომა, არც სიკეთე აღარაფერი არა სჩანდა...
გული მომივიდა, მაგრამ მალე მეც გამიტაცა საერთო ბლავილ-
მა და ძალა უნებურათ წსმოვიძახე: უფულო კაცი და ქე-
ციანი ძალლი ამ წუთი სოფელში ერთი და იგივე ყოფილა-მეთქი.
ოლონდაც! გესლიანათ მომადახა თებრომ. და ისეთის თვა-
ლით შემომხედა, რომ სულ გული მომიკვდა.

მეც დავუბღვირე.

— შეიბღვირე, თორე, შენმა სიცოცხლემ, ასიანები არ ამო-
ყაქო. აბა რა კაცი ხარ, შე უბადრუკო! გული მომიკვდა,
შეშლილივით დავიღრიალე და რაც დაჯუბებული ბოლმა-ვა-
რამი მქონდა სულ იმაზე ამოვიყარე. მოვხსენით პირი და ისე
დავლანძღეთ ერთმანეთი; რომ მტკვარიც ველარ გაჯერეცხავს..

ვცხოვრობთ ახლა აღრენილები, ერთი ბეწვა რამეს სიგი-
ჟემდის მიყუევართ და ერთმანეთს აღარ ვინდობთ. ცხოვრებაა
ეს, ბედნიერებაა? სად გაჰქრა სიყვარული... ფიცი აღერსი...
ვაი მოტყუებულო ჩემო თავო!..

სახლში რომ უბედურება უტრიალებს ადამიანს გარეთ მაინც უნდა ყავდეს ისეთი ვინმე, რომ ვარამი განუზიაროს, გული მოიჯეროს. მე კი ვინა მყავს? ხესა და ბალახს ჩემი არა ესმით-რა, წყალი მე ყურს არ მიგდებს, ყვავილ-ბალახი ნიავს ეარ-შიკებიან, ტყე თავისთვის ბუტბუტებს და მე კი დღითი დღე ჯავრითა ვდნები... მაშ ვის მივმართო, მეგობრებს? სადლა არიან ისინი? მაგრამ შენ, შენ ხომ ისევ ცოცხალი ხარ, ჩემო ტიმოთე, შენ შემეივრდე და გასამხნეებლათ ხელი მომე! მიეხვდი, მიეხვდი ქვეყნის უსამართლობას.

შენი მიხა გვეცაძე.

190...წ. მაისი.

მკვდრეთით აღდგომილო მეგობარო, მიხა!

მოდო, მოდო, ჩემო კეთილო, დეე ვიჩანჯოთ, მაგრამ ადამიანებათ კი დავოჩეთ. მე მოხარული ვარ, რომ შეიგნე ცხოვრების უკუღმართობა. უეჭველათ მოგელი.

შენი ტიმოთე.

1902 წ.

მთვარის ღამეს.

(ესკიზი)

კაჭკაჭა მთვარე, ნუ, ნუ მიწვევ, გეთაყვანე, საოცნებოთა! საღა მცალბან, შე დალოცვილო, ავყვე შენ ელვარებას და ფიქრებით გამოვუღგე შენ სხივთა სრბოლას. ხომ ხედავ, რა ყოფაში ვარ? აი ეს, ციფრებით აჭრელებული დასტა-დასტა ქალღმერთები, აი ეს დანჯღრეული საანგარიშო ჩოთქიც! მთელი ღამე ყარყუმით უნდა ვიჯდე და ვაჩხაკუნო ჩოთქის კოჭები... რა მეთქმის?

ნეტავი შენ, რომ თავისუფალი ხარ!.. მე კი? — პატარა, უმნიშვნელო ადამიანი, ერთი რალაც უენო და უსიტყვო გადამწერალი!...

მაგრამ ვის რა ეუთხრა? ჩემი ხვედრია: ვსდუმდე, როგორც სამარე და ვიმუშაო, პირუტყვმა. სხვა ყველაფერი ჩემთვის აღკრძალულია!...

რას გეცინება? იქნებ არა გჯერა რომ ქვეყნათ ასეთი ხვედრიც არის? მაშ ყური დამიგდე!...

თავზე რომ ხელი მოვისვი და ჩემი თავი ადამიანთ წარმოვიღვინე, ყველას ვარწმუნებდი: მე თუ ადამიანი ვარ, ადამიანურათაც უნდა ვიცხოვრო მეთქი.

ვინ მოგახსენა, ადამიანი კი არა, მოლაპარაკე მანქანა ხარ და სხვა არაფერიო! მიკიჟინა ქვეყანამ. გული მომივიდა, გავ-

ჯიუტდი: რასაც მეუბნებოდენ, მე სულ წინააღმდეგს ჩავდიოდი, ერთს რომ მიკვეთავდენ, მეორეს ვაკეთებდი. ამით ის უნდა დამემტკიცებინა, რომ მანქანა არ ვიყავი, რომ მეცა მქონდა ჩემი შეხედულება, ჩემი აზრი, ჩემი სურვილები,..

— გიყი ხომ არა ხარო! დამიყვირა მამაჩემმა.

— სწორეთ... დასაბმელია! დაუმატა დედა ჩემმა. გული მომიკვდა შინაურებმა რომ ასეთი შეურაცყოფა მომაყენეს. გავლანძღე, უდიერათ მოვიხსენიე ჩემი მშობლები, მათი ნათქვამი უკანვე დავუბრუნე და სახლი მივატოვე.

ბატონით დავიწყე ყიალი ქვეყნათ. მთა და მინდორი შევაჯერე, ტყე და ველი დაფთელე, მაგრამ შენც არ მომიკვლე ყურადღებაც არავინ მომაქცია. — ვინა ხარ, სადაური, საიდგან მოთრეულხარო! დამიღრიალა პირქუშმა მთამ, მხრებზე შავი ბურუსი წამოიხსა და ზურგი მაბრუნა.

— ხმა გაიკმინდე, ვერა ხედავ ნიავი მეალერსებაო! დამიშტიალა ტყემ, ერთი ღონივრათ შეიბერტყა და თავზე იმდენი ფოთოლი გადმომაყარა, რომ კინაღამ არ დავიხჩე. გულგახეთქილი გამოვარდი ტყიდან და ფეთიანივით დავეშვი თავქვე. წინ მდინარე შემხვდა. შევდექი, უნდობლივ ჩამოვჯექე მის კიდეზე, პირი დავიბანე და ნაღვლიანათ დაეუწყე მზერა.

მშენიერება რამ იყო მთის ანკარა! მწყერივით მიგოგავდა ყვავილებით მორთულ კიდეებს შორის და სირინოზის ხმით რაღაცას ჩაიმღეროდა. თვალი გავაყოლე ტალღების კიკიკეს, ყური დაუფვდე მდინარის დუდუნს. ქვიდან ქვაზე მბტუნავი ტალღები მზეს შესტრფოდენ, გულ-მკერდს კეკლუცათ იღელავდენ და მარგალიტებივით ბრჭყვინავდენ. მათი მომზირალი მზეც თავს ილამაზებდა, კეკლუცობდა... დიდხანს ვიჯექი მდინარის პირათ, მაგრამ ვერ გავიგე ტიროდა თუ იცინოდა ცელქი ანკარა, ლოცავდა თავის გაჩენის დღეს, თუ სწყევლიდა იმ დიდ ლოდებს, რომლებიც გზაში ელობებოდენ და თავისუფლათ ცეკვას უშლი-

დენ... ეს კი მახსოვს, რომ ნეტარების თავს-ბრუ დამასხა მდინარის ბუტბუტმა და მეც ვიგრძენ სიცოცხლის ძალა: მეც მომწყურდა მოქედება, მომწყურდა ლაპარაკი, სიმღერა, ცეკვა, თამაში. სამსონივით წამოვუღექ შავ თიქრებს და წვრიმალას ალტაცებით შევძახე.

— აბა ტაში დაუკარი, მინდა ვიცეკვო მეთქი!

— მეზი კი დაგაყარო: კულიანი ბებერივით გამომძახა ქალამ.

— ტაში მეთქი! მე მაინც გავიძახოდი და ბუნების მკერდზე შვლის ნუკრივით დავკუნტრუშებდი. დავილაღე, ნეტარებით დავითვერი, მიწაზე გავიშხლართე და ყვაფილებს გადავეხვიე.

— იქით დაგვიკარგე, სიცოცხლეს ნუ გვიშლიო! დამიყვირეს ყვაფილებმა და საყვედურით თავის ქნევა დამიწყეს. ჯერ მეწყინა მათი საყვედური, მერე შემრცხვა ჩემის თავხედობის, ჩემის საქციელისა. — ყვაფილები სულ მთლად გამექელა. გამოვერკვიე და ვიგრძენ რომ ჰაეროვანი არსება კი არა, ტლანქი, მოუხეშავი ადამიანი ვიყავ.

სიცოცხლით: სავსე ბუნებას ჩემთან საერთო არა ჰქონდა რა... დავრჩი ობლათ, უთანაგრძნობოთ. — ოხ, რა ტანჯვაა მართობა!...

პურიც მომშვიდა, კუჭმა წვა დამიწყო და წელებმა — წივილი: წამოვიკრიფე ჩოხის კალთები და ფაცხა-ფუცხით დავეში სოფლისკენ. იქ ერთი მეგობარი მეგულეობდა და იმას მივმართე.

— რა გნებავს? უკმეხათ შემეკითხა მეგობარი იმ დროს, როდესაც მე მხად ვიყავ ალტაცებით მოვხვეწოდი და მისი მაღალი შუბლი გამამეკოცნა.

— მეგობრობა, თანაგრძნობა მეთქი — გაჭუბედავთ ვუპასუხე.

— ცხოვრება გულ-გრილია... გაქვს რამე?

— წრფელი გული და თავჯანწირული სიყვარული შოკვა-
სისადმი მეთქი—კიდევ ვუბასუბე.

ეგეც ცარიელი სიტყვებია... ფული, ფული გაქვს? რო-
გორც თოფ-ნაკრავი არწივი დაეცემა ხოლმე მიწაზე, ისე მეც
ციდან მყრალ ქვეყანაზე ზღარსანი მოვიღე. გაგონებამ გამას
სენა ჩემი თავიც და ხალხთა ურთიერთობაც... რამდენინე დღე
დავრჩი მეგობრისას, პირში ლუკმას მითვლიდა... ნებულუნე-
ბოდა. ჩემი მასთან ყოფნა შეუძლებელი შეიქმნა, ავიკრიბე გუდა-
ნაბადი და ისევ დედ-მამას მივაშურე. წამოსასვლელათ რომ მო-
ვემზადე; ჩემს მეგობარს სახე გაუბრწყინდა, მაგრათ ჩამოჩარ-
თვა ხელი და გულთბილათ მითხრა.

— ნახვამდის, ჩემო მეგობარო!.. იცოცხლე ჩემო მეგობარო!

— გამდლობთ მეთქი—ალერსიანათვე ვუთხარი მეც და გულ-
ში გავიციანე. ქვეყანა ხომ ორპირობისა და თვალმაქცობისა!

ცხრათ წელში მოხრილი, სასომიხდილი მოვედი შინ. მამა-
ჩემს ისე ესამოვნა ჩემი! ნახვა, როგორც ქრისტეს იგავში მოხუცს
მამას უძღვები შვილის დაბრუნება გაეხარდა, მაგრან ხსენებულის
მამასავით კი არ მოჰქეცა... ის მოხუცი ღვთის ხატება იყო,
მამა-ჩემი კი — თანამედროვე ცხოვრების შვილი... დიდხანს მა-
თვალეირა, ათასნაირად გამისინჯა კბილი. ათასი რამე ჭკითხა.
მე ხმას არ ვიღებდი, ავსა და კარგზე ერთგვარად ვუკანტურბ-
დი თავს...

— დაჭკვიანდი? ღიმილით შემეკრთხა მამა ჩემი

— დაჭკვიანებულა, ენაცვალოს მაგას თავისი დედა! — აღ-
ტაცებით დაუკრა კვერი დედა-ჩემმა.

— მაშ იმსახურე! მოკლეთ; უკმეხად მიბრძანა მამამ და ისე-
თი თვალათ შემოხხედა, რომ წინააღმდეგობის შექდეგ მისს
მამაშვილობაზედაც ხელი უნდა ამელო.

— ცხოვრება ძნელია შვილო... კაცს სმა, ქაშა, სიცოცხლე
უნდა, — სული კი ტკბილია... ჭიკჭიკებდა დედა-ჩემი და თან
მეალერსებოდა...

— რასაკვირველია... ყველაფერი საჭიროა-მეთქი., ვბუტ-
ვბუტებდი მეც და თანდათან ვეჩვეოდი იმ აზრს, რომ ბედს ჩემ-
თვის ქედ-დაბლობა ურგუნებია.

ერთ მშვენიერ დღეს, — ყველასაგან მოძულეებულმა — ჩავიცი-
ვი გახუნებული სერთუქი, დავიდგი. კისერზე სახამებლისაგან
გახრეკილი თეთრი გულისპირი, შვევიბი შავი საყელო, მუშტის
ოდენად მოვიკუნტე და გამოოცხადდი ჩვენი ნოლას წინაშე. (ნო-
ლა ჩვენი კანტორის გამგე გახლავთ).

ნოლამ აპხედა, დამხედა, ამათვალისწინა, ჩამათვალისწინა. მეც
ჩავიძვრინე პერანგში კისერი და ნარზე მჯდომარე ნიბლიასავით
აქეთ-იქით ყურება დავიწყე.

— ჰმ... მაშ ადგილი გინდა... სამსახური... ძალიან კარგი!
ნულნულებდა ნოლა და თვალთა მზომავდა.

— დიახ, მიმსახურეთ, მამუშავეთ... ვეცდები, რომ დავიმ-
სახურო ყურადღება თქვენის აღმატებულებისა მეთქი. — ვებუტ-
ბუტებოდი.

— ნოლას სახეზე ღიმილმა გადაურბინა.

მე ჩიტივით შევეფრთხილდი, შევეკრთი. მეგონა დამცინის
მეთქი. ნოლა არ დამცინოდა. თურმე ის იამა, რომ მე მას „თქვე-
ნო აღმატებულება“ დავუძახე.

— კერძო სამსახური იმითი არის ცუდი, რომ ჩინებს არ
გვაძლევენ — დაიწყო ცოტა ხნის შემდეგ ნოლამ, — ჩინებს რომ
გვაძლევდენ, რასაკვირველია, აქამდის კი ვიქნებოდი „აღმატე-
ბულება“. ოც-და-ხუთი წელიწადია ამ სკამს არ მოვშორებივარ.
ვქუშაობ დღე და ღამ... სხვასაც ვამუშავებ... შენც გამუშავებ,
ყმაწვილო, თუ კი... ნოლამ ლაპარაკი შესწყვიტა და თვალი
თვალში გამიყარა. ალბათ ჩემი გულის-თქმის გაგება თუ მოიწა-
დინა.

მე ვიდექი ისარივით ერთ ადგილს დარკობილი და თვალე-
სა ვბლიტავდი. რა მეთქვა, რა შეპასუხნა — არ ვიცოდი.

— მაგრამ... განაგრძო-ნოლამ — პირობას კი ჩამოგართმევ:
— არ უნდა იყო ზარმაცი. არ იქნები?
— არ ვიქნები.
— სიტყვა არ უნდა შემოვიბრუნო! არ შემომიბრუნებ?
— არა!

— მე გამიგია, რომ შენ უკმეხი ლაპარაკი იცი, უფროს-
უმცროსობას მაინც-და-მაინც არ აფასებ. ეს დიდი უკულმართო-
ბაა. შემომფიცე, რომ შენ ჩემ წინააღმდეგ არ წახვალ, რასაც
გიბრძანებ, — გააკეთებ.

— ვფიცავ... გულმოდგინედ ვიმუშავო!...

— არა, გულმოდგინეობა არა კპარა! შენ უნდა ყურმოჭრილი
მონა იყო (თუ კი შეიძლება ასე ითქვას მეოცე საუკუნეში). შე-
მომფიცე, რომ ენას არ აქარტალებ...
აღარ მახსოვს შევფიცე თუ არა, ამ უკანასკნელ პირობაზე-

დაც, ე. ი. ვალიარე ჩემი თავი მანქანაზე თუ არა, რაც ერთ დროს
ასე ძლიერ მეჯავრებოდა, ეს კია რომ სამსახურში მოვხვდი და
აგერ სამი-ოთხი წელიწადია, რაც ერთგულად ვემსახურები ჩემ
ნოლას და იმდენი სამუშაოც მომახვია თავზე, რომ არც კი მაქვს
დრო ვიფიქრო: რა ვიყავ, რა ვარ და ან რა უნდა ვიყო.

გამეცალე მეთქი, მთვარევ, ჩემ ოთახში ნუ იჭყიტები... ნუ
ნუ მაცდენ. ხვალ დილით ეს ქალაქები მხამზარეულათ ნაან-
გარიშევი უნდა ჩავაბარო, თორემ...

არ გეყო, რაც გითხარი, შე მაცდურო? ესეც შენ სიკეკლუ-
ცეს დაუჰადლე, უკვდავების ღმერთივით რომ წამომხართეძო-
ვებულხარ თეთრად გადაპენტილ ღრუბლებზე. რა ლამაზი, რა
საოცნებო რამა ხარ! ხედავ, როგორ შურით შემოგყურებენ
თვალ-ჩუქუნა ვარსკლავები? ჩვენც ვერე კატასავით შევსცქნავით
ხოლმე მაღალ კანტორკაზე ყვავის კიკოსავით წამოსკუპებულ
ნოლას, როდესაც იმისაგან მოწყალეობას გამოველით...

ქმარა, გეთაყვა, ნუ კეკლუცობ! შენ რომ იცოდე რა ქარ-
ცეცხლი დამატება თავზე დღეს ნოლამ, მაშინათვე გადაცურდე-
ბი მთას იქით... გაგიკვირდება ერთისაგან მეორის ასეთი დამცი-
რება!

მაინც არ ნშორდები? იქითქათე, ჯანი გამეარდეს! განა ვინ
არის სამართლიანი, რომ შენ იყო!

ეხ, ნოლა, ნოლა! ნეტავ იცოდე, რა ცეცხლი ტრიალებს ჩემს
გულში, რა გრძნობებს მიღვიძებს თავისუფალი, ამაყი მთვარე...
ნეტა ახლა ჩემი საჭრუო მაინც მაჩვენა!.. ფუი, ეშმაკო! კიდევ
საოცნებოთ მიწვევ? რით ვერ გაიგე, მთვარევე პირბადრო, რომ
საოცნებოთ არა მცალიან... ხვალ, ხვალ თუ არ ჩავაბარე ეს სა-
მუშაო, სამსახურიდან გამოშავდებენ და დაერჩები მშიერი... მე-
რე ვის მიემართო? ფეხებზე ჰკილიათ, თუ მე მთელის ბუნების
გულში ჩასვენება შევიძლიან...

— მე უბრალო გადამწერალი ვარ და ეს წოდებაც რომ
დავკარგო, მაშინ უყურე შენ ქვეყნის განგაშს!

ოხ, როგორ შეურაცმყო დღეს ჩვენმა ნოლამ!

„რა ღმერთი გაგიწყრა, ამდენი ხანია ამ ობერ ქალაქებსა
ჯღაბნი და მაინც ერთი გრაჯა მეორისაგან ვერ გაგირჩეია,
ციფრებს აბდა-უბდა სხაეო“ მართალი კი სთქვა... მაგრამ თუ
არა მანქანას, განა ადამიანს შეუძლიან ჩემი სამუშაოს შეუც-
დომლათ გაკეთება?

კალენდრის ენა უნდა ვიხმარო, რომ აგიწეროთ ჩემი სამუ-
შაო! წარმოიდგინეთ, ბატონებო, თქვენის სიგრძე-სიგანის ქა-
ლალდა. ეს ქალალდი აჭრელებულია ათასგვარი ხაზებით, ათი-
ათასი უჯრედებით. ქარანებიდან მონაწერის წერილებიდან უნ-
და ამოიკითხოთ საგნის სახელი და მისი ღირებულება.
ეს სახელი უნდა მოძებნოთ ამ ხაზებით აჭრელებულ ქალალდზე,
ასწიოთ ღირებულების მაჩვენებელი ციფრი და ჩასვათ შესაფერ
უჯრედში. ასე უნდა მოიქცეთ ვიდრე ყველა წერილს არ გადა-

იკითხავთ და ყველა უჯრედებს ციფრებით არ გაავლებთ. ეს არაფერი!.. უბედურება ის არის, რომ ვიდრე შრიის მკვლარით გაჭირვულ ქალაქში კალმის გაყოფებით მიაგნებდეთ შესაფერ უჯრედს, ამონაკითხი ციფრი კიდევ გაიწყდებათ. მის გასახსენებლათ რომ თავს წამოიღებთ გვერდზე გაშლილ წერილებსაკენ, ნაპოვნი უჯრედი გეკარგებათ და ასე და ამ გვარად მთელი დღე კოდალასავით იქნევთ თავს, თვალებს ძალას ატანთ, ჰეხსიერებას იკრებავთ, კისრის ძარღვებსა და ყურებს იქიმავეთ, სულთქმას იხუთავთ და მანქანათ გარდაქცეული მთელ თქვენ ძალღონეს ღუბავთ. მაგრამ მაინც არა გამოდის-რა! შეუძლებელია თვალი არ აგიგორდეთ, უჯრედი არ შეგცდეთ და ანრომელიმე ციფრი უადგილო ადგილს არ მიახეტოთ. მაგრამ ვინ გაპატივებდ? შეგცდათ?.. ცუდი მომუშავე ყოფილხართ, მორჩა და გათავდა!.. წარმატებას ნუ მოელით. მეტადრე თუ ნოლაც არა ხართ!

ოხ, ნეტა ამ გრაფების მომგონი ჩამიგდო ხელში, ვანუშაო თავის გამოგონილზე, რომ გაჩენის დღე დაიწყებოდა!.. მაგრამ მგონი ყველა ისეთი სანუშაო გიყვების მოსაზრებებით გაუჩენიათ.

დღეს დილით ვადაწყვეტიე უმჯობესათ თავდავიწყებით შემუშავნა და ჩენი ნოდას საყვადური თავიდან ამცდილგნა. ხაზებით აპრელებული ქალაქი დაბალივით გაგვიმე, ქინძისთავებით მაგიდაზე დავამაგრე, პიჯაკის სახელოები დავიკაპიწე, თმები გადავივარცხნე, რომ თვალებზე არ წანომხროდა, გაეკიდე ხმა, გარეშე ფიჭრები კეთაში მოვიმწყვდიე და უსუნთქებლიე შევეუღებე ციფრების წილსა. „ათი კოლოფი წუწუმა ღირს ექვსი კაპეიკი“ ამოვიკითხე ქარხნიდან მონაწერ წერილში. „ექვსი კაპეიკი, ექვსი კაპეიკი... წუმწუმა. წუმწუმა, — ვიღვორებდი გუნებაში და თან ქალაქში იმ უჯრედს ვეძებდი, რომელსაც თავზე წუმწუმა ეწერა. ვიპოვნე კიდევ, მაგრამ, რადგანაც უჯრედის ძებნაში

კალ მს მელანი უკვე შეაშრა, უჯრედს მარცხენა ხელის მაჩვენებელი თითი დავაუარე. კალამი, მელანში ამოვაწე და გულდამშვიდებით დანიშნულ უჯრედში გამოვიყვანე „ექესი“. თურმე წუქწუქის უჯრედში როდი ჩამისვამს ის დაწყველილი „ექესი“, თითი ამკლავია და „ექესისათვის“ უადგილო ადგილას მიკვრევენებია თავი.

გავათავე „ვედომოსტის“ შედენა, თავისუფლად ამოვისუნთქე და კმაყოფილებით გავუწოდე ჩვენ ნოლას. ნოლამ თვალთერება დაუწყა. მწყერივით გვიანაზე და მის სახის ცვლილებას ვუყურებდი. გული მიკანკალვდა, რადგანაც ნოლა შეცდომას არ მაპატივებდა ხოლმე. დანარჩენი ჩემი ამბანაგებიც ხმა გაკემნდილი მუშაობდენ, ყველა თავისს საქმეს ჩასჯდომოდა. კანტორაში სიჩუმე გამეფებულიყო, მარტო კალმების უსიამოვნო წრინი-ლა არღვევდა მკვდრულ მღუბარებას.

უცბათ გაისმა ნოლას უკმები სიცილი. გეგონებოდა (ხენმა დეიხვიხინაო. მოხელეებმა თავი მაღლა ასწიეს და ერთმანეთს შეაჩერდენ. ზოგმა მათგანმა — მოცინარე უფროსი რომ დაინახა — უაზროთ, სულელურათ დაიწყო ღრეკა, უფროსისთვის უნდა ესიამოვნებინათ. მე ჭირის ოკულმა დამასხა.

— რაო? ათი ფუთი რკინა ღირს ექესი კაპეიკიო? ხა, ხა, ხა! ხვიხვინებდა ნოლა და თან დაციხვის თვალთ მიყურებდა...

— აი კიდევ! — დაიგმინა ნოლამ — ასი ცოცხი ღირს... აბა დახედე, ყმაწვილო რა ფასი დაგიდვია ასი უბრალო ცოცხისათვის? დაციხვით მომმართა მე.

მე გავფითრდი, თვალეები ამებლარდა, ვერაფერი დავინახე რა.

— ბატონებო, მიჰმართა ნოლამ ჩემ ამხანაგებს... ამ ვაჟბატონის აზრით ასი ცოცხი ღირს... აბა გამოიცანით რამდენი?

მოხელეებმა ღრეკა დაიწყეს... ლმობიერის სახით გამოცნობას ცდილობდენ.

— ვერ გაპოიციანობთ! ასი ცოცხი ღირს ასი მანეთი! ხა, ხა, ხა! აი ასეთი მუშა უნდა, აი! აღარ ისვენებდა ნოლა.

იმ წუთში ცხრაჯერ მოვეკედი და ცხრაჯერ გავცოცხლდი. სისხლზე გულში ჩამექცა და ვწყველიდი ჩემ გაჩენის დღეს, ვწყველიდი ჩემ გაფანტულობას, ვწყველიდი იმას, ვინც ჩემდა სამარცხვინოთ ეს უჯრედები მოიგონა... ნოლამ მკიმედ დაქეცა „ვედომოსტი“, გადმომიღო და მითხრა. წაიღე სახლში, გადასწერე, იანგარიშე და ხვალ დილით მოიტანე. ხოლო თუ კიდეც მოგივა შეცდომები მაშინ კი „პრანჩაიო“... (მშვიდობით).

ახლა ხომ გაიგე: მთვარევე, რომ ჩემ ცოდვაში დგები, ნუ მაცდენ. მოშორდი, მოშორდი ჩემ ფანჯარებს, შენის ღვთის გულისთვის!..

ოხ, შემომქმედო! რატომ მანქანა არა ვარ! რისთვის მომეცი გული, გონება და აღმაფრენა, თუ კი ნოლების დასაცინი, მათი სათამაშო შევიქნებოდი?!

სანახსოვრო ლაგე

(მოთხრობა)

შობის წინა დღე იყო. სადილათ პავლე ბარიშვილთან ვიყავ დაპატივებული. ჩემს გარდა ნიკო და ტატოც დაესწრენ ამ სადილს. ნადიმი გაგვიგრძელდა და პავლესთან თათქმის ღამის ორ საათამდის დავრჩით.

სხვისა არ ვიცი, მაგრამ მე კი მთელი ჩემი სიცოცხლე პავლეს სახლში რომ ვყოფილიყავ, არ მომწყინდებოდა. ამას სმისა და ჭაპისათვის არ მოგახსენებთ. მე სულ სხვა მიზეზი მქონდა. მაგრამ ვიდრე ამ მიზეზებს შეიტყობდეთ, მსურს მოკლეთ გაგაცნოთ პავლე ბარიშვილი, თუმცა იმან დიდი ხანია თქვენი ჭირი წაიღო. ღმერთმა აცხოვნოს... კაი კაცი ყოველთვის დაუვიწყარია!..

იმ დროს, რომელსაც ჩვენი მოთხრობა შეეხება, პავლე ბარიშვილი უკვე ხნიერი თვალსაჩინო მოხელე და შეძლებული კაცი იყო. ცხოვრების ორომტრიალს და ათასგვარ გაჭირვებას ცოტა არ იყოს დაეშინებიათ, მოეთელათ, მაგრამ მაინც საყვარელი იყო ყველა ნაცნობებისათვის. იმის დინჯი და აუჩქარებელი ლაპარაკი, ზრდილობა და გულ-წრფელობა ბევრს ყმაწვილს კაცს დაამშვენებდა, ხოლო იმისი გაშლილი სახე, თეთრი ფაფუკი წვერ-ულვაში და თეთრივე გრძელი ხუჭუჭი თმები — ანდამატივით იზიდავდა ადამიანს.

პავლე ხელ-გაშლილი კაცი იყო და სასიქადულოთიც გაგვიმასპინძლდა... სტუმრებს ჭიქა-ჭიქაზე გადაყავდათ და ლაპარაკს უმატებდნენ. ყველაზე ბევრს თვით პავლე ლაპარაკობდა და ოხუნჯობდა. მე კი პირში წყალ-ჩაგუბებულებით ვიჯექ სუფრაზე და თვალ-დაფ გაწყვეტილი შევეყურებდი... პავლეს გასათხოვარ ქალს. მომწონდა, მიყვარდა მე ის ქალი და როცა კაცი პირველის სიყვარულით არის გატაცებული, განა იმას კიდევ სმა-ჭამისათვის ცხელა?..

სადილი გავათავეთ, სუფრას აუშატეს და ჩვენ კი სასტუმრო ოთახში გავედით. ეს ოთახი რალაც საიდუმლოებით იყო მოცული: ძვირფასი და რბილი საეარძლები, ძვირფასი სურათები, ძვირფასი ჩარჩოები, ძვირფასი ფარდები, საოცნებო ყვავილები, როიალი სხვა და სხვა ფორმის და დანიშნულების მაგიდები, დათვის ტყავები და ხალიჩა-ფარდაგები ერთმანეთში არეულიყვენ, ერთი ერთმანეთსა სჯობდნენ... მე ყოველთვის თვალები მიჰკრეულდებოდა, როდესაც ამ სასტუმრო ოთახში მოვხდებოდი ხოლმე და დღეს უფრო თავბრუს მასხამდა იმიტომ, რომ... ცრფივით მქონდა მორეული ლამაზი კეკეს სიყვარული. უკანასკნელათ ვტყორცნე თვალები კეკეს, ბარბაცით გამოვედი სასტუმრო ოთახში და ბუხრის შორი-ახლო, დარბაზის კუთხეში მდგომარე სავარძელში ჩავეჯექი... სხვებმაც ბუხარს შემოუსხდენ, გააჩაღეს პაპიროსები და რალაც ფიქრებს მიეცენ...

გარეთ თოვდა, ცივოდა, ზამთრის გამზაგებული ქარი გულმოსულათ აწყდებოდა სახლის კედლებს და ფანჯრებთან გაჯავრებით ღმუოდა... ჩვენი ბუხარი კი, თითქოს ქარს ნიშნს უჯუბსო, საყვარლად უვუზგუზებდა, სითბოსა და სიტკბობას ავრცელებდა ჩვენ გარშემო... ოჰ, რა კარგია ცივ ზამთარში თბილი ბინა, განცხროპით ბუხართან ჯდომა. ვაი მარტო ღარიბებს!..

დიდხანს ვიჯექით ხმა ამოუღებლათ. ნამეტნავათ პავლე დაფიქრებულიყო და თვალეზათ გარდაქცეული ოცნებით გამოვი-

დებოდა რალაც მოგონებას, მისი სახე ხან ილუშებოდა, მაღალს შუბლი უნაოქდებოდა და თვალები ცრემლებით ევსებოდა. ხან კი ელიმებოდა, ნეტარებით ენთებოდა და სახე წმინდანით უბრწყინდებოდა.

ჩვენც ვსდუმდით. ქარი კი გარეთ, ფანჯრებთან, დაქრილი მხეცივით ღმუოდა.

ბიქმა ჩაი შემოიტანა. უკან დიასახლისი შემოყვა. (პავლეს ქალი. პავლე ქვრივი იყო და ერთად ერთი ქალის მეტი არავინ ყავდა). მე კეკეს შემოსვლა არ დამინახავს. მხოლოდ ვიგრძენ, რომ ისიც აქ უნდა ჟოფილიყო. გაუბედავით მიმოვიხედე და დავინახე, რომ როიალზე იდაყვით დაყრდნობილი სათითაოთ ყველას გვათვალიერებდა... მისი თვალები მოხვდნენ ჩემ თვალებს და წუმწუმასავით ავენთე, შელის ნუკრივით დავიწყე თრთოლვა... მთელ ჩემ სიცოცხლეს დავუნაცვლებდი, ოღონც კი იმ დროს ნება მქონოდა, რომ მისი ცის კამარა თვალები დამეკოცნა!..

— ბატონო, ჩაი მიირთვით! უთხრა ბიქმა პავლეს და ხონხით ქიქა გაუწოდა.

ჰა? ჩაი?.. გამოერკვია პავლე ფიქრებისაგან, ცოტა შეწითლდა და ჩვენთან თავაზიანათ ბოდიში მოიხადა, რომ აქამდის დაფიქრებული იყო.

— ეჰ, ყმაწვილებო, — მოგვმართა ჩვენ, — თქვენ რომ იცოთ დეთ, რა მოგონებას მიღვიძებს ამალამინდელი ღამე, სიჩუმისათვის აღარ გაძამტყუნებთ. ამალამინდელი ღამე ჩემთვის სამოთხეცაა და ჯოჯოხეთიც, ტკბილიცაა და მწარეც... აი ეს მოგონებაც... მაგრამ ამ წუთში დალაგებით ვერ გელაპარაკებით. ცოტა მომითმინეთ და მაშინ კი ავასრულებ დანაპირებს... შვილო კიკე, აბა გეთაყვა, დაუკარ და დაამლერე ჩემი საყვარელი რომანსი რომ არის: „Под вечер осени невестной“...

კეკე თითქოს მომზადებული იყო, მკვირცხლათ მოუჯდა როიალს, თვლები აათამაშა და ტკბილის ხმით დაიწყო სიმღე-

რა. შექდეგში გავიგე, რომ ყოველ შობა ღამეს ამღერებდა თურ-
პე კეკეს ამ რომანსს და ბუხართან მარტო მჯდომარე პავლე
ცრემლებათ იღვრებოდა.

მღეროდა კეკე გულსაკლავათ, დინჯათ. თითოეულ სიტყვას
გარკვევით ამბობდა, თითოეულ ასამაღლებელს გრძნობას აქსოვ-
და, გულს აკლავდა. მე ნეტარებით დავდნი, დავილიე. თვალე-
ბი ცრემლებით ამევსო და მზათ ვიყავ სიყვარულათ დაემდნარ-
ვიყავი. სხეებიც ნაღვლიანათ უვდებდენ ყურს. მხოლოდ პავლე
ხომ სულ მთლათ ჩაიფერებლა.

ჩაკვდა უკანასკნელი ამონაკენესი როიალისა, მისწყდა კეკეს
ხმაც და დარბაზში საშინელი და გაპოუთქმელი სევდა გამეფდა.
გვეგონებოდათ მთელი დარბაზი, მთელი ავეჯეულოპაც კი ოხრა-
ვენო. სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა. ხმის ამოღებას კი არა,
განძრევასაც ვერ ვახერხებდით. ისე შევვიპყრო სევდამ...

მარტო ზამთრის ქარი ისევ გაბრაზებით დაბლუოდა ჩვენ
ფანჯრებს.

— დიახ, ბატონებო... შემოდგომის ერთ ღამეს კი არა და...
ერთ შობა ღამეს კი გადამხდა ისეთი ამბავი, რომელმაც მთელ
ჩემ ცხოვრებაში გააფლო ცეცხლის კვალი და რომელიც აქამდის
არავისათვის არ მიამბნია... მარტო ჩემმა ქალმა იცის მოკლეთ,
საზოგადოთ... არც არავის ვუამბობდი. მაგრამ თითქოს
ვეგრძნობ, რომ ეს ღამე უკანასკნელი შობის ღამე უნდა იყოს ჩემ
სიცოცხლეში და ამიტომ ურიგო არ იქნება ვალიარო ;ველა-
ფერი... ყმაწვილები ხართ, გამოვადგებათ, ქკუას ისწავლით.
დაბალის ხმით დაიწყო პავლემ, თითქოს. სამარიდან ამოიძა-
ხისო და ყველანი ჩამოგეთვალიერა... ჩვენ სასმენლათ მოვემზა-
დეთ... კეკე ჩემს ახლო გადმოჯდა და სმენათ გარდაიქცა...

— თქვენ კარგათ ხედავთ, ყმაწვილებო, ვინცა ვარ და რა-
ცა ვარ — განაგრძო პავლემ. — მაგრამ ის კი ყველას არ გეცო-
დინებათ, რა ვიყავ ამ ოც-და-ათის წლის წინათ... ან კი

საიდგან გეცოდინებათ, მაშინ ზოგი თქვენგანი დაბადებულიც კი არ იქნებოდა.

პავლემ შეისვენა, თმებსა და წვერებზე ხელი ჩამოისვა, ამოიხრა და განაგრძო. აჲ ოც-და-ათის — ხუთმეტის წლის წინათ, ესე იგი, როცა ოცი, ოც-და-ხუთის წლის ბიჭი ვიყავ, ასე როდი ვცხოვრობდი. მაშინ არც სახლი მქონდა, არც კარი და არც ქონება... სიმღიდრისა და ქონების შეძენა მარტო პრაქტიკულ, ცხოვრებაში გამოჯეკილსა და ანგარიშიან კაცს შეუძლია... რასაკვირველია არიან „ახალგაზდა ბებრებიც“, რომლებიც პატარაობითვე, იმ თავითვე, ქონების შეძენას, თბილ ბინას ისახავენ თავიანთ იდეალათ, მაგრამ მე ასეთ ახალგაზდებს არ ვეკუთვნოდი და მართალი გითხრათ, სულითა და გულითაც მეჯავრებიან ასეთები... ან კი რა ახალგაზდაა ის, ვინც ბებერივით სულ „შავ-ღღებზე“ ფიქრობს და ხალხთა უანგარო სამსახური ეჩოთირება, რა ადამიანია ის, ვინც კაპეიკებს ჩაბლუვის და ქონებოთა ზომავს ადამიანის ღირსებას...

ჰო, იმას ვამბობდი: ამ ოცდა ათის წლის წინათ არაფერი გამაჩნდა. მამა ჩემი, ჯერ ისევ პატარა ვიყავ, რომ გარდაიცვალა. სასულიერო წოდების კაცი გახლდათ. დედაჩემსაც წუწუნსა და ღვთის ყვედრებაში მალე ამოუვიდა სული. ჩემთვის ერთი ძველი დავითნისა, პირ-მოტეხილი ქილებისა და ხის ქობის მეტი არა დაუტოვებიათ რა. მთელი ჩემი მამეულ-დედეული გახვრეტილ ფარათ არა ღირდა. საშინელ და აუწერელ სიღარიბეში გავატარე ჩემი სიყმაწვილე. მართალია უფრო ხშირათ ბურსაში ვიყავი, მაგრამ ორ წელიწადში სამჯერ მაინც გამომაგდებდნენ ხოლმე და აი მაშინ იყო ჩემი ჭაპან-წყვეტა! მშვიერი, ნახევრათ შიშველ-ტიტველი მგელივით დაეძრწოდი ქალაქის ქუჩებში და შეჩვენებულვით ვიბღვირებოდი... ძალიან კარგათ მახსოვს ჩემი მაშინდელი ყოფნა, მაგრამ ყველას ხომ არ იტყვის

კაცი... რის ვაივავლახით გავათავე სასწავლებელი და ცხოვრებაში გამოველ.

იქედგებით აღსავსეს თავი მღვეი მეკონა და ცხოვრება-სამოთხე!.. აი ამ დროს შემეყვარდა ერთი ქალი... სიყვარული ზრმა არისო — ამბობენ — მაგრამ ასეთი სიბრმავე, როგორიც მე დამემართა, არ გავგონილა!

ჩემი სატრფო მდიდარი და ცნობილი კაცის ქალი იყო, ფუფუნებასა და სათუთობაში აღზრდილი. როგორც დედამიწა ცას ვერ შეწვდება, ისე მე იმას ვერ შეკრწვდებოდი!.. კიდევ რომ გამემხილა ვისთვისმე ჩემი გრძნობა, გიყათ ჩამთვლიდენ... დავიწვი, დავდნი წმინდა სანთელივით... ჯოჯოხეთად გარდაიქცა მთელი ჩემი სიცოცხლე, უიმისოდაც უვიცი — უნდა მოგახსენოთ, რომ სასწავლებლიდან დიდი სურვილებისა და იმედების მეტი არავითარი სასარგებლო ცოდნა არა გამომიტანია-რა—სულ მთლათ გამოვყეყედი. ვერაფერ საქმეს ვერ მოკვიდე ხელი... წიგნს რომ გადვიშლიდი ხოლმე წასაკითხათ, ფურცლებზე, ასოებისა და სიტყვების ნაცვლათ, იმის სახე მებატებოდა... უხილავ ცეცხლის აღზე კურდღელივით ვიხტაკებოდი და ჩემი ნხსნელი კი არვინ იყო. კეთილ-გონიერება ხომ სიყვარულს არა მველის?.. ვიყავ ერთ ტანჯვაში. მთელი დღე იმის გზას ვადექი, იმის ფანჯრებს შევეყურებდი. ოხ, როგორ მიყვარდა! სიცხისაგან დამსკდარ დედამიწას ისე როგორ გაახარებს შხაპუნა წვიმა, როგორც მე იმისი დანახვა გამეხარდებოდა ხოლმე?

დავინახავდი თუ არა ქუჩაში, ფინიასავით აფედევნებოდი ხოლმე და ცრემლ მორეულის თვალებით შევეყურებდი. ერთ ხანს ძალიან უკადრისობდა ჩემი სატრფო ჩემს ასეთს საქცილს, მაგრამ მგონი შეეჩვია და არა ერთხელ გამილიმებდა ხოლმე. მაშინ კი ახლათ ვიბადებოდი და ათას გვაროცნებას ვეძლეოდი.

გადავწყვიტე როგორმე გამეცნო, დავახლოვებოდი. მაგრამ სად გავიცნობდი? ის ისეთ საზოგადოებაში დადიოდა, რომ მე

იქ ლაქიათაც არ მიკადრებდენ, ისეთ კლუბებსა და წვეულებებში იყო ხოლმე, რომ მე შვეიცარი კინწის-კვრით გამომაგდებდა... ფული არ მქონდა და შესაფერი შეძლება. არც ნაცობები მყვანდა. ვიცნობდი რამდენიმე ბერს, რამდენიმე მღვდელს და რამდენიმე დიაკვანს, მაგრამ ისინი რას მიშველიდენ?

ეხ, ცხოვრებავ, ცხოვრებავ, სწორეთ ტრალი-კომედია ხარ!..

პავლემ კვლავ შესწყვატა ლაპარაკი, პაპიროსს მოუკიდა და ყველანი კიდევ ჩამოგვათვალეირა. ჩვენ გამოქანდაკებულივით ვისხედით... თითოეულის ჩვენთაგანის გულის-თქმა პავლეს ნამბობს თავს დასტრიალებდა...

— რატომ არ გეცინებათ, ყმაწვილებო, ჩემ მაშინდელ საქციელზე, განა გიჟობა არ იყო? ღიმილით შეგვეკითხა პავლე.

ჩვენ ჯერ ხმას არ ვიღებდით.

— საცინელი რა არის — დავარღვიე სიჩუმე — სიყვარულიც დიდი გამოცანაა, თუმცა არა ერთმა და ორმა გენიოსმა შეაღწია თვისი ძალ-ღონე მისს გამოცნობას მეთქი — გაუბედავთ დავათავე სიტყვა. ძალა-უნებურათ კეკეს შეეხედე.

პავლემ თვალი შემასწრო და დამაშტერდა. გავწითლდი, თავი ძირს დაეხარე...

— არა, საცინელი კია ჩემი მაშინდელი ყოფნა, მაგრამ რათა ხდება ხოლმე ასეთი მოვლენა, რომ ყოველივე ლოდიკის წინააღმდეგ კაცს ქალი უყვარდება, — ეს კი სწორეთ გამოცანაა — ჩამომართვა სიტყვა პავლემ და განაგრძო.

„ბედმა გამიღიმა. ერთ ოჯახში გაკვეთილი ვიშოვნე. ამ ოჯახშივე იყო ერთი ახალგაზრდა ქალი, ქალთა ინსტიტუტში ნამყოფი. ბოლოს გამოდგა, რომ იგი ქალი ჩემი სატრუფოს ნამხანაგარი ყოფილა!... სიხარულის ცა გამეხსნა, მაგრამ როგორ გამემხილა ამ უცხო ქალისათვის ჩემი გულის თქმა, ამას კი ვეღარ ვახერხებდი...

„უნდა მოგახსენოთ. რომ სიღარიბესა და გაუბედავობასთან თვალ-ტანადობა კი კარგი მქონდა. გარდა ამისა ორი-სამი წლის განმავლობაში ცოტა გამოვიცადე, ბურსაკობას გადავეჩვიე, ლაპარაკი და სიტყვა-პასუხი ვისწავლე...“

მე და ინსტიტუტკა ყოველ დღე ვხდებოდით ხოლმე ერთნაენთს. თურმე საბრალოს შეკვარებული კიდეც და მე სხვის სიყვარულით დაბრმავებული რას მიხვდებოდი!.. ის თავისთვის თურმე იბრუებოდა და მე ჩემთვის... ვინც იყო ის ქალი, ამის შესახებ მერე გაიგებთ, ჯერ კი ქვევით მოისმინეთ...

რის, ვაი-ვაგლახით გავუბედე ჩემ ნაცნობ ინსტიტუტკას და ვსთხოვე გაეცნო ჩემთვის ის ქალი. საწყალი ინსტიტუტკა მოკვდა, ჩაიფერფლა!..—ძალიან გიყვარსო? ისეთის კილოთი შემეკითხა, რომ ჩემს მეტი ყველა მიხვდებოდა, რა ძნელი გასაგონი იქნებოდა მისთვის ჩემი გადაწყვეტილი „ქოს“ თქმა.

უნდა მოგახსენოთ, რომ მე და ინსტიტუტკა ძალიან ხშირათ ვლაპარაკობდით ხოლმე საზოგადოთ სიყვარულის შესახებ (ან კი სხვა რაზე ილაპარაკებენ ყმაწველი ქალი და კაცი, ყველაზე დიდი და ნეტარი გრძნობა სიყვარულია — მეტადრე ნორჩი გულისათვის) და თამამათ ვუთხარი.

— მიყვარს ისე, როგორც მიწას ნამი და ირემს ულრანი ტყე მეთქი.

— მაშ კარგი, გაგაცნობთ, მაგრამ თანაგრძნობისა იმედი ნუ კი გექნებათ... ყრუთ მიპასუხა და მომშორდა...

ამის შემდეგ მთელი ორი კვირა თვალით აღარ დამნახვებია. წარმოიდგინეთ ჩემი ტანჯვა. ქვეყანაზე ერთათ ერთი არსება იყო, რომელსაც გავუზიარე ჩემი გულის-თქმა, რომელთანაც თამამათ შემეძლო იმაზე ლაპარაკი და ისიც დაეკარგე!... გამიმწარდა სიცოცხლე. თავს სასიკვდილოთ არ ვინდობდი.

ორი კვირის შემდეგ მოვიდა ჩემთან ინსტიტუტკა. გამეხარდა, მეგობრულათ მივესალმე და ცოტა ვუსაყვედურე კიდეც. საცო-

დავი ძალზე შესუსტებულიყო. თვალს ვერ მისწორებდა... ახლა კი მივუხვდი გულის თქმას, მაგრამ... მე ის მიყვარდა და რა მექნა? სიყვარული ქალისადმი ეგოისტური გრძნობაა, იგი ქვა-კუთხედია ჩვენი „მე“ სი!...

— ვნახე, ყმაწვილო, თქვენი დულცინეია*)... ვუამბე ყველაფერი!.. ის თქვენ კარგათ გიცნობთ... თურმე მოსვენებას არ აძლევთ... სულ თვალწინ ეჩხირებით... ნაწყვეტ-ნაწყვეტათ მითხრა ჩემმა შეგობარმა ქალმა.

— მერე? მითხარი ყველაფერი, ზიზხარი, თქვენი ღვთის გულისათვის-მეთქი! — აღარ ვასვენებდი.

— მე გირჩევთ იმას თავი დაანებოთ, თქვენი შესაფერი არ არის... ვერც შესწვდებით... მოკრძალებით მითხრა ტასომ და თავი ძირს დახარა.

მე გული მომივიდა. ჩემ შეურაცყოფათ კი არა, ა მ ი ს შეურაცყოფათ მივიღე ეს სიტყვები და თავ-დაუჭერლათ ვუთხარი:

— ყმაწვილი ქალი ყმაწვილ ქალის შესახებ თავისს დღეში კარგს არ იტყვის მეთქი.

— მე თქვენ დაგიმტკიცებთ, რომ სცდებითო. წამოწითლებით მითხრა და მეორე ოთახში გავარდა...

ეჰ, რაღა ბევრი გაგიჭრელოთ, ვისაც კი ვინმე ჰყვარებია, იგი წარპოიდგენს რა ცეცხლშიაც ვიქნებოდნი, ხოლო ვისაც ჯერ არა ჰყვარებია, იმას სასაცილოთაც არ ეყოფა შეყვარებულის ყოუნა და ამიტომ სიტყვას აღარ გავაგრძელებ, მოკლეთ მოესკრი.

ის ქალი გავიცანი... ერთ-ორჯერ ველაპარაკე. გულახდილათ ვუამბე ჩემი ტანჯვა და ვსთხოვდი ჩემთვის დღენი არ გაემწარებინა.

იმან უზრუნველათ გადიკასკასა და თავისს მხრით მსთხოვა: მასთან ნაცნობობა შემეწყვიტა... ასე დასრულდა ოფიციალური

---

*) დულცინეია დონკიხოტის სატრფოს ერქვა.

მხარე ჩემის სიყვარულისა, მაგრამ ჩემს გულს კი ვერსად გავე-
ქევი, ვიდრე დრომ და ცხოვრებამ ჩემ პირველ გრძნობას სიმ-
წვავავე არ გამოაცალა

ღიაზ, დრო, უამთამსვლელობა, ყველაფრის წამალია, ჩემო
ბატონებო, იგი, როგორც კარგი დოსტაქარი ამოსქრის ხოლმე
გულიდან გრძნობის სიმწვავეს, მაგრამ ნაგრძნობი, ნაკვალევი
კი ისევა რჩება გულში. დრო ფერფლავს ნაღვერდალს, აშრობს
მდინარეებს, აოხრებს სოფელ ქალაქებს, მაგრამ ქვეყნის ზე-
და პირი კი მოწმეა მათის არსებობისა!

შობა ღამეც მოწამეა ჩემის ღლეღვარე ცხოვრებისა!... ხელ
ჩაქნევით წაომოსთქვა პავლემ და ჩათიქრდა.

ქარი გაჯავრებით აწყდებოდა კარ-ფანჯარებს და ისე გმი-
ნავდა, როგორც მომაკვდავი...

იმ ღამესაც ასეთი ქარი ჰქროდა — განაგრძო პავლემ — მაგ-
რამ ასეთი ბინა კი არა მქონდა!...

ეს იყო 187... წლის შობა ღამეს, ერთის წლისა და სამი
თვის უკან მას შექდეგ, რაც მე და იმან ნაცნობობა შეეწყვი-
ტეთ... როგორც დაჭრილი ნადირი აღარ გამოდის ხოლმე ბუ-
ნაგიდან, ისე მეც არ კშორდებოდი ჩემ ბინას. მთელი დღე თით-
ქმის პირქვე ვეგდე ჩემ გამსმარ ლოგინზე და შავი ფიქრებით
გარემოცული ჩემსავე თავს ვეჩხუბებოდი... ყველას ჩამოვშორდი,
ყველას დავაფიწყდი და მეც ყველა დავეფიწყე. ამ ხანებში პო-
ლიციას თანაც მომიხდა შეტაკება და ეს უფრო აორკეცებდა ჩემ
გაჭირვებულ მდგომარეობას.

სასტიკი ზაათარი იყო. გაავზნებული ქარი თავზე მანგრევედა
ოთახს, რომელიც ოთახს კი არა საქათმეს უფრო გავდა და რო-
მელიც ტალახის ქუჩაზე ერთი სომხის ოთხ-სართულიან სახლის
სხეულში იყო მოფაცხული. ღამის თერთმეტი საათი იქნებოდა.
მე ჩვეულებისამებრ ტახტზე ვიყავ წამოწოლილი, ბეჭებზე ჩემი
გახუნებული პალტო მედო და სიცივისაგან ვცახცახებოდი. ქარი

კი... შეუბრალებელი ქარი არ ისვენებდა: გიჟი მოზვერივით აწუებოდა ჩემის ფაცხის კარებს და წუწუნით შემოქშუტუნებდა ფრღალალა, კედლებიდან. ისე გავიყინე, რომ გადაბრუნება გადმოპრუების თავი აღარ მქონდა. ფეხები დამაზრო. ასე მეგონა ხელფეხი ჩემი აღარ არის მეთქი. ვიწექ ტახტზე რუმბივით გაგუდული და ყურს უვლებდი სახურავიდან ახეთქილ ჟესტის ფხაკუნს, ქარის კოწიაწს. არათერზე არ ვფიქრობდი აზრიანათ, მხოლოდ ათასში ერთხელ გამიბრენდა ხოლმე თვალწინ იმის სურათი, მაგრამ ისევ ბუნდოვნათ, რომ ვერ ვარჩევდი სახის ნაკეთებს...

ჩემი იათ-ფასიანი ლამპარი საცოდავად ბეუტავდა, ფიქრები მესლართებოდა, ნახევარ აღამიანი-ლა ვიყავი...

უცბათ შემომესმა კარების კაკუნი. ყური წავუვადე. კაკუნი კიდევ განმეორდა...

ბუზღუნითა და ვაი-ვაგლახით წამოვდექ ლოგინიდან და დაკრუნჩხულმა ძლივ-ძლივობით ავუვადე კარების რაზა.

ოთახში შემოვიდა თავ-პირ ახეული თბილსა და გრძელ წამოსასხამში გახვეული ქალი. მე შევეკრთი, მოჩვენება მეგონა, ხოლო როცა თავპირი მოიხსნა, ჩემ წინ იდგა ის... ჩემი სატრფო!

— თქვენი სატრფო?! ანგარიშ-მიუყემათ წამოვიძახეთ ჩვენ.

— დიად! ჩემი სატრფო — განაგრძო პავლემ. და... გულზე მიკრული ჰყავდა პაწია ბავშვი, თავისი უკანონო ვაჟი...

მე ენა არ მემორჩილება, ბატონებო, გამოვსთქვა მთელი ის ათას-ფერი და ათასგვარი გრძნობა, რომელიც ამ წამს ჩემს გულში აღვივდა... ეს იყო გრძნობა სიყვარულისა, სიძულვილისა, შეურაცყოფლობისა, დამცირებისა, ამაღლებისა, დაკარგულის იმედის დაბრუნებისა და კიდევ რა ვსთქვა?... ეს იყო სიკვდილ-სიცოცხლის გრძნობა...

თავზარ დაცემული ვიდექ მის წინ და ენა ვერ მომებრუნებინა, ისიც ხესავით გამშრალიყო...

— რისთვის მოხველით, ქალბატონო... თქვენმა ფუფუნების მომზირალმა თვალებმა ნეტა როგორ შეამჩნიეს ჩემი ქოხი-მეთქი... ძლივს-ძლივობით წამოვიღულულულე და ბარბაცით ტახტზე დავეშვი. შეშინოდა არ წავექცეულიყავ.

— თქვენს მეტს მე არავის ვყვარებივარ... აი ეს შემინახეთ! ჩემი შვილია, ჩემი ღვიძლზე ნადები... თქვენ მაინც ნუ გამწირავთ!.. ქვითინით წარმოსთქვა მან, ბავშვი გულიდან შიშისა, ტახტზე დასდო, მერე სახე გადაუხსნა, დიდხანს, დიდხანს ჩააშტერდა, მაგრად ჩაჰკოცნა, ერთხელ კიდევ ჩაიკრა გულში და ქვითინით კარში გავარდა...

— შემინახეთ... მოუარეთ... ხვალ ყველაფერს გაიგებთ! შემომძახა კარებიდან და კიბეზე დაეშვა...

გავშრი... გავბუცდი. დიდხანს ვიდექი გაქვავებული. აზრი ვერ მომეკრიბნა. ისევ ბავშვის ტირილმა გამომათხიზლა...

— წავიდა? მერე ეს ბავშვი?.. ოხ, ღმერთო ჩემო, რა განსაცდელია!.. მე... მე არ გაგწირავ, ჩემო ღვთაებავ მეთქი, ხარივით დავიგმინე და მზათ ვიყავ იმ დროს ფეხებში ჩავევარდნოდი იმას, რომლის სურათსაც ოახი-ხუთი წელიწადი გულით ვატარებდი, მაგრამ გვიან-ლა იყო... იგი სამუდამოდ დაიკარგა ჩემთვის!.. ჩემ გმინვაზე ბავშვი გაჩუმდა და თავისი მშვენიერი თვალები შემომანათა. იღიმებოდა. ტურფა რამ იყო, სწორეთ ლაბუა ჩიტსა ჰგავდა...

ვუყურე, ვუყურე და დედაკაცივით ქვითინი ამოუშვი... ვინ იცის რამდენი ადამიანი ილუპება ჩვენის უსამართლობის, ჩვენის გულქვაობისა და დაუნდობლობის გამო!?... ~

ცრემლებმა გული გადმიბანეს, ფიქრები დამიწყნარეს და ახლა უფრო ნათლად დავიწყე აზროვნება...

ეს რა ამბავია მეთქი ჩემს თავს — ვფიქრობდი... სად წავიყვანო ეს ბავშვი?.. სად წავიდა ამისი დედა? რამ აიძულა ბავშვის ჩემთან მოყვანა, როდესაც სხვაგანაც შეეძლო მიბარება

მეთქი? ვეკითხებოდი ჩემს თავს და ათასგვარ საგონებელს ვეძლეოდი... ქარი კი, თითქოს დამცინისო, უფრო ძრიელათ არახუნებდა ჩემის ოთახის კარებს და მის ქვითინს ბავშვის ტირილიც ბანს ძაღვდა.

კანკალით მიეუახლოვდი პაწიას, ხელში უნდა ამეყვანა, დამეჩუმებინა, მაგრამ... ღმერთმა დასწყევლოს ეშმაკი და ადამიანის გულზვიადობა -- უცბათ საშინელმა ფიქრმა გამიელვა თავში... ეს ბავშვი ჩემს მოლალატეთ, ჩემის უბედურების მიზეზათ ჩავთვალე... თუ არა ის, ამ ბავშვის მამა, იქნება ქეთო ჩემი ყოფილიყო-მეთქი... საიდან, როგორ? ის კი აღარ ჩიფიქრნია. დაკარგულის ბედნიერებისა და შეურაცყოფილობის გრძობანი გულზე მომაწვევს, ტვინი ამერია. ერთ ხანს მზათ ვიყავ ამელო ეს პაწია უდანაშაულო არსება და გველის წიწილივით ფეხ ქვეშ გამეთელა. აი: წავატანე კიდევ ტელი, რომ ფანჯრიდან ქუჩაში გადამესროლა, მაგრამ მიეუახლოვდი თუ არა, ისეთის ნეტარის ღიმილით გადმომხედა, რომ სულ თვალთ დამიბნელდა...

გამოვერკვიე... ბავშვი მკლავზე მყვანდა გადაწვენილი და ოთახში ვატარებდი. ეძინა მშვიდად, როგორც ცის ანგელოზს. მისმა უმანკობამ დამიხსნა კაცის კვლისა და სინიდისის დაუსრულებელი ქენჯნისაგან.

შევიბრაღე კი ბავშვი, მაგრამ არ ვიცოდი რა მექნა, როგორ მომეგლო, ვისთვის მეჩვენებინა. ვისთვის რა მეთქვა?

გათენებამდის თვალი არ მომიხუჭნია. ფიქრებმა დამაოსეს...

გათენდა. ქარი ჩადგა. დითოვლილი ქალაქი გასპეტაკებულიყო. დიადი ღღესასწაულის მომსწრე ხალხი ქუჩაში ირეოდა. მე სასოწარკვეთილებამ შემიპყრო.

ამ დროს გაიღო კარები და ჩემსას შემოვიდა ჩემი ნაცნობი ტასო. (ასე ერქვა ინსტიტუტკას).

ტასო გაფითრებულიყო. კანკალებდა. ჩემთან შემოსვლისთანავე მუხლთ მოეკეცა, სკამზე დაეშვა და შეწუხებულის ხმით მიიხრა...

— ყველაფერი გათავდა მისთვის. ქეთოს წუხელის თავი მოკლავს... ახლა იმათგან მოვდივარ... აჰა, ეს წერილიც!..

ნატომ წერილი გამომიწოდა...

წერილში ეწერა.

„ნატო! ეს არის ახლა მივიყვანე ჩემი შვილი, ჩემი უკანასკნელი ნუგეში — შალიკო პავლესთან, სთხოვე ჩემს მაგივრათ: მოუაროს, აღზარდოს ჩემ სახსოვრათ. თუ მართლა უანგაროთ ვუყვარდი... სხვები მომიკლავენ... მე ცხოვრებასთან ყოველივე ანგარიში გავწყვიტე. ვიდრე ამ წერილს წაიკითხავდე, იქნება ცოცხალიც აღარ ვიყო. ხალხმა, ნათესავეებმა, დედ მამამ მიძულეს თავი მომეკლა. ოხ! რა უსამართლოები არიან!.. მშვიდობით საუკუნოთ! ჩემი შვილი დამიკოცნე. ვაი იმის უბედურ დედას!...“

ვინ არის ჩემი შვილის მამა, იმას არ გეტყვი და არც არავინ იცის. დეე, იცოცხლოს პატიოსან სახელ ქვეშ, დეე იყოს ჩემი ცოდვის მხიდველი ამინის უკუნისამდე“.

ქეთო

წერილის წაკითხვის შემდეგ თვალთ დამიბნელდა და მწუხარების ქვითინი ამომსკდა გულიდან... სამუდამოთ დავეკარგე ეს არსება, რომელიც ასე გაგიჟებით და ასე ულოლიკოთ მიყვარდა!

როცა დაემშვიდდი, ტასომ ბავშვი გამომიწოდა და გასამხნეებლის კილოთი მითხრა.

— აი, ამითი ვინუგეშოთ, გავზარდოთ და შვილივით გვიყვარდესო...

თქმა აღარ უნდა, რომ ტასოს ისევ ვლყვარდი და თავის დახმარებას, თავისს მეუღლეობას მპირდებოდა...

— მე მადლობის თვალთ შეეხედე და ბავშვს ხელი მოეკიდე.

— ეს იყოს თავლები ჩვენის მომავლის ცხოვრებისა-მეთქი — წავიდულუნე და ტასოს ქვითინით მხარზე დავეყრდნე...

„ექ — ჭრელია წუთი სოფელი და უფრო ჭრელია — ადამიანის გულის-თქმა — ამოოხერით განაგრძო პავლემ — ადამიანი მონაა გარემოებათა, მხდალი, მშიშარა არსებაა — ახლა იანგარიშეთ წრე, სასოგადოება, რომელშიაც იმყოფება ესა თუ ის ადამიანი და სელში დაგრჩებათ ისეთი „გმირი“, როგორიც მე და ათასი ჩემისთანები არიან.

ტასოს თავ-განწირულებამ ფრთები შემასხა და სულ სხვაგვარათ მომართა ჩემი გულის-თქმა და... თუმცა ტასოს მშობლები დიდი წინააღმდეგი იყვნენ ჩვენის შეუღლებისა, მაგრამ დავსძლიეთ ყოველგვარი შევიწროება და ზემოთ აღწერილ აშბის შემდეგ ჯვარი გადავიწერეთ...

რასაც აქა ხედავთ, ბატონებო, თითქმის ტასოს, კეკეს დედის, მოტანილია. ჩემი ბევრი არა ურევია რა, თუ, რასაკვირველია, არ ვიგულისხმებთ იმ გარემოებას, რომ ტასოს ნათესაულებისავე დახმარებით მე მალე კარგი ადგილი ვიშოვე და თვიურად კარგი ჯამაგირი შემომქონდა სახლში...

პირველ ხანებში მე დნ ტასო ბედნიერათ ვცხოვრობდით. თუ ბედნიერი ცხოვრება მარტო ფუფუნებაშია, მაგრამ ბოლოს კი ავიშალენით...

ქეთოს შვლი მე ძლიერ მიყვარდა!.. სიცოცხლეს არ დავზოგავდი მისთვის და ეს კი საწყენი შეიქმნა ჩემის ცოლისათვის: ექვმა შეიპყრო იგი: მეზუზუნებოდა, მეჩხუბებოდა ხოლმე... დიდი ევოისტი კია ადამიანი, თუ თქვენც დამეთანხმებით!..

— ჩემზე უფრო ძლიერ შალიკო გიყვარსო! მიხირდებოდა ტასო და იმდენ ხანს მეჩხუბებოდა ხოლმე, ვიდრე ბრაზი ცრემლებათ არ ექცეოდა და გაჩენის დღეს არ მაწყევლინებდა ხოლმე. ვერა ვუშველე რა. ვერაფრით დავაშვიდე.

იბობოქრა, იბობოქრა საცოდავმა და ერთს ჩემთვის უბედურ დღეს, დამწვარი სანთელივით კი ჩაქრა.

შალიკოც მალე მომიკვდა. ბოროტებმა ჩააგონეს, რომ იგი ჩემი შვილი კი არა, სხვისი ბუში იყო. ინალელა უბედურმა ბავშვმა და... მოულოდნელად ხელიდან გამიფრინდა. ოხ, ადამიანებო, რა შეუბრალებელნი, რა უსამართლონი ვართ! ნალელიანთ დააბოლაეა პავლემ და ღრმად დაფიქრდა.

ნეტა მე რაღათ ვიცოცხლე ამდენ ხანს? რას შველის ჩემს დაკოდილ გულს თბილი ბუხარი, მდიდრული ბინა, ხელ-ქვეითების თვალთ-მაქცობა და ცბიერობა?.. წამოიძახა პავლემ კარგა ხნის დუმლის შემდეგ და თითქოს რაღაც მოავონდაო განაგრძო.

— მეც ადამიანი ვარ, — უსამართლო-ნალელიანის ღიმილით გაიხწორა სიტყვა პავლემ — რისთვის მავიწყდება ჩემი კეკე?

მოდრი აქ შეილო, კეკე!.. მიიხმო თავისთან კეკე მოხუცმა, წელზე ხელი შემოხვია და თვალეში ჩააშტერდა...

სიჩუმე ჩამოვარდა. ნამბობმა გამაბრუა: ასე მეგონა, რომელიმე ფარდის უკანიდან გამოხტება პავლეს ერთ-ერთი საყვარელ არსებათაგანი-მეთქი... ტანში მაჟრჟოლებდა... ვგრძნობდი, რომ შობის წინა ღამე ჩემთვისაც დაუვიწყარი შეიქმნებოდა...

ბუხარი საყვარლად გიზგიზებდა, გარეთ კი ქარი ისევ ღმუროდა. მდუმარებათ გადაქცეული ნიკო და ტატო ერთმანეთს გაცივრვებით შეჰყურებდნენ. მე თვალს არ ვაშორებდი კეკეს!.. ის იყო ჩემი გულის თქმა, ჩემი აზრი, ჩემი იდეალი!..

„ღამნაშავეა, ბატონებო, ის დედამა, ვინც შვილებს ცხოვრების აესა და კარგს უმაღლეს, ვინც ადამიანებათ კი არა ტიკინებათ ამზადებს მათ. — დაარღვია სიჩუმე პავლემ — მე კი არა დანიმალნია რა ჩემის შვილისათვის, იცის ჩემი ნაკლიც და ცხოვრების ავკარგიც... აფასებს ჩემ გულ-წრფელობას და გულ-წრფელადაც მექცევა. მე მადლობელი ვარ ამისათვის... ღღეს ჩემმა გოგონამ გამომიცხადა, რომ ერთი თქვენთაგანი უყვარს... შობა ღამეს ჩემს ცხოვრებაში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა და მინდა ჩემმა შვილმაც შობა-ღამიდან დაიწყოს ცხოვრებაო...“

მე გულმა ცემა დამიწყო, თვალებში სიხარულის ცრემლები მომადგა... იმედი მომეცა... კეკე ბროწეულივით გაწითლდა და მამას მხარზე თავი დააყრდნო...

— ნიკო! დაუძახა პავლემ ნიკოს.

ნიკო ღიმილით ზეზე წამოდგა.

— მოდი შეილო, ღმერთმა გაგაბედნიეროთ... მიჰმართა პავლემ ნიკოს და აცრემლებულმა ქალისა და ვაჟის ხელი შეაერთა...

აღარ მახსოვს, როგორ გამოველ პავლეს სახლიდან... თვალ-ცრემლიანი გავრბოდი ქუჩაში და გულმოკლული, თავზარ-და-ცემული ებუტბუტებდი: ბედნიერია, ბედნიერი ნიკო მეთქი და მე კი?...

ა მ ო ნ ა კ ვ ნ ე ს ი

(ლექსისებური)

უმაღლო შრომით დაღლილ-დაქანცულს,
სევდა-ვარამი, ვით ნისლი—მდას, გულს შემომაწვა
და უიმედოს, სასომიხდილს, მიტოვებულსა,
ნაკვერჩხალივით მდუღარე ცრემლი თვალზე მომადგა!
კვლავ მეტირება, მაგრამ... ტირილით
რა მოეუმატო დაკარგულ დროს, წარსულ ცხოვრებას,
ვის ვაგრძნობინო ჩემი ტანჯვა, ჩემი ვაება,
ვაი თუ თვით ცრემლიც ჩამომერთვას ლაჩარ-მხდალობათ?!

წარვიდნენ დრონი... გულისტქმანი გადამიბრუნეს:
აღარ მრწამს, აღარ, არცა ძმობა, არც მეგობრობა,
ცირიელ სიტყვამ ყველა საქმეს ბოლო მოუღო
და ბობოქრობამ შობა მხოლოთ ფარისევლობა:
იმას ვმსახურებ, ვინც რომ გულით მეჯავრებოდა,
მისთვის ვმუშაობ, ვინც მტრად მიჩნდა, მეგულებოდა!
ფუ, ამ სიცოცხლეს, შერცხვენილ და გათახსირებულს,
ფუ, ამ ყოფნასა, თუ კი ბოლო აღარ ექმნება!!.. /
ჰმ, ბოლო-მეთქი!... განა ბოლო ექმნება როსმე
ჯოჯოხეთისა მანქანებას, გრძნეულის მახეს,
და ან ვის ახსოვს ტრფობის მთაზე შემომდგარიყოს,
თუ კი ერთხელვე დაუკარგავს სულის სიმშვიდე?
და მე კი?...

! გულით უძღვები, სულით შმაგი, ნებით უძღური
შავ-ფიქრთა კონათ შვეუქმნივარ, მგონი, განგებას
და სამარემდისაც ისე მივალ ეკალზე შჯდომი,
რომ ნახევრადაც ვერ შესრულდეს ჩემი ოცნება! /

ოხ, ეს ოცნება!! ავადობაა იგი სულის, გულის.
მომკვლელი.

ფიანდაზია ტანჯვის ცრემლში ამოვლებული,
ტკბილია იგი, ვით სატრფოის წრფელი ალერსი,
მაგრამ—ცულლუტი, როგორც ბედი პოეტისათვის!

შავო ფიქრებო, შესაზარნო, რისთვის მომძებნეთ,
რისთვის შექმნილხართ ჩემდა მტერათ, ჩემ საქენჯნელათ?!
რა, რა დაგიშავე, შე უკმეხო ბედის-მწერალო,
რომ მუდამ ოხვრა, მუდამ ქენჯნა თავს დამტრიალებს?!

შენ რაღას მიბღვერ, გამურულო ჩემო ოთახო,
ერთა მითხარი: არც ვიტყვო არც ვივავლახო?!

„Горько, горько!“

(ა მ ბ ა ვ ი)

I

შემოდგომის შავ-ბნელი ღამე იყო. ნესტით გაყვნილი ბურუსი ჩამოსწოლდა ქალაქის ქუჩებს და ისე ჩამოებნელებინა მიდამო, რომ კაცი თვალთან თითს ვერ მიიტანდა. ჟინელავდა კიდევ. დრო გამოშვებით წამონაბერი ქარი კენესით შემოურბენდა ხოლმე ქალაქს და ბრაზ-მორევით აწყდებოდა უადგილო ადგილას გაჩხირულ სახლებს. მთელი ქალაქი გულ-ჩათხრობილიყო, ძილს მისცემოდა. არ ეძინა მხოლოდ პეტრე თითაშვილის სახლობას.

ფართო და თბილ ოთახში რამდენიმე მკერვალი ქალი ჩამოწკრივებულნი იყვნენ, დაეწყათ მუხლზე საკერავეები და გამალებული ჰკერავდნენ. იატაკზე დასტა-დასტა შეკერილი ტანისამოსი და საცვლები ელაგა, მთელი ზღვა „ვიშივკა-პროშივკებისა“ ლამპრის შუქზე თოვლივით ქათქათებდა. ჩასუქებული დიასახლისი დოინჯ-შემოდგმით მიმოდრიოდა ოთახში და მკერვალ ქალთ მედიდურის ღიმილით დასძახოდა:

— აბა, დააჩქარეთ, გეთაყვა... მალე გაათავეთ. ხვალ საღამოსთვის ყველაფერი მზად უნდა გექონდეს, თორემ მერე ქორწილი ვეღარ მოხერხდება... დაგვიმარხედება. ენაცვალოს დედა ზემ ფეფიკოს, ხვალ კიდევ იქნება ჩემთან და მერე კი გამი-

ფრინდებაა!—ჩამღერით დააბოლოვა მართამ და ამ ჩამღერე-
ბაში მთელი თავისი სიამაყე ჩააქსოვა.

— ღმერთმა გაგებდნიეროთ, ბატონო! რა შორს ეგ მი-
დის: მთაწმიდიდან მიხეილის პროსპექტზე გამოიქიმება!—ლი-
მილით ჩამოართვა სიტყვა მართას ერთმა მკერვალთაგანმა და
თავის მეზობელს მუჯლუგუნი წაჰკრა, — „პროშივკა“ მომა-
წოდეთ.

— ენაცვალოს დედა, ღირსი არ არის თუ?!—დაიწყო ისევ
მართამ.

— ღირსი როგორ არ არის, ბეჩა! ლამაზი, ნასწავლი ქალი
და ამოდენა მზითვეი!—ყრუთ ჩაილაპარაკა ვილაცამ.

— ყმაწვილიც კარგია: ახალგაზრდა, ექიმი.

— ხუმრობაა!—სიტყვა გააწყვეტინა მეორე მკერვალმა და
მაკრატელი ააჩხაკუნა.

— დიახ, ექიმი... ექიმი!—უაზრო ამოხზერით წაიდუღუნეს
რამდენმავემ და საკერავ მაშინებს ჩხრიალი აუყენეს.

— ლამაზია სასიძო?—იკითხა იმან, რომელმაც პირველად
გვირისტი გაათავა.

— ლამაზიცაა და ნასწავლიც, მაშ!—ყელის მოღერებით
უპასუხა მართამ. ქალებმა მაშინები გააჩერეს. ოთახში სიჩუმე
ჩამოვარდა. მარტო საკერავეების შრიალი არღვევდა ყრუ მღუ-
მარებას.

— ძლივს არ დავისიძევე! როდის ხანია თვალი მეჭირა მაგ
ყმაწვილზე!—როდის როდის დაარღვია სიჩუმე მართამ.

მართა სტყუოდა. ვანო ჩოფურაშვილის არსებობა, ვიდრე
იგი ექიმის დიპლომს არ მიიღებდა, მართამ არც კი იცოდა.
ვანო, როგორც ჩვენის სტუდენტების უმრავლესობა, ერთ ფე-
როვნათა და სიღარიბეში ატარებდა დროს. ნახევრად მშვიერი,
გახუნებულ სტუდენტურ ტანისამოსში გამოწყობილი, ზაფხუ-
ლობით ერთგულად სტკეპნიდა გოლოვინის პროსპექტის ფი-

ლაქანს, ხოლო ზამთრობით კი, იქ, რუსეთის ერთ-ერთ ქალაქში სიცივისაგან ცხრად მობღუწებული, ადუღებულის წყლით იჭყიპებოდა ხოლმე. მას შემდეგ, რაც ტფილისის სასულიერო სემინარია გაათავა (სადაც ლობიო მაინც ბლომად იყო) და უნივერსიტეტში შევიდა, მუცელი რიგიანად არ გასძლომია. მუდამ გაჭირვებაში მყოფს აქ, ჩვენში, გროშობით უვროვებდენ ფულებს, რუსეთში კი სტუდენტების კასსა ეხმარებოდა, რომლის ვალი დღესაც, მგონი, გადაუხდელი აქვს. ნამდვილად ვერ მოგახსენებთ, გულმოდგინედ ეკიდებოდა თუ არა ჩოფურაშქილი მეცნიერების შესწავლას მაინც, მხოლოდ ეს კი ეჭვს გარეშეა, რომ, საზოგადოდ, მშვიერ-მწყურვალი ადამიანი ბევრს ვერაფერს გააკეთებს. მართალია, არიან ნიქისა და მედგარის ხასიათის პატრონები, რომლებიც ყოველგვარ გაჭირვებასა სძლევენ ხოლმე და დაჭაბუკებისათანავე, ჩაუდგებიან ხოლმე სათავეში თავისს წრის ხალხს, თავისს ამხანაგებს, მათ ხელმძღვანელობას უწევენ, მათ ჭირსა და ლხინს იზიარებენ, მაგრამ ჩოფურაშვილი ამგვართაგანი არ იყო. ყოვლად უნიჭო და მუხმუხელა, იგი მარტო ერთის გულის თქმით იყო გატაცებული: მას სწყუროდა მაღალის სწავლის, უკეთ რომ ესთქვათ, მაღალის დიპლომის მიღება მარტო იმიტომ, რომ სიღარიბისათვის თავი დაეღწია და „ხალხში“ გარეულიყო.

ამხანაგებში თავისზე უხეირობებთან თუ დაიკვებებდა რასმე, თორემ უკეთესებსა და შესემნილთა შორის იგი ყოველთვის უკან იდგა ხოლმე და ერიდებოდა კიდევ. არც ერთ საერთო საქმეში ვანოს მონაწილეობა არ მიუღია. დაატყობდა თუ არა, რომ საფრთხე მომელისო, გულ-სწრაფი მერცხალივით მაშინვე სამშობლოში მოფრინდებოდა ხოლმე და სამშვიდობოს მოსული, ისეთის თავ-გამოდებით მოჰყვებოდა ამხანაგების ამბავს, გეგონებოდათ ქვევნი აზარმაცი მარტო ესა ყოფილაო. ბევრს ატყუებდა კიდევ, ბევრს სწამდა მისი ნამოქმედარი, ეგონათ ცხოვ-

რებაში ერთი მეზობლთაგანი .ესეც იქნებაო, მაგრამ სიტყვები სიტყვებათ. დარჩნენ და დღეს ვანო ჩოფურაშვილი მარტოოდენ ექიმია. თუ სტუდენტობაში ძალაუნებურად დახეულის ფეხსაცმელებითა და გახუნებულის მუნდირით დადიოდა, დღეს ძვირფასს ტანისამოსშია გამოწყობილი, თუ წვიმა-დანძახში კონკაზუდაც კი ვერ დაუჯდებოდა ხოლმე და აბუზული წიწილასავით მისტოპავდა ლაფში, ახლა, მშვენიერ ზაფხულის დღესაც კი, უეტლოდ არა კადრულობს ღარიბ ავადმყოფთან მისვლას.

მოკლედ რომ ვსთქვათ, ვანომ მიაღწია გულის საწადელს, — გადიდკაცდა. აღარ ახსოვს თავისი ვინაობა, ნაამხანაგრებს, იმათ, ვისაც არა ერთხელ გაუწევიათ ვანოსათვის ზნეობრივი თუ ქონებრივი დახმარება, და ვისაც მაღალი სწავლა ვერ მიუღიათ, — ველარა სცნობს, ქართულ თეატრში არა კადრულობს სიარულს, ქართული საქმე არა სწამს, ის „მეცნიერებას“ ემსახურება, სურს, რომ ქვეყანა ავადმყოფებით აივსოს, რადგანაც სხვა-და-სხვა ავადმყოფობათა გამოკვლევით „საექიმო მეცნიერება გაფართოვდება, გამდიდრდებაო. შეიძლება ასეც იყოს, მაგრამ ვანო ჩოფურაშვილი, მარტო იმიდით არ გახდა შესანიშნავი, რომ იმ თავითვე „წმინდა მეცნიერების“ მიმდევარი შეიქმნა, მას სახელი გაეთქვა აგრეთვე იმითი, რომ ვანო „სასარგებლო სასიძოთ“ აღიარეს.

მიიღო თუ არა ადგილი ტფილისის ერთ-ერთ საავადმყოფოში, მოაწყო თუ არა კაბინეტი ტელეფონ-სადოსტაქროსაშხაპუნებელი და სამიკროსკოპიო მანქანებით, მაშინვე ბუზებივით დაეხვიენენ გასათხოვარი ქალები, ხოლო მათი დედ-მამანი კი დასტა-დასტა ასიგნაციებს შეჰპირდენ. ჩვენში გრძნობაგონებათ ისე ვაჭრობენ, როგორც ისპანახით და საკვირველი რაღაა, რომ ყველა მოგებას სცდილობდეს!

გადიდკაცებული ვანო ჩოფურაშვილი უღვაშებ ქვეშ იღიმებოდა და ქორივით თვალებს აქეთ-იქით აცეცებდა. ბოლოს არჩევანი პეტრე თითაშვილის ქალს — ფეფიკოს ჰხვდა წილათ.

— ნორჩი, ვარდის კოკორივით ლაქლაქა ქალი და ათასი შანეთებიც ქრთამი კარგი რამ არისო, გაიფიქრა ვანომ და ერთ დღეს ფეფიკოს დედ-მამას ქალის ხელი სთხოვა. პეტრე და მართამ სიხარულით თაყვანკარი ტვინი დაჰკარგეს და საქორწილოთ მზადებას შეუდგნენ.

II

ნათქვამია: „ღმერთმა ერთი ვით აცხოვნოს, თუ მეორე აწ წაწყმდილოსო“. ჩვენ ღრღოში ერთის ბედნიერება მეორის უბედურებაზეა აშენებული და ვანო ჩოფურაშვილის ბედნიერებაც სხვას უბედურებათ გარდაექცა.

იმ დროს, როდესაც შართა მკერვალ ქალებს აჩქარებდა, ფეფიკო მუბლით მიჰყრდნობოდა თავისს საწოლ ოთახის ფანჯარის მინას და გონება-დაფანტული გაჰყურებდა ქუჩის წყვილიადს. თვალთ არა სჩანდა-რა. მხოლოდ იმავე ქუჩის მოსახვევში მდგომ ფარნის შუქი მომკვედავივით ცახცახებდა და თავის გარემოს ოდნავ, სულ ოდნავ; ანათებდა. ქალმა ძალა-უნებურათ გაუშტერა თვალი ლამპრის ციმციმს და უკანასკნელ დღეებში ნახულ ნაგოძნობი ნელ-ნელა წამოეშალნენ გულ-გონებიდან.

ფეფიკო ჯერ სულ ახალგაზრდა, ასე 16—17 წლის, გოგონა იყო. ცხოვრებისა არა იცოდა-რა, გაქირვებისა არა გაეგო რა. იგი აქნობამდე მარტო ოცნებითა და ცხოვრებაზე ყალბის წარმოდგენით სულდგმულეებდა. დედმამისაგან განებიერებულს, ჩვენებურ ქალთა უფერულ სასწავლებლებშიაც კი არ დაუსრულებია სწავლა. მესამე თუ მეოთხე კლასიდან მიატოვა სწავლა და დაცქრიალებდა, როგორც ფარვანა. სამაგიეროდ ბუნებას ფეფიკო დაეჯილდოვებინა მშვენიერის და თვალ-წარპტაცის გარეგნობით. ვით მარგალიტის ღილი მოვის პერანგზე, ვით ობლად მოციმციმციმე ვარსკვლავი ღრუბლებით დაფენილ ცაზე, ვით ნაადრევათ გაშლილი ვარდი პირველ გაზაფხულზე — ისე

შენიდან ფეფიკო სხვა, თავისს ტოლებთა შორის და ადამიანის გაუმადლარი თვალი იმაზე კეკლუცს ვერას წარმოიდგენდა. ექვ გარეშეა, რომ ამ გვარ გარეგნობასთან ფეფიკოს სულიერი მაღალი თვისება, რაიმე ნიჭიც არა ჰქონოდა, მაგრამ ნიჭი იგი დამარხული იყო, ვინაიდან ჩვენი შეუგნებელი დედმამიანი ქალიშვილს მარტო გასათხოვრათ ამზადებენ, ქალს ისე უყურებენ, როგორც მარტო სასარგებლო სასიძოს საცოლეს. ცირებიც ჯერ თავზე ხელის მოსმას ვერ ასწრობენ, რომ ხდებიან მსხვერპლნი გათხოვებისა, დედმამის ქეიფზე დაბინავებისა. ჯერ მათი გული და გონება დამწიფებული და განვითარებული არ არის ხოლმე, რომ იგინი უკვე დედები ხდებიან და ვინ იცის, ცნობას მოსულნი, რა ტანჯვაში ვარდებიან!...

ფეფიკოც ცხვარივით შეჰყურებდა მომავალს და ამ უამათ მგლისგან მოტაცებულ ბატკანს მოგავგონებდათ.

— ხვალ თუ ზეგ ქმრიანი ვიქნებიო, გულუბრყვილოდ გაუელვა თავში ფეფიკოს ახლო მომავალზე ფიქრმა და ნაღვლიანათ გაეღიმა, გულმა წიწკენა დაუწყო. მას დაენანა თავისი სიყმაწვილე, თავისი წარსული და ვანო ჩოფურაშვილის სახეს, რომელიც ოცნებამ თვალწინ დაუყენა; ნაღვლიანად დაუწყო თვალიერება. — ახმახი, უშნო, გაამაყებული ადამიანი, ერთი ჰკვიანური სიტყვა ჯერ არ უთქვამს — გაიფიქრა ფეფიკომ და მთელი თავისი წარსული ცხოვრება გაითვალისწინა.

სიყვარულით ფეფიკოს ჯერ არაფინა ჰყვარებია, მაგრამ მოწონება-დაწუნების ჰანგს კი დიდი-ხანია შესჩვეოდა. მოსწონდა ხოლმე თავისი ტოლი მოწაფე ვაჟები, არჩევდა კიდევ, ვინ უფრო კარგი იყო იმათში, მაგრამ რასაც სიყვარულს ეძახიან, ჯერ არ გამოეცადნა.

ჩოფურაშვილი პირველი კაცი იყო, რომელიც შეეხო მის გულის სიმებს და ზედ სიყვარულის სიმღერის დაკვრას ლამობდა, ვანო იყო პირველი, რომელმაც უთხრა, „მიყვარხართ“

და რომელმაც მოინდომა ფარდა აეხადნა ფეფიკოს კდემამოსი-
ლებისათვის, მაგრამ ფეფიკოს არავეითარი სიამოვნება არ უგრ-
ძენია ამ კაცის სიახლოვით. პირიქით, თითქოს შეეშინდა კიდევ
იმისი: ფეფიკომ გაიხსენა ნიშნობის დღე, მოიგონა რა თავ-
გამოდებით მიეტანა ჩოფურაშვილი საკოცნელათ და გააჟრო-
ლა... ყველა ულოცავდა პირველი შეუგნებელის ამბოხის გაყიდ-
ვას, ყველა აღტაცებული იყო ამ დღეს, თვით ფეფიკოც რა-
ღაც ბურუსში გაეხვია, მაგრამ იმ დღის შემდეგ კი სხვანაირი
მოძრაობა დაიწყო ფეფიკოს უმანკო გულის თქმამ და მას შემ-
დეგ ერთი კვირაც არ გასულა და ფეფიკო გამოიცივალა. სი-
ყვარული, ქალ-ვაჟის ურთიერთობა, ცოლქმრობა თან-და-თან
განსაზღვრულ სახეს იღებდნენ მისს გონებაში და, აი, დღეს
უკვე იცის ფეფიკომ, რაცა ყოფილა გათხოვება. იგი უნდა მიე-
ცეს იმ კაცს, რომელიც არა ჰყვარებია, არ უყვარს!

— მაშ ვინ უნდა მიყვარდეს? გაცემებით დაეკითხა ფეფიკო
თავისს თავს და ერთი თვალის დახამხამებაზე ნაცნობ-
მეგობართა სურათებმა ჯარის-კაცივით წინ გამოუქროლეს.

— ნიკო? კოწია? გიგო? არა, არა, არა! — ბლტბუტებდა
ფეფიკო და თან-და-თან ეღვზნებოდა,

— მაშ თედო? — უცბად დაუელვა თავში. ამ სახელის ხსენე-
ბაზე ფეფიკოს გულის სიღრმეში ჩამარხულმა, ბავშურის გულ-
უბრყვილობის შარავანდელით შემკულმა შთაბეჭდილებებმა უც-
ბად ფრთა გაშალეს, შეტორტიმანდნენ და ფეფიკოს თვალის
ქუთუთოებზე რაღაც ძლიერი და უცნაურის თბილის გრძნო-
ბისაგან ამონადული ცრემლები გადმოჰკიდეს.

იღგა ფეფიკო თვალებ დაღებულო, გული საშინლათ უძგერ-
და, ხოლო გონება მისი კი გამოჰკიდებოდა თედოს, მასთან
გატარებულ წუთებსა. მოაგონდა თედოს მოპყრობა, მისი და-
რიგებანი, მისი გაუბედავი წმინდა ალერსი, მოაგონდა, როგორ
სწყუროდა ხოლმე მასთან ერთად ყოფნა და... გულმა კვნესა

დაუწყო, თითქო თანდათან იზრდებაო, მკერდი გაუფართოვდა და სასოწარკვეთილებით წამოიძახა:

— თედო, თედო, შენთან უფრო ბედნიერი ვიქნებოდიო...

— მე ის მყვარებია... ახლა ვგრძნობ, რომ იმასაც უნდა ძრიელ ვუყვარდე... თედო! თედო!—გმინავდა ფეფიკო და თან მდულარებათ იცლებოდა. ეს იყო ცრემლი პირველის სიყვარულისა, ეს იყო ცრემლი პირველის გაადამიანებისა, თავისი თავის შეგნებისა.

III

ვინ იყო თედო?

თედო იყო მარტოხელა, შუათანა სწავლა მიღებული თითა-შვილის წრისა და წოდების, მაგრამ ღარიბი ახალგაზრდა. თითაშვილიანთ ცოტათი ენათესავენოდა კიდეც და ამიტომ ხშირად ჰქონდა ხოლმე შემთხვევა ფეფიკოს ნახვისა. პატიოსანისა და რიგიანის ნიმართულების თედოს, მართალია, ძლიერ მოსწონდა ფეფიკო, მაგრამ მისდამი სიყვარულისთვის გულში გაღვივების ნებას არ აძლევდა და არც იმედი ჰქონდა თანაგრძნობისა. ამიტომ ძლიერ ფრთხილათ ეპყრობოდა ფეფიკოს და არასოდეს არ უგრძნობინებია მისთვის თავისი მღელვარება. პირიქით სულ ფეფიკოს დარიგებასა და ცხოვრების ავკარგზე ლაპარაკში იყო ხოლმე. ერთ ხანად შესწყვიტა კიდეც ფეფიკოანთსა სიარული, მაგრამ რადგანაც პეტრეს ოჯახი ფუქსავატი ეგონა, ხოლო ფეფიკო კი სრულიათ გამოუცდელნი, ისევ მიჰყო ხელი ფეფიკოს სწავლებას. თუ რამე სახიროსი ოცოდა ფეფიკომ, ყველას ეს—თედოს მეოხებით და ამიტომ აფასებდენ კიდეც მას, როგორც ფეფიკო, ისე მისი დედ-მამა.

თედოს აზრით, ფეფიკო სულ ბავშვი იყო და მით უფრო მწვევე გასაგონი შეიქმნა თედოსათვის ფეფიკოს გათხოვების ამბავი. ბრაზ-მორეულმა უსაყვედურა მისს დედმამას ქალის ასე

ნადრევათ გათხოვება და შემოსწყრა კიდევ. ამ დღიდან პეტრეს სახლში მისვლას აღარ აპირებდა.

ღაბრუნდა შინ თედო, მაგრამ გულის უმთავრესი ტამარი პეტრესას დარჩა! მხოლოდ ახლა მიხვდა, რომ მისთვის ფეფიკო მარტო მოზარდი ქალი კი არა ყოფილა, ისეთი ქალი, რომელთა გამოფხიზლებას თედო ყოველთვის სცდილობდა ხოლმე და არა ერთი და ორი ქალიც აღუზრდია თავისს დასავით, თავისს. ღვიძლ ნათესავივით, არამედ ფეფიკო ყოფილა მისი გულის ნაწილაკი, მისი „მე“-ს დამამშვიდებელი. მიხვდა, რომ იგი მას სახუმაროდ არა ჰყვარებია!

ბევრ ნაირათ ეცადა თედო გულიდან ჯავრის გადაგდებას, ბევრგვარად სცდილობდა დაევიწყებინა ფეფიკოს სახე, მის გათხოვების ამბავს გულ-გრილად მიჰგებებოდა, როგორც თავისის ნათესავის ან დის დაბინავებას, მაგრამ შრომამ ამაოდ ჩაუარა. რამდენადაც მეტსა სცდილობდა, იმდენად მეტად შემოჰკენესოდა დაობლებული გული, იმდენად უფრო გიჟდებოდა. ერთი კვირის განმავლობაში სანთელივით ჩამოდნა თედო და სწორედ ქუყაზე შეიშალა... ცხოვრებამ მის თვალში ფასი დაჰკარგა.

ან. კი რა ცხოვრება იყო თედოს ცხოვრება? წვრილმანი მოხელე უმნიშვნელოთა და უსიბარულოთ ატარებდა დღე-ღამეს: დილით სამსახური, საღამოთი კიდევ სამსახური, უსიტყვოთა და უენოთ ქედის მოხრა უფროსის წინაშე, უგემური აწმყო, გამოურკვეველი მოზავალი და გარშემო არარაობა, ფუქსავატობა, დაუნდობლობა! განა ღირს ამ ყოფნაში სიცოცხლეო, არა ერთხელ და ორჯელ უფიქრია ხოლმე თედოს და ყოველთვის იმ დასკვნამდის მიდიოდა, რომ უფერულ ცხოვრებას სიკვდილი სჯობიაო, მაგრამ მაინც სცოცხლობდა თედო, სცოცხლობდა, როგორც სცოცხლობს არა ერთი და ორი ადამიანი, ისე ანგარიშ მიუცემლად, მარტო იმიტომ, რომ მთელი დღე სხვის სამსახურში გაატაროს, ჯამაგირი აილოს, სვას, ჭამოს, დაიძინოს და გაიღვიძოს კიდევ იმიტომ, რომ სამსახურში არ დაუფვიანდეს...

არის ხოლმე ადამიანის ცხოვრებაში ისეთი ხანა, როდესაც მას ავიწყებდა თავისი თავი, თავისი დანიშნულება და გაბუცებული უაზროდ აჰყოლია უმრავლესობის უაზრო ფეხის ხმას და ეს ხდება მაშინ, როდესაც შეტბორებული ცხოვრება გუბესავით ხავსდება, გველ-ბაყაყების საბუდრად გარდაიქცევა. მართალია, თედოს არსებაში დაგუბებული გრძნობა გაადამიანებისა ხშირად დაუწყებდა ხოლმე დუღილს გულის სიღრმეში და მაქარივით აბობოქრებული გარედ გადმოხეთქას ლამობდა, მაგრამ თედოს არც ძალა და არც განვითარება არ შესწევდა, რომ მას პირველს აეღო ხელში ქვა და გველ-ბაყაყთა დასაბრთხობად თავგანწირვით გადაესროლა დახავსებულ ტბაში.

მუდმივმა ფიქრმა, მუდმივმა უკმაყოფილებამ, უსუსურობა-წვრილფეხობამ უიმისოდაც გული აუცრუვეს ცხოვრებაზე და ახლა, როდესაც ფეფიკო სამუდამოდ დაჰკარგა, სავსებით იგრძნო მთელი არარაობა თავისის გაძალღებულის ცხოვრებისა.

— მეც ადამიანი ვარ... მეც მწყუროდა სიცოცხლე... მომეცით, მომეცით ჩემი ფეფიკო! — უგონოდ გაიძახოდა ხოლმე თედო, მაგრამ ცნობას რომ მოდიოდა, გულსაკლავათ უმატებდა:

— ჩემი?! საიდან არის ჩემი? მაქანკლებმა, დედ-მამამ, ფულებმა იგი უდროვოდ ჩოფურაშიღის არგუნეს. ჰო, ექიმია... დიდი კაცია, კარგად აცხოვრებს, მე კი?..

— მე უნდა დავივიწყო იგი! — ვითომ გადასწყვიტა ერთ დღეს თედომ და მას შემდეგ, როგორც სამთვარიოთი ავადმყოფი, მთელი ღამეები დახეტიალობდა ხოლმე მტკვრის პირად, სასაფლაოებზე, რესტორანებში, ბაღებში. რამდენიმე დღე განუწყვეტლივ ლოთობდა, მაგრამ ვერა ეშველა რა, ვერ დაივიწყა. მუდამ და ყველგან ფეფიკოს სახე ედგა თვალწინ და გრძნეულსავით ასდევნებოდა საყვარელ არსების აჩრდილს. თედო კარგად ჰგრძნობდა, რომ არავითარი უფლება არა ჰქონდა სხვა

გაეუბედურებინა და ამიტომ თავისს თავს იტანჯავდა, თუმცა კი რაც უფრო ახლოვდებოდა ფეფიკოს ჯვარის-წერის დღე, მით უფრო გონებას ჰკარგავდა. კიდევ ეს იყო მიზეზი, რომ სწორედ იმ დროს, როდესაც ფეფიკო სასოწარკვეთილებით გაიძახოდა,—თედო, თედოო, თედო თავის უნებურად მისულიყო პეტრეს სახლის დასაზვერად.

თედომ თვალი მოჰკრა ფეფიკოს საწოლ ოთახის ფანჯარასთან რაღაც აჩრდილს და ფეხ-აკრეფით იქით გადავიდა.

ფეფიკოს გამოელო ფანჯარა, თავი გარედ გადმოეყო და გახურებული შუბლი ქარისათვის მიეშვირნა. ცოტა ხნის შემდეგ სასომიხდილმა ფეფიკომ თავზე ხელი გადაისვა და თვალ-კრემლიანმა გულსაკლავად ერთხელ კიდევ წამოიძახა:

— ოხ, თედო, თედო!...

— აქა ვარ, ჩემო სალოცაგო! — შეჰხიხინა ქვეიდან თედომ და თვალის დახამხამებაზე ფანჯარასთან აღიმართა.

ფეფიკო შეჰკრთა, დაიბნა და ფანჯარა უნებლიეთ მოხურა.

— წახვიდი? ხმას აღარ გამცემ მაინც? ფეფიკო, ფეფიკო! შესჩურჩულებდა თედო და თან წნორის ფურცელივით თრთოდა. ფეფიკომ ფანჯარა ისევ გამოალო და ნაღვლიანად წასჩურჩულა:

— რა გინდა, ჩემო თედო? წადი შინ, არავინ დაგინახოს!

— რა მინდა? მე შენ მიყვარხარ... მე თავს აღარ ვი-
ცოცხლებ!..

— გვიანდ აა, ჩემო კეთილო! ჩვენ ისევ მეგობრად დავრჩეთ! — გულზე ხელის მოკერით უთხრა ფეფიკომ.

— დავრჩეთ... სხვა რა ჰირი ვქნა! — გულ-ამოსკვნით წარ-
მოსთქვა თედომ და დიდ-ხანს დააშტერდა ფეფიკოს სახეს.

— მშვიდობით, მშვიდობით! ან კი რად მოვსულვარ შენთან, ჟღანკო ანგელეზო! ჰკუთა თუ დავკარგე, ეს ტიალი! მშვიდობით! — ცრემლ-ქვეშ დაილულულა თედომ და ძირს ჩამოხტა. მთვრალივით ბარბაცებდა.

— მიდიხარ, თედო? მშვიდობით... ხელი მაინც ჩამომართვი.— გადმოსძახა ფეფიკომ და ფანჯარაზე გადმოეყუდა. თედო ვეფხვივით სწვდა ხელში, ერთხელ კიდევ ხანგრძლივ ჩააცქერდა თვალებში და გონება დაფანტული ქალის მარჯანა-ტუჩებს თავ-დავიწყებით დაეკონა...

ეს იყო პირველი და უკანასკნელი კოცნა, ეს იყო ერთადერთი ბედნიერი წუთი თედოს ცხოვრებაში!

• IV

დალამდა მეორე დღე. პეტრეს სახლის წინ იმდენი ხალხი მოგროვილიყო, რომ კაცი ფეხს ვერ აუქცევდა. ეტლი ეტლს მობმოდა. მთელი უბნის დედა-კაცებიც აქ გაჩენილიყვნენ და ჩურჩულ-კურკურით გამვლელ-გამომვლელზე ბქობდნენ, ოხუნჯობდნენ. პეტრეს ძალზე გაჩირაღდნებული სახლი სტუმრებით გაქედილიყო,— ფეფიკოს ქორწილს იხდიდნენ.

ამ ქორწილის სანახავად თედოც მოსულიყო. პეტრეს სახლის მოპირდაპირე სასტუმროს მაღალ სართულში ერთი ოთახი დაექირაფებინა და ფანჯარაზე ნახევრად გადმოყუდებული ქორწილის ხალხს გადაციცვებით თვალ-ყურს ადევნებდა. თედოს ხელის გულივით გადაშლოდა თვალწინ პეტრეს სახლის შინაგანი და თითოეულის სტუმრის სახის გამომეტყველებაც კი არ ეპარებოდა. უმზერდა თედო გულ-გრილად, მანქანასავით. მისი გული დიდი ხანია მისივე ფიქრის სამარედ გარდაქცეულიყო და თუ თვალებს ახელდა, მარტო იზიტომ, რომ ერთხელ კიდევ დაენახა თავისი სათაქვანო ფეფიკო. ⁶

ეტლები საითკენღაც გარიხინდნენ, ქუჩაში ხალხი შეჩოჩქოლდა და ეკლესიიდან მომავალ ნეფე-დედოფლის მისაგებებლად მოემზადა.

აგერ დაიგრიალა ძვირფასმა კარეტამ და შავმა ცხენებმა თქაფა-თქუფით მოაქანეს სახლ-წინ ნეფე-დედოფალი... ფრა-

კები, ცილინდრები, თეთრი ხელთათმანები, ყვავილები, თაი-გულეზი, ლამაზად დარსულნი ქალ-ვაჟნი ერთმანეთში აირია. გაიღო კარეტის კარები და გადმოვიდა ფრაქში გამოწყობილი ვანო ჩოფურაშვილი. გულზე უნივერსიტეტის ნიშანი ჰქონდა მიკრული და ამაყად ილიმებოდა. ვანომ დიდის აზბით გამოიყვანა კარეტიდან ფეფიკოც. შიგნიდან ფეფიკოს დედმამა და ნაცნობები ლოცვა-კურთხევით მიეგებნენ ახლად ჯვარდაწერილებს, გარეთ ხალხმა სიხარულის ყიჟინა დაჰკრა, მაგრამ ეს საერთო ხმაურობა მალე დაჰფარა სამხედრო მუსიკის გახურებულმა „ტუშმა“.

თედო ყველასა ჰხედავდა. ცის ანგელოზივით თეთრებში მორთულმა ფეფიკომ ერთხელ კიდევ ჩანათა თედოს გულში, მაგრამ თედოს მეტი მოთმენა აღარ შეეძლო. ქვითინით მოშორდა ფანჯარას და ოთახში აღელვებით დაიწყო ბოლთის ცემა. თითქოს, გულზე გახურებულ მარწუხებს უჭკენო, საცოდავთ იკლაკნებოდა საწყალი თედო და სახე თან და-თან ეშლებოდა, ტვინი ემღვრეოდა. ცოტა კიდევ და საზარელის გულის თქმით გადარეულმა თედომ თმებში ხელი იტაცა.

— გათავდა... გამიჟრინდა ხელიდან ჩემი 'ფეფიკო... ჩემი იმედი!... ჩემი სიცოცხლე რილას მაქნისია? ვის რად ვარგივარ ობოლი სულით, დაკოდილი გულით, მუჯამ სხვის ხელ-ფეხათ გარდაქცეული, წვრილმან მოხელეობის მატარებელი? ვინ ამიტირდება? ვის დავენანები? დეე ჩემმა წილმა მხემ ფეფიკოს გაუნათოს. მე კი მიმიღე მოსასვენებლად, შავო მიწავ! ჭია-ღუებო, მალე გამოხარით ჩემი გული, რომ იქ, სამარეშიაც, არ მიკვნესდეს! შენ, შენ იყავ ბედნიერი, ჩემო სიცოცხლის სულის შექპერველო ფეფიკო... — დაიგმინა თედომ და რევოლვერს ხელი წამოაელო.

ერთხელ კიდევ გადახედა ფანჯარიდან ახლად გვარდაწერი-
ლებს, ერთხელ კიდევ წაუგდო ყური სტუმრების ქრიამულს
— Горько, горько! — ღრიალებდნენ ღვინით შეზარხოშე-
ბული სტუმრები.

— Горько! — შესძახა თავის კეკლუც მეუღლეს ვანო ჩოფუ-
რაშვილმაც და იმ დროს, როდესაც ძალად დაეკონა მორცხვ
პატარძლის ტუჩებს, იგრიალა რევოლვერმა და საფეთქელ გან-
გმირული თედო ოთახის იატაკზე უსულოთ გაიშხლართა...

1903 წ.

კ. ტფილისი.

ფანტაზია

(ლექსიხეზური)

ქვეყნის მფარვემლა ანგელოზმა ჩამოიარა!..
ბინდ-ბუნდს ჩამოჰყვა უხილავათ, გაშალა ფრთები
და ღლის სიკბადით გაოგნებულ დედამიწასა,
ლამის წყვილიადათ მოეჩვენა, ზე გადეთარა:
უბეს ჩაიწყო მედიდური ამაყი მთები,
უცხოთ ნაქარგი ველ-მინდორი მკერდს მიიხუტა
და მაშვრალ ხალხის ბინა-სადგურს ჩაბნელებულსა
გასამხნევებლად ოცნებანი გადააფინა!..

ცა გაიბუტა!.. ეუცხოვა სხვის გამგებლობა
და სიბრაზისგან ალანძულმა, ჩაყვითლებულმა,
შავი ღრუბლები გულმოსულათ შემოიფანტა!..

გაწყრა მიწაცა!.. ითაკილა ცის უკმეხობა
და, ანგელოზის ფრთისა ქვეშე შეფარებულმა,
სასაყვედუროთ ცას პირქუშსა დიდხანს უმზირა.

სხვა კი რა ექმნა?!..

მაღალს დაბალი ველარ შესწვდა, ვერ შეეცოლა!
უილაჯობით ერთი მწარეთ ამოიოხრა,
თავი აწყვიტა მთის კვარცხლბეკსა და... ზიიძინა!..

ქვეყნის ოხვრაზე ანგელოზმა შეიფრთხილა,
ფრთები მოკუმშა, გრუზა თმეზი შეილამაზა
და ნაღვლიანათ მიმოავლო სამყაროს თვალი.

სვეტათ შეუდგა ცის გუმბათსა მის თვალთა 'შუქი,
სიცოცხლის ძალათ მოველინა დედამიწასა
და მთის მწვერვალზე დაყრდნობილსა ზეცისა კიდეს
ფერი უცვლია... შეაწითლა ცის დასაეალი!..

„მიწავ, ნუ გმინავ, ცაე-მაღალო, 'შურით ნუ კვდები...
ნუ, ნუ იქნებით მომღურავი ერჲმანეთისა!“

დაიწურჩულა ღეთაებრივათ სამყაროს გამგემ
და... ცისა და ქვეყნის საკავშიროთ, შესარიგებლად,
მალლა შესტყორკნა ბლუჯა-ბლუჯა მარგალიტები.

აენთო, ზეცა ვარსკვლავებით, მთლად აპრიალდა!

შავი სუღარა გულ-მკერდიდან გადაიხია
და ტანთ ჩაიცვა ფარჩის კაბა ოქროს ღიღებით.

ტურფათ მოირთო, საოცნებოთ მოკეკელავდა,—
ენით გამოთქმა მის მშვენების ვერ მოხერხდება!—

ხომლის კუნწულა დაიბნია გულზე მეფურათ,
ირმის ნახტომი შემოიკრა, გააქამარა.

შუქურ-ვარსკვლავი, მოარშიყეთ მესაიდუმლე,
მთვარეს აახლა, მობრძანდიო მას დაუბარა

და როს გამოჩნდა მთვარე ბადრი, მთვარე უებრო,
გულში ჩაიკრა, ეთაყვანა, გაათამარა. *)

სიზმარში იყო ამ დროს მიწა გულჩათხრობილი...
მაგრამ სიზმარი იმისთანა თქვენ მტერს ეზმანოს!..

ავკაცობასა დაებლუჯა მთელი ქვეყანა
ძალმომრეობა გაეხადნა თვის თანაშემწეთ...
შვილნი ქვესკნელის,—რომ არავინ გამოეპაროს,—

ერთ ურთს მიჰკროდენ, ხელი ხელსა მათ ჩაეკიდნათ
და მბრძანებელათ გაჰხდარიყვენ ტანჯულის მიწის...
ემჰაკნი ცეკვდენ, ალქაჯები ტარსა უკრავდენ

და... გრძნეულთ სიტყვით აღგზნებული კუდიანები

*) გაამეფა—(თამარ მეფე)

ცეცხლის შოლტებით ცხოველი სადღაც ერეკებოდნენ.
ბლუოდა ქარი, კენესოდა ტყე, მთა ქვითინებდა
და შავი ნისლით შებურვავალი მტირალი ბარი.
ბნელდანივით ცაბცახებდა... თრთოდა საბრალო!..
ზღვაცა ბორგავდა, ღრიალებდა, ზვირავით ზვართს აკლავდა
და ამრეზილი, აქოჩრილი, შეების არ-მხოვე,
გულ მოსაუხანათ ესეც ხმელეთს ერისუბებოდა.

საწყალი მიწა, მონასავით ჩაფერულილიყო!
გულს უღადრავდა მწარე ყოყნა — აუტანელი.
პირქვე დაემხო ალქაჯების წინაშე მხდალი
და მათ შესთხოვა: „ან სიკვდილი, ან სანა სააჟო.“

„იბრძოლე მარად... მუცლით ხოხვა რა ბედენაა!
დასძახა მიწას ანგელოზმა გულთა მხილავმა.
მაგრათ წააგლო ხელი მხრებში მტირალ ქვლყანას
და მამაცურად ივი ფეხზე წამოაყენა.

ვაშოელვიდა დედამიწას და გაიღიმა!

ცა მოწყენილი დანათოდა, დაქათქათებდა...
მთვარეს მოცინარს ჩამოეშვა ნატვრისა კიბე
და დედამიწას საალერსოთ თვისკენ იწვევდა.
შეაბრა ჰაზვე ქარის ოფლი ხმელეთს წამებულს
და ამ კიბეზე გაისტუმრა თვისი ოცნება...
ამაღლდა სულით, გალომ-გულდა და გათამამდა.
შავი სიზმარი შეეცვალა ტკილ სამყოფელად:
ყრუ ხეე ხუეები ავსილიყო ალქაჯთ ჩონჩხებით,
ყურებ დაჭრილი ეშპაკები დახოცილიყვენ
და მათრახებით დატვირთული კუდიანები
შოლტებისა და კონდახის კოცონა ეკეთაენ.
ტყე ტაშს უკრავდა, ველი ცეკვდა, მთა ხარბარებდა
და ომ-გადახდილ ვაჟკაცივით გარინდებულნი,
ზღვა მობობოქრე, ზღვა მღელეარე — კვლავ იცინოდა!..

1903 წ.

მოდო მე წავალ იმ მუშასთან...*)

(ელექტრო-მუშა)

(ლექსი პროზად)

ლამის წყვილიადი ქალაქს ნელ-ნელ ეპარებოდა და დამა-
შვრალსა, დღის სიციხადით გაბოროტებულს, აღარ შეეძლო და
თვალეზი ეხუტებოდა.

ბინდმა მოიცივა არემარე, მოედვა ყველგან, მისწყდა ყიჟინა,
ხმაურობა და ღრიანცელი!.. მეც დავიძინო, რას დავეძებ, ნე-
ტავ რას ველი?..

თუკი აქამდე ერთმა მაინც არ თანამიგრძნო და ჩემს ვედ-
რებას, ჩემს ღალადსა ყური არ უგდო!.. თუ კი ჩემს მოთქმას
ბანს აძლევდა მტკვრისა ბუტბუტი და ჩემს ძონძებსა მზე
ბრწყინვალე გაანათებდა; თუ კი ჩემს ოხვრას წარმონატაცს გიჟ-
მაჟ სიოსგან უტყვი, უენო ტყე-ველიც კი იზიარებდა და მაშინ, .ი.
მაშინ ყველა კილვით შემომცქეროდა, ახლა ამ ღამეს, ბინდით
მოცულს, გავერანებულს, ვინლა შემამჩნევს?.. ვითომ რა მიწნდა?
ან რისთვის მაქვს თვალი სოველი?!..

მაგრამ რას ვცბედობ. ფუ! იმ ვაჟ-კაცსა, ვინცა წუწუნით, ცრემ-
ლისადვრით, ხელის გაშვერით, გამვლელ-გამომვლელს შეავედ-
როს თავისი თავი;.. რა ბრძანებაა?!.. გამათახსირეს, შესვეს-შესკა-

*) „კვალი“ №10, 1897 წ.

მეს ჩემი სისხლი და ჩემი ხორცი, გულის ტამრები*) დაიხვიეს ფეხის თასმათა და ჩემი გრძნობა გაიგდეს წინ საბურთაოთა და მე კი მაინც შებრალება ისევ მათ ვთხოვო? არა და არა! ჩემი სულთ-სწრაფვა ბოროტების კირცხვა-გმობაა და მთლათ სიცოცხლე—ამაყობა—შურის ძიება...

დაე, შემთათხონ, დამემუქრნენ, ყბათა ამიღონ, დაე, გამკიცხონ, რაც უნდა თქვან, ცილი დამწამონ და თუნდ სარტფოსაც სულის-ღმერთას, გულის-მეფესა, ჩემის ცხოვრების თანამგზავრსა, ჩაგრულის იმედს—გინდ შეაძულონ ჩემი თავი, დამკლან მართალი, მაინც... ვიდრემდის პირში სული არ გამიწყდება და ენა მჭევრი სამეტყველოთ არ დადუმდება, არ შევშინდები, არ შევედრკები, ჩემსას კვლავ ვიტყვი... იქნებ, ოდესმე, ჩვენსკენც იყოს სვე, სამართალი!!

აცა! განათდა ქალაქისა მთავარი ქუჩა... ვით ელვამ ღვთისამ, ცით მოვლენილმა, ვით ქორმა კაცის ქასქანჯიელის,** შემოუქროლა მინის ლამპრებსა უცხო სინათლემ და... ელექტრონმა საიდგანლაც გამოანათა: აპყვა - ჩამოაპყვა გრძნეულსავით ქუჩის ნაპირებს, გაიციმციმა, დაიკვესა და ერთ წუთაზე, გული გაუპო, დაიმონა ლამის სიბნელე. გაივსო ხალხით ფილაქანი, კვლავ ახმაურდენ და კეკლუც ქალთა, ტანით წერწეტთა, ელექტროს ძირში ჩამოუარეს. ფეხის ფლასტუნი, ვით მტლაშამტლუში, უგემურათა იფანტებოდა, მაგრამ ეს ხმანი, ქალთა რხევანი, ყმაწვილ კაცთ გულსა აუტოკებდა. ხარობდა ყველა: უღიმოდა ერთი მეორეს, დავიწყებოდათ სილარიბე, თან დამცირება და ელექტრონსა, მოკაშკაშე მოელვარესა გაკვირვებითა, საოცნებოთ ყველა უმზერდა. დაჰკრეს მუსიკას, ააქლერეს საკრავთა ხმები და თავბრუ დასხმულ მოსეირნეთ ესლა უნდოდათ: თამაშ-კივივით გამოუდგა ერთი მეორეს, სიცილ-ხარხარით მისცემოდენ თავ-დავიწყებას, დიახ... თავ-დავიწყებას!..

*) გულის ტამრები—ძარღვები, ნერვები

**) ქარქანჯიელი—კუდიანი, ეშმაკი.

ვინ რა იცოდა, რომ ამ ქუჩის ცოცხა იქითა, ერთ მყრალ სარდაფში, უზარ-მაზარ მანქანის გვერდით, თვალ-ამოღამევით მუშა-კაცი დაფუსფუსებდა და ვაშტერებია, წარბშეკრული, ოფლათ მდინარი, მისწერებოდა ცეცხლის მტრქვეველ მანქანის გულსა... სალოკი თითით ოფლსა შებლზე მოიწერავდა და ვაჯავრებით, ცეცხლისაგან მთლათ დახრუკული, დრო გამოშვებით უმარჯვებდა ნავთსა და ქონსა. ქაქან-გუგუნით, შემურვილი, იგი მანქანაც დაულალავათ ხმაურობდა და ბობოქრობდა, ფრთას ფრთასა სცემდა, თვლებსა მკაცრათ ატრიალებდა და აზარმაცით აზარმაცსა ეზიდებოდა. გრჯინავდა მედგრათ, ხმაურობდა ვით მხეცი რამე, ვით გველ-ვეშაპი ოისხვა-ღეთისით მოვლინებული; ჰკენესოდა მწარეთ, ღრიალებდა დაჭრილ დათვივით და გამურული პირით ცეცხლსა დააკვესებდა მეცნიერთაგან სულჩადგმული რკინის მანქანა—ეს იყო წყარო იმ სხივ-მოჭვენ ელექტრონისა, რომელიც ნაზათ, საოცნებო ნათელფრქვევითა უმთაერესს ქუჩას მთვარესავით აკაშკაშებდა.

მუშა იგი კი—მემანქანე, მისი მომწყობი, მაგრამ... რა მაგრამ, დროს ბრუნვითა, მანქანა იგი მესაიდუმლეს მაგრე რიგათ არ ადგებოდა... ის ეკუთნოდა ფულის პატრონს, მდიდარ ბურჟუას და თუ ეს მუშა დღე და ღამე ცეცხლში იწოდა, სამაგიეროთ მის პატრონი ძვირფასი ეტლით, ქუჩა-ქუჩა უდარდელათ დაჟრიალებდა.

ხარობიენ სხვებიც, ელექტრონი საარშოყოთა აღტყინებდა იქ მოსერიანეთ, აქ კი მანქანის გუგუნ-ღრიალსა, მწარის ღიღინით მუშის გული ბანსა აძლიევდა. მოსთქვამდა ბედსა დამძოვრებულს, განკრიქანგებულს, მოსთქვამდა ცოლშვილს ნშიერ-მწყურვალს, მიტოვებულსა, მოსთქვამდა თვის თავს დამონებულს... მანქანის მსხვერპლსა და ალანძული, გამურული, აჩრდილის მსგავსი, განწარებითა მუშტზე მალ-მალ იკბინებოდა. ვისით ვინ ხარობს, ვინ მდიდრდება, ვინა ნეტარობს? შრომის

შვილი კი. — მუშა კაცი, — მდიდართა მონა, წელზე ფეხს იდგამს, მაგრამ მაინც კედება მშიერი... ეს, ღმერთო, ღმერთო დაგელოცოს ეგ სამართალი!..

• მოდი მე წავალ იმ მუშასთან და უურს დაეუგდებ, იქნებ მის გული ჩემს გულს მაინც დაუძმობილდეს, იქნებ იმ მუშამ დაჩაგრულმა მეც — დაჩაგრულსა, სამარადისოთ მომცეს ხელი და გამამხნეოს.

მშვიდობით, „ძენო განცხრომისა,“ ჯერ ინაეარდეთ ფულის ბზინვითა, მუშის ოფლით თავს-ბრუ დასხმულთა, ან კი აქამდის, ნეტავ, რისთვის მოგჩერებოდით?!.

1897 წ.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

1. ილიკო ბედენაძე . ჟ	7
2. ანდრია აფციაშვილი ჟ.	18
3. ჩემი ცოდვა გქონდეს! ჟ	56
4. სურათი . ჟ	65
5. ც ა ს	88
6. თ ე ო . . ჟ .	91
7. მთაო, მაღალო! . .	136
8. ჩვენი ცხოვრების სურათები	139
9. ზღვის პირათ .	156
10. დაუღეგარი ჟ	162
11. კრებაზე ჟ.	193
12. ტყეშიც!	214
13. ოლონდაც .	221
14. წერილები . ჟ	246
15. მთვარიან ღამეს	264
16. სანახსოვრო ღამე .	274
17. ამონაკენესი	291
18. „Горько, горько“	293
19. ფანტაზია	307
20. მოდი მე წავალ იმ მუშასთან .	310

899.962

გ . 40—რ.

კორ.-გამომშვ. ს. ლორთქიფანიძე
მთავლ. რწმ. № ა—1170
გადაეცა წარმ. 16/X—33 წ.
ხელმოწ. დასაბ. 25/XI—33 წ.

ნაბ. ფ. რაოდ. 20
სტანდ. ქაღ. 72X105
შეკვ. 659
ტირ. 3.000

ქართლგამომცემლობის სტამბა. ლენინის ქუჩა, № 3

